De ontmoetingen van Rieuwertje Brand

Alie Smeding

bron
Alie Smeding, *De ontmoetingen van Rieuwertje Brand*. Nijgh & Van Ditmar, Rotterdam 1929

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/smed001ontm01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

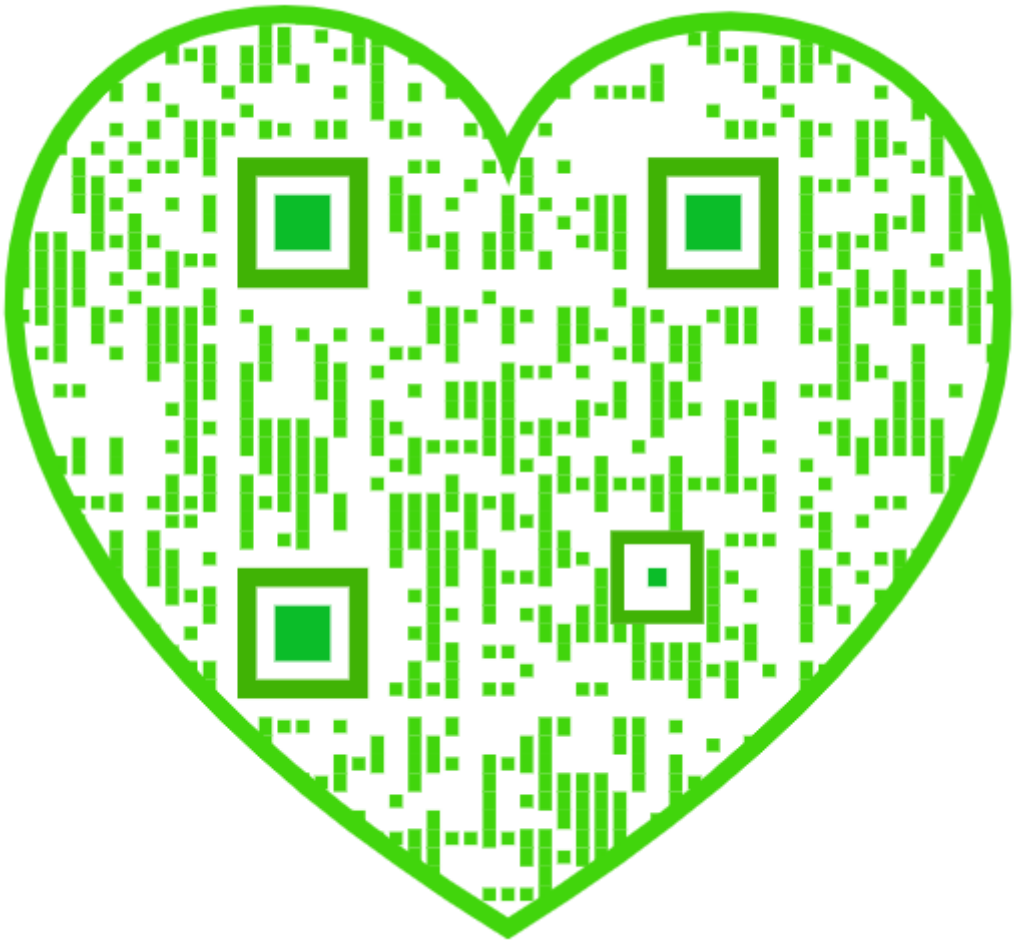

Dit is het boek van Rieuwertje Brand - van Rieuwertje die zoo graag vadertje God ontmoet en zoo dikwijls de duivel tegenkomt.

[De Lieve-Heer doet zijn hand wijd-open...]

DE LIEVE-HEER DOET ZIJN HAND WIJD-OPEN...

DAAR IS DE MORGEN: WIT, STIL EN ZONNIG. OVER DE VERWEERDE TORENS EN DE OUDE NADENKENDE HUIZEN VALT EEN WONDERBARE glimlach heen, de straatjes leven, de zee schrikt wakker. Hijgend loopt Sien Kruzemuntje, de broodventster, tusschen haar groote volle hengselmanden in, de smid klopt een staaf ijzer recht op zijn aambeeld, haperend ratelt een wagentje over de bultige keien heen.

Maar niets in die kleine leef-geruchten geeft een helder geluid, een dag-geluid...

Iets heiligs houdt dat tegen.

Wie zal zeggen wat er in dat heilige besloten is?

Het kan de lieve-Heer zèlf wezen...

Een diep-ademende stilte suist over de blanke ochtendstraten, op een blinkende lichtstraal glijdt een vriendelijke droom voorbij...

Die droom zweeft ook, in een warme zomergeur, over de waakzame schuttingen van Rieuwertje's binnenplaats heen, en raakt Rieuwertje aan, en neemt hem mee. Waar is hij nu toch?!

Al bijna een uur lang zat Rieuwertje op zijn kleine manke bank, achter de spleetbak met het wonderlijk door-een-gewoelde vischwant en hij wikkelde behendig

de gele snoeren met de leege hoeken uit het verwarde bolk[1] en slingerde onachtzaam de schelpen, de dodden zeewier en de halfdooie krabben opzij.

‘De groenbaas[2] is er ook weer’, dacht hij nog, ‘alles is in 'n tis[3] 'loopen, gustere.’

En toen ineens, al bleven zijn handen gedwee aan het werk, was hij er niet meer.

De onzichtbare Rieuwertje werd uit de zichtbare weggehaald en dwaalde, een tijd-lang, in een raadselachtige onbestemdheid rond. Goed en mild was het daar, als in het binnenst van een vredige gedachte, en met de aarde en het aardsche leven had dat onbestemdvredige niets uit te staan.

Er huppelde een liedje door de bolle kruin van de gebochelde appelboom, zon was er in dat liedje, zómer... Een zoemende groene mug streek neer in de holte van een rose schelp, en scheen zich trillend en blinkend op de een of andere vreugde te bezinnen.

Rieuwertje zag noch hoorde...

Hij was er niet.

Zijn ruige vochtige vingers bewogen maar machinaal over het want. Hij trachtte een listig-verzonnen knoop uit de war te pluizen - boog zich daar toen toch nog een gedachte over heen? ‘Wie drommel, dee' onder water zoo'n knoop in 't bolk...?’ Och, maar wat een afstand lag er tusschen hem en die vraag!

Hij reeg een nieuwe hoek aan een afgesneden snoer, en gooide een dot groen op de klinkers van het straatje, uitdrukking kreeg zijn klein glimmend gezicht daar niet bij.

En wat ook al zoo vreemd was!, de rimpels tusschen zijn oogen en om zijn mond en over zijn koonen,

1) Koordachtig touw.
2) Lastig veel zeewier.
3) In de war.

schenen in te slapen. En als die rimpels sluimerden, leek er een boos merkteeken uit Rieuwertje's gezicht te verdwijnen.

Van dat merkteeken zegt Vrouwtje Slof, die een kol is: ‘'t stempel van de Baas’, en als ze dat zegt, legt ze haar hand schuw over haar mond.

Wanneer Vrouwtje Slof in de buurt is, wordt Rieuwertje dat altijd gewaar: dan gaat hem een kouë rilling over zijn rug.

Maar deze ochtend merkt hij niemendal.

Het licht wordt warmer, diep leunt het over de schuttingen heen.

Rieuwertje's schichtig-weg-buigende neus gloeit en prikt van zon, hij voelt het niet. Een vlieg klemt zich vast aan het zwellende lelletje van zijn linker oor, hij heeft er geen erg in. Klam hangt het kroezig-zwarte haar van zijn loszinnig omlaag zwaaiende kuif op zijn voorhoofd, zijn hoedje staat veel te veel achterover, hij heeft er geen last van.

Hij is immers ver van huis?, al lijkt dat zoo op het oog niet waar...

Nebekadnezer kan dat ook niet weten, die komt op de schijn af! Traag dribbelt hij uit de groene schemer van de uitgebloeide vlier, naar het rommelige klinkerpaadje bij de bleek, waar bezijden de regenbak de baas zit.

Een mooi hondje is Nebekadnezer niet. Goor en grauw ziet hij er uit, hij heeft leep-oogen en ook een zeer oor en hij hinkt een beetje. Maar hij moppert nooit, en wat minachting is, weet hij niet, ook kan hij geen leelijke woorden zeggen, een best beest die Nebekadnezer!

Onder het naderen snuift hij verkennend aan de voet-afdrukken in de aarde, en onverhoeds, enkel om

Rieuwertje's aandacht te trekken, krabbelt hij met zijn baldadige achterpooten een hoopje modder omver in het hoekje van de goudsbloemen. Zijn gezonde oor steekt hij daar waakzaam bij overeind, het zieke laat hij stilletjes liggen en pienter-onderzoekend gluurt hij door de groezelige franje van zijn smousjeshaar naar de baas.

Maar die verbiedt hem niet.

Nu is de aardigheid er dadelijk af voor Nebekadnezer. Zijn linker voorpoot-die-wat-te-kort-is, beurt hij nadenkend op, zijn kop houdt hij scheef, net of hij op een beentje kluift, en tot tweemaal toe maakt hij een raar niesgeluid dat toch wat joligs heeft.

Maar Rieuwertje slaat er geen acht op. Rieuwertje lijkt opeens wel stokdoof, en stom ook, geen kik geeft hij.

En Nebekadnezer is oud, de fut is er uit bij hem, hij geeft het op... Wijs-gelaten zoekt hij een plaatsje uit in de zon. Eerst wil hij daar nog ordentelijk recht-op blijven zitten, maar de glinsterende warmte duwt hem omver. Pleizierig gaat hij op zijn zij liggen, strekt zijn pooten en zijn staart zoo lang mogelijk uit, en dommelt een beetje.

Kleine geluidjes scharrelen in het rond en aan die geluidjes zit zon en warmte vast: er piepen kuikens achter een schut, een kloek tokt, genoeglijk mummelt een oud-vrouwenstemmetje een vertelsel... en àlles wat dat goeie beef-stemmetje mummelt klinkt zoo argeloos, een kind kan er naar luisteren.

Maar over het achter-schut sluipt een zwarte kat, een kat met groene gnuiverige oogen - oogen, die menschelijk-aandachtig loeren - naar Rieuwertje en Nebekadnezer...

Doch zij merken het geen van beiden.

Het hondje is ook vertrokken: als dood ligt het op de weg.

En met Rieuwertje is het zoo raar gesteld! Hij loopt langs hooge muren van goud, langs vensters van geslepen juweel: regenbogen kijken er door heen... Zijn oogen doen er zeer van, hij moet voor zich neer zien, maar daar beneden flonkert het ook... Over een blinkende gouden straat loopt hij, en elke steen in die straat is net zoo mooi gegraveerd als het deksel van zijn tabaksdoos. Rieuwertje rilt van eerbiedigheid. Hij bekijkt de paarlen poorten van de Hemel... Van vlakbij ziet hij de parels: rossig en glad of zilvergrijs. Het lijken vriendelijke oogen, die parels, dat vriendelijke, dat erg-goeie doet pijn. Hoe dat zoo is...? En verweg zingen de zaligen een psalm. Hij wil meezingen, maar de wijs is hem vreemd. Hij wil dichterbij komen, maar hij kan niet, hij mag niet... De regenbogen worden Engelen, die Engelen verbieden het... Ingespannen tuurt hij in de gouden verte van de hemel. Zijn Moeder zit daar ook. ‘Me oue minschie’, prevelt hij in zichzelf, ‘me oue minschie.’

Een pijn gaat razend te keer in zijn hart, die pijn lijkt van dorens gemaakt. Hij weet niet goed de herkomst van die pijn... Al-door kijkt hij naar zijn Moeder: hij kan haar zien van terzij. Bleek en strak is haar gezicht, maar met een glans van parels... Ze heeft haar lintenmutsje op, en haar zwarte schouderdoek om, ze vouwt haar handen nog net als toen ze op aarde was. En op een hooge troon glinstert de zon. Nee, de zon is dat niet, het is de lieve-Heer... De lieve-Heer zoekt hèm, zoekt hèm met Zijn oogen...

En Rieuwertje kijkt om, naar iets waarachter hij zich verbergen kan, maar dat is er niet. Benauwd-warm krijgt hij het, zoo of hij over heel zijn lijf rood wordt...

Maar opeens komt er wat kouds op hem aan, dat kouë is de adem-van-de-zee, en dat kouë trekt hem wèl uit de hemel vandaan, maar niét uit zijn droom.

Hij kuiert de zee op in zijn vletje. De meeuwen zitten snaterend te hoop op een zandige ondiepte, het water kabbelt... het stadje gluurt tusschen de boomen door, naar hem. ‘Lekker-lekker’, zegt hij zacht voor zich uit, ‘lekker...’ Nebekadnezer is er ook bij.

En dadelijk er op, zit hij in de Zuiderkerk, hij heeft daar een eigen plaats, heel achteraf in de tocht, en de Dominee kan hij daar niet al te best verstaan, maar het is in elk geval zijn éigen plaats... Duidelijk hoort hij daar de hel knetteren - het is een goeie afschrik. En goeie gerustheid is er toch ook wel: de duivel kan immers niet over een kerke-drempel komen?

Op andere dagen moet Rieuwertje meer dan eens afdalen in de hel, nu niet. Maar hij zweet even goed erg. ‘Dat er 'n duvel wezen moet’, tobt hij ineens raar-verwonderd, ‘'n duvel... dat is toch wel ieselijk...’

En dadelijk komt hij daar ook weer tegen op. ‘Gebruuk je verstand! 't Is rechtveerdig, man, jaat, 't is ommers rechtveerdig? Pik en vuur, dood en verdarf, veur de zondeers die hullie niet bekeere...!’ Hij knikt daar ook nog bij, maar een frons graaft zich diep tusschen zijn wenkbrauwen in, en al zijn rimpels worden wakker: want die gedachte gaat dwars door een zeerigheid heen, binnen in hem.

En plotseling staat hij zelf op het spreekgestoelte, een getimmerte van ongeverfd hout, hij draagt een stijve blauwe pet met een roode band, op die band staat: ‘Bloed en vuur’.

‘Minsche’, preekt hij, ‘as jullie je niet bekeere, gaane jullie regelrecht na' je verdarf, reken maar...

deer is gien lieve-moedere an, weet wel wat jullie doene.’ Toevallig kijkt hij op.

En al de menschen naar wie hij kijkt hebben zijn eigen gezicht. ‘O God’, prevelt hij, en het is of er ijskoud water over zijn warme rug loopt.

Ontdaan vlucht hij...

Maar op ‘'t Zuud’[1] staat hij stil, daar op de klapbrug voert hij het hoogste woord, en tegen wie hij het eigenlijk heeft, weet hij zelf niet. ‘Wat praat je’, bluft hij, ‘ik zel 't je starker vertelle. Mijn Oome Aai, dat was 'n Oostganger, en die lag bij de Radjah van Lombok as kind over huus, 'k heb 't de man duzende male hooren vertellen, inplaas van mit vurreke atte ze deer mit stokkies en alles dik onder de peper, tot de karnemelksche pap an toe. En as er ruzie 'weest was, rookten ze de vredespiep, 'n hemelsche lange steel had die piep, en 'n kop zoo groot as 'n theestoof, wat praat je?’

Een wonder lijkt het, zoo is hij hier en zoo daar... Alles gebeurt in de verte en onder alles door spleeten[2] zijn handen ijverig voort. De glinsterende hoeken lijken vurige vraagteekentjes, de afgebeten garnalen worden doorzichtig-geel, in de schelpen liggen witte lichtvonken.

Rieuwertje merkt dan ook, zooals een mensch dat merkt, die bijna wakker is, dat de zonneschijn heet, scherp en dringend op hem staat.

Gelijktijdig is hij ook nog doende in zijn hang: hij steekt bokking aan de speet, en dekt het onrustige vuurtje toe met een paar handen vol turfmolm.

1) Een der plaatsen waar de visschers bij elkaar komen voor een praatje.
2) Het uit zee aangebrachte botwant ordenen.

De reuk van pas-gewasschen goed komt door het open luikje naar binnen. Zonder te kijken ziet Rieuwertje toch wel een en ander. Op het onbeschutte achteruit kamt Aaf, de dochter van Sien Kruzemuntje, haar lang ouwelijk-wit haar uit, glinsterende dunne draadjes krinkelen door de zonneschijn: het valt erg uit, dat haar... De verflenste roode rozen, op de gele lei-latten van het schuurtje daar, zien er uit of ze gekruisigd worden, en onder het dichte lommer van een notenboom schuilt iets weg dat aan nacht en heimelijkheid doet denken. Het meisje op de binnenplaats mompelt stroef iets voor zich uit, zonderling klinkt dat... En amper is ze door de keukendeur het huis binnen gegaan, of Vrouwtje Slof komt sluiperig als een loerende kat, het achteruit op. Eerst kijkt ze schichtig links en rechts, dan raapt ze haastig de haren bijeen die het meisje heeft laten vallen, en neemt ze mee. Haar grijnzende mond wordt een donker gat.

‘Abberdoedas’, sputtert Rieuwertje nijdig.

En meteen is hij thuis. Zijn oogen loopen over van verwondering, hij zit op de bank, achter zijn spleetbak, en heeft zijn lijntje temet af... ‘Wat weerschoen’, prevelt hij en hij zucht van bevreemding, afwezig legt hij twee halve-steken om het spleethout heen. ‘Heb ik nou 'droomd?’, suft hij, ‘en die duvelsche Vrouwtje Slof, heb ik die 'zien, of...?’

De vraag valt weg.

Hij kijkt zoekend om zich heen, en verbaast zich opnieuw.

De wereld is zoo wonderbaar-wit en zoo stil, het lijkt wel of de lieve-Heer zijn beide handen zegenend om het aardrijk heen gevouwen heeft. Argeloos zien de boomen er uit, de spitse daken van de vergenoegde huizen ook.

En voor de zonde is er geen schuilplaats meer.

Rieuwertje staat op, en daar wordt hij niet veel grooter van, hij is maar klein van stuk.

Zorgzaam hangt hij zijn botlijntje op aan een spijker in het schut, keert zich om en vergeet door te loopen.

Op elke grashalm in de bleek en op elk blad van de gebochelde iep, zit de aandachtige zomer.

‘Jeemig’, mompelt Rieuwertje kinderlijk-verbaasd bij zichzelf, ‘wat is 't aardriek skoon.’ Hij tuurt naar een zonnevlek onder het loover van de volle zware iep, en hij ziet de wereld glinsteren: doorzichtig zijn de horizonnen, de zeeën bliksemen, de groene weilanden glanzen... Vet vee scharrelt in het rond, eenden snateren, bloemen wiegelen, als een gouën heg staat het lisch aan de groene boerenslooten. En zelf loopt hij achter zijn blauwe vischwagentje en vent, en bedenkt grollen en kwinkslagen om de menschen aan het lachen te brengen. Want, als ze eerst maar lachen, die menschen, dan koopen ze ook wel.

Met de rug van zijn hand strijkt Rieuwertje over zijn natte voorhoofd. ‘Tjee’, zucht hij glimlachend.

En dadelijk is hij weer op de binnenplaats terug.

Hij ziet het hondje als dood op het pad liggen. ‘Nebekadnezertjen’, fleemt hij liefkoozend in zijn gedachten, ‘taatjen[1)]...’

Hij hoort een zwak gerinkel van steenwerk, in de keuken, daar is Engel doende... Hij pinkt, net of hij schrikt. Raar is dat ook: achter de blinde zijmuur van de keuken, ziet hij zijn vrouw druk bezig... Groot is ze, forsch gebouwd, en haar handen worden gauw vuisten. Een rijtje witte knoopen glinstert van voren op haar bont-geruit jak, ze heeft een hooge kam achter

1) Maat.

de dot vlechten op haar kruin gestoken, en ze loopt met zware balsturige stappen door het huis, haar zwarte wije rok blijft overal aan haken.

Voor Engel weet Rieuwertje geen liefkoozende naam...

Hij kijkt naar het flikkerende dansen van vliegen in de zon, en hij oogt een vogel na in de lucht, ook geeft hij acht op de drogende scharren aan de waschlijn.

En op dat oogenblik is Rieuwertje een gewoon mensch: de duivel maakt het hem niet lastig, die morgen.

Al wat hem ook nog terneer drukken kan, gaat opzij.

Hij denkt aan zijn kleine vischnering, en die bloeit.

Aan zijn kinderen denkt hij ook, alles is goed. Eén voor één trekken ze hem voorbij in zijn verbeelding, van de jongste tot de oudste toe.

Springend huppelt Koosie langs hem heen: ze komt toch wat aan... Rooie koonen heeft het kind, gezond is ze. Dan komt Kako, die op het timmervak is, hij heeft zaagsel in de plooien van zijn eerste lange broek, hij loopt parmantig. ‘Vader’, groet hij in het voorbijgaan, dat klinkt als muziek. Er is heelemaal geen haat in Kako's oogen, héelemaal niét... Die rare zeere plek in zijn linkerbeen is ook maar een onbeduidend iets, die plek zal gauw beteren, en zijn mager gezicht is gerust niet zoo schril doodshoofdachtig. Leen volgt: ze stapt als een recruut, glashelder zijn haar oogen, ze heeft geen verkeerde uitdrukking in haar oolijk-rond gezicht en er kruipt ook wezenlijk niet wat aanstootelijks uit haar glimlach vandaan. Rikkert loopt achter haar aan, Rikkert die al ‘inbrengt’, die dekzwabber is op de Staversche veerpont. Een meheertje is dat! Een rechte burgemeestersrug heeft die jongen! Hij trekt nou ook geen leelijk gezicht en hij maakt geen rare

geluiden... Best ziet hij er uit, bruin en stevig, een klein zwart kneveltje heeft hij, tanden zoo wit als krijt, en een horloge op-zak... Hij is de gezondste: hij is de oudste ook.

Even moet Rieuwertje fronsen, éventjes maar.

Het is een oogenblik, of er een stekelige pijn bij hem aanklopt van binnen, maar die pijn houdt niet aan. Er komen ook geen verwijten op hem af, zooals anders, wanneer hij aan zijn kinderen denkt.

Er staat zelfs geen aanklacht van verre.

De zon lijkt binnen in zijn hoofd te schijnen en binnen in zijn hart ook, stuntelig neuriënd trekt hij een grasspriet tusschen de klinkersteentjes uit, en bijt er op, zijn zwarte oogen glimmen.

'Hè-hè', rekt hij opeens, en een paar maal snuift hij diep. Een prikkelende koffie-geur dringt in zijn neus, die geur trekt hem naar het keukentje toe.

Maar eerst stoot hij toch nog het hondje aan: 'Kom me jonge, gaan mee.'

Nebekadnezer maakt een verschrikt geluid. Hij doet moeizaam zijn plakkerige oogen open en komt langzaam thuis. Onbeholpen-gewillig scharrelt hij overeind, en volgt Rieuwertje. Maar zijn ooren slapen door op zijn hangende kop en zijn staart sleept haast.

Rieuwertje let daar zoo niet op.

Hij knikt tegen een vuurroode geranium in het bleekje, als tegen een oude kennis, en de goudsbloemen aait hij met zijn oogen.

Opgeruimd komt hij de keuken in. Schemerig is het daar, warmte slaat hem tegen. Op het drie-pits-oliestel pruttelt de koffie.

Zoekend kijkt Rieuwertje rond, zelfs de blinkende dingen aan de wand, de poffertjespan, het groenige spiegeltje en het pannekoekmes, zijn niet goed te

onderscheiden. Er hangt een dicht gordijntje voor het smalle raam en de deur is weer toegevallen.

Bij de tafel, van hem afgekeerd, staat Engel. Die rechte rug heeft Rikkert van haar! Ze strijkt het waschgoed, maar ze buigt er niet bij.

Rieuwertje moet bij haar opkijken: ze is wel een hoofd grooter dan hij. ‘Koffie bruun?’, vraagt hij schuw.

En Engel zet hardhandig haar bout op het gas. ‘Ruuk jij weer wat?’

Hij haalt verkennend zijn neus op: bleekpoeder ruikt hij, loog, zeep, waschgoed, maar de geur van de koffie dringt opbeurend door alles heen. ‘Zeker en wis’, beaamt hij, ‘ruuk ik wat.’

‘Hû’, gromt Engel. Een onaangenaam keelgeluid is dat. Ze vat de bout al weer aan, en zet de deur open.

Dichtbij tikt een klok, de ronde gasvlam suist, het hondje ademt zoo zwaar en diep als een mensch, en over de gebarsten tegels van de vloer wandelt een makke bromvlieg. Alles heeft wat looms en slaperigs, alles luiert zoo'n beetje.

Maar Engel niet, Engel strijkt driftig-vlug een wit boezelaar. Dat boezelaar is van Leen, drie heeft ze er zoo, die draagt ze in haar dienst.

Goedmoedig zit Rieuwertje het kantje aan de strook te bewonderen. ‘Hoe kriege de minsche zoks...?, zoo fien, allegaar mesiene-wark.’ Hij knipoogt tegen het licht en kijkt plurend rond.

Naast de deur staat een zinken tobbe, die tobbe heeft een kapot deksel.

Voldaan wordt Rieuwertje dat gewaar.

‘Stil er 's effe’, denkt hij vergenoegd, ‘ik ken wat goeds doen.’

‘Wat... wat ik zegge wou’, begint hij stuntelig, ‘zel ikke... zel ik zoo metien dat tobbedeksel veur je opkallefatere?’ Hij wil zich opeens graag verdienstelijk maken. ‘En most er ook nog gien splis 'leid worden in 't touw van 't juk?’

Engel tilt haar bout op, en kijkt naar hem om. Ze heeft achterdochtige oogen. ‘Wat bin jij vrindelijk!’, hoont ze.

Haar verweerd-bruin gezicht is wel wat rimpelig, en in haar bovenlip valt een kleine deuk, want ze mist een paar voortanden, maar leelijk is Engel toch niet, en ook nog niet oud: ze houdt van opschik. De hooge kam, achter de dot vlechten op haar kruin, schittert oranjeachtig in de zon. Er loopt een smalle scheiding door haar dichte haar, en weerzijds van haar voorhoofd ligt een dikke golf, heelemaal zwart is haar haar nog.

En Rieuwertje vindt het zelf méer-dan-raar, maar op die mooie rechte scheiding in Engel's volle haar, kan hij bij tijden nóg verliefd worden! En ook op heel andere dingen-van-haar: een netjes-gestrikte boezelband, een moedervlek op haar keel, zelfs op haar Zondagsche hoedje met de rose vergeetmenieten...

Maar dáar zal hij nooit voor uitkomen: aan de achterbaksche kant is hij nogal... Hij doet zijn oogen haast heelemaal dicht, als Engel maar naar hem kijken blijft.

En zij spot opnieuw. ‘Bezonder vrindelijk!, bezònder...!’

‘Nou’, pruttelt Rieuwertje benepen, ‘is dat dan soms 'n zonde?’

‘Hû’, smaalt Engel weer.

Maar de wit-steenen knoopjes op haar geruite jak bewegen onrustig, net of ze diep ademt.

Van die onnoozele knoopjes kan Rieuwertje soms ook veel houden...!

‘Toe’, verzoekt hij kleintjes, ‘geef me nou 'n tas koffie, Engel, ik heb er zoo'n zin in.’ En hij denkt nog: ‘Om me dwars te zitten, zel ze 't inspres niet doen.’

Maar dat valt anders uit.

Engel maakt enkel maar een grijp-gebaar naar de bout op het gas, ze raakt hem niet aan.

Beredderig haalt ze kop-en-schotels uit de voorkamer, de suiker vergeet ze bij het inschenken, ze geeft ook maar een zuinige scheut melk, en norsch zet ze de volle kom voor Rieuwertje op tafel. ‘Déer...!’

‘Dank-ie’, prevelt Rieuwertje en hij smakt bij elke teug, want de koffie is toch evengoed lekker.

‘Minsch’, noodt hij Engel, ‘gaan toch ook 'n oogenblikkie zitten: 'n dronk is 'n zit weerd.’

Maar Engel doet net of ze stokdoof is, staande drinkt ze haar koffie uit en stuursch-fier staat ze op haar stevige beenen. Ze heeft roode pantoffels aan, winterpantoffels nog, op de eene zit een groote gele rozet, op de andere is daar geen rafel van overgebleven. Gaatjes heeft ze toch niet in haar eigen-gebreide kousen, wel verscheiden winkelhaken in haar zwarte rok, maar die zijn allemaal genaaid en haar jak is brand-helder.

Rieuwertje's oogen klimmen bij haar op.

De bloedkoralen belletjes in haar ooren lijken doorschijnende aalbessen en ze beven een beetje. Onder haar kin flikkert een metalen kruis, een speldje van een liefdezuster is dat: ze heeft het op straat gevonden - het staat haar best.

Zoo, onder het kijken naar haar, wordt Rieuwertje nog gedienstiger. ‘Zel ik 't dan timmeren?’, houdt hij aan, ‘dat deksel...? Zel ik dan...?’

Engel blaft het weg. ‘Tjékkig’, snauwt ze vinnig, ‘zanik niet zoo! Doen 't, of doen 't niet, mijn 'n zorg!’

Aarzelend komt hij bij haar staan, en zachtzinnig strijkt hij over haar mooie rechte rug. ‘Je moete niét zoo... zoo niedig...’

Maar Engel loopt kribbig bij hem vandaan. ‘Ja, dat kenne we!, handen thuus, asjeblift!, gien malaberigheid... as je dàt maar wete...’

Rieuwertje probeert argeloos te kijken, maar daar heeft hij geen slag van. ‘'k Weet niet weer je an denke’, pruttelt hij schroomvallig, ‘je moete gien háu roepe, veur je 'slagen worden.’

Engel schokt met haar schouders, maar ze antwoordt niet. ‘Je binne mijn te ieverig’, denkt ze nog.

In de stilte tikt de klok duidelijker, suist de gasvlam sterker...

Beteuterd-zoekend kijkt Rieuwertje naar zijn hamer om, naar de bak met spijkers. Maar de rechte lust in het karweitje heeft hij toch niet meer.

‘Vemiddag dan’, stelt hij uit, ‘ik mot nou effe na' de ofslag, kieke of er wat visschies an'brocht binne.’

Engel strijkt al weer. Met vinnige rukken stuurt ze de bout over het gladde heldere goed, en het is of haar kleine rechte neus te krap wordt voor haar felle adem, zóo bol staan de vleugels, en in haar pittige donkergrijze oogen komt een onheilspellende blauwige weerschijn.

Maar Rieuwertje kan haar gezicht niet zien, daarom durft hij ook nog ergens om te vragen. ‘Zeg’, bedelt hij deemoedig, ‘kriegt me beest nou gien druppie melk van je...?’ En het is een mirakel hoe gauw hij de deur uit is.

Want Engel speelt verschrikkelijk op. ‘Watte?, dat oue knekelhuus, dat karrekas, mot die mélk?, bin jij nou heelegaar...?’

Rieuwertje is al haast bij de achterpoort van de binnenplaats, als Engel nog aan de gang is. ‘Jemig’, hijgt hij, ‘die vrouwminsche toch...’

Op een stuntelig drafje holt de kleine hond achter hem aan. Hij houdt zijn neerslachtige staartje en zijn armtierige rompje scheef - dwars door de wereld gaat hij - zijn achterpooten zet hij rechts van zijn voorpooten neer, zoo ziet hij er net uit of hij een schop gekregen heeft. Hij grommelt ook als een oud mannetje, diep in zijn keel, en zijn ontstoken oogjes tranen erg.

Begaan hurkt Rieuwertje bij hem neer. En even is het of er iets rimpelig tezamen trekt in zijn gemoed.

‘Knapie’, troost hij Nebekadnezer, ‘hou jij je maar jakes[1)] hoor, we zelle zoo metien 'n maatje varsche melk veur je koopen, heelegaar veur jou allien, dan ken je supen na' 'artelust, dan ken je...’, schrik verstoort dat.

Hij ziet opeens de loerende zwarte kat op het schut, geen wit haartje heeft dat beest op zijn bast, zijn groene schuine oogen lachen menschelijk, uitdagend slingert hij met zijn zwellende staart.

Een oogenblik is het of Rieuwertje verstijft. Uit zijn keel kruipt een wonderlijk-onbeholpen geluid: ‘Oej... eh... uih!’ En hij weet amper wàt hij stamelt: ‘Duvekater... snàrg!’ Hij bukt om een steen op te rapen van het weggetje, en als hij weer omhoog kijkt, is de kat weg.

Nebekadnezer's lange grauwe haren zijn overeind gaan staan op zijn rug, raar reutelt het in zijn neus. Dat hondje ziet meer dan een mensch...!

1) Kalm.

Behoedzaam zet Rieuwertje zijn pantoffelvoeten op de graszoden neer, op zijn teenen sluipt hij voort, en wijd doch geluidloos duwt hij plotseling de poortdeur open.

Maar de kat is er niet meer: links noch rechts is er een levend schepsel te zien.

Uit de verstolen tuintjes klimmen verwilderde boomkruinen op: fletsgroen licht valt daar slaperig doorheen, en rust ziekelijk-bleek uit op de verzakte klinkertjes van het smalle straatje. Tusschen die ongelijke steenen schiet teringachtig het onkruid op: magere slingerplanten en bitse brandnetels. Ook groeven zich grauwe wortelknoesten als klauwen door de aarde heen, en als nieuwsgierige vrouwtjes gluren roode en witte stokrozen over de randen van een rappig schut.

Verwonderd staat de zomer stil in het nauwe steegje, een geheimzinnige mijmerende zomer is dat.

'Allaah', zegt Rieuwertje tegen Nebekadnezer, 'kom mee!' Hij rilt een beetje en hij weet ook wel waarom. 'Die kat en Vrouwtje Slof - zijn kop er of! - as dat niet ien en dezelfde... hu-hu-u...'

Uiterst traag komt Nebekadnezer naar buiten. Hij besnuffelt alles wat hij passeert en steekt zijn staart tusschen zijn achterpooten in. Wie zal zeggen wat dat hondje ziet!

Doch Rieuwertje is maar een mensch... Argeloos laat hij de poortdeur dicht vallen.

En op hetzelfde oogenblik maakt zich iets-als-een-schaduw los van het schut daar achter, en dat verschuift...!

Met een zwenk ziet Rieuwertje het, hij kijkt er schichtig naar om en bijna geeft hij een schreeuw.

Een klein vrouwtje in het zwart staat daar, ze wil hem voorbijgaan, maar dat kan ze niet. Een spits

hol-geel gezicht heeft ze, een gezicht als een aangestoken vrucht, en een griezelig plat lijf. Griezelig is alles aan haar: zelfs haar zwarte muts met gitten.

Tersluiks-tartend grinnikt ze tegen Rieuwertje, tanden heeft ze niet meer, ook geen kiezen, raar spartelt haar tong in de rosse leegte van haar mond. Haar oogen doen aan zwarte spinnen denken.

Het is Vrouwtje Slof.

Rieuwertje maakt eerst een geluid dat nergens op lijkt, dan brabbelt hij schuw-nijdig: ‘'n... 'n Broeksknoop mag ik worde, as ik niet docht dat jij... dat jij 't wasse, deer passies, op 't skutting.’

Mal beweegt het vrouwtje haar rupsachtige wenkbrauwen. ‘Wàt...?’

Bescheid krijgt ze niet.

Sluw verdedigt ze zich: ‘Man, weer heb je 't over?, ik gong opzij staan... as je dat miene?, ik docht dat jij er deur moste!, hiér kenne mekaar gien twee minsche passeere! Deer is toch niks gien bezonders an?’ De spinnen in haar oogen rekken zich uit, de punt van haar tong wipt als een vies kleverig diertje op haar dorre onderlip. Geheimzinnig-vroolijk is ze, zelfs de dikke rooie randen om haar oogen lachen.

Rieuwertje merkt dat allemaal wel op, en hij trilt er van, over al zijn ledematen trilt hij... hij is bang van haar. Zij kan immers meer dan gewoon?

Toch wil hij haar zeggen, wat hij op zijn hart heeft. ‘Gien bezonders an jóu?!, weet je wat er mit jou 'beuren zou, as je in vroeger tied 'leefd hadde?, dan... dan zouë ze je in 'n vurige ovend op'sloten hebben, dan zou je brandmarrekt worre, dan gong je in 'n iezeren ketel mit kokende olie!, ja - jij - jíj - aas van de duvel!’ Heftig knikt Rieuwertje, hij heeft een felle vreesachtige hekel aan haar, en zijn moed overrompelt hem.

‘Wat durf ik’, verbaast hij zich ook nog, ‘wat durf ikke.’

Want het kleine vrouwtje wordt bleek tot in haar lippen. ‘Sappitouwer’, foetert ze, ‘rebouw.’ Een wonderlijk gebaar maakt ze, net of ze een vlieg vangt in zijn vlucht!

Rieuwertje ziet dat en hij krijgt al weer spijt van zijn uitval. ‘'t Is er zoo mee 'steld, je zegge gauw te veul teugen zoo-ien... en wat kom je er varder mee?, gien selabe!’

Hij fluit Nebekadnezer, maar die staat al aan het eind van de steeg op hem te wachten, zwaar-stappend loopt hij daar ook naar toe, zweeterig is hij en kouëlijk tegelijk. ‘As ze me nou maar niet bekolt’, tobt hij. Zijn beenen worden loodzwaar en het is of de straatsteenen tegen zijn voeten opspringen.

Eensklaps lijkt alles mogelijk.

Het is niet eens meer zoo heel erg onaannemelijk dat het verschrompelde pruimeboompje, daar achter het hek bij Trin Uutkiek, plotseling verandert in een oud heertje met een snuifdoos en een hooge hoed, en het kan ook best wezen dat die volle ronde bessestruik bij Stille Veronica, zoo in een ommezien een dik oud vrouwtje wordt, een vrouwtje in een groene omslagdoek met kleine roode bloemen!

In dat peinzende doezelige licht van het steegje met Vrouwtje Slof vlak-bij, kan er van alles gebeuren. Waarom zouën die brandnetels een mensch niet aanroepen?, en die listige slingerplantjes niet fluisterend waarschuwen voor een gevaar?

Een kip kakelt ergens, en dat kakelen klinkt anders dan gewoon!

Rieuwertje loopt onzeker.

Een oogenblik is het hem of hij overal de spinachtige

oogen ziet van Vrouwtje Slof: op de begroeide straatsteentjes en op de dood-stille boomblâren, ja zelfs op de neuzen van zijn pantoffels. De spinnen hebben witte lichtstippen op hun rug, dat zijn de oogappels, en de ooghaartjes dat zijn de pooten...

Even is het dan zoo vreemd met hem: het lijkt net of hij tusschen waken en droomen in is, of een nachtmerrie met hem wegloopt.

De leege lach-mond met de bewegelijke tong van het vrouwtje, is vlak voor hem: die mond hapt wijd-open en groeit... groeit... poorten worden die lippen, valdeuren... en de tong verandert in een gedrocht.

'Jemig', mompelt Rieuwertje benauwd, 'jemig.'

Het vrouwtje sloft nadrukkelijk achter hem aan, dat geslof grinnikt een beetje om hem.

Hij gloeit er van, en kouë rillingen schuiven over zijn rug, hij zweet nog erger. 'O lieve-Heertje', bidt hij nederig, 'stuur dat wuufie[1)] toch assiblift 'n âre kant uut.'

En buiten het steegje krijgt hij verlichting: het bronzen grachtwater ligt daar rustig te glanzen tusschen de tintelende straatjes-weerzijds. Frisch-groen staan de boomregels op de wallen.

Rieuwertje slaat rechts af, Vrouwtje Slof links.

Maar eerst mompelt zij nog iets... duister klinkt dat, dréigend...

Rieuwertje hoort het best en hij zegt bij zichzelf: 'Ik mag nou wel op alles verdocht wezen.' Forsch slaat daar zijn verwondering door heen. 'Jemig, jemig', denkt hij als van-ouds, 'dat zòkke dingen bestane, jemig, jemig...'

Maar het drukkende gevoel glijdt toch van hem af:

1) Wijfje.

een bevrijd mensch is hij opeens... Hij zet zijn hoedje nog wat meer achterover, van alle kanten komt zijn krullend zwart haar te voorschijn. Zijn hoofd houdt hij wat rechter-op, en de beide bolle gouden knoopen op het roode boord van zijn hemd, beginnen hel te flonkeren. Hij heeft ook een nieuwe trui aan, en een schoone pilowsche broek en gepoetste pantoffels... Hij voelt dat hij er knap uitziet, heel en schoon als een ordentelijk mensch. Daar krijgt hij dan ook een hoovaardige glimlach van.

'Die kòl', moppert hij nog, 'die vule kol...', maar zijn kleine zwarte oogen komen tot rust, hij is over de eerste schrik heen.

Bij Nebekadnezer is dat niet zoo, die blijft telkens nog knorrig staan, kijkt om en keft.

'Bedeerd an, me jongen', sust Rieuwertje, 'ze is al veer weg, 't wùf!' Zijn breede opwaarts-wippende lippen lachen tegen het hondje, en zijn gedachten lachen tegen de naam van het hondje.

Eenmaal heeft hij, bij een preek, een welluidend woord gehoord, een naam als een liedje!, een naam met een mooie beteekenis: 'Tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen.' Rieuwertje schilderde die naam op zijn vletje en het hondje dat eerst maar doodgewoon 'Sorrie' heette, noemde hij ook zoo; als hij in die tijd een kind-er-bij gekregen had, zou hij dat kind óok vernoemd hebben...

Eerst na een poosje hoorde hij, dat hij die naam niet goed onthouën had, het was niet Nebukadnezar maar Eben-Haëzer. Het vletje is toen omgedoopt, het hondje ook, maar zijn bijnaam hield hij.

'Och, veul verschil is 't niet', denkt Rieuwertje nog, 'zoo op 't geluud of.' Zoetjes loopt hij onder de boomen door.

Witte zonne-plekken dwarrelen op hem neer, schaduw-vlokken schuiven over hem heen, het is of iets hem dwingt om stil te loopen.

Kleine verre geruchten dringen de dag in, en blijven ergens steken. De torenklokken zijn eigenlijk dichtbij - zij zingen toch in de verte... Het donkere binnenwater maakt een geluid of het adem haalt: een-, twee-, drie-maal, dan zwijgt het weer. Nauw sluit de stilte zich om de bejaarde ernstige huizen heen.

Rieuwertje luistert, en hij weet niet waarnaar, hij verstaat zijn eigen eerbiedigheid niet, vage gedachten trekken door hem heen, een zachte verwondering houdt de overhand. ‘'n Goeie beste wereld toch... 'n kosselijk ies 't leven, de aarde - net 'n groot parredies...’ Vluchtig ziet hij Adam en Eva in de hof van Eden: groote roode appels hangen in een torenhooge boom, de slang redeneert als een marktjoodje. Maar zij luisteren niet, zij bijten niet toe...!

‘Vezèlf nièt’, soest Rieuwertje.

Stille Veronica loopt voor hem uit, ze is een weduwvrouw en betrekkelijk nog jong: een stemmig gezicht heeft ze en bleeke oogen, glad weggestreken haar. Maar in haar glimlach en in haar gang is wat prikkelends: als de aandacht van een man er op valt, nadert de Booze...

Doch Rieuwertje ziet haar niet.

In geen weken zag hij haar soms - al praatte hij met haar, al keek hij haar recht in de oogen.

Die morgen ook niet... ‘Gedag’, glundert hij, ‘mooi zeumerweertje, hee?’ Maar hij heeft toch geen erg in die vrouw. Hij steekt zijn handen in zijn broekzakken, en zijn oogen steekt hij in de verte, en hij mijmert over de dingen die hem aangenaam zijn. ‘Kippen mot ik ook nog-er-'s hebben, 'n mooie gezonde toom kippen,

in 'n groote groene ren - já. En ook 'n bel an m'n deur, 'n kóperen bel - já. En 'n naambord, met m'n naam er vol-uut op: Rieuwert Brand Rieuwert-zeun - já, as je 'n zakie hebbe, dient dat wel. Sommige minsche kenne je aârs niet iens vinden, dat komt niet te pas... En wat er ook nog 's wezen mot?, 'n mooie wandspiegel veur Engel, ientje van dik 'slepen glas mit 'n vergolde veugel op de liest, net as ik lest 'zien heb in 't Streek... Maar 't is zoo gelegen: je kenne je mit die snipsnaarderij niet skoon uutgeve, en tòch - 't begeeren is meer dan 't hebben, ferachtig weerheid, ferachtig! Allien as ik nou er 's 'n extraatje heb, in 't spok staan[1)] - dan mot 't 'beuren.'

Zijn oogen komen, als met schrik, uit de glanzende verte vandaan, en kijken pinkend rond.

Geen blad aan de boomen beweegt, en onder de groen-verweerde Waterpoort vlakbij, ligt doodstil een bootje: schaduw overdekt het, gammel ziet het er uit.

Rieuwertje bukt zich wat, en blijft er een poosje naar staan kijken. 'Wat mot dat vletjen deer nou?', vraagt hij zich af, 'van wie ken 't wezen?'

En dàt is dan zoo vreemd: al turend lijkt hij even in te dommelen, hij ziet dingen onder water: een koolstronk, een dooie visch, een pan zonder ooren... En ineens ligt hij daar zelf ook: bleek, rimpelig, met groot-open oogen... een spin-op-pantoffels danst om hem heen, een gezicht kijkt spottend onder een lintenmutsje uit: Vrouwtje Slof...

Van ontsteltenis doet Rieuwertje een stap achteruit. 'Hè', mompelt hij slaperig, 'gosterdankie...' En hij is al-weer vergeten waar hij naar kijkt.

1) Goede vangst, ook: een voordeeltje hebben.

Een scherpe reuk dwaalt om hem heen, en komt gluiperig dichterbij, opeens lijkt die reuk hem aan te stooten... Langzaam draait hij zich om en bromt wat onverstaanbaars...

Onplezierig-rood staat daar op de grachthoek het café van Woutjen te glinsteren.

Van onder tot boven neemt Rieuwertje het op. ‘'n Vuul hok’, vit hij. Zijn rimpels trillen, het merkteeken krimpt in-een, als gestoken...

Hij ziet de gebarsten ruiten van de gelagkamer, de geel beloopen reclameprenten, het gefriemel van de vliegen... en achter een ‘stukkend’ hor, de kale schurftige poes van de kasteleines. Een oogenblik is het of hij het zand van de vloer-dáar, onder zijn voeten hoort knarsen, of hij de vliegen voelt prikken.

‘'n Smerig vuul hok’, smaalt hij weer. En hij spuwt op de straat, ver voor zich uit, links, rechts... Hij krijgt opeens veel speeksel in zijn mond.

‘Arretjakkig’, mompelt hij.

Naar Nebekadnezer kijkt hij niet meer om, gebogen loopt hij voort. Het is net of er nu iets gebeuren moet, iets verschrikkelijks en onverwachts... waar hij niet tegen op kan.

Maar er gebeurt niets.

De koperen bekkentjes voor het raam van Timmen de barbier lijken twee kleine zonnetjes, en de pottenkast van Manke Grit, het groentevrouwtje, is precies een tuin: hoopen peulen liggen er en nieuwe aardappels, stapels komkommers, bossen prei, aardbeien en worteltjes.

Rieuwertje haalt diep adem, als hij daar langs komt. ‘Lekker, lekker’, zegt hij in zichzelf, ‘lèkker.’

En bij het muurtje, naast de klapbrug, ziet hij meteen zijn confraters: de Knaak en de Cosmopoliet.

De ware naam van die mannen is haast iedereen ontgaan.

De eene heeft, jaren geleden, 's gezegd: ‘Ik bin 'n wereldburger, ik bin net as 't schip dat deer gaat: 'n Cosmopoliet.’

En van die tijd af, heette hij zoo.

De andere heeft in zijn jonge jaren, bij wijze van grap 's gesnoefd: ‘Veur 'n knaak doen ik alles.’

Toen wàs hij ‘de Knaak.’

Mager en lang is de Cosmopoliet, vaal, grijs en kaduuk - net een bouwval.

Maar de Knaak is breed, op het vierkantige af en rood als baksteen. Zijn puilende dikke koonen zien er uit, of hij gedurig de bof heeft. Altijd pluren zijn oogen.

Rieuwertje komt bij hen staan, hij vergeet te groeten, mijmerend kijkt hij voor zich uit.

Achter het muurtje blinken de sluizen en achter de sluizen glinstert de zee.

Alle-drie turen ze soezerig naar die tintelende levende vlakte.

Breed ligt de zon over de stilte, kalm wandelt de vriendelijke koelte door de zilveren ruimte heen, in de blanke verte schuiven nietig de schepen voorbij.

De drie mannen worden net zoo stil en verzonken als de droomerige zomerochtend zelf, de witte zonnegloed hangt zwaar op hun dikke oogleden.

Pijnlijk-fel schittert de grauwe muur, de gele wipbrug ook en de bolle toren, die toren heeft inwendig schik achter zijn groene vensters.

‘Heb jij je linnen[1)] al of?’, vraagt de Knaak. Het schijnt hem moeite te kosten dat te zeggen.

1) Lijnen.

Rieuwertje knikt. ‘Weljaat, die stuk of wat lintjes...’ Een wrak pufgeluid maakt hij. ‘Heb jullie je wantjen al in 't aas...?’

Antwoord komt er niet.

‘'t Zel wel niet...’, denkt hij. In de stovende warmte klampt de loomheid zich al steviger aan hem vast. Een nijdige vlieg, een vlieg met een vergiftige rooie kop en groene vleugels, loopt krieuwelend over zijn hand, maar hij verjaagt haar niet. Hij heeft zin in een pruim, de tabaksdoos zit in zijn rechterbroekzak, maar hij haalt die niet te voorschijn. Lui en zwaar zijn zijn handen.

‘Waar is me beest?’, soest hij.

Maar hij keert zijn hoofd niet om naar Nebekadnezer. ‘'k Wou dat er maar zoo'n luzige[1)] Urker kwam mit scholletjes... dat ik morrege vente kon’, mompelt hij.

Geen kik krijgt hij daar op terug.

‘As ik maar 'n paar handjes-vol garnille had’, verzucht hij zeurderig, ‘dan gong ik azen... gong ik me wantje schieten. 'k Verveel me...’

De warme stilte lijkt die woorden naar een diepte te duwen, lui blijven ze daar liggen op een duistere bodem: ‘Garnille... azen... 'k Verveel me!’

Ook schijnt het wel of er van allerlei gebeurd is, eer de Cosmopoliet antwoordt: ‘'t Water is zoo glad as 'n iekel,[2)] man, we kenne wel er 's lang op de garnillevisscher motte wachten.’

Onderdrukt wordt dat gezegd, geheimzinnig klinkt het.

De Knaak maakt een snurkend geluid... hij kijkt toch nog.

Slaperig zijn ze alle-drie, hun handen lijken in te

1) Luizige.
2) Eikel.

dutten op de heete muur, hun stuttende knieën dommelen.

Maar binnen in Rieuwertje's hoofd blijft het niet lang stil: hij doet nog van alles... Rikkert en Leen kibbelen, hij komt tusschenbeide... Op het Hoofd, bij de Harlinger boot, praat hij een verlept mijnheertje een paar oudbakken poonen aan. Vlak er op staat hij met Koosie voor de snoepwinkel van Ant-Nuuwtestementje. ‘'k Wil wonderballen’, bestelt Koosie, ‘en zoo'n fluutje van rosse suker...’ ‘Kom an dan’, lacht hij. En meteen gluurt hij bij Vrouwtje Slof door het raam. Ze zit met al haar katten aan tafel en ze praat en gichelt tegen die katten of het menschelijke wezens zijn... Maar dàt is zoo merkwaardig: Vrouwtje Slof kijkt hem pal-recht aan, en die zwarte oogen van haar worden zoo groot als ruiten. Hij kan er doorheen zien: daar van binnen vallen rare dingen voor. De duivel komt naar voren: zes zielen houdt hij in zijn hand. ‘Wat veur piene zelle we die andoen?’, vraagt de duivel. En de zielen kronkelen van benauwdheid, als pas gevangen palingen... Een gordijn van vlammen waait heen en weer, een pot met vuur staat er achter, en ook een doopvont... Wat in 's Heeren naam moest dat allemaal? ‘Ze hêt haar ziel an de Booze verkocht’, fluistert opeens een stem vlakbij. En meteen kuiert er een vlam naar de bolle oogruiten: ‘Rieuwertje Brand, heb ik gien kennis an jou?’ Ontzet wijkt hij uit.

‘Hû...’, griezelt hij, ‘hû...’

En alsof er niets gebeurd is, zoo lui en mak hangt hij dan weer over het muurtje bij de brug. Gedempt spreken de Knaak en de Cosmopoliet met elkaar. En hoe ze daar zoo opgekomen zijn...!, maar ze hebben het druk over het Socialisme.

‘Dan mot alles issendal[1)] op 'n âre leest 'schoeid worden’, verkondigt de Knaak, ‘de heele maaschappij.’

‘Gelieke munnike gelieke kappen’, zanikt de Cosmopoliet, ‘alles geliek opdeele...’

Zij kijken ook naar Rieuwertje.

Maar Rieuwertje doet net of hij niets hoort.

Het is een geheim, geen schepsel weet er van af, hij heeft hònderd vijf en zéventig gulden in een geheime bergplaats van zijn hang. ‘'k Zel wiedes wezen’, denkt hij smalend, ‘geliek opdeele...! Ja, ik bin niet gek... 'k Mot niks van 't soesilisme hebben!’

1) Heelemaal.

[De akkers neuriën...]

DE AKKERS NEURIËN...

HET MOET WEL ZOO WEZEN DAT ER ERGENS MANNEN WERKEN, MAAR DAN HEEL VER WEG. HET IS NIET ZOO OP het gehoor af te onderscheiden, wat ze daar doen die mannen. Kleine geluiden trekken heen en weer, aarzelen, en buigen weg in de middagrust.

Een schoorsteentje rookt op een rood dak, uit een krans van hel-groene boomen, en discht een smakelijk verhaal op, van zoetemelksche pap, gebraden vleesch en spekpannekoek.

Met groote stappen gaat de eenzaamheid door het bloeiende wijde land, maar het is een vriendelijke eenzaamheid uit bloemen geboren en bekleed met zonnestralen. Aarzelend roepen de kikkers die geurige gouden stilte aan, eerbiedig fluisteren de dikke bruine bijen, schroomvallig zoemen de vliegen - en de wielen van Rieuwertje's wagen ratelen onderdrukt.

Alles tezamen is het net een binnensmondsch liedje.

En in Rieuwertje zelf is dat liedje ook. Het neuriet in zijn ooren, maar het klimt ook bij zijn hart op, en in zijn zwarte oogen legt het een gouden weerschijn.

Oh!, er gebeuren nog altijd wonderlijke dingen in de wereld, en die ze niet ervaren heeft, moet zwijgen!

Engelen-vleugels blinken in dat liedje-zonder-klank, oogen zoo mooi als pauweveeren, en sterren met een witte glimlach er op...! Zelfs Rieuwertje's Moeder gaat door dat liedje heen.

‘Heere-gauwentjes’, zucht Rieuwertje verwonderd, ‘heere-gauwentjes!’ En stadig luistert hij...

Werktuigelijk duwt hij zijn handkarretje van de leege belommerde groote-weg af, en stuurt het een mul warm binnenpaadje op.

Achter de breed-en-laag uitgegroeide boomen schitteren hel de bloemenvelden: paars, rood en oranje. Het blinkende weiland lijkt van geslepen groen glas, stoeten van witte klaverbolletjes duiken er in op, wijn-roode zuringpluimen, goud-gele boterbloemen en heuveltjes paars-van-hondsdraf...

Vredig-verdiept buigt de middag zich over al die kleuren heen. Een torenklok prevelt... Op de bleeke horizon, dwars achter de boomen, luistert een kerkje.

Van alle dingen gaat een vrome opgewektheid uit, een ingetogen blijheid.

Rieuwertje let er op.

‘Net 'n Zundag’, denkt hij.

Goeie herinneringen komen dichterbij, en stille vage vreugden hoopen zich hoog rond hem op.

Het is of hij het hart van de lieve Heer hoort kloppen.

‘Heere Jezus’, prevelt hij als een kind, ‘Heere Jezus.’ En opeens loopt hij daar met de lieve Heer...

Maar een ander land wordt het toch wel en een ander gewas groeit er ook. Kijk de zon op de korenhalmen schitteren!

Het is Zondag, en daar loopen ze: Petrus, Johannes, en Rieuwertje ook. Altijd draagt Johannes lang zwart haar en een hemelsblauw kleed - in Rieuwertje's gedachten - en Petrus is in het rood en hij heeft korte krullen, maar de Heere is enkel-licht.

Ze kijken naar elkaar: Rieuwertje en Petrus en Johannes, en ze willen het nog zoo niet weten, maar ze krijgen honger.

De lieve Heer merkt het toch even goed, al zeggen ze het niet, àlles merkt de lieve Heer... Hij kijkt Rieuwertje aan en hij plukt handen vol korenaren af. ‘Hier Rieuwertje’, zegt hij. En de aren lijken op zonnestralen, maar ze smaken naar brood.

En dan, de Hemel zal weten waar vandaan!, komt er opeens een pharizeër, en hij vermaant de lieve Heer scherpelijk: ‘Dat mag je niet doen op Zundag, Heere Jezus, je schende 't vierde gebod.’

Het Licht zegt nog niets, de discipelen zwijgen, maar Rieuwertje neemt het vurig op voor de lieve Heer. ‘Wat praat je, lillijke pharizeër?! Wil je wèg wezen, finne[1)] Piet! Tja, wil jij 't weer beter weten dan de lieve Heer zelf? As je niet weggane...!’ Tien lange sterke nagels laat hij hem zien, de pharizeër loopt wat hij loopen kan.

Dan schudt Rieuwertje zijn hoofd tegen de lieve Heer: ‘Die finne Piete toch...’

Maar de Heere Jezus is opeens weggegaan, Petrus en Johannes zijn er ook niet meer en het goud van de korenaren is verdwenen!

Een bij bonst tegen Rieuwertje's neus op. Het wagentje ratelt wat luider, het pad wordt harder.

‘Ja-ja’, zegt Rieuwertje, alsof hij aangestooten wordt, ‘ja-ja.’ En het is of zijn oogen op elke kleur een glimlach leggen: hij is weer terug tusschen de bloemenvelden, doch zonder verbazing kijkt hij rond.

Hij weet best hoe dat gaat met een mensch. ‘Je gedachten’, mijmert hij, ‘binne vlugge veugels.’

Dan komt er een stilte in hem.

Hij mist toch iets, hij zoekt er ook nog naar, wat gelukkigs was het... ‘Luuster skarp[2)]’, drilt hij zichzelf, ‘luuster...!’

Maar de blinkende stilte houdt haar adem in.

En het liedje met de engelenvleugels komt niet meer terug, dat was niet bestand tegen een haat-gedachte...

Opeens voelt Rieuwertje de drukkende warmte weer

1) Fijne.
2) Scherp.

erger. Met zijn boezeroenmouw veegt hij over zijn gezicht, het is kletsnat van zweet. Zijn zakdoek hangt ook al te drogen, op het kret van zijn wagen.

‘'n Minsch moet wat uutstaan veur z'n boter'am’, overlegt hij, maar een verzuchting wordt dat niet.

Hij begint te rekenen. Met zijn oogen zet hij getallen in de lucht: hij trekt af en telt op en vermenigvuldigt... Zijn breede glimlach wipt nog wat meer op in de hoeken. ‘De koopman was er dubbel en dwars uut! Nog twee zoodjes... die kon hij anbieden te-geef. Dat most dan ook maar gauw 'beuren: de skoltjes lagge op apegapen.’

Uit gewoonte kijkt hij om naar Nebekadnezer, maar die is er niet, het hondje wordt te oud om mee uitventen te gaan.

‘Sufferdjen’, vit hij goedig op zichzelf.

In zijn gedachten ziet hij het hondje lang-uit op het klinkerpaadje van het achter-uit in de zon liggen. ‘De wieste partij koos dat ouëtjen... Hij wou nou ook wel in de tuun zitte, en wat doezele en dutte...’ Bitse knapper-geluidjes leiden hem af.

De wagenwielen knerpen sputterend over stugge potscherven heen, knarsend vliegen de glinsterende schilfers opzij. ‘Net 't geluud van 't koffiemolentje thuus’, denkt Rieuwertje en meteen loopt het water hem om de tanden. ‘Hè ja, 'n bakkie troost...’ Zoekend kijkt hij op.

Een klein boerderijtje spiedt, een eindje verder, met vensters-vol-bloemen onder een muts van groen uit. De lindeboomen staan daar met lichtblauwe stammen achter een rood hek met vergulde punten. Het hel-witte bruggetje, vóór dat huis, ziet er wakker uit, maar de sloot er onder, ligt warm te slapen onder een dek van kroos.

‘Deer weunt 'n katteliek wiefie’, weet Rieuwertje, ‘aârs 'n goed minschie, van die ken ik wel 'n kommetje 'artverstarking kriegen.’ In een schaduwplek aan de kant van het pad zet hij zijn wagentje neer, veegt zijn handen af achter op zijn broek, trekt zijn opgebolde paars-katoenen boezeroen wat neer, en loopt over het smettelooze bruggetje de groene stilte in.

Melk-emmers, wit van binnen en rood van buiten, hangen uit te druipen in een rek, op een weelderig weidje loeit een koe.

Rieuwertje maakt een snuffelend geluid: een prikkelende frisch-zure reuk dringt in zijn neus. Hij denkt opeens aan allerlei dingen tegelijk: versch afgesneden groenten, zoetemelksche-kaas en karnemelk. ‘'n Litertje melk’, overlegt hij nog, ‘is ook goed veur de dorst, en aârs vreêg ik er om veur me reede centen[1].’ Het booze merkteeken in zijn gezicht begint ook weer op te leven, het trilt en trekt, het is net of dat merkteeken ergens op aandringt. Haast onbewust moppert Rieuwertje: ‘Nee-nee... nee-nee...’

Net wil hij de zijdeur opendoen, om zijn ventersroep naar binnen te schreeuwen, als hij de boerin-van-het-spul aan het werk ziet op het vlot[2], ze schuurt een groote besmookte brijpan uit, en ze lijkt net een prentje: een helder hulletje draagt ze, een schel-rood jak en een licht-groene rok.

Haar naam weet Rieuwertje niet, maar dat komt er zoo niet op aan. ‘Traintje’, gekt hij, ‘'k heb 'n ippus karsch-varsch zoodjen skoltjes veur je, 'n smultjen zoo uut de zee, vemorgen hebbe ze Urk nog 'zien.’

Het boerinnetje kijkt naar hem om. Een klein mager gezicht heeft ze met pioen-rooie wangetjes en scheeve

1) Contant geld.
2) Plankier aan de slootkant.

donkere oogjes. ‘Nee manje’, wijst ze kribbig af, ‘'k blief niet, 'k heb niks van noode, manje.’

Rieuwertje slaat zijn handen patsend in elkaar: ‘Wat zeg je me deer nou?, 'n skoltje om van te kwille[1)], en dat veur zoo goed as niks?, en dat op vaste-dag...? Deer geloof ik niks van, niks niemendal, geen piezeltjen!’

Maar zij houdt voet bij stuk. ‘Dan leit je 't maar ongeloovig stein! Niet zoo leuteren - jái! Ik mot niet. Je verstane main toch? Je binne toch niet deersig[2)]?’

‘M'n ooren’, zegt Rieuwertje met groote overtuiging, ‘die binne van prima kwaliteit, maar... gaan toch eerst maar 's in me wagentje kieken. 'n Skoltjen, me lieve meid, om je duum en je vinger van of te likken, 'n lekker breêdjen,[3)] 'n hartelijken beet bij je boter'am daamee, goud geel en bruun in de pan.’ Telkens smakt hij. ‘Of aârs op'steurd, mit 'n snuufie neutemeskaat, 'n skeutjen azien en 'n pietsie butter!’ Breed steekt hij zijn hand op, langzaam beweegt hij die heen en weer. ‘Minsch, 'n hémelsch-héerlijk visschien, van dat immesse blanke skollevleischie, dat poezele vleischie, 'n dooie jood zou er levendig van worden.’

Als proevend beweegt het boerinnetje haar lippen: het is net of ze de dampende schotel met gestoofde visch al voor zich ziet. Zwaar-zuchtend komt ze uit haar bukhouding overeind. ‘Jai’, glimlacht ze knorrig, ‘binne wel van de tongriem 'sneden, manje.’

‘Dàt is mijn kwaal’, dolt Rieuwertje, ‘maar jij’, stelt hij meteen jolig vast, ‘binne slum van de hette bevongen.’

Ernstig gaat ze daar op in. ‘Ik lai an de gal’, vertelt

1) Kwijlen.
2) Doovig.
3) Braadje.

ze, puffend dribbelt ze achter hem aan, ‘geel as saffraan wor' ik.’

Maar dat praat Rieuwertje haar uit het hoofd. ‘Minsch, skei uut, zwieg... wees wiezer... Géel?, je ziene er uut as 'n blom, wat zeg ik... blòm?, nee as 'n eierenpannekoek mit suker, zuver weer[1)], zúver weer!’ Hij legt de dek-plankjes van het wagentje open, dadelijk ziet hij dan dat de vischjes al dood zijn.

Maar confuus maakt hem dat toch niet. ‘Nou zien er 's...’, ijvert hij, ‘kiek er 's, binne 't gien eefige mooie beesies...?’ Hij grijpt de slappe scholletjes beet, en laat ze kunstmatig spartelen op zijn handen. ‘Ze klapwieken’, prijst hij met onweerlegbare stelligheid, ‘ze roepen hoera mit hullie vlarrekies, zien je wel?’

Het boerinnetje kijkt wat verbluft. ‘Nou, maar van de groosten binne 't aârs niet... en leven ze echtig?’

‘Gebruuk je oogen’, pruttelt Rieuwertje vroolijk, ‘je kenne toch zién?’ Vernuftig laat hij, tusschen zijn handig-knijpende vingers, de vischjes ademen. ‘Kiek dié er 's zuchten, percies of hij minsche-verstand hêt, zuk bar zuchten, hee?’

Kippig leunt het vrouwtje voorover.

En Rieuwertje tikt haar onverhoeds met zoo'n kleverig-natte schollestaart op haar wang.

‘Ai-ai’, schrikt ze, ‘krimmeneelig! Bin jai gek, manje?’

‘Ikke’, gnuift Rieuwertje, ‘gek?, ik heb 'n verstand eerste klas, maar die visschies binne levendig, hee?, ze eten je temet mit huud en heer[2)] op, minsch!’ Aanhoudend woelt hij in de visch. ‘Kiek dié er 's, die slaat met z'n rechterbien teuge z'n linkerneusgat, en

1) Waar.
2) Haar.

die - die wuuft mit z'n steertjen boven z'n kop uut, doen jij him dat er 's na, skepsel!'

'Maar dié', wijst het vrouwtje aan, 'en dié...'

'Die,' neemt hij over, 'binne fleeuw 'vallen van de hette, die binne nou ook van de hette bevongen, net as jij, allien wat arger.'

Het boerinnetje is toch nog niet heelemaal overtuigd, schroomvallig vat ze een vischje aan en betast het.

'Wat doen je nou?', vraagt Rieuwertje onrustig, 'voel je offe ze wel gezonde longkies hebben?, of hullie 'artjen wel goed klopt? Of zoek je er de mannetjesskollen uut?'

Schaamachtig laat ze het vischje weer vallen. 'Nou', moppert ze gnuiverig, 'niet van die rare praat, hoor manje - en wat vreêg je?'

Hij grist zijn weeggerei al te voorschijn, maar bedenkt zich weer. 'Vijftien stuver', biedt hij aan, 'en ik maak ze ook nog veur je skoon. Maar dan moet ik 'n kommetje koffie veur-of hebben.'

'Dartien stuver', dingt het boerinnetje.

En Rieuwertje denkt: 'Hebbedingetje... jij binne binnen!' Maar hij zegt met een zuinig gezicht: 'Jij hale 't vel over m'n neus, skepsel. Dartien stuver... dat ken niet, dan - dan moet ik er nog op toeleggen! En denk er om: 'k heb 'n huushouwing mit brood en gien kinderen...!, laten we zegge: veertien stuver mit 'n tas koffie.'

'Dartien of niet', drijft het boerinnetje door.

'Nou', geeft hij zuchtend toe, 'in vredesnaam dan, omdat jij 't binne, ik mag je graag zien! En krieg nou maar genk 'n emmer mit water en 'n bakkie troost.' Zijn oogen pluren van de jool, gnuiverig kijkt hij het vrouwtje na. 'Snarregie', spot hij in stilte, 'klein

donderstraaltjen.’ Maar hij is toch best voldaan. ‘'t Gong uutmuntend vedaag, al praatte je dan ook de huud van je keel kepoeris.’

Gehaast dribbelt het vrouwtje weer terug. Ze struikelt bijna over haar lange rok, haar muilen klepperen. ‘Hier manje, je koffie, ze is lauw 'worden aârs.’ Het emmertje zet ze dicht bij hem neer.

Maar Rieuwertje negeert dat. Hij gaat makkelijk op het kret van zijn wagentje zitten, neemt het warme vilten hoedje van zijn zweeterige hoofd, maakt de bovenste knoop van zijn boezeroen los en bekomt dan wat.

‘Hè-hè’, zucht hij pleizierig-verlucht, ‘hè-hè.’ Gretig zet hij de groote oorlooze kom aan zijn lippen en neemt een lange teug... Maar dadelijk-er-op betrekt zijn gezicht, zijn mond krimpt rimpelig tezamen. ‘Grutje-me-tut’, smaalt hij, in zijn gedachten, ‘wat 'n gootwater.’

Tersluiks kijkt het boerinnetje naar hem. ‘Ik had al-er-ais opskonken’, zegt ze wat bedremmeld.

Maar Rieuwertje antwoordt niet: hij tuurt star op zijn kommetje neer. Een klein brok van de blauwe zomerlucht weerspiegelt in de bleeke koffie, en ook de lichtgroene tak van een boom.

Dat is erg gewoon.

Maar meteen, als Rieuwertje zoo naar dat stukje hemel en die wiegelende bladen kijkt, gebeurt er wat vreemds: een groote witte spin-van-licht duikelt in de koffie, en die spin krijgt een gezicht... een gezicht met horens en spleet-oogen.

En op hetzelfde oogenblik spot er ergens een stem: ‘Malle Rieuwertje, bin je nou nog niet wiezer?, zit jij nou, mit 'n beurs vol monnie, dat bocht op te slobberen?’

‘Skiet op’, zegt Rieuwertje nog fatsoenlijk.

Maar het boerinnetje, dat hem niet bezwijkt[1], kijkt er even goed verschrikt van op. ‘Wat... watte, manje?’

‘Niks’, weert Rieuwertje stroef.

Maar dat duister-dringende, die heimelijke trek, is er toch even goed. En de zon lijkt van de dag af te glijden.

Wrokkig smijt Rieuwertje de koffie op het paadje, en ruw zet hij de kom neer.

‘Nog 'n tas?’, vraagt het vrouwtje argeloos, net of ze nergens erg in heeft...

Maar Rieuwertje bedankt. ‘Nee, je motte mijn niet zoo verwennen, skepsel, dat is nargens goed veur!’

Hij begint de visch schoon te maken.

‘Stoven of bakken?’, vraagt hij nog.

‘Bakken’, zegt de vrouw.

Vijf gelijke sneden geeft hij in de witte borst van elk scholletje en vijf sneden jaapt hij in de rood-gestippelde grauwe rug. Vlug gaat hem dat af. Toch ziet hij niet al te best, hij spant zich in, het is of er een mist voorbij zijn oogen drijft... Het booze merkteeken in zijn gezicht heeft ook weer dat aansporende...

Het is wel te zeggen, waar dat merkteeken uit bestaat: een paar scherp getrokken lijnen van de neus naar de mond, en daarin een afdruk van woeste donkere uren...

Gedurig moet Rieuwertje ook denken aan iets dat prikkelt en schuimt, iets dat lekker-koud en pleizierigbitter is.

‘Maak dat je weg komme’, zegt hij telkens in zijn binnenst.

Maar die trek in hem gaat niet weg.

Overredend en verdedigend bepraat hij zichzelf. ‘As jij nog as aparti[2] minsche mit iéntjen tevreeje

1) Verlaat.
2) Vele andere.

wasse... maar dat ken jij ommers niet? As jij er ientje 'had hebbe, moet je ommers meer... als-maar meer, net zoo lang tot je...' Nijdig onthoofdt hij een schol.

'Wat bin jai zwaigzaam iniensen?', vorscht het vrouwtje-bij-hem, 'skeelt er wat an?'

Achterdochtig kijkt hij even naar haar op. Dadelijk probeert hij weer vroolijk te doen. 'Ja', praat hij strak, 'de lieve Heer zel er jou en alle minsche, tot je argste vianden, veur bewaren - maar ik mot me bril op hebben.' Hij veegt zijn handen aan zijn knieën af en graait een kartonnen brillehuis uit zijn broekzak.

'Heere-me-taid', gichelt het boerinnetje, 'ik doch' dat er heel wat aârs zou komme, ik doch'...'

'Doggen', gekt Rieuwertje stug, 'binne kwaaie beesten, mot je nooit vertrouwen.' Hij zet zijn bril op. 'Ziezoo, nou wordt lieve Heertjen z'n wereldje weer wat helderder.'

'Ikke bril ook', bemoedigt het vrouwtje hem, 'al taien.' Zij dischт er een heel verhaal over op, hij luistert niet.

'Net zoo... nèt zóó', knikt hij aanhoudend, en hij ziet enkel het overschuimende groote glas...

'O Jezus', klaagt hij zweetend, 'o Jezus.'

Domp, als uit de verte, hoort hij het snappende boerinnetje. '.... kon wel-er-ais donder op til wezen, zoo lillijk werm en in 't zuiden die bank, en gunter die wollek boven de wind...'

Suf kijkt Rieuwertje er naar op. 'Skepsel', stelt hij haar stroef gerust, 'je kieke verkeerd, dat wollekie deer... dat is zoo goedeerdig as 'n pas geboren lammertje, die lacht mit kuultjes in z'n wangen.'

'Je zelle aârs altaid zien', jeremieert zij door,

‘merrege... op Keuneginnedag in sted... dik-op regen en wind.’

‘Wel-ninse-niet’, beslist Rieuwertje, ‘wat ìk je brom: gien spatjen zel je genaken. Onz' lieve Heer hêt veuls te veul mit 't huus van Oeranje op. Affien, ik ook hoor, al zeg ik 't zelf, en me Vader in z'n tied en me Grovader...’ Lang en nadrukkelijk knikt hij. ‘Me Grovader’, snijdt hij op, ‘die hêt nog er 's zelf bij Wullem de Darde op visite 'weest.’

‘Bin je wiédes...?’, haalt het vrouwtje uit, ‘jóuw...?’

Rieuwertje knikt met groote stelligheid. ‘Weerheid wat ik je vertel. In 'n tied van grooóte hongersnood was dat, de minschen waren heelegaar uut-'margeld. Ze vielen dood neer, weer ze gongen en stongen. Deer most toe' toch verandering in kommen? En toe' wier me Grovader van gemeentewege uut-'vaardigd... Maar eerst had hij 'n skrieven 'richt tot de regeering of 't wel schikte. Want hij wist best hoe 't hoorde, me Grovader, as hij er de tied maar veur nam. En toe' kwam er 'n briffien terug van hoogerhand, dat hij die en die dag, zoo en zoo laat maar komme most op haudiënsie... en de heele hofhouwing zat er bij in hullie Zundagsche goed.’

‘Tjee-mig-kree-mig’, rekt het boerinnetje. Ze luistert gespannen.

En het vertelsel boeit Rieuwertje nu zelf ook. ‘Goeie morrege, Sire’, zee me grovader, en hij gaf hem 'n hand. ‘Zoo Brand’, zee de koning, ‘bin je deer?, gaan zitten man, neem 'n stoel.’ Hij had 'n eefige groote kroon op z'n hoofd en 'n rooie mantel mit kenienebont[1)] an, en 'n sjepter in z'n iene hand. ‘Wat wil je gebruken?’,

1) Konijnenbont.

vroeg hij an me Grovader, ‘'n kommetje koffie of 'n tas sukelaad of 'n - 'n - 'n glasie brandewien mit suker?’ Rieuwertje hakkelt erg opeens, hij fronst ook erg en even blijft hij steken. ‘Nou - affien - om kort te gaan - me Grovader zee: 'n kommetje sukelamelk maar, Sire, as 't niet te veul gevargd is.’ En die kommetjes van de Koning z'n servies hadden gouën ooren, en op de alderhandjes stond 't koninklijk wapen en me Grovader kreeg 'n segaar van 'n kwart-el lang mit drie bandjes er om... mot je niet zunig over denken. Affien, veul en niet genog... en deer niet van... maar toe' zee de Koning: ‘Wat is er nou van je believen, Brand?’ En me Grovader dee' na' behooren z'n boeskip[1)]... En toe' wier er wat over en weer 'praat... Maar hij kreeg de ondersteuning veur de stad, eten en drinken en alles... En toe' hij weggong haalde de Koning nog 'n tientje uut z'n vessieszak. ‘Brand’, zee hij, ‘hier heb je 'n gouën petretjen van me, drink deer maar 's 'n lekker - 'n lekker glasie bier veur, en toe'... nou, toe' was 't of'loopen.’

Rieuwertje breekt zijn vertelsel nog al gauw af, en hij trekt zijn mond rimpelig-klein bijeen, net of hij wat wrangs proeft.

En opnieuw mokt hij stil-verdrietig tegen dat onzichtbare in zijn binnenst: ‘Gaan toch weg, leêt mijn toch met rust... Wat doen ik je, dat je mijn altied koeieneeren moeten?’

Doch het onzichtbare gaat niet weg.

Leelijk jouwt Rieuwertje in zijn hart...

Maar het boerinnetje kan dat niet merken. Ze staat hem altijd nog met open mond aan te gapen. ‘Is dat nou wezenlijk 'beurd?’, polst ze, ‘is dat wezenlijk...?’

1) Boodschap.

‘Hee?, wàt...?’, Rieuwertje schraapt het grom van de planken, en sluit zijn wagentje weer. Hij heeft afgetrokken oogen. ‘'Beurd?, ja zeker...’ Hij tuurt...

En dat is zoo wonderlijk, het valsch-glunderende cafeetje van Woutjen, de dikke kasteleines, wandelt over het zonnige weiland naar hem toe, en het glinstert van properheid, en een pleizierig-prikkelende reuk kruipt uit de spiegelende deur-die-aanstaat...

‘Geef mijn’, bestelt Rieuwertje, ‘'n lekker glasie bier of... nee... 'n brandewientjen met suker.’

Net als hij het glaasje uitdrinken wil, komt het boerinnetje er tusschen. ‘Hier man...’, ze haalt haar kralen knipje te voorschijn en betaalt hem.

Werktuigelijk houdt Rieuwertje zijn hand op, maar hij telt het kleingeld niet na, verstrooid steekt hij het weg, in zijn broekzak. ‘Nou, eet ze mit smaak, in gezondheid’, wenscht hij nog.

Gewild-monter vat hij het kret van zijn wagentje weer aan en trekt verder.

Zijn bevreemding van oudsher herkent hij.

Een donker wonder lijkt het...

Heeft ooit een ander mensch dat gehad? Niets is er gebeurd - voor zoover dat te zien is - en heel het leven is onderste-boven gevallen.

Verwonderd-zoekend kijkt Rieuwertje nog even rond en om. Over de heldere wereld-van-daar-straks is een kleur van asch getuimeld. Een beursche vrucht is die wereld nu, de duivel houdt haar op zijn wijd-gespreide hand in het licht, wormen kruipen er door heen, wormen groot-als-menschen.

Duidelijk ziet Rieuwertje het... bezijden zijn oogen, een paar pas achter hem, ziet hij het... En het groen van de boomen wordt grauw, tegen zwart op, donkere dagen schuilen onder die rouwende boomen weg...

Raar-stijf gaat Rieuwertje over het smalle paadje, zonneschijn glijdt over hem heen, de schaduw streelt hem, het koeltje is zoo zacht als de vleugel van een Engel: een schuldelooze wereld ligt op het argelooze groen uitgestrekt. Maar Rieuwertje zweet-van-ellende, het is of zijn voeten naakt over scherpe distels gaan, zijn oogen pluren, zijn rug trekt krom.

Laten de menschen toch nooit meer zeggen, dat er geen duivel is!

Vlak naast Rieuwertje loopt hij in een vreemde gedaante. Doch alleen als Rieuwertje zijn oogen erg verdraait, ziet hij hem! Eerst is het een zwarte vlek, en die vlek krijgt vorm: het is of handen-van-pek die duisternis uitknippen, en dan komt er een kat te voorschijn, een kat zoo groot als een man. Zijn huid is glinsterend zwart, maar hij heeft veel wit in zijn oogen, ook als een man strijkt hij zijn breede snorharen op.

En alles wordt dan al-door raarder...

De Verschrikkelijke wringt zich door Rieuwertje's linker-oor naar binnen, en van binnen houdt hij Rieuwertje beurtelings een glas met bier en een glas met brandewijn voor.

‘Toe maar’, dringt hij, ‘tóe máar, 't is lekker, 't is lekker.’ En het is ongelooflijk, maar hij klakt als een koetsier binnen in Rieuwertje's gedachten. Door het rechter-oor kruipt hij naar buiten! Daar gaat hij, één pas van hem af, één pas achter hem, opzij: groot, zwart en verschrikkelijk, op stevige ruige pooten, met veel wit in zijn oogen.

Maar als Rieuwertje zijn hoofd omwendt en openlijk en vrij uit naar hem kijken wil, is er niets meer te zien op de weg, en als hij diep-uit ‘Heere-heere’ zucht, is hij ook in zijn binnenst niet meer.

Maar - net of hij daar niet tevreden mee is, Rieuwertje - dan gluurt hij opzij.

Een gevleugelde zwarte schaduw zweeft uit de eeuwigheid aan...

En daar stapt de Vreeselijke!

‘O-o’, zucht Rieuwertje, ‘o-o, en mot dat nou maar zóó deurgaan?’

‘Lever me niet uut, Heere’, smeekt hij nederig, ‘lever me niet uut.’ In een zwenk ziet hij de lieve Heer: in hemelsblauwe wolken gehuld, en met een krans van witte sterren om zijn gezicht-van-enkellicht.

Doezelig-ontsteld denkt hij: ‘Dagelijks verkeer ik van aangezicht tot aangezicht met de lieve Heer en met de Booze... Hoe is dat te rijmen?, wat bin ik veur 'n wezen?, weertoe bin ik veurbeschikt?’

En de kerelachtige kat naast hem heeft er pleizier over, hij heeft pleizier...!

Het is of het beslot[1)] uit Rieuwertje's handen vandaan gaat, hij kan dat simpele lichte handkarretje haast niet besturen.

Dan, in een vreemd maar gezegend kwartier van gedachteloosheid, daalt er een stilte neer en neemt Rieuwertje mee... Hij is licht-in-zijn-hoofd, hij zweeft en klimt, pijnloos valt hij terug... en stijgt weer.

Is het mogelijk dat een mensch in een vlinder wegkruipen kan, om over weien vol roode klaver en blinkende zuring te zweven? En kan het gebeuren dat een mensch in het binnenst van een zilverige zomerwolk terecht komt, en hoog opstijgt - hoog-op, tot aan de vloer van de hemel en dan weer langzaam terug glijdt?

1) Kracht om vast te houden.

Maar - als dat kan!, en het kan immers? - wie bracht Rieuwertje dan naar de hel?

Want waar hij zichzelf terugvindt, daar is het meer dan verschrikkelijk.

Hij kijkt over een verkoolde muur van lijken in een brandende diepte: de menschen daar zijn kronkelende krimpende vlammen, de vrouwen - rood doorgloeide turven, de mannen - blauw-smeulende talhouten. En de duivel is zoo zwart als een smid, maar hij heeft groene biezen op de zwarte huid rond zijn oogen, en een gele bies op het glimmende donkere vel om zijn mond. Hij neemt een schop ter hand, en schept nog meer gloeiende turf-vrouwen in het vuur, hoog in een vlammende trillende laag spreidt hij de talhoutenmannen er overheen. En de turven sidderen en de talhouten vloeken...

'Hu-hu', huivert Rieuwertje, 'hu-hu.' Hij is als een mensch die met schrik ontwaakt. En dan moet die teerhartige stilte hem wel loslaten, er is niets aan te doen.

Schuw en piekerend kijkt Rieuwertje om zich heen. 'Waar kom ik nou toch vedane...?' Rimpelig trekt hij zijn voorhoofd op. In zijn herinneringen weet hij de weg niet meer, hij verdwaalt...

'Damee', tobt hij, uit een diepe rosse leegte te voorschijn komend, 'wor-ik nog gek.' Hij brengt de rug van zijn eene hand aan zijn voorhoofd. 'Of bin ik 't al...?' Zwaarmoedig probeert hij dat uit te vinden. 'Me Grovader is bij Wullem de Darde in 't peleis 'weest', gaat hij bang-bedachtzaam na, 'm'n Oome Aai lag bij de Radja van Lombok as kind overhuus...' Het is vreeselijk dat hij opeens lachen moet.

De lieve Heer rukt hem dan ook dadelijk die lach van zijn gezicht af.

En dat doet pijn.

Verschrikt bezint hij zich... en schuw keert hij weer tot zijn onderzoek terug.

Hij tuurt en tuurt. ‘Is 't dàt?’, mompelt hij, ‘is 't deerom...? Maar is er dan niks van 'beurd?’ Hij weet het niet goed meer. ‘Somtijds liekt 't toch...’ Maar hij stuit dat zelf.

‘Nou?’, vraagt een stem-in-hem, ‘ja of nee?’

Hij durft niet ‘ja’ te zeggen.

En plotseling krijgt hij een andere zekerheid. ‘'k Bin bekold’, stelt hij vast, ‘wis-en-drie... ik bin bekold, van dat pargesaander[1)] van 'n Vrouwtje Slof... Stil!, pas-op-nou... want die grouwelijke kat...’ Een kou sluipt over zijn rug opeens.

Er spartelt een lach door het groen van de boomen, die lach lijkt op het hinniken van een paard.

‘Maar 't is gien peerd’, soest Rieuwertje, ‘zíj is 't, of híj hiernaast...’ Hij krijgt de stuntelig-slappe gang van een oue man. Half-in-de-veertig is Rieuwertje, hij lijkt opeens diep-in-de-vijftig. ‘Die persoon naast mijn’, griezelt hij, ‘die persoon - hu-hu...’ Haast moet hij schreeuwen. Is het niet bij oogenblikken of hij aangeraakt wordt?

Met ijselijk-vertrokken oogen gluurt hij.

Ja, daar is de Gruwbarelijke weer...

Rieuwertje wil hem uit de weg gaan, heelemaal in-de-war is hij weer, hij stuurt zijn wagentje naar de kant van het pad.

Steelsch spiedt hij, en scheler dan ooit worden zijn armoedige zweetende oogen.

En rustig, één stap van hem af, één stap opzij achter hem, loopt daar dat groote glimmende dier weer, het

1) Miserabel mensch.

glimlacht tegen hem, zijn gespleten leerachtige bovenlip trekt hij op, puntig en scherp blinken zijn wreed-witte knauw-tanden.

En Rieuwertje durft al-lang niet meer zeggen: ‘Gaan weg! Maak dat je vortkomme!’ Hij voorvoelt de nederlaag al, hij doet maar net of hij niets merkt.

Maar het is of zijn hart knielend ineen krimpt: ‘Lieve Heertjen’, bidt dat hart, ‘verlos mijn - verlos mijn van de Booze.’ Schuin-uit loert hij dan weer.

En het beest is er toch evengoed nog.

Zelfs in het volle licht van een breede boomlooze straatweg wijkt hij niet van hem.

De kleine vriendelijke boerenhuizen worden roode schaduwen voor Rieuwertje's starre oogen en de tuintjes pompadoure plekken. Ver-voor-hem-uit rilt en beeft de weg, en overal in de bochten lijkt hij van een onbegrijpelijke benauwdheid te kronkelen.

Verwezen tuurt Rieuwertje er naar. ‘Ik bin ziek’, klaagt hij stakkerig, ‘ziek bin ik.’ En hij vergeet dat hij aan het venten is.

Maar een verstadscht jong boerinnetje loopt hem achterop. ‘Hola man’, roept ze, ‘heb je nog visch?’ Ze heeft een aardige bonte jurk aan met groene klavertjes-vier, gele halve-maantjes en roode sterretjes. Een blank frisch gezicht heeft ze ook.

Maar voor Rieuwertje is ze enkel een gespikkelde vlek. ‘Visch?’, wat bedremmeld blijft hij staan, ‘vìsch?’ Even moet hij zich daar op bedenken. ‘Ja, nog ién zoodje skol.’ Werktuigelijk legt hij het planken-dekje open van de wagenkast, maar hij raakt de vischjes niet aan, en hij noemt in het wilde-weg een prijs...

‘Wat geest bezielt mijn?’, denkt hij meteen, ‘veuls te duur!’

Maar het vrouwtje beknibbelt hem niet. Ze kijkt ook maar terloops naar de glimmende stil-liggende schol. ‘Ze benne toch versch?’, vraagt ze, en ze is tevreden met zijn knik, ‘nou, maak ze dan effe schoon.’

Gedwee rijdt hij zijn wagentje terug tot aan de deur van het juffrouw-achtige boerinnetje. ‘'k Bin los’, zegt hij in zichzelf, ‘'k bin los.’ Opgeruimd maakt hem dat toch niet. Eén ding is er maar dat hem opgeruimd maken kan - het gloeit en brandt op het hart, als een feest gaat het door het bloed, en het duwt alle gedachten omver - maar dat eene moet hij ontloopen, als hij niet een beest wil worden.

Ergens in de verte schatert Woutjen. Ze heeft een roode onderkin-met-twee-plooien, vreemde gouden muntjes schitteren op haar bloes, ze draagt altijd helle kleuren.

‘Ja’, wauwelt Rieuwertje vreemd, ‘ik weet wel dat jij er binne, ik weet 't wel...’ Hij grijpt zijn mes zoo heftig beet of hij er een moord mee wil doen, hij moet er toch enkel maar een stuk of wat dooie vischjes mee schoonmaken.

Hijgend brengt het vrouwtje hem een teil. ‘Hier, maak je wat of?’

Maar daar slaat hij geen acht op. ‘Vrouw’, mompelt hij, zonder op te kijken, ‘heb je ook 'n kannetje karremelk veur mijn...?’

De stippel-vlek beweegt onrustig. Een verre stem zegt: ‘Nee - karnemelk?, wel... wel lekker frisch water.’

Hij knikt. ‘Assiblift.’

Al gauw komt zij met een groot overloopend glas terug. Vaag ziet hij haar. ‘Net 'n sukerdingetje!’ Onbewust glimlacht hij.

Doch het water is lauw, flauw van smaak en ruikt muf. ‘Gut vergeef mijn’, mokt hij.

Toch drinkt hij het glas uit, tot de laatste druppel drinkt hij het uit, maar zijn oogen knijpt hij daar stijf bij toe.

Onnoozel is dat!

Net of de duivel niet bij hem komen kan achter die dichte oogleden: eerst ziet hij een draaiende roode bal met gouden ruiten, daar in het donker, dan een glimmende drie-hoek... Die driehoek gaat open als een deur - en daar is hij weer... ‘Heremietige Rieuwertje!’, spot hij.

Langer dan een paar seconden duurt het niet.

Langzaam doet Rieuwertje zijn oogen weer open en het is net of hij niets gedronken heeft. ‘'n Regenbak vol’, denkt hij, ‘en ik zou nog dorst hebben.’

Een poos later komt er weer een gedachte. ‘Wat mijn helpt, dat is wat aârs.’

Hij hoort de wielen van zijn wagentje over de klinkers ratelen. Een schuwe verbazing kruipt in hem op. ‘Heb ik die visch wel heelegaar skoon 'maakt?’, tracht hij beteuterd na te gaan, ‘heb ik geld 'vongen?’ Hij knipoogt, hij slikt, vurige kleurplekken krijgt hij op zijn koonen. Het is ook om heet van verlegenheid te worden: hij herinnert er zich zoo-goed-als-niets van. ‘Jawel, zij had 'n riks... en toe'... toe' gaf ik deer op weerom, nee, 'n golden had ze...’

- Hij is al bij de stadspoort en hij komt er nog 's op terug. ‘Zoo as ik nou toch suf...!, cente hêt ze me wel 'geven...’ Zoekend wil hij in zijn broekzak tasten en halverwege blijft zijn hand steken en keert terug.

Hij kijkt de hoofdstraat van de stad in.

Wie legt toch dat schrijnende op de oue ernstige huizen, en op de magere boomregels?

‘Sut-sut’, weert Rieuwertje gek.

Nog eenmaal kijkt hij opzij.

De Zwarte blijft bij hem.

‘En toch’, beslist hij kregel, ‘wil ik niet - nee, ik wil niet - wil niet...!’ Zonder dat hij zijn handen van het wagenkret losmaakt, slaat hij zich op de borst, een wonder wat er zoo al niet mogelijk is... ‘Ik bin Rieuwertje Brand’, zegt hij luid-op - maar zijn mond blijft potdicht, ‘de lieve Heer hoort me spreken, ik zel voet bij stuk houën.’

En dat wagentje van hem gaat toch zoo snel: het is of er onzichtbare honden voor loopen.

‘Stil... stil’, mompelt Rieuwertje zonderling, ‘bedeerd an, we komme er wel...’

Maar het wagentje stoort zich niet aan hem, en Rieuwertje moet zich reppen om het bij te houden.

* ⁎ *

Het is alles zoo vreemd, vreemd en toch ook duister bekend: de dagen die rusteloos wegdrijven naar het verleden, blijven een oogenblik stil, een uur schuift naar voren, een avond, een morgen...

‘Ja-ja’, bekent Rieuwertje in stilte, ‘toe' was 't ook, en toe'...’ Hij moet zich lang bedenken, maar dan weet hij het ook weer heel zeker: ‘Was 't niet altied koekoek-ienzang 'weest?’

Soms lijkt het toch ook of hij alle dingen niet wis-en-waarachtig beleeft. ‘Ik ken nou net zoo goed op me bed leggen’, soest hij verbluft, ‘en 'n droom hebben.’ Dan raakt een felle pijn hem aan. Hij schrikt op. ‘'n Droom van oudsheer...’, zegt hij verward.

Hij zit in dezelfde kamer, waar zijn vrouw en kinderen zitten - en hij kan toch niet bij hen komen, en een droom is dat niet.

Zijn hoed heeft hij nog niet afgezet, en zijn handen

nog niet gewasschen. Hij is pas van het venten terug. En zijn haar is stijf van zweet, en zweet krieuwelt ook in de rimpels van zijn gezicht. Zijn tong is een droog hard voorwerp, en het is of zijn mond nooit gesproken heeft.

Toch zei hij ze allen gedag, zoo pas, toen hij binnenkwam. ‘'Morrege samen.’

Geen mensch lette er op.

In een hoek van de kamer is hij gaan zitten op een krukkige stoel-die-kraakt. ‘As ze nou maar 'n beetje 'artelijk binne... nóu temenste’, dacht hij benauwd. Hij wou ook nog praten, van alles bedacht hij, dingen die het meest voor de hand lagen: ‘Jonge-jonge, ik bin loof[1], 'n tippel die Streek, en toe' bij Venuzen[2] 't land in, 'n heele rek, maar ik bin los...’

En het duister-bekende hield dat tegen.

‘Ik bin thuus’, denkt hij bedremmeld, ‘en ik... ik bin er toch niet... Ik - ik zit in me veurkamer en ik heb toch eigenlijk gien veurkamer. Deer zitte meeigen kinderen - ze bestane mijn niet...’

Angst propt een dikte in zijn keel, die dikte lijkt op een vuist. ‘Nou nog effen zoo deurgaan, taatjen’, tart hij radeloos, ‘dan - dan bin je net klaar veur Meereberg.’

Schuw spiedt hij rond.

Een bedelaarsblik heeft hij.

En die anderen - de vreemden die bloed-eigen zijn - kijken naar zijn stoel als naar een leege stoel.

Het is haast zoo goed als zeker dat ze door hem heen, de blauwe en groene bloemetjes van het behang zien, en het roode vrouwtje van het gele weerhuisje achter hem.

Rikkert raspt met de grof-bespijkerde hakken van

1) Vermoeid.
2) Venhuizen.

zijn werkschoenen ruw over een stuk vloermat. Hij hangt lui tegen de vensterbank aan, en valt er bijna af. Zwart en ruig springt zijn kroezige kuif in de hoogte, zijn gezicht is breed en plat, als met twee vuisten van voorhoofd tot kin tezamen gedrongen, en hij heeft godslasterlijke oogen. Rikkert ziet er uit als een booze gedachte die de gestalte en de gelaatstrekken van een mensch aangenomen heeft. Even-in-de-twintig is hij nog maar, en hij heeft diepe rimpels in zijn voorhoofd, in die rimpels liggen wreede gedachten... En leelijke gezichten trekt hij toch ook nog wel - had Rieuwertje ooit wat anders gedacht? Rikkert sist tusschen zijn breede witte tanden door, en met dat sissen hoont en treitert hij de kleine zwakke man, die zijn vader is. Hoor!, hij kan hem er ook mee minachten, hij kan er hem zelfs mee vervloeken, van-alles kan hij met dat sissen doen. En hij doet dat ook...

Erg uit zijn humeur moet die jongen wezen.

En de reden is weer zoo gering.

‘De kool is de sop niet weerd’, denkt Rieuwertje uit de verte.

En Rikkert wrokt: ‘Is dat zooveul?, 'n zijen stroppien[1)]?, 't zou ook wat, as dat er niet-iensen van overskieten ken!, en die brune skoenen...’, hij hoest, maar dat klinkt of hij scheldt: twee jaar lang heeft Rikkert nu al krampachtig het ideaal van een paar bruine schoenen vastgehouden, ‘ik zeg... as die er niet-iensen...’

Engel schiet te voorschijn, Engel kan als een spin te voorschijn schieten, snel en behendig, recht op haar doel af. ‘As jij veur minder kostgeld bij 'n aâr terecht kennen...?’

1) Stropdasje.

‘In ‘De poort van Cleef’, mompelt Kako moe.

En ‘Die Port van Cleve’ is het voornaamste hôtel van Enkhuizen! Allemaal lachen ze opeens, ze lachen of ze grommerig mompelen. Maar Kako doet niet mee. Hij zit als een oud mannetje in de rieten leunstoel bij het raam, en hij ziet er uit als een pijn waaraan God-Zelf vorm gegeven heeft. Het is ook wel zonderling dat hij van die ouëlijke trekken heeft, Kako, zoo'n plooierig bij-een-getrokken mond en van dat vreemde vermoeid-witte haar, haar met een doffe zilverglans.

Akelig-mager is Kako toch ook wel - heeft Rieuwertje zich ooit verbeeld dat dàt anders was? - lang opgeschoten is de jongen, maar zoo onevenredig-smal is hij, zoo krachteloos... Ziekelijk-bleek is zijn gezicht en er ligt een blauwe weerschijn op zijn lippen. Slap is elke beweging van hem, zwak is zijn stem, uitgeput zijn gezicht. Maar diep in zijn bleeke oogen glinstert soms een donkere harde gloed: Kako is nu zoo langzamerhand op een leeftijd gekomen, tusschen kind en mensch in, en hij begrijpt al veel...

Als Rieuwertje in de zwarte gloed van Kako's oogen kijkt, ziet hij allerlei ijselijke dingen met zichzelf gebeuren - een verschrikkelijk wonder dat zoo-iets mogelijk is! - hij bengelt aan een boomtak, vèr hangt zijn tong uit zijn mond, er loopt bloed bij zijn kin beneer... Hij staat plotseling op een helrood vuur, pijnen strekken zich naar hem uit, vlammen grijpen zijn lichaam beet... Een straathond scheurt zijn hart uit-een...

Dat gaat zoo maar door!

Waarom staat hij eensklaps op een schavot?, heeft hij wel ooit een schavot gezien? Wat moet die scherpe bijl boven zijn nek...?

In minder dan geen tijd gebeuren al die dingen met hem.

Vandaag is dat ook weer zoo!

‘Oh Allemachtigste’, kreunt Rieuwertje in zijn binnenste en het is of zijn blauwe harde vinger-nagels in de eeltige plooien van zijn handpalmen weg willen kruipen, ‘oh rechtveerdige Vadertje!’ Zijn gedachten wringen zich door een pijn heen. ‘Wat is dat toch mit mijn?, hoe zien ik zuks toch...?’

Maar dadelijk is dat weer weg.

Kako krimpt ineen als hij zich beweegt en hij drukt de hand in een vuist op een plek onder zijn eene knie.

Rieuwertje's aandacht wordt er als met zeven nieuwe zeelen naar toegetrokken! Een kerm kruipt rond in zijn hoofd: ‘O heilige Jezus! O heilige Jezus!’ Wijd gaan zijn oogen open. Hij ziet de jongen hakken en schaven in de timmermanswerkplaats. ‘Hoe gong dat deer toe...? Hóe in God's naam...?’

Beducht wrijft hij over zijn eigen knieën: gave beenen heeft hij zelf - ja, het eenigste gave aan Rieuwertje zijn zijn beenen nog! - die zeere open plek van Kako voelt hij toch ook, overal voelt hij die plek, in zijn hart het ergst: het is of hij alleen nog maar een zeere plek is en niets meer - niéts meer!

Koosie zit op een stoof, ze rijgt kralen. Haar blossen zijn als ronduitgeknipte vuurroode stukjes papier op haar witte koonen geplakt. Ook in Koosie heeft God een verwijt voor Rieuwertje neergezet! Vermoeide fletse vrouwe-oogen heeft dat kind, met diepe blauwe kringen er onder, slappe oue-vrouwe-plooien heeft ze in haar schril-dunne hals, en de huid van haar kleine pipsche handen is veel te ruim.

Zoo pas toen Rieuwertje binnenkwam heeft zij ook niets gezegd, zíj net zoo min als de anderen...

Maar daar denkt Rieuwertje voor het oogenblik niet aan. Hij ziet alleen maar twee schrijnend-roode blossen op twee witte kinder-wangen.

Verre zonden komen terug...

Zonden met de gelaatstrekken van geschonden vrouwen!

'God staan mijn bij!', zucht Rieuwertje ontzet-en-weerloos, 'staan mijn bij!'

In zijn hoofd knarst het...

De zon schuift te onpas de kamer in.

De bekertjes en de groote zeeschelpen op de penantkast glinsteren als dingen-van-vuur. Een schelle lichtvlek valt naast Rieuwertje neer. Schuw spiedt hij er naar... En één stap opzij, één stap achter hem, staat daar de Verschrikkelijke!, en hij buigt diep en deinend voorover, als een die benauwd-hevig lachen moet. 'Wat ken jíj nog an je leven bedarreve, Rieuwertje?', vraagt hij, 'wat haalt 't uut of jij nou nog oppassend worde?'

En Rieuwertje beweegt zijn kaken of hij op een groote tabakspruim kauwt, maar hij heeft niets in zijn mond. 'Rechtveerdige Vadertje', zucht hij gedurig, 'rechtveerdige Vadertje.'

En het praten buiten hem om gaat maar door.

Heel uit de verte luistert hij toe.

Ze lachen ook weer, daar ginds!, mopperig lachen ze al-door. Ze disschen een gemelijke grap op, als ze het over Rieuwertje hebben, zeggen ze 'Tante Truutjen'.

En hij hoort het... Hij weet het wel...!

Een bejaarde trage gedachte maakt zich los uit grijze vage jaren-van-vroeger. 'Al zat Engel op m'n knie', mijmert hij, 'deerom was ze nog niet bij me... en al droeg ik 't kleinste kind op me arm, deerom hàd ik 't nog niet...'

En meteen springt er ook een schuw-opstandige

gedachte in hem overeind. ‘Maar wat heb ik ze nóu 'daan?, nóu op de dag van vedaag?, dat ze zóo teugen me binne?, ik heb me toch gnap houën de leste tied...?’

Een stilte schuift daar over heen.

Wel tien minuten duurt die stilte!

Dan schrikt Rieuwertje op: Engel loopt hem voorbij.

‘Droomde ik?’, suft hij. Hij kijkt rond, met het antwoord hoeft hij niet te aarzelen.

‘Dat ik dorst heb’, overlegt hij weer, ‘dàt ken ik toch zeker wel zeggen?’ Hij beweegt zijn stramme tong, tweemaal doet hij zijn mond open en weer dicht... En hij ademt zóo diep of hij tegen een hoogte oploopt.

Engel gaat weer langs hem heen. Ze heeft een jak aan met breede gele bloemen, en in de knoedel vlechten op haar kruin draagt ze een speld zoo groot als een eetlepel. De pluchen rozet op haar eene pantoffel hipt jolig heen en weer...

Rieuwertje kijkt er naar. ‘Is er gien koffie?’, vraagt hij benepen, ‘en - en heb je gien poesie[1)] eten veur mijn bewaard?’

Met een zwaai keert Engel zich naar hem om en hij krijgt de volle laag.

‘Bin je weer in huus?’, snauwt ze, ‘zoo gauw jij je bienen over de drumpel hebben, moet er op'discht worden. Zou je meskien effe wille zegge wat je blieve te eten? Koegehak mit hard gekookte peerdeviegen en leer van oue skoenen soms? Tja, groote meheer, jij zitte deer maar met je bienen rechtuut... of je op 'n daaldersplaats in de kemedie zitten! En wat breng je in...?, ik vreêg je...’ En daar komen dezelfde booze uitdrukkingen weer, in andere woorden.

1) Kliekje.

Rieuwertje trekt zijn schouders wat op: het is of hij in een stortbui loopt, zijn oogen knijpt hij een beetje toe, en zijn mond perst hij tot een stijf rimpeltuitje te zamen.

‘Op'discht?’, pruttelt hij deemoedig in een stilte, ‘mot je veur mijn...?, wat is dat nou...?, allien omdat ik om 'n mondjen-vol eten en 'n koppien drinken vreêg?’

Maar Engel laat zich niets gezeggen, ook niet het minste of geringste: zij heeft drie wasschen aan huis!

Op een vogelachtige manier steekt ze haar hoofd een eindje vooruit: de lepel-speld op haar kruin krijgt wat van een glazen koehoorn, dat geeft haar iets strijdvaardigs... Ze legt haar handen breed op haar heupen, en hijgt, in dat hijgen zit wat huiverigs, en het is of haar tanden in iets onzichtbaars happen: ‘O ja, wel zeker!, en dat mondjen-vol eten komt er vanzelf! Dat ken ik veur niks op de tafel tooveren. Dok eerst er 's of, jij! Nou...?, hoor je me niet?, verstaan je me niet? Ofdokken zeg ik...!’ Haar vingerknokkels trommelen vinnig op het tafelblad. ‘Aârs krieg je nat noch droog... Wat docht je? En weerveur kiek je zoo veroffronteerd? Je trekke 'n gezicht van zeuven oorekrupers... Je visschies legge netuurlijk ook nog veur de grooste halft in je wagen? En dood...’

‘'k Bin los’, triumfeert Rieuwertje.

Maar dat schijnen ze geen van allen te gelooven: ze grinniken een beetje.

‘Kiek dan in me rijtuug...’, grapt Rieuwertje hoovaardig.

Maar Kako schimpt wrevelig: ‘Je rijtuug ken je wel om'keerd hebbe in 'n boerensloot, deer bin je best toe compabel... as je...’

Engel komt er tusschen. ‘An je portemenee’, zegt

ze toeschietelijker, ‘zelle we 't kenne zien, dat is nog al wiedes...’

Rieuwertje's vermoeide oogen beginnen te blinken. Hij glimlacht breed en zijn glimlach wipt op aan de hoeken. Branieachtig haalt hij zijn puilende portemonnee te voorschijn. ‘Kiek dan!’

‘Hû’, plaagt Rikkert listig, ‘weten wíj wat jíj deer in hebbe?’

En Engel valt hem bij. ‘Ja, tel de cente eerst er 's uut.’

Gnuiverig kijkt Rieuwertje van de een naar de ander, en hij geniet van de wrevelige aandacht rondom. Het is ook of hij grooter wordt, het verdriet gaat een beetje opzij. Hoovaardig loopt hij naar de tafel, daar is opeens een stoel vrij gekomen!, en pochend keert hij de portemonnee om.

Netjes wil hij de kwartjes, de dubbeltjes en de centen op rijtjes leggen, de enkele guldens en rijksdaalders krijgen een plaats bovenaan... hij wil pralen met zijn goeie dag. Snoevend bewegen zijn korte breede handen over de muntjes, maar in zijn hart beeft hij van blijheid, omdat hij opeens zoo in tel is. En hij vergeet heelemaal de Verschrikkelijke...

‘Wat is nou alles opiense aârs’, soest hij, ‘wat ongedocht...! 't Ken toch nog best heelegaar goed worden.’

Maar Rikkert geeft Engel een dringende knipoog.

En er gebeurt iets ongehoords...

Engel neemt tersluiks, bij twee punten haar schort op, en onverhoeds, met een paar forsch-snelle bewegingen van haar rechterarm, strijkt ze Rieuwertje's geld er in. Rieuwertje's verblufte handen die dat nog tegen willen houden, duwt ze bazig opzij.

Een hoeraatje gaat op in de kamer.

En Engel wordt rood van gemelijk pleizier. ‘Zie zoo!, ja, deer kiek je van op, hè?, 't had je niet gedocht, hè? Maar ìk moet de huushuur betalen, as je dat maar weten, en de bakker en de krujenier. Ik bedank er veur om overal in 't kriet te staan... om an'maand te worden!’ Met moeite verbijt ze een grimmige lach-van-leedvermaak.

Want Rieuwertje trekt toch zoo'n onnoozel-verbluft gezicht. ‘Toe... toe...’, hakkelt hij, ‘gien grappies nou, me verdienste zel ik je geven, al wat ik verdiend heb, maar dat âre geld...’, onbeholpen komt hij overeind, ‘Engel, dat is me negotietje... geef me dàt terug.’

Rikkert fluit en sist, dat klinkt of hij hem uitlacht.

En Engel plaagt hem: ‘Mit dat beetje verdienste bin ìk niet tevreden, ìk moet àlles...’

Rieuwertje wordt kwaad: hij slaat met zijn vuisten op de tafel. ‘Alle donderdagge, me geld w'rom... hier met m'n geld.’ En meteen lijkt hij kleiner te worden, nog kleiner dan gewoon. Zijn rug krimpt in, maar zijn gezicht schijnt ook in te krimpen. En hij staat nog op dezelfde plek bij de tafel, maar eigenlijk is hij ergens in de verte.

‘Van jouw verdienste’, hoort hij Engel onduidelijk zeggen, ‘verslampamper je de halft.’

Woedend wil hij daar tegen in schreeuwen, hij wil zijn stem uitzetten, een vervaarlijk gebrul uitstooten, het is zoo onrechtvaardig wat Engel daar zegt... En hij kan enkel maar zoo'n beetje mompelen, een kleine verstikte stem heeft hij: ‘Nóu toch ommers niet, Engel, de leste tied toch heelegaar niet?, weerom zeg je nou zuks? Hè?, weerom nou...?’ Hij moet haast huilen. En om het weggegriste geld is dat niet, maar alleen om die eensgezinde vijandige pret-van-de-anderen.

Kako's bleeke oogen leven heelemaal op, en Rikkert

is, zooals hij daar staat, van boven tot beneden - één kwaadaardige lach. Zelfs Koosie gichelt verschrikt. En Engel's breed bruin gezicht heeft dat minachtendvroolijke weer van vroeger, van altijd. Vreemd!, dat gezicht van Engel lijkt te groeien, angstaanjagend groot wordt het, te groot voor de kamer...

Rieuwertje gaat een stap achteruit, de toorn glijdt van zijn handen af, slap hangen zijn armen neer. Hij denkt al aan geen verweer meer. Pinkende oogen krijgt hij, en een armzalig-verbeten mond, hij veroudert opeens.

Engel heeft dan toch wel een beetje met hem te doen, maar dat vage gevoel van deernis weet ze niet aan te wenden, ze lijkt er zich ook wel voor te schamen. ‘As je nou zoet je wagentje gaan uutboenen’, spot ze, ‘krieg je nog wel 'n paar golden veur je negotietje terug van mijn... En wil je nou 'n kommetje koffie?, je eerdappeltjes zel ik opbakken...’

Er rolt een krakende vloek door Rieuwertje's hoofd, een ijselijke verwensching - over zijn trekkende lippen komt enkel maar een raar klein-kinderen-geluidje.

Stuntelig loopt hij naar de deur en kijkt een andere kant uit. Het is of zijn gezicht langzaam opengaat, als een stijf-gesloten hand, en boven op die hand ligt bloot en armzalig zijn verdriet. Hij denkt: ‘Net of m'n 'art in al de naden uut'tornd is.’

Een huil-grijns bibbert om zijn scheef-trekkende mond. In de gang moet hij zich dan nog moed inspreken. ‘Toe, niet graaien[1)] nou, manspersoon. Je binne gien skutteltje zoetemelksche pap! 'n Starke Goliath wezen, manspersoon. Je hebbe toch ook nog 'n centjen achter 't linnen?’

1) Schreien.

Maar om de centjes is het niet zoozeer dat hij verdriet heeft: Kako's bleeke oogen die hem ophangen, achtervolgen hem, Koosie's verschrikt gegichel waart om hem heen, vlak voor zijn oogen is Engel's lach-die-veracht en ook de booze manshooge grijns: Rikkert.

En zoo groot is er niets of het kan in een menschenhart: de hemel - maar de hel ook!

En de hel gaat Rieuwertje's hart binnen in een stoet van donkere haat-gedachten-die-hem-pijnigen.

Hoe lang hij daar naar kijkt, weet hij zelf niet, een paar seconden duurt het, er lijkt een menschenleven voorbij te gaan in die tijd.

Op het achteruit kijkt een verdofte wereld hem met huilende oogen aan. Het regent zoetjes. De appelboom beweegt traag en zwaarmoedig zijn natte glimmende kruin. Jaren-vol-leed tuimelen naar omlaag. Wie laat toch opeens al die jaren slippen?

Telkens, met een sprongetje, komt er een snik uit Rieuwertje's keel, die snik stoot zijn bruine verbeten lippen open en boort een gat in zijn adem. ‘Lieve Heertjen’, fluistert hij, ‘straf je mijn niet 'n beetjen al te zweer?’ Op elk woord ligt een traan.

Hij doet een paar passen de plaats op en blijft zoekend staan, doelloos gaat hij verder en staat weer stil. Hij mist iets, een naam komt er niet naar hem toe, versuft is hij heelemaal... Zijn roode zakdoek perst hij tot een prop en strijkt er ruw mee over zijn oogen. ‘Stil er eis...’

Speurend kijkt hij om zich heen.

Bezijden de regenbak, op de plek waar hij altijd zijn botlijntjes spleet en aast, ziet hij zijn handkarretje staan. ‘Ja!’, zegt hij onderdrukt-gretig en het is net of hij op een vriend toeloopt. Met de buitenkant van zijn vingers strijkt hij een paar maal over het kret. Heel

zacht doet hij dat, net zooals hij anders over Koosie's haar zou strijken. ‘Me-zeun’, klaagt hij, ‘nou hebben we alle moeiten veur niks 'daan, heelemaal veur niks.’ Zijn oogen worden wat grooter. Hij ziet plotseling dat het plankendekje van zijn wagen openligt. ‘Dus, ze hadden eerst 'keken, ze wisten al hoe 't met de venterij 'gaan was, eer ze er na' vroegen - 'n deurgestoken mouw.’ Hij bijt in zijn onderlip.

En het wordt weer zoo vreemd met hem.

Klauwen grijpen zijn hart aan - en hoe het zoo kan en wat dat toch is?!, allerlei boosheden halen die klauwen overeind.

‘O Heertjen - Heertjen’, fluistert Rieuwertje heesch, en hij tuurt met verdwaasde oogen: een slechte gedachte verandert in een vroolijke gezellige vrouw, een schuwe begeerte wordt een goedmoedige kameraad... Die kameraad steekt tersluiks zijn arm door Rieuwertje's arm en praat met een heimelijk-prikkelende stem-die-aandringt...

Bang-gretig luistert Rieuwertje naar die stem. ‘Hè ja’, zucht hij een paar maal, ‘hè ja...’ Een morrende bevreemding schiet in hem op, en grimmig-verbaasd foetert hij in zichzelf: ‘Nou zou ik wel-er-eis willen weten, manspersoon... weer of jij zoo veur 'streeje hebbe?, wat heb jij toch al die tied mit je goeie gedrag 'wonne...?’

En hij kreunt verstikt.

Want de lieve Heer stuurt een stuk of wat booze herinneringen naar hem toe. En al spartelt Rieuwertje nog zoo tegen, hij moet toch mee, naar vroeger...

Benauwd ademt hij en het zweet breekt hem uit. ‘Oh Vadertje’, zucht hij ontzet, ‘oh Vadertje-in-de-'emel...!’ Donkere dagen keeren zich naar hem toe, ontzettende nachten spreken hem aan, een zwart uur

valt open... Versteende beelden staan tegen de verschrikte wanden van dat uur, God's vinger raakt ze aan... ze leven.

Zie, daar is Woutjen's kroeg.

Die kroeg laat hem plotseling los, en het is of hij uit een vies-heete vuist vandaan kruipt... Allerlei verschrikkingen suizen langs hem heen op de hellende straat, doodshoofden en zwarte katten en bliksemschichten... Maar bang is hij niet, hij is plotseling verschrikkelijk sterk... Engel's minachtende lach danst voor hem uit, hij wil die lach vast-grijpen en voelt een keel tusschen zijn knellende vingers... Engel's keel... Een krankzinnig en ontzettend verlangen sluipt door zijn hart en zijn handen, en zijn spieren worden van ijzer.

Een ademtocht kraakt in tweeën, een woord rolt rochelend weg in de nacht... Hij ziet sterren aan scherven spatten, blind valt de duisternis over de aarde heen.

Maar dan komt er een ochtend met duizend oogen, die ochtend raakt hem aan, en neemt hem mee. Waar komt hij ook weer vandaan?, waar gaat hij naartoe? Hij weet het niet meer, niets weet hij meer... In een klein donker huis struikelt hij over stuk geslagen huisraad, in een bedstee ligt Engel met een doek om haar keel, en een doek om haar hoofd... Schrik-vol-ontzetting klimt bij Rieuwertje's hart op. ‘O Jezus’, kermt hij, ‘o God.’ En zijn sterke donkere nagels duwt hij tegen zijn eigen voorhoofd en tegen zijn eigen keel.

Engel mompelt een paar woorden, en die woorden lijken gebocheld en mank en krom, het is of een kleine stoet van invaliden naar Rieuwertje toe-hinkt: ‘Weerom doen jij zoks...?, wat geest huust er in jou...?, wat bezielt je... wàt in Christus' naam?, en dàt jíj...’

Een antwoord weet Rieuwertje niet, hij zoekt er wel naar, nòg ná jaren zoekt hij er naar, maar er valt hem niets in.

En dan nadert al weer een ander uur: het kijkt naar hem uit donkere vensters, een deur wil opengaan...

Maar Rieuwertje belet het.

‘Je hebbe geliek, lieve Heertjen’, stemt hij kreunerig toe, ‘oh wis en werachtig... òf je geliek hebbe, ik moet 't niet meer doen, ik moet 't niet doen... 'n onminsch wor' ik er van.’

En op hetzelfde oogenblik voelt hij ook de klauwen weer. Zijn gezicht vertrekt in huil-plooien en trilt. Hulpeloos prevelt hij: ‘Wat zel ik...?, wat ken ik...?, wat mot ik er mee an?’

Een hijgend gepiep verstoort dat.

Alleen een mensch met een onrustig geweten kan daar zoo van schrikken.

‘Krimme... tart!’, hijgt Rieuwertje. En meteen weet hij dat alleen Nebekadnezer dat raar-hooge knerpgeluidje maken kan. Zoekend kijkt hij op.

En als uit de grond verrezen staat het hondje daar: één oor tilt hij op, één oor laat hij liggen, zijn grauwe haar is nat, en er hangen modder-kluitjes in zijn pony.

‘Me beest’, zucht Rieuwertje gedachteloos, ‘me beest.’

En Nebekadnezer springt moeizaam bij hem op, hij hijgt, zijn tong wappert als een vlaggetje, en de krul is uit zijn staart vandaan.

Werktuigelijk klopt Rieuwertje hem op de rug. ‘Bin je deer?, zoo-zoo, bin je deer?, ja, ik heb al na' je uut'keken. Weer was je den toch?, weer was je...?’ Verstrooid zeurt hij zoo maar het een en ander, zijn slappe stem gaat door een zware droom heen.

Hij wil ook nog denken: ‘Onder 't havenhoofd ken

je wel slapen, as 't moet... 'n rotjen mag deer wezen, maar aârs ook al niks...' Iets vaststaands zet die gedachte niet voor hem neer.

Toch probeert hij de werkelijkheid nauw om zich toe te trekken. 'Terug in huus ken je niet, manspersoon, ze lache je deer uut van je welste, omdatte ze je te snood of'weest hebbe. Je motte maar argens 'n goed hienkommen zien te vinden...' Reeds onder het denken vervaagt alles weer, elk woord duikt weg in een troebele diepte. Alleen het cafeetje van Woutjen blijft een tastbare werkelijkheid.

Als op een afstand ziet Rieuwertje de natte middag en de valig-glimmende binnenplaats, als uit de verte ziet hij ook zijn eigen gedachten, maar hij vraagt zich niet af waarom hij daar staat en hoe hij zoo treuzelt...

Langzamerhand is het of hij uit een roode heete schemer naar de dag toeloopt. Suffig-verbaasd tuurt hij over het hondje heen. 'En hoe was dat ook weer deer strakkies...?, ja-ja, passies had hij de lieve Heer groot geliek 'geven, en nou - en nóu...' Verder komt hij ook al niet.

Hij kreunt verslagen en let er nauwelijks op.

Nebekadnezer springt op zijn achterste pootjes, stoot een klagelijk-dun jank-geluidje uit en lekt beschroomd zijn slap-afhangende hand.

Rieuwertje heeft daar amper erg in, maar hij spreekt als tegen een mensch: 'Ja-ja, ik begriep 't wel, ik begriep 't... honger heb je 'leden, dorst... of'snauwd bin je! Mijn hebbe ze deer-gunter ook lillijk behandeld... mijn ook!' Diepe rimpel-knepen trekken om zijn mondhoeken heen, hij knikt langdurig: zijn gedachten heeft hij daar toch niet bij.

Slechte vreugden lachen tegen hem in de verte.

Een nieuwe duisternis tooit zich op.

En plotseling komt er beweging in Rieuwertje: het is ook of zijn voeten voortgerukt worden.

‘Allaah’, zegt hij bazig-beslist en als een ander verbluffend-manhaftig mensch gaat hij opeens zijns weegs.

Nebekadnezer volgt hem op de voet, af en toe zwikt hij van haast, hij heeft werk om Rieuwertje bij te houden, en alles aan hem entert, tot zijn staartje en zijn ooren toe.

Dicht achter elkaar aan gaan ze de poortdeur uit.

Een doffe licht-plek in de lucht slaat een waas-van-bevreemding over de vochtige muur- en straatsteenen heen.

De kleine stad ligt nietig onder de dreigende machtige onweerslucht. De aarzelende donder-bui broeit zienderoogen op vernietiging.

Als geslonken staan de torens onder de stille sombere wolken, en hoog over de afgeleefde-oude en bouwdoosachtige-nieuwe huizen heen, kijken ze vragend naar elkaar. De boomkruinen huiveren.

En als spottend vallen de tamme regen-kringetjes in het geduldige grachtwater.

Een zwaarmoedig voorkomen heeft de wereld opeens.

Doch Rieuwertje let er maar terloops op.

Stille Veronica komt uit haar huis en loopt een eindje met hem mee.

Aanhoudend kijkt hij naar haar, amper mompelt hij een groet en een antwoord - en hij voert toch een heel gesprek met die vrouw. Zijn aandacht valt op haar eigenaardige gang-die-nieuwsgierig-maakt en op haar glimlach-die-boeit... het is of zijn oogen op de wiegende plooien van haar rok hangen.

En daar nadert de duivel al-weer! Hij maakt enkel maar een paar gebaren, hij fluistert zoo'n beetje...

En Rieuwertje rilt waar hij gaat, en van vrees is dat toch niet, en evenmin van schrik.

Toch bidt hij nog ootmoedig: ‘Neem die bandiet bij mijn vedanen, lieve Heertjen!’ Maar als hij Veronica al-lang voorbij is, loopt ze nog vlak naast hem.

Als op de tast af, sluit hij de poortdeur naar zijn hang open. ‘Ik bin nog lang niet oud’, denkt hij vreemd, ‘nog lang niet.’ Tot in zijn baardhaar lijkt hij warm te worden, en hij komt er zelfs toe, Nebekadnezer te vergeten.

Donkere pleizier-dagen van vroeger dansen over het groene erf, zwoele geneugten kleeden zich naakt voor hem uit, zijn herinneringen zijn als streelende handen.

En nergens schrikt hij meer van.

Kako's bleeke haat-oogen leunen tegen de wand van de hang aan, binnen in de verhullende donkere bladen van de vlier murmelt het verschrikte gicheltje van Koosie, en onder die boom lijkt Engel's lach-vol-minachting al voor hem klaar te staan.

Rieuwertje loopt toch door, hij gaat op een bepaald doel af. ‘Kom-kom’, zegt hij telkens, ‘kom-kom...’ Stiekem, of hij wat verbodens gaat doen, opent hij de hang.

Donker is het daar binnen en het ruikt er naar roet, oue visch en verkoold hout.

Rieuwertje zet een luikje open en kijkt met leege oogen naar buiten.

Op de vaal-witte dwars-latten van het wrakke achtermuurtje hangen de uitgebloeide rozen als verlepte vreugden. Langzaam-geheimzinnig gaat een bruin geverfd hek open en dicht: geen mensch komt er aan... er is enkel maar een beetje wind! In een tuinhoek liggen paars-roode sterbloemetjes plat tegen de grond en beven... Angst buigt zich dicht over het stoppelige

grasveld heen, angst leunt ook over de zwart-gerookte daken en de verlaten vensters.

De onweerslucht wordt dreigender.

Een achterdeur gaat hortend open, een oogenblik is het of er wat vreemds uit die deur te voorschijn zal komen! - en het is enkel maar de sluike bleeke dochter van Sien Kruzemuntje, die de plaats oploopt... Het heeft er veel van of de lange smalle voeten van dat meisje de steenen van het onbeholpen klinkerweggetje afzoeken. Eén keer kijkt ze vreemd-onderzoekend achter zich, ze heeft de ontstelde angst-oogen van een krankzinnige.

Vaag denkt Rieuwertje opeens aan weggewaaid en opgeraapt haar. ‘Ja, heb ik dat nou 'zién, of niet...?’ Hij denkt er sloom en absent over na, en lijkt al denkend in te slapen. In zon en bloemen zit hij aan een herbergtafeltje, en drinkt in één teug zijn glas brandewijn leeg. Diep moet hij daarbij ademen, en op hetzelfde oogenblik gebeurt er wat zonderlings: uit de reuk van de drank komt een vrouwehoofd op hem toe, vriendelijk is dat gezicht en toegeeflijk, gedienstig ook en goed.

‘Ja’, zegt Rieuwertje opgetogen, ‘ja-ja...’, en het is of hij praat met een geleende stem, zèlf hoort hij op van zijn eigen geluid: het klinkt zoo feestelijk.

Plotseling weet hij ook weer wat hij doen moet, in de hang. Hij neemt een beitel van een wandrichel, en licht er een steen mee op, in de vloer. Netjes in een krant verpakt, ligt daar een trommeltje met zilver-geld.

Behoedzaam opent hij de trommel, en het blanke zilvergeld begint te lachen, het lacht met gezonde witte tanden en rooie goeie lippen. ‘Ja’, zegt hij weer. En hij legt gejaagd de steen terug op zijn plaats en steekt een handvol van het geld in zijn broekzak.

Als hij weer buiten loopt, heeft hij het gevoel, of hij de helft grooter is dan gewoon.

Er staat een klein jankend hondje op hem te wachten.

En hij knort of hij Engel-zelf is: ‘Uut de weg, beest, koest beest!’ Och, hij is nu ook een ander!

Hij ademt zwaar, hij snuift of hij snurkt in zijn slaap, hij bijt in de lucht... Alle bloemen ruiken opeens naar brandewijn, de straten ook, ja, de heele stad is vervuld van een brandewijn-reuk...

‘Ve'dorie’, prevelt hij.

En plotseling zet hij het op een loopen: geen minuut heeft hij meer te verliezen. Hij steekt zijn hoofd een stuk vooruit en hij neemt veel-te-groote stappen.

Op de leege regen-weg blijft een oud vrouwtje hem verbluft-meewarig staan na-te-kijken en schudt haar hoofd, een man duwt zijn neus tegen het vensterglas en gnuift.

Maar Rieuwertje heeft geen aandacht voor de menschen, hij ziet alleen het cafeetje...

En laat niemand nu ooit weer zeggen dat die kroeg van Woutjen een vuil hok is, want dan liegt hij.

De vieze ramen glinsteren van properheid, de beloopen reclame-biljetten hebben frissche kleuren, heerlijk flonkeren de groezelige flesschen in het buffet.

En Rieuwertje komt buiten adem de gelagkamer in, hij heeft een gevoel of zijn hart boven zijn hoofd uitklopt, zwaar en breed - want voor lange tijd - gaat hij zitten op een stoel bij het raam. En het is wel vreemd maar toch werkelijk waar: de zaal is half-vol Woutjen en half-vol drank!

‘Geef mijn’, eischt hij met een trillende lach, ‘'n stilstok[1)], of - of aârs maar twée tegeliek...!’

1) Steilstok, droogpaal, beteekent hier: groote borrel.

[Het leven ligt heel in de verte,]

HET LEVEN LIGT HEEL IN DE VERTE, KLEIN EN DOEZELIG KRIMPT HET TEZAMEN ONDER EEN DONKERE SCHADUW. RIEUWERTJE MOET ZICH INSPANNEN om er iets van te onderscheiden. ‘Waar bin ik zelf?’, denkt hij nog.

Antwoord komt er niet.

Een donker geruisch dringt in zijn ooren, dat moet de zee wezen. Muziek-flarden tuimelen door de lucht, dat zullen de klokken van de torens zijn. Er scharrelt tusschen levende wanden-van-groen een schaduw-met-gele-bloemen rond - oh, hij weet het nog best - dat is Engel. Een wagentje staat berustend onder een appelboom, zijn venterswagentje. In welk jaar was het ook weer dat hij met dat wagentje ventte...? Stil, daar zit een kind bij een tafel en rijgt kralen, roode koonen heeft het kind en vlechtjes zoo dun als wurmen - ja, Koosie. Een lach beweegt heen en weer, het is onzeker wat die lach wil, maar er schuilt iets onrustigs achter weg... En plotseling wandelen er een paar bleeke oogen naar hem toe, en naderen en dreigen.

Rieuwertje schrikt op.

Alle bruggen zijn toch nog niet kapot geslagen tusschen hem en het leven. ‘Gostur, die oogen...’

Hij ziet zijn arm log en traag in beweging komen. Zijn hand, groot en zwaar - de hand van een geweldenaar - omklemt een onnoozel glazen dingetje, stuntelig tikt hij er mee op het herbergtafeltje. ‘Nog ientjen.’

Woutjen is er al, een rosse glimlachende vlek is Woutjen's gezicht en een pompadoure vlek is haar japon, raar deinerig bewegen haar armen: het is of de brandewijn zoo-maar uit haar vingers klokt...

Achterdochtig-onderzoekend kijkt Rieuwertje naar haar op. ‘Jij binne ommers... jij...?’, mompelt hij.

‘Ja’, glimlacht Woutjen, ‘gien minsch aârs.’

Maar dat verbaasd-argwanende gaat toch niet weg uit Rieuwertje's gezicht. Het is ook net of hij een verkeerde bril opgezet heeft, hij wil scherp door die bril heen kijken en alles vloeit ineen...

Daar is een wand met ramen, eerst hangen de ramen scheef in de muur, dan schommelen ze zacht heen en weer, en opeens zijn ze zoo blind als de muur zelf, geen mensch die er door heen kan zien.

Rieuwertje wrijft als een slaperig kind in zijn oogen. ‘Wat is dat nou?’, suft hij, ‘wat is dat nou?’ Hij doet zijn best om wakker te blijven en hij wordt toch gedurig dommeliger.

Want Woutjen schenkt volle glazen, zij ziet op geen druppel, een royale vrouw is Woutjen!

Rieuwertje morst als hij zijn glas opheft, gretig drinkt hij, de drank is koud en prikkelend op zijn tong, maar vliet heet door zijn lijf, en elke teug valt als een vlammetje tegen zijn hart aan. Rook stijgt uit de kleine spitse vlammen op, die rook dwarrelt donker over zijn gedachten heen - de trekken van zijn Moeder's vredigdroef gezicht verdoezelen... En waar blijft de lieve Heer dan toch?

Er is enkel maar schemer en schaduw.

En, ja, achter dat doezelige staan toch ook bleeke verwijtende oogen, en kijken en kijken... ‘Vader’, zeggen die oogen, ‘Váder...’ En dat is een aanklacht.

‘Nog... nog ientjen’, prevelt Rieuwertje moeizaam, zijn lippen wegen zwaar, ‘nog ien...tjen...’

Zonder ophouden drinkt hij. En de bevrijding-die-komt draagt de grijns van de duivel!

Op een ongewis tijdstip zinken die bleeke strenge

oogen weg, en het is eensklaps zoo goed als zeker dat ze nooit bestaan hebben.

'Oogen...?', bazelt Rieuwertje, 'wat ook weer veur oogen?, van wie... dan... óogen?, ik... ikke weet niks van oogen of...'

En meteen bezint hij zich toch nog op een angst, op een vèr verdriet, op smarten... Maar zijn herinneringen worden stijf-gesloten deuren: hij kan er niet meer binnengaan.

En nu is er enkel een sluwe goedheid, alles voelt zacht aan, de uren zijn weeke kussens, Rieuwertje strekt er zich behagelijk op uit, maar hij slaapt niet in, hij reist weg in een rosse nevel, en zijn vingers tasten langs wanden-zonder-houvast.

Voor een verre stad valt hij neer.

'Waar bin ik toch?', vorscht hij, 'waar bin ik?' En beverig hoopt hij nog: 'In onze lieve Heertjen z'n hemeltjen meskien.'

Maar dat is toch niet zoo.

Wankel loopt hij door een eerwaardige poort, die poort doet hem vaag aan een droef-vredig vrouwengezicht denken. Wat voor gezicht toch...?

Hij kijkt op, en de eene verwondering schuift de andere opzij, de deuren van de huizen zijn verguld op snee, en de klinken van de deuren lijken op krammen van kerkboeken.

Hij ziet een man, en hij weet dadelijk dat het de Evangelist Mattheus is.

'Ik loop in de Bijbel', stelt hij vast.

En als hij de Verloren Zoon ontmoet, verwondert hij zich niet.

De Verloren Zoon heeft een deken-vol-scheuren om zijn schouders en een wintermuts op, hij eet uit de trog van de varkens.

Dat is allemaal gewoon en bekend.

Maar dan kijkt die man om en Rieuwertje schrikt hevig, want de zwijnenhoeder lijkt op hem, als de eene druppel water op de andere...

‘Taatjen’, zegt hij tegen Rieuwertje, ‘wie-luu binne kernuten[1)]!’

‘Hee...?, wàt?’, stamelt Rieuwertje bang, ‘nee - née!’ En hij verwijt: ‘Jij hebbe 'n Vader die 't goed met je veur hêt... maar ikke... maar ik...’

‘En jóuw oue minschie dan?’, weerlegt de Verloren Zoon. Het is een oogenblik of er een herinnering open gaat op een kier.

Een klein smal oud-vrouwe-gezicht ziet Rieuwertje, wit haar rond diepe rimpels, een dorre hand boven zoekende verkommerde oogen.

‘Oh Allemachtigste’, steunt Rieuwertje, ‘Allemachtigste...!’ Als een achtervolgde loopt hij weg, zilveren kiezels dansen onder zijn voeten, en de boomen weerzijds zijn doorzichtig als glas.

Een tijd lang weet hij niet waar hij is...

Dan merkt hij opeens dat hij loopt. ‘Ja - goéd’, zegt hij doezelig, ‘goed.’ In groote haast loopt hij verder... Jaren staan aan de kant van de weg.

Eeuwen zijn lange wegen.

Hij ontmoet mannen met verstarde gezichten, en hij herkent ze ook, de profeet Maleachi is daar en Zacharia, Haggai en Micha, een heele rij...

Rieuwertje groet hen eerbiedig. Hij is goed thuis in het land van de Bijbel. En niet eenmaal verwondert hij zich.

‘Ik bin op 'n terugweg’, denkt hij, ‘op 'n terugweg.’ Als hij scherp toekijkt ziet hij heel in de verte het ver-

1) Kornuiten.

laten Paradijs: een mooie wildernis is het, en de verboden boom-die-verdord-is, steekt hoog boven alles uit. ‘'k Mot 'm van dichtbij zien’, denkt hij nog, ‘van heel dichtbij.’

Maar hij komt zoover niet.

Een paar vergulde boogdeuren gaan open. En hij is opeens bij Koning Salomo. Raamposten van goud zijn daar en zilveren stoepetjes. In een wit voorportaal wandelt de wijze Koning statig op en neer.

Rieuwertje neemt zijn hoedje af, en hij veegt zijn pantoffels secuur-schoon op een vloermat-van-fluweel. ‘Sire’, zegt hij.

En Salomo slaat voor hem aan. ‘Zoo Rieuwertje Brand?’, bromt hij met een bezadigde stem, ‘hoe maak je 't, man?’

Rieuwertje verstaat zijn eigen antwoord niet.

Maar de Koning krabbelt somber-nadenkend in zijn lange grauwe baard. ‘Dat is lillijk, man’, gromt hij, ‘dat is lillijk.’ Er glijdt zon over zijn rood-pluchen mantel heen, en zijn kroon schittert - hij lijkt op Willem de Derde...

‘In 't welnemen’, vraagt Rieuwertje eerbiedig, ‘is U nou wezenlijk zoo riek as de minsche wel zeggen?’ Aandachtig beschouwt hij de Koning: goud ziet hij en rimpels, een scepter die op een zweep lijkt en verdrietige oogen.

Salomo knikt. ‘Ik ken 't best stellen’, mompelt hij, ‘'n pelies as de heele stad Enkhuzen bij mekaar en - en duzend vrouwlui.’ Hij glimlacht vaag, die glimlach is als een beslagen ruit: stille-Veronica staat er achter...

En dan gaat het zoo raar met Rieuwertje.

‘Binne ze vrindelijk?’, vraagt hij onzeker.

Daar wordt op geantwoord, maar onduidelijk.

Uit dat onduidelijke kruipt het verderfelijke naar Rieuwertje toe als een prettige pijn. Naakte woorden dwalen om hem heen, die woorden schijnen gevuld met bloed en licht, die woorden hechten zich aan hem vast als een brandende jeuk.

‘Leêt mijn kieke’, hijgt Rieuwertje, ‘leêt mijn...’ Uitpraten kan hij niet.

Een heete hand grijpt hem beet en voert hem driftigsnel mee.

Parelmoeren deuren draaien open, achter elke deur wacht een bloote glimlach. Kralen gordijnen wiegelen - oh, dat booze gewiegel - achter elk gordijn ligt onder een sluwe sluier iets blanks-dat-leeft. Een hartelijke mond komt te voorschijn, armen gaan omwijd.

En Rieuwertje tikt verbouwereerd op zijn borst. ‘Mien je mijn?’, hij wil zijn oogen neerslaan en hij doet het toch niet. Als een schuld bekent hij: ‘Ik bin Rieuwertje Brand maar...’

En het antwoord dat volgt, hoort thuis in een wonderverhaal. ‘Hee?, watte?’, fluistert Rieuwertje popelend, ‘watte?’ Zoekend kijkt hij achterom.

Maar Koning Salomo is er niet meer, dat hindert ook niet! Een droom is voorbijgegleden, nu nadert een werkelijkheid die de glans van een sprookje heeft, een lokkende vrouw lacht...

Als een slaapwandelaar stuntelt Rieuwertje overeind.

* * *

Uit Rieuwertje's verre hart stijgt een bitter-zoete reuk op, uit zijn verre gedachten ook...

Een opgedirkte leugen omarmt hem.

Een valsche vreugde lacht met hem.

Snel gaat de tijd.

Doch onverhoeds valt hij tusschen twee spottende woorden uit, op een knobbelige weg-van-steen. Hij probeert te kijken, en hij is het verleerd.

Waar hij nu is, kruisen twee levens elkaar... En wat nog wonderlijker is?, hij zit tusschen twee wazige werelden in.

Een meeuw laat een schreeuw vallen, de zee vangt die op... Bakens deinen op en neer, op en neer... Een keiendam springt ver de ruimte in, en draagt op zijn brutale harde kop een roode waarschuwing.

Is dat de werkelijke wereld?

Och, wie heeft het over werkelijkheid?

Jaren geleden ging er een man in zijn vletje de zee op. Die man wierp tevreden zijn botlijnen uit en keek naar groote blauwe wolken binnen in het spiegelende nat onder zich.

Gelukkig was die man, luw waren zijn dagen, vredig zijn nachten. Maar dat stille heldere is ruw-weg neergeslagen en vermoord in een hittige nachtmerrie. Thans drijft een booze overmacht de spot met een onooglijk zwabbertje, dat zich wat goeds-van-vroeger te binnen wil brengen.

Is dat stille heldere-van-toen dan een droom geweest?

Waar eindigt nu toch die eene wereld, en waar begint de andere?

Een wit paleis rijst omhoog, en laat trotsch zijn parelmoeren booggangen zien. Een verarmde vreugde wandelt er rond, in roode rafels...

‘Hoe kom ik deer vedanen?’, mompelt Rieuwertje suf.

En een scherp stuk steen vliegt rakelings langs zijn voorhoofd: een kleine nijdige kei met een schreeuw er boven op.

Het paleis van Koning Salomo zinkt weg, en vlak

voor Rieuwertje's oogen staat een klein grauw huis met een armelijk-bedelend venstertje, en een breede uitnoodigende deur.

In dat huis woont een vrouw-alleen.

Soms hangt die vrouw een gele halsdoek over haar ondergordijntje heen. De groote menschen weten wel wat dat teeken beduidt, de kinderen gelukkig niet.

Maar Rieuwertje let niet op het teeken van een halsdoek, hij probeert uit te vinden wat die kei hem te zeggen heeft! Hij wil denken, en hij krijgt een aapachtig-vertrokken gezicht.

Een schrik komt onbeholpen op hem af, en bijt zich in hem vast... Het bange weten raast vloekend door hem heen: de nacht valt half-weg open.

Jaren zullen over die nacht heengaan, de tijd zal er het vuil niet van afnemen.

'O gostur...', kreunt Rieuwertje, 'o gostur... gòstur...' Een ander woord weet hij niet.

De dag stapt over de kim en nadert, die dag heeft armen vol pijn.

Rieuwertje kijkt naar die zware pijnen, en hij krijgt het te-kwaad!

Zie, daar zit een mensch die op zijn handen kauwt als een waanzinnige, een die zich zelf kastijdt...

Maar wroeging sterft toch niet met lichaamspijn? Er moet wat anders zijn, dat helpt!

Heet van spanning tuurt Rieuwertje de stille goudachtige ochtendstraat op, zijn polsen kloppen wild, in zijn strakke wijd-open oogen is iets krankzinnigs.

Een koortsdroom hult zich in de tooverglans van een oud sprookje, een dierbare wensch... En eensklaps is daar, in het binnenst van een zinsbegoocheling, het wonder.

Een troostende goeie vrouw-die-hij-kent buigt zich

ver over de bevende huizen heen, en spreekt hem toe. Zacht is haar stem, en haar vredige glimlach is een weldaad.

Schroomvallig kijkt Rieuwertje naar haar op, zijn blik is een gebed-vol-bange-vragen.

En de vrouw, die grooter dan de hoogste huizen is, heeft hartelijke moeder-oogen, oogen waar de bange ziel van een man in uitrusten kan. Zij heeft ook medelijdende handen, en vingers vol hulpvaardige gedachten.

Een wonderlijke werkelijkheid is die vrouw! En van een raadselachtige realiteit is ook zijn kleine huisje dat door de straten kuiert!

Een lied klimt neuriënd bij het venstertje op, zon zit feestelijk aangedaan op een smalle bruine kast, een weerhuisvrouwtje lacht, bekertjes glanzen... Alles in dat kamertje is vriendelijk, warm en zacht. Er zijn daar ook volwassen menschen: zorgzaam schudden ze een bed op, ze bakken aardappels, en malen koffie, och die goeie kruiige koffiereuk, en die knisterende pan-te-vuur en dat hartelijke breeë bed!

Rieuwertje huilt zacht. ‘Op me... op me kniesen wil ik... wil ik skuld belije... op me kniese, ver... verloren zeun, ik zel... ik zel na' me huus toe gaan... en op me kniesen... en skuld belije.’ Zijn borst wordt wijd van binnen, zijn hart tintelt.

‘Vader’, prevelt de stem van een lieve kleine meid, ‘Vadertje.’

En dat is als een ruk aan zijn schouders. ‘Ja, ja’, fluistert hij, ‘ik kom, kind, je Vader komt, kind.’

Opnieuw vliegt er dan met een kleine scherpe kei, een scheldwoord naar hem toe.

Die alleen-wonende vrouw acht het niet raadzaam, dat de dag Rieuwertje Brand voor haar huis ziet liggen. Haar puntige steen botst venijnig tegen Rieuwertje's

rechterslaap aan en trekt daar door een paar smartelijke rimpels een roode kras.

Maar die kei en het wondje en het grauwe huis zijn zoo onwerkelijk! Rieuwertje slaat er verder geen acht op.

Alleen de zonnige kamer bestaat en het lieve wonder-van-barmhartigheid daar in.

Maar als Rieuwertje er zijn stuntelige armen naar uitstrekt, wijkt alles terug in een schuwe verte.

Vlug wil hij overeind komen.

En als hij halverwege opgerezen is, trekt de straat hem weer omlaag, vast drukken de keien zich tegen hem aan, nijdig worstelt Rieuwertje om los te komen. Met kreupele gebaren vecht hij... Zijn krulhaar valt kleverig bij zijn gezicht beneer, zijn verdeukte hoedje hangt mal op één oor, en rond zijn star-zwarte oogen puilen groezelige zweetdroppels.

Hij schijnt het dan toch te winnen van de straat!

Zwoegend vervolgt hij zijn weg, langzaam vordert hij. Maar er is wat vreemds in zijn gang: zijn handen en knieën stappen over de klinkertjes, zijn voeten slepen achter hem aan.

Dat gáát toch zóó niet?!

Smartelijk-ingespannen tobt Rieuwertje er over, hoe hij vroeger ook weer liep.

Hij beurt zijn knieën van de grond en probeert te hurken. Maar de straat gaat recht overeind staan, en Rieuwertje glitst er van af, als een visch van een braadpan! In een goot met lauw-blauw waschwater komt hij terecht.

Woedend tuchtigt hij de straat. ‘Hàdder’, scheldt hij, ‘hoplichter... finne domenee!’

Dadelijk wil hij uit dat vieze goot-water vandaan. Maar hij is zoo machteloos. Het is of zijn wil gevangen zit in het lichaam van een lamme. Toch komt hij,

wonder boven wonder, op zijn voeten terecht, hij weet dan ook opeens weer wat loopen is!

Maar de straat blijft een wreed spel met hem spelen, drie-vier passen laat zij hem ongemoeid, dan springt zij raar-onverwachts overeind en laat Rieuwertje struikelen.

De scherpe stoepetjes lokken hem ook naar zich toe, weerzijds en beurtelings lokken zij hem. En Rieuwertje doet zijn best wel om niet te komen, maar hij moet toch - hij móet... Een booze macht prest hem er toe.

Schokkend loopt hij.

Telkens krijgt hij een duw in de holten van zijn knieën, en een stoot beneden in zijn rug... Als hij vlak bij hen is, steken de steile stoepe-banken een lange zwarte tong tegen hem uit.

'Kr-krengetjes...', foetert Rieuwertje, 'stupe-koppies!' Maar hij moet zich toch aan hen vasthouden, anders valt hij.

Ergens, in de verte van zijn hoofd, dwaalt een blinde verlegenheid rond. Hij moet ook telkens rondgluren.

En een paar maal sputtert hij tegen iemand-die-er-niet-is. 'Vrouwtje spin-spin-spin... l-lillijke sp-spin...' Zijn tong slaat er dubbel bij.

Terloops spreekt een stem hem ook nog aan! Maar hij luistert niet! 'Ik... ik weet wel', knort hij, 'd-dat jij Enkhuzen binne, man, ik weet àlles wel...' En dat is toch niet waar, want de herinneringen loopen naast hem voort, als menschen uit een vreemd land: hij verstaat hen niet meer, toch vallen zij hem gedurig lastig.

'Leêt mijn', soebat hij wonderlijk, 'leêt mijn.' En diefachtig loert hij om zich heen, hij zou graag willen ontsnappen - ergens, maar er is geen kans op.

De eene straat levert hem ongenadig over aan de andere!

En de vrouw en het kamertje verdwijnen in een schreeuwende ruimte...

Rieuwertje wil nog toegrijpen, hij wil rennen om de vrouw in te halen, och, hij kan immers alleen maar strompelen? Van onbeholpenheid schopt hij zichzelf telkens tegen zijn enkels. Op het laatst hinkt hij er van.

‘Kreupele hond’, mokt hij, ‘hond!’

Aan Nebekadnezer denkt hij daar niet bij.

Nebekadnezer heeft hij totaal vergeten, die nacht.

En het vale kleine hondje sluipt toch trouw achter hem aan, en het wacht geduldig als Rieuwertje steken blijft, maar het keft niet meer, en het kwispelstaart ook niet. In zijn zeere schuwe oogjes, die hij al-door op de hielen van zijn baas houdt, is iets van schaamte...

De dag laat de menschen op Rieuwertje los!

En als die menschen stil blijven staan en griezelend lachen, is het opeens of Rieuwertje Brand zichzelf ziet loopen.

Ja, hij loopt achter zichzelf aan. Doezelig-bezorgd let hij er op, hoe hij waggelt en zwaait. Stijf recht-op wil hij loopen: hij moet per se op een regel vierkante grijze steenen blijven... God mag hem bijstaan als hij daar van afwijkt!

Opeens krijgt hij een vinnige duw - waar vandaan toch?, waar vandaan? Hij kantelt bijna, met een zwaai schiet hij op het een of andere voorwerp toe. Als hij het ding vasthoudt, weet hij niet meer hoe hij het loslaten moet, het lijkt aan zijn handen vast te groeien, het is weer zoo'n duivelsche stoepebank!

Huilerig beklaagt Rieuwertje zich. ‘'k Bin zweer ziek - zweer ziek - ikke...’ En de duivel danst door die gedachte heen met een lange zwiepende staart.

Rieuwertje weet ook wel dat er wat anders met hem gaande is: zwaarmoedig peinst hij er over.

Maar wie trekt hem toch vooruit?, wie dwingt hem voort-te-gaan...? Hij moet midden door een troep kwajongens heen.

Opstoppers krijgt hij, een klap boven op zijn hoed, een por in zijn ribben.

‘Dr-dronkende zw-zwabbers!’, scheldt hij.

Een gierende lach loopt door de treiterende straat, een hoonende schater.

‘Streêt’, sputtert Rieuwertje, ‘wat heb ik je in de weg 'leid? Je... je moste je ooge uut je test schamen, smerige streêt, vule streêt... Weet je wel wie je veurhebbe: 'n... 'n persoon van hooge kom-of, 'n minsch, ja zeker: 'n minsch!’

Vorschend herhaalt hij een paar maal het woord, maar hij weet niet meer wat het eigenlijk beteekent. En hij wordt al-vermoeider. Nooit van zijn leven is Rieuwertje Brand zoo moe geweest.

Waar was dat bolle witte bed ook weer?

Rieuwertje krabt nadenkend aan een jeuk-plek op zijn bovenlip. ‘Bij me thuus’, schiet hem te binnen, ‘bij me thuus.’

Haastig wil hij er naar toeloopen, in zijn gedachten. En dadelijk staat hij voor een blinde muur.

‘Ja, gostur, waar... waar was zijn huus ook...?’ Hij trekt ongelooflijk-diepe rimpels in zijn voorhoofd, het baat niet: zijn herinneringen zwijgen als het graf.

‘M-makker’, vraagt hij hulpeloos aan een voorbijganger, ‘w-weet jij ook waar ik weun? Ik... ik bin me huusie vergeten, m-makker.’

De man die hij aanspreekt, loopt snel door.

En wie zal hem antwoord geven?

Gister had Rieuwertje Brand zijn volle verstand nog, nu is hij een volslagen idioot!

Een lach wappert hem voorbij, de leelijke lach van een oppassend mensch.

Rieuwertje houdt die lach toch ook nog aan: ‘Me thuusie?’, herhaalt hij stumperig, ‘me... me huusie.’ Elk bescheid blijft uit.

Ja, lieve Heer in de Hemel!, hij heeft toch ergens gewoond, vroeger?

Een weerhuisvrouwtje staat hem voor de geest, een regenbak, een wagentje...

‘K-kom dichterbij’, hakkelt hij, ‘k-kòm!, dan kenne we 'n spreekie doen.’

De leegte antwoordt...

‘Oh Vadertje-God’, steunt hij radeloos, ‘help mijn... help mijn... Vadertje-God!’

En eensklaps loopt hij zekerder, het is of hij voortgeleid wordt.

Ja-ja, daar is een groene gracht met bruine schuitjes, daar is een Waterpoort die glinstert in de zon, en boomen nog vol in het blad, en een lange regel arbeiders-woningen onder één daklijst, ramen van eendere afmetingen, deuren die allemaal even groot zijn...

‘Sjuust’, knikt Rieuwertje verlicht, ‘sjuustement.’ En hij wil toch nog doorloopen, maar het Onbegrijpelijke houdt hem tegen.

Hij moet een hooge stoep op, dat is lastig zoo'n stoep, een heele opstap! Hij kan zijn rechterbeen zoo hoog niet krijgen, zijn linker ook niet, hij kantelt weer.

Maar wat doet dàt er toe?, hij kan knielen, hij kruipt de stoep op.

Raar is het zoo van omlaag bij een deur op te kijken!

Maar die deur ziet er vriendelijk uit, zij staat op een kier, en glimt genoegelijk.

Dit is het huis dan wel!

Op handen en voeten schuifelt Rieuwertje naar binnen, de vloermat aait hij in het voorbijgaan. ‘Morry’, fluistert hij tegen een smoezelig stuk gangmuur. Dan rijst hij een beetje op en morrelt aan de wervel van de kamerdeur.

Begeerig snuift hij.

De knisterende pan-te-vuur moet er zijn, heete koffie, een goeie vrouw, het hooge bed...

Maar wat valt er dan toch in God's naam zoo plotseling op hem aan?, hij kan nu heelemaal niet meer denken, hij kan niet meer kijken ook!

Woorden razen over hem heen, binnen in die woorden huilt een begrafenis-klok. Vreeselijke vuistslagen ploffen op hem neer. Machteloos zinkt hij voorover, met zijn mond op een stoffig vloerkleedje.

‘Bandit, bandit!’, tiert de geweldenaar-boven-hem, ‘v'rekkeling! St-stuk ellendigheid!’

Rieuwertje weet dat die namen hem toebehooren. ‘Pre-present, Sire’, stoot hij uit, ‘present.’

En de slagen vallen nog forscher en vlugger op hem neer.
‘End-van-de-duvel-z'n-steert’, knarst de afstraffer, ‘brok 'elle-vuur!’

‘Ja-ja’, betuigt Rieuwertje stotterend, ‘ik - ik heb... heb... zw-zweer 'zondigd! Dut - dut is - is rechtveerdig - rechtveerdig!’ Zijn zuchten sidderen, hij hoest, en die hoest is donker en diep, in zijn mond is een bloedsmaak... Een gordijn van mist schuift over hem heen, rood en grijs is dat golvende gordijn en het dempt elke klank.

In de verte botsen booze woorden tegen elkaar aan, grijpen elkaar vast en worstelen.

Een vuist daalt neer.

Vuur spat er uit Rieuwertje's oogen.

Een vuist hamert.

Rieuwertje's ruggestreng lijkt in tweeën te knappen. ‘'t Is genog’, mompelt hij, ‘'t is genog veur dutmaal - genog!’ Al-zwakker wordt zijn stem, doch een felle sterke pijn sleept hem hardhandig uit een donkere stilte vandaan, nog altijd wordt hij afgeranseld.

‘Slaan er op!’, gebiedt een vrouw, ‘hak 'm an gruus!’

Maar de woedende handen aarzelen.

Rieuwertje kan niet veel meer hebben, hij heft zijn hoofd op, het schokt vreeselijk. Hij ziet de menschen om zich heen als schaduwen bewegen. En wat zij krijschen valt weg in een verte-vlakbij!

‘Vermoor' mijn niet’, soebat hij sjofel, ‘vermoor' mijn niet.’

Een korte beraadslaging grommelt hoog over hem heen. Ruw wordt hij weggesleurd en buiten de deur geslingerd. Zijn vijanden, de keien, nemen hem gretig op.

Rieuwertje rochelt als een stervende, hij spuwt een zoute smaak uit, zijn speeksel is rood, zijn ledematen zijn gekneusd. Boven zijn neus heeft hij een diepe kerf, er druppelt bloed in zijn oogen.

‘Hier vedanen!’, commandeert een wreede stem, ‘allaah, vòrt!’

En Rieuwertje wil wel opstaan, maar het is hem onmogelijk. Zijn lichaam luistert niet meer naar het bevel van zijn wil.

Een schop beveelt opnieuw, hij moet weggaan!

Oh, die goddelooze schop!

Als een worm kruipt Rieuwertje voort, blindelings kruipt hij, over zijn dichtgeknepen oogen bibberen warme roode druppels.

Stumperig-onzeker tasten zijn handen, zijn knieën raspen over puntige keien. Hij doet zijn best om vooruit te komen, hij vordert niet.

Wat voor een kruipend gedierte is hij toch?

Hij wil een naam fluisteren, er is geen naam. Hij wil een kracht aanroepen, die kracht is verweg...

Verbijsterd gluurt hij onder zijn druipende oogleden uit.

En dan is het of het venster van zijn huis hem wat zeggen wil.

Bibberend richt hij zich een weinig op, en kijkt...

Zelf weet hij niet wat zijn lippen vragen en zijn kapotte slapen en zijn bebloede oogen.

Maar zijn rimpels hunkeren.

En zijn smartelijke beef-handen smeeken om een klein beetje deernis, een beetje maar!

Doch achter de glinsterende ruitjes van het raam, staat enkel een breede witte lach, een tevreden woede-lach!

En dat is dan zoo raar...

Uit die lach springt als een flikkerende vlam de Booze naar Rieuwertje toe, en praat met hem.

Het verleden komt er ook nog bij, het verleden geeft de Booze schoon-gelijk, en Rieuwertje moet instemmend knikken. ‘Woutjen is beterder’, klaagt hij. Maar luisteren kan hij niet meer.

Als een oorlogs-invalide ploetert hij op zijn knieën voort, onderlangs een rottend schut, door afval en slijk.

Een schemerig slop ontfermt zich over hem.

Onder een vlierstruik valt hij neer, zijn oogen sluiten zich, er is geen beweging meer in zijn handen, zijn handen liggen als gestorven naast hem. Het kan wezen dat hij slaapt, het is ook mogelijk dat hij bewusteloos ligt.

Een klein grauw wezentje steekt zijn kop boven een hoop koolstronken uit, snuffelt bang-onderzoekend aan Rieuwertje's voeten, en jankt gedempt.

Maar Rieuwertje hoort dat niet.

Zijn bebeten vale lippen trillen hevig, zijn schouders schokken, nog altijd wordt hij geslagen!

Doch onverhoeds raakt een hoonende lach-van-buiten hem aan, met een schreeuw doet hij zijn kleverige oogen open.

Domp hoort hij scherpe jonge stemmen, vaag ziet hij kleine figuren.

De kinderen van de buurt hebben Rieuwertje ontdekt. Zij gooien hem met groente-afval en modder, en griezelen lekker als hij zich beweegt.

Groote sterke kinderen zijn het met breede gezonde gezichten en brutale stemmen.

Zij steken hun tong tegen Rieuwertje uit en ze doen of ze hem trappen, maar zij schoppen in de lucht.

Het hondje keft vermakelijk-woedend, ze lachen er wat om!, maar als Rieuwertje een poging doet om zich op te richten, hollen ze in een pleizerige schrik achteruit.

Doch éen kind blijft staan.

Dat kind doet ook niet mee met de anderen.

Zij is smal en klein, en heeft ronde felle kleurplekken op haar magere wangen.

‘Heere-gouwen - dat meisien...?’, Rieuwertje bezint zich smartelijk, er is hem veel ontgaan, en hij kan het niet weer-vinden.

Herhaaldelijk probeert hij overeind te komen, gedurig tuimelt hij terug.

De robuste kinderen juichen om zijn machteloosheid. Maar het kleine meisje wordt nog kleiner, het is of ze ineenschrompelt, zij krijgt een kromme oue-vrouwen-

rug en diepe oue-vrouwenrimpels. Haar mond wordt hard en smal, haar oogen huilen.

Rieuwertje ligt nu niet meer, hij zit, en hij moet al-door kijken naar het kleine meisje vlakbij.

Spichtige gele vlechtjes hangen armtierig bij haar ooren beneer, zij heeft een kaal-zwart mutsje op, en een schort met donkere ruiten voor.

Heel in de verte tuimelt een naam door Rieuwertje's hoofd. Hij knijpt zijn oogen stijf dicht... 'Hooreissies[1)]...', smeekt hij armoedig.

Maar de naam komt niet dichterbij.

Opnieuw en dringender tuurt hij naar het ouëlijke kindergezicht.

'Z-zussie?', stamelt hij vragend, angst helpt hem overeind, waggelend loopt hij. 'Zus... sie...?'

En het kind krimpt nog meer ineen, het is of haar wat viezigs beroert in zijn stem.

'L-lap!', fluistert ze fel, 'l-lillijke l-lap!'

En dan is het opeens of Rieuwertje ondergedompeld wordt in een pot met heet water. 'K-koosie', stottert hij, 'K-kóósie...?'

Stappen ritselen weg en stappen naderen.

Daar staat een groote vrouwachtige meid! Ze heeft vettig-glimmende hard-rooie koonen en vettig-glimmend pek-zwart haar. Haar onderlip is dik van minachting, haar ronde donkere neusgaten lijken op-te-wippen-van-nijd, en in haar kleine stekelige oogen legt de boosheid wat gemeens.

Die vrouwachtige meid is Rieuwertje's dochter Leen-die-dient.

En zoo als hij Koosie herkent, herkent hij plotseling ook Leen. 'K-kindere...?', prevelt hij stakkerig.

1) Hoor eens.

En Leen stuift als een furie op hem toe, Engel kijkt door haar oogen heen, Engel praat door haar stem, zij steekt haar hoofd vooruit, haar onderlip wordt nog dikker. ‘Pestelensie’, hijgt ze, ‘peste-len-sie!’

Haar dienstbodenjurk en haar witte dien-schort kraken als ze zich omdraait, snauwend voert ze Koosie mee aan haar hand, het kind struikelt telkens. Zij let er niet op. Met vinnige stappen gaat zij over het klefferige slop-paadje, en eer ze om de hoek verdwijnt, roept ze nog eenmaal: ‘Pes-te-len-sie!!’

Een zware drukkende stilte schuift over het doodloopende pad. Verkennend sluipt een hondje naderbij, een zwarte kat springt op de glop-schutting...

Rieuwertje merkt niets.

Hij staat stil en hij draait toch wild in het rond, hij moet braken en hij kan niet braken. Het is of zijn maag zich door zijn keel naar buiten wil persen, het kan toch onmogelijk.

Zweet vloeit over zijn spier-witte koonen, en hij trilt als een espenblad... Benauwd - de dood nabij in zijn gevoel - leunt hij tegen een onzeker stutsel aan.

Dan naderen hem plotseling stemmen. Een paar mannen spreken hem aan. Hij is nog niet zoover dat hij antwoorden kan.

Mopperend sjorren de mannen hem weg, morrend ondersteunen zij hem.

‘Woutjen is gôdank vlakbij’, zegt de een.

‘Gôdank...’, herhaalt de ander nadrukkelijk.

Als proevend beweegt Rieuwertje zijn lippen. ‘Woutjen’, denkt hij, ‘Woutjen...’ En daar springt een kurk van een jeneverkruik, een witte fonkelende straal klokt zoet en scherp in een groot glas.

Rieuwertje spant zich in om te loopen, om vlug te

loopen... Hij wil drinken, beestachtig-veel wil hij drinken: want hij kan weer denken.

* * *

Vlak achter het raam staat de wereld met scherpe vuisten vol pijn.

Maar wat doet dat er toe, voor de drommel?

De deur is stijf dicht - geloof dat die Woutjen deugdelijke deuren heeft! - en het raamglas is dik!

‘Re-reken m-maar’, zegt Rieuwertje overluid.

Hij heft zijn glas op en drinkt... Als hij drinkt maken zijn lippen een pruimende beweging, hij kauwt op zijn borrel, en glimlacht onderwijl... Over een rand van glas tuurt hij tevreden naar het leven.

In het buffet zit een uitnemende vrouw, ze breit aan wat roods, ze heeft ook een rooie onderkin, een lieve lamp hangt aan de zoldering, sterke wanden staan rond-om.

‘We... we k-kenne 't stellen’, betuigt hij dankbaar, en hij buigt een beetje meer voorover: zijn gezicht is niet al te goed! Hij moet zijn oogen eerst door een flikkerende dunne mist heen boren, eer hij die twee andere menschen aan de overkant kan zien.

Grijzige posturen zitten daar, manspersonen, beste vrinden!

Rieuwertje weet bijna wie ze zijn.

Hij zal er zoo meteen naar vragen, voor het oogenblik is hij er nog niet aan toe! Een kleine gebrekkelijkheid aan zijn tong - zie je - anders een prima tong, nooit geen klagen over...

En luisteren kan hij uitmuntend!

Rederijk is die goeie vrind in de verte, hoor dat schepsel praten!

Midden in een zin, komt Rieuwertje naar hem toe.

‘... Dâ's wat ik er van denk’, herhaalt de man met een zware stem - en dat is zoo'n wonder!, wind gromt in die stem, booten varen er toeterend door heen! - ‘as je mijn vreêge... veur de diejendat!, oe-la-la, taat, net zoo as ik zeg, hoor: eerst wou de lieve Heer... 'n oorekrupper van haar maken, verstaan je goed?, 'n oorekrupper!, maar deer was ze te groot veur uut-'vallen. Toe' most ze in de lieve vredesnaam maar 'n vrouwspersoon worden, begriep je goed?, 'n vrouwspersoon!, en... en dàt frommes is nou Rieuwertje z'n zweere kruus! Tja, 'n bedoening in onz' lieve Heer z'n booze wereldjen!, oe-la-la, taat, 'n bedoening, tnóu!’ Verschrikkelijk-ernstig knikt die man, en hij kijkt ontzagwekkend diepzinnig.

Rieuwertje weet zelfs ten naaste bij niet waar hij het over heeft, maar zijn achting is groot. ‘As ik vreêge mag’, vorscht hij schroomvallig, ‘bin jij - bin jij... de Kn...Knaak?’

‘Ik mien’, mompelt het wijze mensch aan de overkant, ‘ik m-mien van de Cos-cos-cos... mopeliet! Ja, ik... wis en drie, ikke bin de Cos-cos... mopeliet. O-hee, ik heb mijn weetjen nog wel, o-hee!, maar jij - maar jùllie...!’ Hij wil op de tafel slaan en hij slaat op zijn glas.

Och, een paar scherven, een paar sneedjes, en een beetje bloed, wat doet dat er toe?!

De grauwe vlekkerige kop van die andere man drijft ook dichterbij, alles drijft een beetje. ‘As j-jij de - de - de C-cos-mopeliet binne’, rekent die welbespraakte kerel uit, ‘en... en a-as d-die d-deer g-gunter dr-dronken Rieuwertje is, dan b-bin ikke... bin ikke ommers die... die weerlichtsche Knaak...?’ Louter van triomfantelijkheid steekt hij zijn tong uit.

Rieuwertje pluurt bewonderend naar hem, hij ziet

een Drommedaristoren van vleesch. ‘M-man’, respecteert hij, ‘w-wat 'n hòmvang heb jij toch!, en wat... w-wat 'n eefig groot ver... v-verstand, om dat zóó veur mekaar te boksen.’ Geestdriftig slaat hij zich op de knieën, maar hij zucht meteen, want hij voelt zich ver de mindere van die twee maats.

Netelig glundert hij: ‘Heering mit kuut, kuut mit heering, op die harsentjes van jou, Knaak... nemen we nog 'n rondtjen!’ Een lach hobbelt plotseling tusschen zijn tanden uit. In een mist-gordijn-ergens is een scheur gekomen, hij kan opeens zijn gedachten weer zien.

Moeizaam keert hij zich een halve slag om in zijn stoel. ‘Wout!, de mans 'n groote!’ Jolig maar onbeholpen bommelt hij met zijn voeten op de vloer.

Kijk die Wout nou! Die Wout ziet er uit als een gesuikerde sucadekoek! Een mollig smikkel-mondje heeft ze... maar haar woorden hebben scherpe stekeltjes! ‘Die vijf goldetjes van deer-strakkies binne al foetsie, jongetjes, eerst dokken!’ Ze schuift driftigleuk haar korte-breede duim over haar korte-breede wijsvinger, een welsprekend gebaar!

‘G-goldens?’, sputtert Rieuwertje verschrikt, ‘a-al-weer g-goldens...? Kriege we niks op de lat?, heelegaar niks?’ Hij tast in zijn broekzakken, in zijn jaszakken, hij prakkezeert hevig. ‘Geld?, had hij dan nog argens... argens...?’

De vischreuk aan zijn goed wil hem op andere gedachten brengen. Een klotsende ruimte hoort hij, krijschende meeuwen... Maar hij luistert naar wat anders!

Daar is de Booze, een lange zwarte mijnheer met een hooge hoed op... Nadrukkelijk tikt die verschrikkelijke mijnheer hem op zijn borst: ‘Hier... ommers?’

‘D-dat kn... knobbeltje?’, polst Rieuwertje. Hij maakt zijn boezeroen los aan de hals en zijn borstrok en zijn baaien hemd. Kijk, een plat builtje-van-niemendal! Maar er huizen twee bankbiljetten in, twee bankbiljetten van tien gulden! De vrouw van die gele halsdoek heeft niet alles ontdekt.

‘Oe-la-la...’, neuriet de Cosmopoliet.

En Woutjen schenkt al weer in.

Oh, een zeldzaam goedhartige vrouw is Wout! Ze steekt eerst de tientjes in haar rokzak, dan aait ze Rieuwertje over zijn hoedje. ‘Wij verrekenen damee wel, hee?’ Ze lonkt!

En de lampen worden nog liever aan de zolder, de ramen en deuren rond-om nog veiliger... En let er 's op, hoe vriendelijk dat vergulde buffet er begint uit te zien!

Een zeldzaam goeie wereld is het toch!, goedaardige menschen zijn er overal, ja, zoo waarachtig als God, àlle menschen zijn goedaardig, de heele wereld is zeldzaam goed!

‘We hebbe 't bestig’, looft Rieuwertje weer.

‘Danig!’, valt de Cosmopoliet bij. Zijn klein grijs gezicht lijkt te slinken, maar zijn wijd uitstaande ringbaard groeit zienderoogen: ja, het is tusschenbeide of er van dat gezicht niets overblijft dan enkel een prop baardhaar! Maar dat doet er niet toe, alles is best in orde, hoor! Kijk, zijn mond gaat wijd open: hij giet er het volle glas in leeg! Als een zwemmer in volle zee rochelt en proest hij. ‘Woutjen’, schreeuwt hij al snuivend en slikkend, ‘'n rondtjen veur Rieuwertjen, Wout!’

Zij geven elkaar een lollige stomp, Rieuwertje en hij, en zij lachen brieschend. Waarom ze elkaar stompen weten ze niet, en ook niet waarom ze haast stikken-

van-de-lach! Maar wat zou dat?, schik hebben ze!, schik!

En Woutjen tapt al weer in.

Leuk is dat, aardig is dat, die welgedane vrouwehand... die ronde vingers met de vouwtjes er tusschen in, en die gele kruik die klok-klok-klok prevelt! Om je een bult te lachen!, zoo aardig is alles, zoo malaardig!

Maar de Knaak wordt droefgeestig. De Knaak krijgt in zijn breed-rood vollemaans-gezicht driehoekige huilplooien, zijn kleine oogjes duiken weg in vleesch-bobbels, zijn tuitende lippen lijken op een uitwas... ‘De iene hêt 'n kruus’, jeremieert hij diepzinnig, ‘omdad-die... omdad-die 'n vrouw hêt, en de âre omdad-die er gien-ien hêt! En de - de iene minsch hêt van alle dingen veul te veul, en de âre hêt er gien piezeltjen van, gien bewiezie...’ Met de glimmerig-zwarte muis-van-zijn-rechterhand, veegt hij zijn tranen af. ‘Mijn Oome Beers indertied... 'n ventjen as 'n neêld zoo skarp, net 'n lange-biene mig - mijn Oome Beers - maar de vrouwluu wasse verki... verkikkerd op hem. Ja zeker, vast weer, hij hêt z'n-eigen later ook nog op'knoopt... in... in alle eer en deugd! Wat wil je?, altied sjans, altied 'sneden brood: 't... 't ken 'n minsch te... te veul worden, starke bienen die... die de weelde kenne dr-dreêge! En nou ik... en nóu ikke... motte jullie er 's zeggen, maats, jullie kenne mijn, maats, jullie kenne mijn van haver tot garst, jullie ziene mijn: hew ik gien hart van goud...?’

‘Hou er van op!’, bromt de Cosmopoliet.

Maar de Knaak houdt er niet van op. Hij jankt als een hond die op sterven ligt: ‘Manschoppen, bin ik gien brave oppassende jongen?, heb... heb ik gien hedele inborst?’ Hij bonst met zijn groote slappe vuist

op zijn maag, een hol geluid geeft dat! ‘Jullie kenne mijn, vr... vrinde, bin ik niet 'n... 'n pracht van... van 'n Knaak?, bin ik gien lust veur de oogen?, 'n beeldtjen van 'n manspersoon... om zoo te zeggen, 'n - 'n Roomsch Karkheiligie...?’

De Cosmopoliet grijnst: ‘'n Pronk op skuttel bin jij, klein-loeder!’

En de Knaak slaat hem instemmend op de arm. ‘Net zoo, nèt zoo, deer zeg je gien woord te veul an. En gien-ien vrouw hêt ooit-van-z'n-leven idee in mijn had... 'n d-duuster ies, 'n... 'n zweer ies, en ik... jonges... kernuten... ik drink dan maar, om me te verzetten, zien je, om me te verzetten...!’ Hij snikt hevig.

Rieuwertje heeft met open oogen een dutje gedaan, en schrikt wakker. ‘Hee?, watte...?, w-wat zee je deer, zwien... zwién, varrekeskop...?’

De Knaak wil opnieuw beginnen: ‘Mijn Oome Beers...’

Maar de Cosmopoliet is er mee aan. ‘Narrebok!, doerak... w-wat bek-kokst... stoof je nou toch st... stoethaspel...?, tja, stoethaspel zeg ik! Zéker... mos' je 'n wuuf 'had hebbe as iene... as 'n zekere... man Cos-cosmepeliet, woonachtig op 't Verleêt, t' Enkhuzen! 'n Wuuf dad-der kosselijke huusboeltjen verkwanselde veur vule tierelantintjes an heur lichem en veur de kauw-kauw, de hap-hap, veur de slik-slok!, en die-der veur 'n... 'n groot varreljeer van deur gong met 'n skeêrensliep. Tja, en na die tied ken ik... ik presoonlijk zien je... ken ik gien skeer meer zien, om van... van vurreke en - en m-messen niet te spre-spreken! En dusse... en zoo-nou-maar... Praat jij - praat ik! En ik noem je man en peerd! Boter z-zonder brood wou dat wuuf niet eten! Petoffels zonder zoolwark?, homaar - homaar, oe-la-la...

blied dat 't munster in d'eefige vrede is. Want mit die... die skeêrenknul... nou dat ken jullie weten?, mit die skeêrenknul hêt ze de geest 'geven! St... stil l-laten g-geven, zeg ik maar, oe-la-la... stil l-laten g-geven.' De Cosmopoliet schraapt zijn keel en snuit zijn neus, dat klinkt of er twee misthoorns schor tegen elkaar intoeteren. 'Wout!', schreeuwt hij hikkend door dat geraas heen, 'kom op met je kruuk, Wout!, genk...' Zijn gezicht is weer heelemaal weg.

Maar Woutjen is gelukkig vlak bij de hand.

Als een Engel nadert Woutjen, als een Engel der verderfenis. 'Weljaat stakkers, neem jullie er nog maar ientjen... Jullie motte er nog van groeien, is 't niet zoo?'

Rieuwertje kijkt verbouwereerd op, al-door kijkt hij verbouwereerd. Het gesprek gaat hem te hoog, hij kan het niet volgen.

'Gedome', zegt hij genoegelijk-verbluft, 'gedome!' Nadenkend bevoelt hij de gloeiende top van zijn neus, afwezige oogen krijgt hij.

Er doen zich ook plotseling moeilijke vragen aan hem voor. 'Zeg er 's', vorscht hij raar-onrustig, 'is 't vedaag guster?, of - of is guster vedaag?' Vreemd-domp is zijn stem, zoo ver weg, hij praat als in de droom.

Het is ook al laat op de dag!

Ergens staat een klok die langzaam tikt, rond de tik van de klok hangt de zwarte stilte van de nacht. En de half-ingeslapen wind-op-de-gracht strompelt als een vermoeide wachter heen en weer - heen en weer... Waar wacht die wind toch op?

Peinzend keert de Knaak zijn krappe hoedje binnenst buiten. 'Guster - vedaag?', herhaalt hij verbijsterd, 'vedaag - guster?' Hij kan er met zijn verstand niet bij.

Maar de Cosmopoliet meent het moeilijke vraagstuk te doorgronden. ‘Ule... vellen!, guster?, dat was ommers... guster...?’ Hij drukt zijn wijsvinger tusschen zijn oogen, de schaduw van zijn hand teekent een misvormde beestekop op zijn lichte baard.

Afgetrokken kijken ze elkaar aan, de drie mannen, geweldige rimpels trekken ze in hun voorhoofd en ze drinken zonder dat ze er erg in hebben. Geloof dat die menschen denken!

Maar ergens is een rem, een ontzettende rem: vage verre woorden worden afgeweerd, kapot gestooten en vernield.

En dàt is dan meer dan ijselijk: diep in Rieuwertje's hoofd staat plotseling de lieve Heer-uit-de-Hemel als de goud-roode schoppen-koning van een speelkaart... Hoe komt dat...?, in Jezus' naam, hoe kan het...? En die goud-roode lieve Heer draait rond, draait als een kermispop rond in zijn hersens, en staart - stáárt... Zijn oogen leven.

En dàn die nadrukkelijke stap in de nacht-eenzaamheid buiten!, de stap die stil blijft en niet verder gaat.

Wie is dat daar?, wie is dat...?

Iets dat groot, zwaar en geheimzinnig is, drukt zich vast tegen het vensterglas aan: vuisten tasten langs de muren, de daken... Een raamluik stoot een kreun uit: alleen als het heel laat is en erg donker, alleen als er iets verschrikkelijks in aantocht is, maakt een raamluik zoo'n geluid.

Het begint ook koel te worden, kil-koel: tocht wringt zich door een deurspleet.

Kan er in tocht die ziltig en frisch naar binnen komt, iets van een ijzige ontsteltenis zijn? Ja, ja, nu - waarom zou er in die tocht-uit-zee niet de ziel van een drenkeling zijn?

Rieuwertje denkt dit niet, toch gaat het zoo door hem heen, scherp, maar zonder woorden. Zijn gedachten zijn gestalten en kleuren geworden. Kijk: wit en zwart is de dood, rood en goud de lieve Heer, rose en wit een naakte vrouw.

En wat is dàt?

De deur is niet opengegaan, neen, de deur is immers niet opengegaan?, er zit toch iemand-meer in de zaal. Daar in de hoek, bij een tafel, dat is er een die er zoo pas nog niet was. Waar komt dié vandaan?, is dat ook een mensch?, of - of een ander wezen? Een kleine zwarte vrouw toch niet? Een schepsel in een dierenhuid met driekantige tanden?, of een hond met zwarte slappe hang-ooren en witte menschenhanden?

Rieuwertje wrijft in zijn oogen en kijkt weer...

Ja, die andere zit er nog, zoo waarachtig als God, hij zit er!

Rieuwertje knijpt zijn oogen toe, en opent ze - daar zit dat vreemde!

Hij wil er de maats op wijzen, hij komt er niet toe.

Hoe kan het wezen, dat hij nu ook boven dat vreeselijk-zwarte-in-de-stoel de speelkaart met de schoppen-koning-lieve-Heer ziet? De schoppen dwarrelen wild door-een en bloeden, zwart bloed druppelt naar omlaag... Gewond staren de levende oogen van Schoppenheer door de bloed-regen heen, maar zij sterven niet.

De klok laat een uur los, het uur rent als een bevrijde gevangene door de zaal en verdwijnt, achter hem aan rennen nog meer uren.

Neem je nu in acht!

Het moet middernacht zijn, wees nu op alles verdacht...

Hoor de uren!

Donker en dreigend rollen zij door de ruimte, spoken

bewegen zich binnen in hen, herinneringen als booze geesten... En het laatste uur blijft, norsch en donker vlak voor Rieuwertje staan, en als de dreuning van zijn gang al lang verstorven is, staat hij er nog - en kijkt - en kijkt...

Is dit nu het uur der vergelding?, of nog niet?, of nog altijd niet?

Een hand port in Rieuwertje's rug.

Hij is te ellendig om te schreeuwen, maar zijn verstramde houding is een gil-van-ontzetting. Dan, houterig, of hij door een geheim mechaniek in beweging komt - keert hij zich om, en lacht met springerige hooge gier-geluidjes.

Die porrende hand hoort bij Woutjen!

‘Nou eerst maar gaan slapen’, bedilt ze.

Maar Rieuwertje kan haar zoo gauw niet vatten. ‘Watte... doen?, watte...?’

Dikke-oogen-vol-slaap heeft Woutjen, ze wordt gauw driftig. ‘Zanik niet! Je motte na' bed, je motte weg! Veur dat ressie centjes dat er nog staat, ken jullie morgen 'n afzakkertje komme halen, maar nou opskieten! Tabé jongens, starkte in je bienen, veuruut, opgemarseerd-marsé!’ En zoo'n kranige vrouw als die Woutjen toch is: ze trekt de stoelen al half onder hen vandaan!

‘Mo-mo-motte we weg?’, zeurt de Knaak.

‘W-weg... weg...?’, bazelt Rieuwertje, ‘wel nunni - wel nunni!’

Maar de Cosmopoliet zet droevig-gedwee zijn omgekeerde hoedje op en komt in beweging. De slippen van zijn pandjesjas blijven dubbel-geslagen onder op zijn rug zitten, en zijn eene broekspijp is opgesjord tot aan zijn knie, hij wil toch een zekere waardigheid in zijn gang en houding leggen.

De Knaak knoopt zorgvuldig een roode zakdoek om zijn hals, het is hem ontgaan wat voor jaargetij het is: hij denkt dat het wintert.

Maar in Rieuwertje komt geen beweging, met glazig-bolle oogen tuurt hij gestadig naar het donkere-bij-de-deur: het zwarte loerende schepsel daar... dat hem kwaad zal doen!, aanstonds... als hij er vlak-bij is...! Woutjen trekt hem overeind, de maats ondersteunen hem, hij merkt het niet, hij kijkt alleen maar, hij kijkt!

En zie nu het wonder!

Onder het naderen lost het donkere zich op in een schaduw, een schaduw die zoo van een mensch schijnt weggeloopen te zijn, maar die toch enkel en alleen een schaduw is en niets meer - niets meer...

Lang - làng is de weg naar de buitendeur.

De maats stuntelen wankel achter elkaar aan, en trappen elkaar op de hielen.

'K-kom niet in mijn kielzog', foetert Rieuwertje, 'kom niet in mijn kie-kielzog.' Een papegaai die een klank onthouden heeft, zou dat ook zoo kunnen zeggen: 'K-kom niet in mijn...'

'Hou je waffel', gebiedt de Cosmopoliet.

'Lillijke wa-waffel...', hoont de Knaak nog.

De zaal laat hen plotseling los, verschrikt vallen zij uit het veilige schijnsel van de lamp in een vale duisternis.

Oud en verlaten staat de nacht over een vermolmde stad met doode torens. En dichtbij, op de steenen brugge-boog van de Waterpoort hurkt een afgrijselijk wezen ineen: het siddert van kwaadaardigheid, het is gereed om toe te springen.

Rieuwertje bibbert tot in zijn oogen, waarachtig, tot in zijn oogen bibbert Rieuwertje. En zijn beenen

verstijven, hij kan onmogelijk zijn voeten verzetten...

Maar de maats stellen zich achter hem op, en zij duwen hem vooruit of hij een handkarretje is!, van krachtsinspanning hellen zij voorover, waggelend en steunend verdwijnen ze in het grauwe zwart.

Een veeren dingetje, zoo in het donker een pluim waar de krul uit is, wappert achter hen aan: het pluimpje maakt geen enkel geluid, het volgt alleen maar omdat het niet anders kan dan volgen!

Dat kleine zweverige ding is Nebekadnezer die vergeten wordt, maar die zelf niet vergeet!

Rieuwertje kijkt om, het hondje ziet hij niet, wel de groote Verschrikking die hen volgt: de ruige ontzetting van de Waterpoort.

God-help, het gedrochtsel lijkt het meest op een mensch! God-help, de Vreeselijke heeft een gezicht-vol-oogen, en ook handen-vol-oogen... hij beweegt die handen, hij strekt ze uit, dadelijk zal hij Rieuwertje beet-grijpen.

En nu komt er een draadloos-bericht... De Marconist die het afstuurt legt zijn handen op een groot stuk van de wereld, zijn donkere glimlach is de hemel voor de ellendigen.

Rieuwertje weet nu opeens dat hij vloeken moet, als hij met zijn heele hart en met alle kracht vloekt, dan laat de Verschrikking hem wel met rust.

Zijn mond slaat hijgend open, daar begint hij...

In de geradbraakte vloekwoorden kraken en knetteren groote roode vlammen - als men scherp toeluistert, hoort men de hel!

‘Hou je koest, buldog!’, vermaant de Cosmopoliet huiverig, ‘koest zeg ik je! Koest! Zwiég!’

Maar Rieuwertje geeft daar geen acht op: weer kijkt hij om...

En zie, het Kwade heeft vrede met hem gesloten, het Kwade zal hem deze nacht niet deren, het wil zelfs een tijdje zijn vriend wezen.

Draadloos krijgt hij ook daar bericht van! Nu hoeft hij niet meer onrustig om te zien, diep kan hij zijn oogen in het nacht-zwart vóór zich steken.

Wat drommel, op welk deel van de wereld loopen ze dan nu?

Over een donker-gladde gracht mijmert een piekerend olielichtje, naargeestig-verzonken kijken uit hooge koepelwanden lange smalle vensters.

Bekend is dat alles, ja, overbekend.

Rieuwertje wil ergens naar vragen, de vraag is nog niet heelemaal klaar in zijn brein, toch kijkt hij al op.

Maar achter hem langs smoezelen de Knaak en de Cosmopoliet met elkaar, daar staat hij heelemaal buiten.

'Zeg er eis', mokt hij, 'ik... ikke... is... er ook nog...'

En de Knaak geeft hem een stomp boven op zijn hoedje en de Cosmopoliet port hem in zijn rug.

'W-watte nou?', mort hij beduusd, 'w-watte?'

'Zachieser', fluistert de Knaak.

'Loop of je gien bienen hebbe', commandeert de Cosmopoliet.

Meteen sluipen ze op een glanzend vierkant met gele licht-franjes toe. Grijnzend gluren ze door die franjes heen... Hel en weerlicht!, nu kijken ze in een betooverde wereld...! En ze staan toch maar voor het venster van Vrouwtje Slof.

Een geel bloemenhoofd wiegelt zachtjes heen en weer op een dikke steel, het hoofd heeft een lintenmuts van zwarte blâren op en de rimpelige bloemen-

lippen gichelen! Kale kaken kun je zien, een tong die als een diertje heen en weer beweegt in een leege mond... Hel en weerlicht!, dat-daar is geen bloem, het is een oue vrouw... Een vrouw zoo klein als een spin - maar zoo klein als ze is!, ze heeft toch een bont boezelaar voor, een gittenmutsje op en leeren pantoffels aan. Als een levende breispoel schiet ze door glimmende netten-mazen heen, een draad die stadig aangroeit, sleept achter haar, haar trillende lange vingerpooten hanteeren die draad behendig, ze breit met haar lichaam een fijn zijden vischnet, die kleine spin-vrouw...! Een vischnet...?! Hel en weerlicht!, dat daar is geen net, het is een groot licht spinne-web, dat web bestaat uit lange witte meisjesharen...

Kan het zijn, dat Rieuwertje staande ingeslapen is?

Is het mogelijk dat hij dit alles werkelijk ziet?

Och, vraag niet te veel!

Wat is goed beschouwd wel mogelijk, en wat niet...?

Rieuwertje wil denken, praten... Hij zinkt! Hij wil luisteren naar de smoezel-stemmen van twee mannen, hij kan dat niet...

Hij beweegt zich voort tusschen twee onzekere stemmen in, en hij zinkt meteen, al-door zinkt hij...

In een nauwe steeg ontmoeten ze een klein huis, het huis doet vriendelijk de deur voor hen open, ze gaan naar binnen.

Mompelend praten ze, en ze hebben er geen besef van. Ze vallen ergens neer, en het dringt niet tot hen door, de nacht verbergt hen.

* * *

Maar een valsch-heldere avond haalt hen weer op straat, en ze stuntelen met krukkige voeten op het leven toe.

Eén leed kennen zij maar: dorst!

Eén verlangen hebben zij slechts: jenever!

Als op de tast af vinden hun voeten de weg naar Woutjen's kroeg. Zij zitten daar op hun vaste plaats-aan-tafel zoo wonderlijk-vertrouwd of ze geen oogenblik weg geweest zijn, en zij drinken gretig.

In een oogwenk hebben ze die kleine glazen leeg. Ze spuwen een beetje op de vloer en loeren mokkend naar de verre volle flesschen-in-het-buffet.

Waar blijft die duivelsche Woutjen nou toch?

Woutjen treuzelt telkens erg, eer ze inschenkt, oplaatst komt ze heelemaal niet meer.

Voor de drommel, wat moet dat beteekenen?!

Rieuwertje spuwt eerst links en rechts op de vloer, dan bestelt hij bazig, met een vuistslag op tafel, een heele menigte versche borrels. ‘Rondjes, Wout!, veuruut... àls-maar rondjes!’ Manhaftig kijkt hij de kameraden aan, hij denkt: ‘Wat kan ik nog goed m'n spreekie doen...’

Maar dan gebeurt er plotseling wat onvoorziens.

Woutjen komt niet meer met de flesch naar hen toe, het geld is op! ‘Doch je’, spot ze gemelijk in de verte, ‘dat je veur dat snuufie zullever dat er nog stong, tot de jongste-dag supen konne?, an-me-zolen...!’

‘Tjissis’, zucht Rieuwertje verslagen, ‘is 't 'deên?, is 't uut?, bin-we kiet?’ Hij krijgt een nadenkend voorkomen: hij weet ook nog genoeg van het leven af, om een uitweg te zien. ‘Op de lat dan maar’, mompelt hij opdringerig, ‘veuruut, op de lat dan maar... op... op 't visschien of,[1)] Wout!’ Hij wacht bang-afhankelijk, hij kijkt nederig.

Maar Woutjen lacht nu een andere kant op!

1) Op crediet, tot de vischteelt komt.

Stevig met haar handpalm slaat ze een kurk op een kruik.

En Rieuwertje's dorst wordt al erger. Hij moet telkens smakken, zonderling beweegt hij zijn kaken... Het is of een booze betoovering diep in hem doordringt. Hij lijdt dorst tot in de toppen van zijn vingers, tot in de randen van zijn oorschelpen! Een bezetenheid wordt zijn dorst, een ziekte-van-de-hel!

Op de maats let hij niet meer, in de af- en aanloopende menschen heeft hij geen erg, hij ziet enkel een hooge gele kruik tot aan de kurk toe vol met een lekker-bijtend vurig vocht.

‘Tóe nou!’, smeekt hij radeloos.

En Woutjen tikt midden op haar voorhoofd, haar afwijzende handen schaterlachen.

Toch kan Rieuwertje zijn oogen niet van die handen afhouden: bang-geduldig wacht hij nog.

Zoo wacht een hond op afval!

Woutjen schenkt iemand-anders in, gul buigt een flesschehals zich over een glaasje heen, hoor die dikke witte straal lekker klokken!, snuif die reuk er 's op!

Rieuwertje's smakkende lippen maken een lachwekkend geluid.

‘Zien dat je an geld kommen...’, beduidt Woutjen hem.

Maar hij kan dat niet meer verstaan.

‘Ien spatjen’, soebat hij armzalig, ‘toe, ien spatjen, Wout!’ Van zijn zieke dorst wordt zijn keel dik, zijn tong zwelt op, in zijn oogen branden de tranen als vonken.

Maar Woutjen trekt zich daar niets van aan: spottend drinkt ze op Rieuwertje's gezondheid, ze brengt een groot glas met bier aan haar lippen, tartend buigt ze haar hoofd achterover, haar breeë witte keel be-

weegt gelijkmatig, om haar frissche lippen staat een kring van bierschuim.

Rieuwertje kan het niet langer harden op zijn stoel-ver-af. Als een harlekijn strompelt hij naar de toonbank met flesschen toe. ‘Wout’, kreunt hij, ‘aj-je me niks te drin-drinken geven, Wout, dan krepeer ik...’

Woutjen wuift met haar pink tegen hem!

De omstanders grinniken.

Maar Rieuwertje merkt dat niet.

Niets merkt Rieuwertje meer op...

De dorst vermoordt hem bijna! Wanhopig valt hij op zijn knieën, sidderend heft hij zijn saamgevouwen handen op. ‘Lâ-me niet starreve, Wout!’, kreunt hij, ‘lâ-me toch niet starreve... Wat heb je er an as ik - as - ik starf...?’ Wrang snikt hij.

En Woutjen's lach danst hoog over zijn tranen heen, en Woutjen's woorden schoppen hem wreed terug naar de straatgoot waar hij vandaan komt.

Dan is het opeens of Rieuwertje overeind gerukt wordt, grijnzen springen flikkerend om hem heen, hij weet niet meer wat hij doet.

Booze krachten grijpen zijn handen beet, hij neemt zware dingen op, glaswerk rinkelt...

Onder steunend gevloek wordt hij worstelend de deur uitgedreven...

Verstandeloos zit hij uren-lang aan de rand van een gracht.

Dertig jaar lang heeft hij aan die lange smalle gracht gewoond, een dier zou er nu beter de weg weten dan hij, alles in hem is verdoofd.

Maar een haat werkt nog, buiten zijn verstompte zinnen om, in hem na. Met zijn zwarte vinger-nagels trekt hij lange schrammen in zijn zweetende wangen, hij bijt in zijn polsen.

En achter hem staat vredig-rood de avond, teêre droomen drijven voorbij op groote lichtende wolken, in de verte luiert speelsch het leven.

Rieuwertje ziet noch hoort...

Hij kan haast niet meer ademen, zijn tong is dik en stram, zijn lippen lijken van kurk, het is of zijn strakgespannen keelhuid barsten moet.

Uit de grauwe duisternis van een vroeger leven kruipt nog een enkel ‘helder’ woord naar hem toe, zonder stem prevelt hij dat: ‘Genever, ge-ne-ver, ge-né-ver, ge... né... ver...’

De kinderen van de buurt spelen ergens-anders, dat is zijn geluk, de enkele voorbijgangers zijn gauw aan hem uitgekeken, en de maats hebben hem in de steek gelaten.

Alleen het hondje blijft over, vlak achter Rieuwertje zit het en kijkt met waakzame oogen de avond in.

Een man nadert langzaam, dat is Aron-de-Jood.

Aron sluipt of hij wat kwaads in de zin heeft...

Netelig gromt de kleine hond, hij trekt een grimmigscheef bekje, en laat poenig-dreigend zijn ondertanden zien.

Maar de verstandige man schopt het hondje niet, hij aait hem... Grissende vingers heeft die man, een jas vol scheuren, en een scherpgebogen dunne neus.

Als een schaduw hurkt hij naast Rieuwertje neer. ‘Nah!’, prevelt hij gluiperig, ‘as er geen wind meer in de doedelzak is... moet je wind maken, en je krijge weer meziek-deur-de-trechter...! 'n Venterswagentje heb je nog, 'n paar vischhouwertjes, och van nul en geener waarde, maar affijn... om je uit de brand te helpen, alleeh! En dan wat botlijntjes, 'n paar roestige dreggies, 'n kompassie... misschien dat deze of gene het gebruiken ken, alleeh!’

Rieuwertje is zittend naderbij geschoven. Hij strekt zijn hals uit, hij kijkt de man naast zich vlak in de oogen, en hij vangt enkel maar klanken zonder beteekenis op.

Onbegrijpelijk is alles!

Hij zit daar nu - ja, hij zit daar immers op de rand van de gracht? - en hij duikt toch telkens weg in een rookerige zwarte diepte, er is een luik, er is een meisje met losse haren, hij grist onder een tegel naar iets dat rinkelt, het is er niet meer, het is er niet...

Hij steunt zonder het zelf te weten, Rieuwertje, en hij is ook onbewust stil.

Over de rand van zijn oor stommelt gestadig de stem van de vreemde-die-hij-al-jaren-kent.

‘Wa-wagentje?’, herhaalt hij op de klank af, ‘wagentje?’ Een uitdrukking-van-vroeger springt in hem overeind. Druk en schel brabbelt hij: ‘Bied er 's gnap!, bied er 's gnap... bied er 's gnap...’

De vodden-en-beenenman moet eerst op de grond spuwen, eer hij antwoordt. ‘Nah... verschwarste... draag 't van je erf, zalle we zien, alleeh - alleeh!’

‘Je... arf?’, praat Rieuwertje sufferig na, ‘je... arf?’ Zijn hersens zijn weg, hoe kan hij weten, waar zijn erf is?!

Maar de goeie opkooper wil hem wel terecht helpen.

Als broeders gaan zij door de avond, als dieven sluipen ze een ‘erf’ op...

Daar staat een vief handwagentje naast een oue regenbak. Geluidloos springen er blâren omlaag uit een ronde volle boom, droef ligt de herfst op de bruine klinkersteenen.

Rieuwertje moet overal naar kijken.

Hij klampt zich zelf aan. ‘Hei... ho-deer...

watte... nou?' Schuw-gespannen gluurt hij naar de achterkant van een klein huis.

Een verdoezelde dag schuift naar voren.

En Rieuwertje wankelt van schrik.

Het is of een nachtmerrie hem aangrijpt: hij staat overeind in de avond - slaapt hij toch?

Kijk, daar ergens...

Een kleine man wordt als een stuk kleed op een vloer vastgespijkerd, voeten draven over hem heen, schoenen hotsen op zijn rug... Zijn tanden bijten in een vies stoffig vod.

Kijk, daar nou!

Met een hondenzweep wordt hij afgeranseld, zijn oogen kleven dicht, bloed sijpelt bij zijn slapen beneer, die helsche zweep maakt hem af als een beest-voor-de-slacht.

De misvormde herinnering dringt zich aan Rieuwertje op als een gruwelijke werkelijkheid.

'O eefige God', steunt hij, 'eefige God!' En die woorden keeren zich verwonderd naar hem om, eer zij verdwijnen. In de trillende verte lachen zij donker.

Het ontgaat Rieuwertje dat zijn handen naar een houvast grijpen.

Uit een deur-die-gesloten-blijft sluipt wat dreigends op hem toe: breede schouders heeft dat dreigende, witte haat-oogen, en handen die martelen kunnen.

Rieuwertje hijgt van ontzetting: hij wil een schreeuw geven, hij kan niet schreeuwen, hij wil zijn voeten verzetten, het is hem onmogelijk.

Een nuchtere stem vlakbij, trekt zijn oogen van de deur af, het dreigende aarzelt en blijft steken.

Met een slaap-stem mompelt Rieuwertje: 'Makker, wieluu motte weg, makker - makker.'

Maar de vodden-en-beenen-man stoort zich niet aan

Rieuwertje. Hij draagt behendig-geluidloos allerlei voorwerpen van het erf naar de poort, in het duister daar buiten neemt een knechtje alles van hem over.

Verwezen-bang kijkt Rieuwertje er op toe, een instinctmatig verzet vliegt in hem op, hij wil beletten dat de dingen zoo maar weggedragen worden, hij weet niet hóe...

Een vloek breekt in tweeën tusschen zijn kauwende tanden, zijn loodzware armen bungelen als worsten heen en weer, mank waggelt hij vooruit.

Mopperen wil hij!, schèlden...! Gemakkelijk valt hem dat niet. 'D-die-jen-dat-slag... n-nou... mot jij... jij niet...' Een leegte valt daar duister over heen, en hulpeloos staat Rieuwertje in de beverige scheeve avond, moeilijk houdt hij zich in evenwicht.

En dan haalt de sluwe opkooper schielijk zijn vettige beurs te voorschijn, dikke geldstukken rinkelen tusschen zijn kromme
vingers-die-altijd-klaar-staan-om-toe-te-grijpen. 'Vijf golden', bepaalt hij.

En Rieuwertje opent gretig zijn hand, het is of hij een verzoenende lach in de verte hoort. 'Geef-fop', zegt hij mal, 'geef-fop!'

Speelsch laat hij de warme guldens in zijn handen spartelen. Een liedje zingt er in dat geld, een kruik klokt leeg in dat liedje!

Rieuwertje grinnikt schor, de steenen duiken weg onder zijn strompelende voeten, naar de vodden-en-beenen-man kijkt hij niet meer om.

Hevig schraapt hij zijn keel-die-dicht-groeien-wil, zijn speeksel krijgt een leelijke smaak, een hinderlijke droogte kwelt zijn keel-van-binnen... De dorst overweldigt hem bijna, hij loopt wat hij loopen kan, Rieuwertje...

En dat is weer zoo raar: de straten wijken voor hem

uit, de stad wil hem niet kennen! Louter bij toeval komt hij in Woutjen's gele warme kroeg terecht.

Zijn dreunende stappen spreken de dingen dreigend aan, jammerend lacht het geld in zijn zak.

Daar staat zijn borrel al, een flink glas, en boordevol.

Rieuwertje drinkt met aandacht. Hij zet als het ware, zijn tanden in de borrel, hij drukt er zijn tong stijf tegen aan, hij dompelt er zijn verhemelte in.

Maar zijn aandachtig-proevende mond trekt wrang in rimpels bijeen, teleurstelling valt dof in zijn oogen, er moet wat raars met hem gebeurd zijn!

Dat pleizierige getintel op zijn tong blijft heelemaal uit, zijn hart wordt niet warm, zijn bloed leeft niet op...

Er is iets in dit alles, dat schromelijk de spot drijft met Rieuwertje Brand. Vaag beseft hij het, loerend kijkt hij op, hij zoekt een gezicht dat hem uitlacht, dat gezicht is er niet.

Grimmig rammelt hij opnieuw met de muntstukken in zijn zak, alleen groot-geld kan zoo'n kabaal maken.

Daar staat al-weer een borrel voor hem klaar! Hij ruikt aan het glas, verkennend snuift hij, ja, het is toch wel genever, pure genever!

'M-maat!', grinnikt hij zonder te lachen, 'm-maat', en hij knikt vriendschappelijk tegen de leege stoel, aan de andere kant van het tafeltje, maar genoegen heeft hij niet.

Hij drinkt, en het is of de straffe genever telkens onder het drinken in water verandert. 'Diejendatslag', moppert hij ruzieachtig, 'die-jen-dat-slag!' En hij weet niet tegen wie hij het heeft, hij weet ook niet dat hij moppert.

Alles in hem dommelt een beetje.

En dwars door een schemerige droom heen, ziet hij zichzelf: hij licht een tegel op in een vloer, hij graaft in de aarde, hij grist in geld, hij grist in leegte...

Een herinnering veert in hem op, en hurkt weer vlug in-een.

Bijna herkent Rieuwertje een gebeurtenis-van-vroeger, hij slaat zijn gramme vingernagels pijnlijk-vast tegen zijn slapen aan, en bezint zich en zucht: ‘Jees, waar ook - waar ook...?’ Onder zijn zoekend getob, lijkt hij heelemaal in zweet op te lossen, een tijd lang neemt een droom hem weg... Hij ijlt door een onwezenlijk-witte dag heen, hij jaagt door een grauwe angst een nacht achterna... Zwaaiend komt hij uit een grijze ochtend te voorschijn. Een begroeide achtergevel kijkt uit de hoogte op een zwarte hang neer.

De duisternis in zijn hoofd breekt aan stukken. Instinctmatig vindt hij zoo de weg naar het verleden terug.

* * *

Rieuwertje bukt zich in een schemerig licht, in de benauwde oue vischreuk komt het vertrouwde ouevroeger naar hem toe, zijn handen tasten, de Booze-zelf wijst hem de steen aan, waar nog geld onder ligt, veel propt hij daarvan in zijn zakken, alles niet, zoo nauw kijkt hij niet, hij grinnikt en vroolijkheid is er toch niet in zijn gezicht, maar het booze merkteeken om zijn mond ziet er uit, of het pas vernieuwd geworden is.

Hij grijpt naar de wereld, en de wereld glijdt al verder weg. ‘Heideer!, heideer!’, roept hij tusschen zijn handen uit. Een menschelijke stem antwoordt niet, enkel de kreun van een beest.

Zoekend kijkt Rieuwertje op.

Een klein grauw dier loopt achter hem aan, een tierlantijntje op vier verweerde pootjes.

Oudergewoonte mompelt Rieuwertje: ‘Me knapie - me beest - me beest...’, maar dat verstaat hij zelf niet.

De wegen van het leven hellen steeds meer.

Schemer strijkt over de wereld heen, uit God's hand valt de nacht als een oordeel.

Vreeselijk donker wordt het dan en vreeselijk verzonken.

En de stilte wacht met een strak gezicht.

Zoo meteen zal er een vonnis voltrokken worden...

[Nu heeft de waanzin-van-de-drank]

NU HEEFT DE WAANZIN-VAN-DE-DRANK RIEUWERTJE BRAND AANGEGREPEN. HET GORDIJN VAN DE DAG IS OPZIJ GESCHOVEN.

En dit is de nacht van de wrekende wonderen.

Er ligt een kleine oue stad hoog in de wolken, die stad waggelt op haar onzekere grondvesten, in de diepte beneden kantelen de sterren, die sterren bengelen als klokken van licht heen en weer - heen en weer - maar geluid geven zij niet.

Een verschooierde beefstem hurkt kleintjes neer aan de omgevallen weg, en huilt en prevelt...

'Vadertje-God', mompelt die stem, 'Vadertje-God.'

Maar dat woord is als een schaal-zonder-inhoud: zwak-rinkelend valt een klank aan scherven, en er verandert niets.

De witte deuken in de verbogen nacht blijven even diep, en de omgekeerde ruimte blijft spottend-opmerkzaam toezien. Een malle kronkel is er in die ruimte, een verstarde vroolijkheid ook... de ruimte heeft de doodsche glimlach van een kermis-pias.

* * *

Rieuwertje is ziels-benauwd: koud-zweet breekt hem uit, zijn knieën beven, een angst-droom vat hem bij de keel - hij wil uit die starre glimlach-van-de-ruimte vandaan, maar hij kan niet: die glimlach is eindeloos.

Een gebarsten klacht dwaalt door zijn bloed, hij probeert te praten en zijn gedachten sterven en de woorden blijven dood op zijn lippen.

Hij staat stil, steekt zijn hoofd wat vooruit, en huilt als een hond met lang-aangehouden magere jank-geluiden, die diep in de eenzaamheid dringen.

Echo's buitelen uit de verte en naderen hotsend: springende duivelen zitten aan die echo's vast. Het zijn enkel maar menschen die te veel gedronken-hebben, doch als de waanzin hem aankijkt - worden het driest-ijverige satanskinderen.

Ruw breken zij de stilte open, zij vernielen de nacht, een rosse scheur laat hen los. Daar springen ze over de wolken-straat... Holen-van-oogen hebben zij, een blauwachtige lijk-kleur, en hun gebaren stinken naar de hel.

Rieuwertje wil hen mijden, instinctmatig - als een beest - zoekt hij hen te ontkomen...

En een keten sluit zich nauw om hem toe, een keten windt zich om zijn stappen, elke schalm van die keten is een springende duivel.

Nagels van ijzer krassen over Rieuwertje's weerlooze handen heen, looden gewichten bonzen op zijn machtelooze voeten.

De duivels steken naar hem met kleine scherpe dingen - dingen die alleen maar pijnigen en niet dooden kunnen. Gier-lachend houden zij een roode korrel vuur tegen Rieuwertje's eene oorlel aan - en de hel botst tegen hem op in een woeste pijn. Zijn protest snerpt als de krijschende schreeuw van een beest dat geslacht wordt: zijn huid zengt, zijn vleesch verschroeit, de krullen bij zijn eene slaap rooken al.

De duivels folteren hem.

Zij willen ook dat armzalig kleine baardje van hem in brand steken: wankele vlammetjes bibberen in hun gekromde vingers, en naderen huiverend, en buigen zich trillend naar hem toe.

Opnieuw gilt Rieuwertje als een slacht-beest: wild-ontzet, in een uiterste van doods-angst.

Dan gaat er een graf open: een schrale vinnige stem

komt uit vroeger vandaan, en vloekt en dreigt en schreit.

Wat zegt die stem toch?

Wie - in God's naam - is aan die stem vastgegroeid? Twee bleeke oogen zijn aan die stem vastgegroeid - een jongen die hinkt - Kako!

De duivels deinzen joelend af, maar de zwakke woede-stem-van-Kako sleepen zij met zich mee. Zij zingen - die stem blijft weenen hoog boven het lachen uit, verweert zich, krimpt onmachtig ineen, en sterft smartelijk-langzaam.

In de scheeve verte worden de duivels weer echo's. Zij geven spottend antwoord op het vreeselijke geblaf van Rieuwertje, zij bauwen hem na, en maken daar - zoo op het gehoor af - zotte fratsen bij.

Hij wil hen dan ook nog volgen, doch hij weet van zijn wil niets af, hij weet ook niet waarom hij volgen wil...

Driest zal hij zich in beweging zetten, snel zal hij loopen, maar hij is er niet toe in staat.

Iets vreeselijks houdt hem vast: het Vonnis-van-zijn-waanzin grijpt hem beet. Hij en de Straf blijven alleen over in de scheel-starende maannacht.

Als hulpzoekend kijkt Rieuwertje op en om. En daar vlak achter hem staat zijn eigen angst weer, de angst die van hèm alleen is...

* * *

De dubbel-gevouwen huizen daar bij de wolken rimpelen als zeilen van varende booten, de schampere vensters krullen om aan de hoeken, de deuren lijken doffe weerspiegelingen van zichzelf. En de doode einders achter de bewustelooze wolken rotten langzaam weg.

Houvast is er nergens.

Nu zeilt de maan als een schip zonder roer roekeloos door de gekreukelde ruimte: zij zet koers naar de sterren en komt in een drabbige slijkgoot terecht. Gramstorig steekt ze een lange spitse tong uit, zij kauwt met grijnzende tanden van vuur op haar eigen geel-vlammende lippen.

Onder haar gloeiend verhemelte, tusschen haar lichtend roofdieren-gebit - zit Rieuwertje en verbrandt zonder te sterven.

Vraag mij niet hoe dat kan.

Het is de Nacht-van-het-Oordeel.

De sterren verlaten hun vaste woonplaats, zij zijn niet meer aan orde en wet gebonden, als kristallen vlinders dwarrelen zij dooreen. Maar in hun val veranderen zij in vonkende vuisten van zilver, valsch groene spleet-oogen groeien op hun knokkels, die oogen jouwen Rieuwertje uit en sarren hem. ‘Zonde!’, joelen ze uit de verte, ‘kapot geslagen zonde...!’

En hij verstaat dat met zijn hart, zijn hart moet wel duizend ooren hebben, het vangt alle pijnen op. Dat bange en schuld-bewuste hart-van-hem wil ook nog omzien naar het leven - en het leven is een gebarsten grimas geworden, en de werkelijkheid erger dan een nachtmerrie...

Dan komt er een oogenblik dat Rieuwertje zich, als bij intuïtie, losmaken wil van de snoeren die hem binden aan zijn straf. Hij tast naar een deur in de oneindige nacht-wijdheid, hij zoekt een herkennings-teeken uit het verleden, hij vindt niets, een speurhond is verre zijn meerdere!

Sjofel hurkt hij neer en bevoelt harde kille dingen... daar is steen onder zijn handen, hout, ijzer, en hij herkent het een noch het ander.

De gehavende nacht sluipt als blind door een gebochelde steeg. Aan het eind van die steeg golft een dikke lantaarnpaal als een opgezwollen slang. Een gasvlam groeit tegen de wolken aan en knipoogt duivels. Witte vierkante keien liggen ergens ordelijk op rijtjes, stijf tegen elkaar aan liggen de keien en slapen en suffen.

Maar plotseling laten ze elkander los, die keien, en schuiven kris-kras heen en weer en achtervolgen elkaar als menschen...

Nu rijst er een breed voorhoofd uit die wentelende steenen op, een voorhoofd als een brug, onder het voorhoofd zijn oogen-als-afgronden, een neus als een berg en een mond als een poortboog. Die gespalkte levende boog van rood menschenvleesch spuwt tien oude beschimmelde plagen op de kapotte wereld... Lang geleden - of kort geleden? - heeft Rieuwertje over hen gelezen in een oud dik boek met een doorgesleten band, het viel vaak open bij eenzelfde plaats, Exodus heette het daar, Rieuwertje weet het nog goed, hij is een Bijbel-vast man... Vage gebeurtenissen spelen zich af in de verte, op gele heilige bladen. En als deze vreeselijkheden zich uitstrekken tot in het heden, zijn het niet meer alleen de plagen van koning Pharao, maar ook de plagen van Rieuwertje Brand!

* * *

Schurftig zijn die plagen, rood-ontstoken, boosaardig en wreed. Uitgebeten gezichten hebben zij, dieren-gezichten, hun voeten slepen, onder hun voetstappen ligt etter en bloed.

Eén voor één komen zij naar Rieuwertje toe.

En Rieuwertje wil afwerend zijn handen uitsteken, zijn hart bonst van afgrijzen, hij wil wegkruipen.

De nacht lacht om hem, een fladderende grijns wijst naar hem... De wind daalt van omhoog en heeft een gebiedend gebaar.

De eerste plaag valt vlak voor Rieuwertje, achterwaarts ter aarde, en de straat wordt een rivier van bloed.

Rieuwertje moet door die rivier heen waden, krimpend-van-afschuw verzet hij zich, als een stroohalm wordt hij opgebeurd en voortgeslingerd.

Diep zakt hij weg in het lauwe kleverige rood-dat-leeft, vies-dik kruipt het zijn mond in, stinkend stijgt het in zijn neus. Hij stikt bijna - de dood wandelt naast hem: een beenige spierwitte grijns-op-stelten.

Star-ontzet kijkt Rieuwertje door zijn stijf-gesloten oogleden heen.

Rottende visschen drijven naar hem toe, en staren verliefd naar hem op met kwijlende oogen. Liefkoozend wrijven ze hun lijken-lijven tegen hem aan en besteken hem met hun stinkende vinnen.

Verbijsterde gedachten staan daar bij stil en trillen in hun nevelkleed en wankelen en vallen weg, duivelsche kwellingen dansen hand in hand rond: de deur van de hel staat op een kier, een vlammende lach gloeit achter die kier.

Dan wentelt de wereld zich woest om en om, donkergrommend rolt de aarde van twee glinsterende bliksemstralen af, een windhoos vangt haar op, en smijt haar in een heete diepte.

Rieuwertje kruipt gillend uit een paars-roode vlam vandaan, en werpt zich in een koele slikkerige plas die randen van sappig groen gras heeft en bloemen in alle kleuren van de regenboog. Hij wil zijn handen opheffen en hij heeft vliesachtige klauwen. Een donkere waterspiegel wendt zich naar hem toe, hij kijkt... En hij

heeft niet meer het uiterlijk van een mensch, hij is een dier geworden, een dier met een vinnige wije bek en met oogen die nauwelijks te vinden zijn. Hij wil praten en daar kwaakt een kikvorsch.

Het is een vreeselijke weg, de weg-der-tien-plagen uit het Heilige Boek.

Hijgend springt hij over een stekelig pad van riet en onkruid en uitwerpselen heen. Hij hapt in kroos en verslindt vliegen.

Een kikvorsch-vrouw nadert hem, eerst heeft ze sluwe spin-achtige bewegingen en geheimzinnige kolle-oogen - wie fluistert er over Vrouwtje Slof? - dadelijk er op wordt het weer een gewone kikvorsch-vrouw, haar groen glad lichaam zwelt, glibberig drukt zij zich tegen Rieuwertje aan, met haar slijmerige bek beroert ze zijn lippen.

Aardsche aandriften bedekken hun oogen, hellepijnen kijken toe.

En opnieuw tolt de aarde als een wervel-wind rond. De steden tuimelen her- en derwaarts, de straten zinken weg in rook en nevel.

Doch voor Rieuwertje is er een vreeselijk-levende weg-van-vleesch overgebleven.

Inwendig is hij nog een mensch, aan de buitenkant is hij een grauw vies vet beest, een beest dat leeft van zeer en vuil: een luis... Hij loopt over een vreeselijk-ontstoken arm heen, diep duikt hij weg in een oude onheelbare wond en bijt en eet - éét...

Grijnzend buigt de nacht zich over hem heen: een donkere kop met rookende neusgaten en wreed-witte oogen. Die oogen lichten Rieuwertje bij met de gloed van milliarden lampen, en zij wijzen ook een rat de weg.

Die rat klimt over een heuvel van gele schenkel-beenderen heen en nadert in een reuk van afval: zijn

vale huid kleeft van oud ziek bloed, er is een lijklucht aan die rat.

Rieuwertje kijkt gestadig naar het kluivende beest, hij kan niet anders dan kijken.

En dan is daar opnieuw een straffende plaag!

Plotseling riekt hij zelf naar rottend vleesch en zijn huid is gruwelijk-kleverig en harig: als een rat sluipt hij over een kerkhof heen, woelt een gat in de graven en wroet zich vast in ijzing-wekkend bederf.

Het mensch binnen in de rat wordt gek van afgrijzen. Zijn ziel springt bij zijn pijnen op, als een wild beest bij de tralies van zijn kooi.

Maar de rat gaat zijns weegs.

Hij sleept een knie-gewricht naar zijn hol en knaagt het door midden en knabbelt er de vleeschresten af. Binnen in die rat gilt een gemartelde menschenziel.

Maar de vertoornde Dienaar van een Groot Heer, een fladderende gestalte van wind en bliksem, jaagt hem voort van de eene verschrikking op de andere... en vele zijn de verschrikkingen, waardoor Rieuwertje Brand heen moet gaan.

* * *

Nu staan zijn schouders tegen de wolken aan, zijn hoofd schraagt de sterren, hij heeft plotseling weer de gestalte van een man, hij kan aan de gele groote maan zijn huiverend hart verwarmen.

Maar warmte, dat is een troost, een vergoeding.

En hij mag niet vertroost worden, hij mag ook geen vergoeding ontvangen, want warmte verzacht de straf... Daarom dooven de sterren uit en wordt de maan weggenomen.

Kil ademt de wind over de man heen: ijs is er in zijn adem, winter...

En de man rilt als een naakte - is het mogelijk dat zijn waanzin toch nog toeneemt? - schuw kijkt hij bij zijn lichaam neer, en schrikt.

Want nu is hij-zelf de groote geheimzinnige nacht geworden, een nacht vol schrikkelijke verborgenheden en slinksche zonden. Hij kleedt de huizen in duisternis, hij buigt zich strak en stil over de aarde heen, donker blikt hij naar omlaag. In het binnenst van vieze zonden kijkt hij, in het rottend hart van een verworden wereld ziet hij... Hij gaat de menschen voorbij, en zij tasten als blinden, hij verbergt de wegen en maakt de steden onherkenbaar.

In elke minuut van de aardsche tijd siddert de eeuwigheid.

Dan is daar de groote machtige Dienaar weer: een kronkeling van storm en weerlicht, een vlammend bevel... Zijn dwingend gebaar is in staat een stad te verdelgen, de helle weerschijn van zijn oogen zou de aarde aan scherven kunnen stooten: zijn gram commando kan niet misverstaan worden.

De ziel-van-de-nacht huilt als een waanzinnige, verzet steigert op in zijn duisternis en valt weer krachtloos terug.

Hij doet wat hij doen moet - de nacht - wat hem eigen is, hij voegt een misdaad bij de vele die hij reeds toeliet of bevorderde.

Een eerstgeborene moet sterven, staat dat ook niet in het Heilige Boek?

Zijn hand boort een kuil in het blinde zwart, hij werpt het donker opzij, zijn vingers bevoelen een kleine stad en gaan tastend over een gracht-met-boomen en over een simpel huisje met een venster-vol-bloemen, zij vinden een deur, en zij grijpen sluw-onverhoeds als sluipmoordenaars een rillende manshooge grijns van

zijn bed. En de grijns verandert in een spartelende jongen, een jongen die in zijn armzalig-zwak verzet klagelijk lamenteert, en in zijn doodsangst lieflijk als een kind wordt.

Als hij die onmachtig-opstandige jongen zoo gadeslaat, beeft in de hooge machtige nacht, het kleine bange menschenhart.

Toch brengt hij hem naar de witte naakte Glimlach-die-wacht. En die Glimlach-van-enkel-beenderen wurgt de jongen als een rat, vlak voor het aanschijn van de ontzagwekkende nacht wurgt hij hem.

Dan wordt de jongen ook een gapende uitgeholde Glimlach-van-been: een glimlach waar het leven van weg is gerot...

Uit het hart van de nacht breekt een schreeuw van naamlooze vertwijfeling, en de booze plagen wijken, en vluchten het Bijbelboek weer binnen.

* * *

Een mensch tuimelt uit de duisternis, en als een lamgeslagene valt Rieuwertje Brand in een nietige stad neer, tusschen twee rijen van donkere huizen in, huizen die mompelend droomen.

Rieuwertje zweet tot in de binnenkant van zijn hart, zijn gedachten kruipen als gewonde soldaten door een bedolven loopgraaf, zij willen zich oprichten, maar zij kunnen dat niet, elk oogenblik sterven zij.

Och ja, voor zij heelemaal dood zijn, kunnen gedachten herhaaldelijk sterven.

Dat beseft Rieuwertje niet.

Plat op de keien ligt hij, en hij loopt toch gejaagd bij een steile huizenwand op, als een vlieg wandelt hij de hoogte in, en hij weet zeker: zoo meteen zal hij zijn nek breken, zijn ruggestreng.

Toch moet hij naar boven, hij klimt hoog bij zijn eigen angst op, dat hoort bij de straf.

Van het eene dak stapt hij op het andere, diep beneden hem ligt een waggelende straat met hotsende stoepetjes. Duizelig kijkt hij er naar, en de diepte groeit, de diepte wordt onpeilbaar, dadelijk zal hij te pletter vallen, het moet zoo wezen, het is zoo voorbeschikt: hij zal in zijn zonden sterven, het kan niet anders.

Zoekend kijkt hij op, een schemerige ingeving trekt hem voorbij...

Maar in de sterren blinkt een ondoorgrondelijke stilte: de sterren staan daar zoo groot en beslist op hun vaste woonplaats-rond-de-maan, of ze nooit weg geweest zijn. Afwerend en koud zien zij er uit.

Rieuwertje huivert, en zijn huivering wil niet ophouden.

Belaagd door een duistere verschrikking vliegt hij bij een ladder van glans op...

Nu zit hij boven op een torenspits, op de rug van een blinkende ijzeren haan zit hij, en de ontzettende diepte-die-stadig-toeneemt juicht triumfant. De diepte zet zich in beweging en waggelt en danst en trekt hem speelsch aan de schouders en drukt zich ver in zijn oogen. ‘Kom maar hier’, lacht de diepte duivelachtig, ‘kom maar hier!’ Duizelingen sjorren hem voorover en rukken aan zijn beenen, zijn handen...

Maar hij houdt zich krampachtig vast aan de magere dunne nek van de torenhaan... De toren-zelf pruttelt verwarde onzin, als een kindsche oue man, en hinkt af en toe, en strompelt een beetje, en buigt soms ver voorover.

‘Kom nou toch’, lacht de diepte valsch, ‘kom nou toch!’

En de vlijmscherpe hals van de torenhaan snijdt Rieuwertje's krimpende handen bijna door-midden, zweet regent over zijn lijf.

Dan springt, als een redder, een spottende ster naar hem toe, en neemt hem mee. Hij suist door het heelal, als een ruiter-van-licht op een paard van louter glinstering... Suf ligt de slapende wereld onder hen, Rieuwertje mompelt een schimp-woord, en een gevaar zit plotseling schuimbekkend-van-woede achter hem aan: bloed-beloopen oogen heeft het gevaar, een ijzeren geraamte en een wapperende tong, een tong als een pluim. ‘Wacht - wacht’, hijgt het gevaar, ‘ik... ik moet je hebben, zonde!, van mij... ben je... zonde...!’

Wijd opent de diepte zich, hol van gretigheid wordt de diepte... En het is of er vuur uit Rieuwertje's oogen springt, of er vuur in zijn neusgaten en in zijn luchtpijpen klimt, hij worstelt met zijn eigen adem.

Plotseling gilt hij hevig, het is of het lawaai van zeven groote steden in die gil vastgestoken is, de ster werpt hem van zich af, duikelend tuimelt hij de hongerige diepte in, de diepte die oneindig is...

En zoo folterend als dat visioen van zijn delirium is!

Jaren achtereen valt hij... Herhaaldelijk komt hij een Paschen tegen in een krans van lentegroen, een geel-vlammend Pinksterfeest, een witte Kerstmis... Hij ziet ook Engel's gestrikte witte boezelbanden, de moedervlek op haar keel, het hoedje met de rose vergeet-me-nieten... Hevig grijpt hij toe... zijn handen blijven leeg: suizelend schiet hij voort in een onmetelijke ruimte.

Een jongen met bleeke verdrietige oogen is daar ergens, de jongen drukt onder het loopen zijn hand op zijn dij-been, pijn trekt een frons in zijn bovenlip.

Rieuwertje wil zich aan die jongen vastklemmen, doch zijn armen reiken zoover niet: zuchtend zoeft hij langs hem heen.

In een barsche wind-hoek walsen twee torens met elkaar, een kerk schaterlacht, de zerken op een zwarte begraafplaats schokken op en neer - op en neer...

Dan is de duivel er ook weer. De duivel vermeit zich met de zonden van de wereld: groote en kleine zonden zijn daar, reuzen en dwergen, goor is hun uiterlijk, liederlijk-smoezelig, maar allemaal hebben zij sterke handen.

En wat de duivel met hen doet is meer dan vreeselijk: hij ziet er uit als een hond, hij bespringt de eene zonde na de andere, hij doet wat hem behaagt.

En niemand heeft dat ooit zoo openlijk gezien als Rieuwertje Brand in die nacht-van-de-opperste-straffen.

Zijn gloeiende adem breekt, zijn hart wordt grooter dan zijn lichaam, zijn hart barst.

Nu kent hij ook de smartelijke geboorte die de menschen ‘sterven’ noemen: een scherpe pijn snijdt het leven uit hem weg, zwarte hagelkorrels dansen voor zijn oogen, zijn bloed bevriest, zijn vleesch versteent. Op het doorzichtige simpel-grijze wolkje van zijn laatste ademtocht vaart zijn ziel naar de eeuwigheid. Over breed-uitgespreide jammerklachten gaat hij heen en over bloedende zuchten. Dan is daar ook de zwaarbeslagen deur die op schor-snikkende scharnieren opendraait.

Pijn straalt uit verblindend Licht: woorden-in-stralen-kransen zweven voorbij, de witte wijdheid rondom is bekleed met heiligheid.

Nu staat de ziel van Rieuwertje Brand voor het Laatste Gericht.

Bange eerbied drukt zijn hoofd omlaag.

Dagen uit het verleden worden opengemaakt, de sterke grendel valt van de angstvallig-gesloten jaren af, elk levens-uur wordt onderzocht en door elk uur kijken de schreiende oogen van God.

Rieuwertje siddert.

En al-sidderend ondergaat hij zijn straf.

Zijn ziel krijgt de oude gestalte terug, daar zijn die zwaar-vermoeide beenen weer van hem, en zijn bewaasde oogen, en de gedachten die op gewonde soldaten lijken... Hij wordt weer op de aarde neergezet. Hulpeloos staat hij daar in een vervaarlijke leegte.

Elk geluid is nu van de angstwekkend-verlaten aarde afgegleden. De slaap van de nacht lijkt op een doodsslaap.

Oud is alles en koud is alles.

De gramme wind heeft zijn verweerde vleugels toegevouwen en sluit zich op in zijn verborgen schuilhoek aan het Noord-Westen.

De wrakke jaren van een verwoest leven liggen als onoogelijk strand-vonders-goed tegen de bijna verteerde horizon... Door een gestorven glimlach heen staren de glazige sterren, en de huizen zijn poovere skeletten geworden.

Afgedaan is alles, voorbij is alles.

Een verbolgen onbewogenheid is de aarde binnengedrongen, smart en vreugde zijn verstolde voorwerpen geworden: spits, gesloten en hard.

Nu is het of er nooit meer een menschen-stem over de wereld zal klinken, of er nooit meer een man zal zijn, die neuriën wil, omdat het zomert in zijn hart, of een vrouw die glimlachen moet, omdat er bloemen door haar leven groeien.

En hoe klonk ook weer een luide lach?, en hoe was

het toch ook als iemand snikte, of luidkeels zong...?

Zelfs de moeizaam-diepe voet-afdrukken, die naar het verleden voerden, zijn uitgewischt.

Geen brug en geen pad is er meer overgebleven.

* * *

Leeg is de lucht en leeg is de aarde en leeg is ook de stad, en door het binnenst van die vreeselijke leegte dwarrelt Rieuwertje voort als een afgewaaid dor herfstblad. ‘Wie... wie bin ik?’, stamelt hij radeloos-verbijsterd, ‘wie... wie bin ik?’

Hij beziet zijn handen bij een waggelend licht, vuile handen met verschrikte vingers-die-smeeken. Aan die vingers herkent hij zichzelf.

‘Rieuwertje?’, mompelt hij vragend, ‘Rieuwertje Brand?’ En nu eerst stort hij uit die val-van-jaren omlaag, en slaat gebroken op de keien neer. ‘Vadertje... God?’, kan hij nog mompelen, ‘Vadertje... God?’ Die naam ligt als een schat van onnoemelijke waarde diep in zijn zwaar-verwonde gedachten.

En de lieve Heer gaat rakelings langs hem heen - het daagt... Hij plukt de sterren van de hemel, een groote boeket van stille witte vlammen houdt Hij in Zijn hand, nog altijd weenen Zijn oogen.

Maar Hij ziet niet meer om naar Rieuwertje, ook zelfs geen oogenblik ziet Hij naar Rieuwertje om. Vrede opent haar zilveren deur voor Hem. Hij treedt binnen. En achter Hem sluit de leegte zich toe.

De verlatenheid die als een oordeel de donkere wereld binnengedrongen is, kan toch nog dieper worden en grooter: zij is onbegrensd, alle afgronden van de aarde kan zij omspannen.

En die holle stilte-zonder-God is het zwarte binnenst van de hel.

Rieuwertje oogt om zich heen - het is een wonder - hij beseft opeens zijn algeheele verlorenheid. Onzichtbare vlammen tasten zijn ziel aan, onzichtbare wormen knagen zijn lichaam kapot. De pijn die hij verduren moet, draagt in elke siddering, de diepgesneden grijns-van-de-Booze. Het is of hij zijn handen opeten wil, zóó bijt hij er in, en zijn lichaam kronkelt als een vlam.

'Vadertje!', schreeuwt hij in zijn opperste nood, 'Vadertje-God!'

Maar de leegte slaapt door, en wat zal de gestorven stilte antwoorden? Een vreeselijk zwijgen staart Rieuwertje aan, onder dat zwijgen keert de toekomst zich naar hem toe, en in de jaren, die als droomgezichten naderen, trekken diepe spleten open. Rieuwertje spiedt er door heen, en hij kijkt tot in het hart van een zwart verschiet: hol en mismaakt zullen voortaan zijn dagen zijn, hol en wanstaltig zijn nachten, zweepslagen zullen zijn liefkoozingen zijn, keien zijn brood... Straf, radeloosheid en ondergang zullen hem opwachten aan de poort van het leven, en ook aan de poort van de dood.

* * *

Een vloek sleurt Rieuwertje's verminkte gedachten uit een grauwe mist vandaan, een vloek verleent aan zijn handen de macht zich tot vuisten te ballen, zijn hart balt zich ook, een vloek trekt hem op van de straat en een vloek zet hem ook in beweging... Waggelend kan hij weer loopen.

Maar de vale diepe schemer rond-om, en de onbekende straten van een stad-die-niet-herkend-wil-worden, halen een duistere wrok in hem overeind. Een naam dwaalt door hem heen: 'Vadertje...' Vragend herhaalt hij die klank: een leegte opent zich...

En in een oogenblik tijds is zijn wrok aangewakkerd tot een verdwaasde haat-jegens-God.

Vreeselijke verwenschingen braakt Rieuwertje uit, hij smijt zijn ontzettende vloeken tegen de uitgedoofde nacht-lucht aan: hij spuwt God in het aangezicht.

Mank zijn zijn woorden, zij hinken, zij zijn alle even gebrekkelijk, maar de lieve Heer verstaat ze!

En is er wel ooit een mensch geweest die zoo afgrijselijk durfde haten en hoonen als Rieuwertje Brand op dàt uur, in dié nacht...?

Rieuwertje spot in een gebroken-onbeholpen taaltje.

En zijn spot kan men niet herhalen: een mensch zou er zijn ziel mee verderven. Rieuwertje jongleert met zijn geradbraakte vloeken, hij verricht er duivels-kunsten mee: de vloeken zijn als met snoeren vastgehecht aan zijn verwilderde gedachten, al-vloekend daagt hij God uit!

Ja, Rieuwertje Brand, de kleine geschonden làp, de marionet van zijn eigen zonden, daagt de Schepper van hemel en aarde uit.

Snoevend roept hij: ‘A-as je z-zoo... zóó... binne, jij - God!, z-zoo krach-krach-dadig, gooi-gooi... me dan na' de bliks... de bliksem... Kom op... jij - God... kom op as je durreve! Sluut - sluut de deur... de deur niet - niet bang achter je dicht! Kom op - God, en gooi... gooi me an gruus... Veur de du... de duvel... w-waar blief je?, veu-veur de verdom... verdommenis, as je er binne... kom... op... dan, kom...’

Uitpraten kan hij niet.

Een onzichtbaar geweld tuimelt de huiverende nacht in, menschen noemen dat: wind, vleugels klepperen, een ontzaglijke adem ronkt, een onaardsche macht valt op de gebogen rug van een mensch aan.

Een kleine grillige stem vecht met die macht, en verliest.

Daar dwarrelt wat ruigs door de verstijvende ruimte, achter een bevende schaduw, onder een schamel licht, blijft dat ruige een oogenblik liggen.

Dan rijst een rafelig vod omhoog...

Neen - neen, denk niet dat het een vod is!

Het is een levende ziel, een mensch, de mensch Rieuwertje Brand. Hij steekt afwerend zijn ontzette vingers uit, zijn gezicht is een verstolde kerm.

Maar het groote Geweld neemt hem met twee sterke handen op van de straat en slingert hem voort, en werpt hem neer, hard smakt zijn lijf op de keien.

Een zinsbegoocheling is dat geenszins: Rieuwertje's beenen zijn gekneusd, zijn huid is open geschaafd, hij bloedt uit zijn mond.

Maar de Ontferming heeft zich afgewend.

En nu is er geen meedoogen meer.

Opnieuw wordt Rieuwertje aangegrepen en weggesmeten en neergebeukt. Zijn knieën lijken kapot te springen, zijn handen lijken te scheuren.

Als een radeloos kind huilt Rieuwertje, roode tranen, tranen van bloed verduisteren zijn oogen. Hij probeert te kijken, de wereld is er niet meer...

Bloed-tranen zijn er enkel nog maar, blindheid is er overal, en anders niets, anders niets...

Hij doet nog een slappe poging om rond te tasten.

Eenmaal is er toch een stad geweest, zoo waarachtig als God, een stad met twee hooge torens, een zee, een klein huis... Maar thans?, maar op dit zelfde oogenblik?

Ontzet krimpt Rieuwertje ineen.

Vleugels donderen als zeilen-in-de-storm, een geweldige adem gromt, daar zijn de machtige handen

weer, en beuren hem op en werpen hem woedend weg... Als een klapwiekende vogel fladdert een man door de brekende duisternis, de werkelijkheid is een hersenschim geworden.

* * *

En als de ochtend zich bleek over een jonge horizon buigt, ligt de kleine man, Rieuwertje Brand, als een open-gescheurde wond, aan de drempel van zijn eigen huis.

[Ergens tikt gesmoord een klok.]

ERGENS TIKT GESMOORD EEN KLOK.

DE TIK VAN DIE KLOK STOOT ZWAK HET VERLEDEN AAN, SLAPERIG RICHT EEN DONKER JAAR ZICH OP, DE MAANDEN vallen dommelig door-een, in sommige dagen trekken diepe barsten.

Verward keert een doezelige gedachte zich om: ‘Wanneer...?, waar...?’

Maar antwoorden zijn er niet.

En alles raakt zoo in het ongereede...

Een October-maand draagt malsch-lentegroen, een Meimaand is vol sneeuw gepropt, wit van zomerzon is een April-maand. Onherkenbaar zijn de jaargetijden vermomd, de seizoenen lijken op maskerade-poppen.

Een stamelende vraag tast rond. ‘We leven...?, léven we...?’

Maar antwoorden zijn er immers niet?

In het ongereede blijft alles!

Een kille spookachtige droom heeft het stevige warme leven opgevangen, bijziende oogen kijken er naar...

Dan is die doove vraag er weer: ‘We drijven...?, dríjven we...?’

En op het onderdrukt getik van de klok kruipen de uren voorbij, altijd hangt er een waas over die uren heen, en over de dagen spant zich altijd een grauwe mist.

Wonderlijk-neerslachtig is alles.

Zonder hoop breekt een verweerde dag open, de vermoeide ochtend dommelt al, de middag dut in, de avond slaapt vast... Doelloos valt de nacht uit God's handen. En als die nacht voorbij is, verheft zich pinkend een lodderige ochtend.

Ergens komt een straat vandaan, de straat kruipt dicht tegen nieuwsgierig vensterglas aan: klein-als-dwergen trippelen geluidjes voorbij. Op hooge beenen passeert een driftig woord, een sombere grief mokt binnensmonds.

Hevig klampt de stotterende vraag zich aan al dat onzekere vast. ‘Tegen wie...?, tegen... wàt?’

En een sterke stem wringt zich los uit een breede schemer-vlakbij, die stem kwaakt als een kikvorsch.

En als een lange zwarte schaduw gluurt een nacht-vol-verschrikkingen over een vage gedachte heen...

Kan dat een booze herinnering wezen?, of is het soms een boos antwoord?

In Rieuwertje's schijndood verstand valt een bleeke openheid. ‘Dié... dat... dat beest arreges?, waar ook...?, waar toch ook...? En die plagen uut Egypte-land...?, die plagen...?’

Koorts doodt die vragen.

Maar het verleden beweegt zich opnieuw.

Een windvlaag breekt een onweersachtige stilte kapot, grommelt met een winterachtig zoemgeluid voorbij en verdwijnt op een alledaagsche manier. Een gewone windvlaag is dat...

Maar door Rieuwertje's slappe polsen jaagt opeens een felle klop, en zijn lichaam trilt nog erger. ‘Die... die witte knecht... arreges, die hem anvatte... 't... 't weerlicht mit minschen-handen... ai!, o-oh... o-oh...’ Hij ligt onmachtig onder warm bedde-dek en hij tuimelt toch als een weggesmeten kei over een donkere nachtstraat heen. Stuipachtig schokken zijn ledematen: de schrik houdt lang stand.

Aan zijn hoofd, dat diep en ongemakkelijk in de bobbelige kuil van een beddekussen ligt, lijkt dan, zoo op het gevoel af, wat vreemds te gebeuren: het is of

zijn ooren zich uitstrekken als handen - ja, vinnige grijp-handen worden zijn ooren!, en zij willen iets beet pakken uit een wereld-vlakbij - maar dat kunnen zij niet...

Omzichtige stappen schuifelen bang en traag over een tam twistgesprek, naar een vale verte toe - véle verte's zijn er om Rieuwertje heen! - en een stem die als een eentonig ruischende waterstraal is, vangt aan het eind van een helle regenboog, een lang verhaal aan... Doch de regenboog is te wijd en te hoog, het verhaal kan Rieuwertje's ooren niet bereiken.

Vadsig en dik vlijt een zware slaap zich over al de verte's heen, die slaap wendt de aandacht af, ronkt in de hersens als kinine en maakt de bang-nieuwsgierige ooren doof.

In een stijf-toegevouwen raadsel drijft Rieuwertje weg.

Vlak voor hem, op een bolle donker-ronde spiegel, brandt een witte lach. Eerst let hij daar zoo niet op, dan merkt hij plotseling dat die vreemd-verlichte spiegel een groot strak oog is.

Binnen in dat oog, dicht langs de appel, loopt al-maar een man in het rond. Klein van stuk is die man en hij stapt monter achter een hel-blauw visch-wagentje aan. Een goed verstand moet die man hebben, pienter kijkt hij uit zijn oogen, maar tegen Rieuwertje Brand steekt hij zijn tong uit.

‘Wat... wat?’, stamelt een moede vraag, ‘hoe zoo...?’

Maar het groote oog sluit zich.

En als het weer opengaat, hangt er binnen in de zwarte appel, over een roode onderdeur - een diep-uitgescheurde angst. ‘Die vreeselijke dag van het Oordeel’, krijscht de angst, ‘die vreeselijke Jongstedag, oh 't gericht - 't gericht!’

Het vreemde oog pinkt, en als het Rieuwertje opnieuw strak-rond aankijkt, komt er een minachtende dikke onderlip naar voren. ‘Pestelensie!, pestelensie...!’, schreeuwt die onderlip.

Niets kan de tijd tegenhouen, ook niet het minste of geringste, het verleden is als een zeef, al wat er uit te voorschijn komt, moet Rieuwertje over zich heen laten gaan.

Een stuntelig verdriet scharrelt onbeholpen door hem heen, blind betast het zijn zieke verstand, slechthoorend gaat het door zijn hart.

En de inspanning van het luisteren wordt weer zoo groot.

Onverstaanbare gezegdens dwalen heen en weer boven zijn hoofd, zij trachten hem aan te raken van binnen, zij willen hem ergens aan herinneren, maar er is niets dat vat op hem heeft.

IJl blijft alles.

Voor een huisje dat op een gebloemde pot met een rood deksel lijkt, staat een houten vrouwtje en glundert wat over de zon, en prevelt wat over de regen en knikt voorspellend.

Maar de nacht schuift zich over haar heen. Die nacht maakt woeste gebaren en bauwt allerlei beesten na.

Iets verstaat Rieuwertje dan toch van hem: ‘Wacht...!, jij, hee?, jij - jij met je gediertens...?’ Hij klappertandt er van, en de bange mistroostigheid in hem wordt zwaarder.

Och, de schemer die er is, wil ook zelfs geen oogenblik uitwijken en de verte's willen maar niet naderkomen.

Rieuwertje's handen maken vreemde gebaren: het is of hij een stevig weefsel openscheurt en naar iets grijpt dat breed en sterk is. Tegen de beslagen gloed van zijn oogen leunt een droom, hij luistert ook als door een droom heen.

En in een toestand tusschen waken en slapen haakt hij er altijd weer opnieuw naar, de geluiden van het leven te verstaan.

Maar al-luisterend is het of hij zijn oor tegen de zee aandrukt: een donker verward geruisch van stemmen is daar in de diepte en een pruttelend geborrel van water, verder niets - verder niéts.

Het is nog raar met Rieuwertje gesteld!

Hij ziet naar ‘gisteren’ om en hij houdt een aan flarden gescheurd vod vast, hij wil naar ‘morgen’ uitzien, en zijn oogen grijpen een holle grijns beet. Van verbijstering krijgt hij de dom-ontdane trekken-van-een-idioot. Het droevige lidteeken beslaat zijn jammerlijk vervallen gezicht, van kin tot voorhoofd.

En wat gebeurt er dan toch verder met hem...?

Zit hij nu binnen in zijn eigen hart?, is zóo een menschenhart? Kijk die gescheurde grauwe wanden rondom... onder elke scheur staat een zware zonde. En het murwe dak daar-boven heeft zweetende gebindten: dreunend valt er een harde onregelmatige klop tegen aan... Nog een uur of wat, nog een enkel uur, en dan valt het huis van zijn hart ineen!

Maar eer het zoover is, draagt de goedertieren slaap hem weg.

Altijd verschijnen er sterren en nachten in Rieuwertje's slaap, altijd is er een grommende wind met handen-van-ijzer.

Rieuwertje ijlt, en hij beseft het niet.

Als hij wakker wordt, en zijn verwilderde droomen bezinken, ziet hij verlepte potbloemetjes staan, een stoel met een groen-saaien kussen, en een spits-geel olie-lichtje. ‘Nettum’, prevelt hij vreemd, ‘nettum.’ De opgesmukte kamerwanden en het venster met de kleine groenachtige ruiten trekken ook zijn aandacht.

‘Kamertjen’, prevelt hij heesch, ‘ik ken je...!, en goeie raampie gunter... ik... ik heb je meer 'zien. Nou nie' weer... nie' weer weggaan, raampie... Nie' weer duuster worden... En lichie deer... leêt je niet uutbleêze, lichie... vrindelijke lichie... bij mien blieve... bij... mien... blieve...’

Hij merkt plotseling ook weer dat hij handen heeft. ‘Heej... heej’, suft hij, ‘bin jullie er ook?, bin... jullie... er ook? Dag ouwe taatjes, dag...’

Een scherpe stem snijdt zijn gemompel af. En Rieuwertje hoest van schrik, en zijn adem wordt als met een nijptang vastgehouden, diep in zijn borst. Hij wil nog ademen, hij kan het niet meer. Duisternis zakt koud en breed over hem heen, een lijkkleur kruipt over zijn verwrongen gezicht.

En als hij zijn oogen weer opslaat, zoekt hij een avond. Hij weet zelf niet waarom, maar een avond moet er wezen: een warme roodachtige gloed, gloed-die-verguldt.

En uit nuchter ochtendlicht komt een heldere morgen de kamer in.

Een wakkere breede vrouw loopt heibeïg door de ochtend heen, boosheid gonst in haar wije rokken, haar geel-gebloemd bovenlijf lijkt op een verkleurde Augustus-maand.

Rieuwertje ziet haar na, en hij kan weer rimpels in zijn voorhoofd trekken. ‘Heb ik... heb ikke...’, mompelt hij met een slaperige stem, ‘gien kennis... kennis an jou?’

En hoort dàt dan bij zijn ziekte?!

De woeste kop van een waakhond kijkt grimmig naar hem op, dwars door een vol-rood vrouwengezicht heen.

Van schrik bijt Rieuwertje een barst in zijn tong.

En zijn schrik is als een doffe oue spiegel: doezelige jaren keeren er zich naar om en bekijken zichzelf.

Maar de stem die al-door om hem heen draait, komt uit een andere dag vandaan. ‘Dwil!, dwil!’, tiert die stem, ‘prularie... end vòd...!’

Rieuwertje verstaat dat, zoo waarachtig als God, hij verstaat dat! Zijn lichaam krimpt in, zijn gezicht lijkt te slinken. Een man is hij niet meer, enkel een kapot weerloos ding met een beetje leven er in.

Toch mompelt hij nog wat: ‘Zeg mijn... nou...!, zeg... mijn... nou... wat is... is mijn overkomme?, wat heb ikke... ik... dat ik...?’

‘De pest!’, tiert de ruzie-stem. Die stem is zoo scherp als een mes, zij kerft en snijdt, zij maakt diepe wonden.

Een pijn lijkt Rieuwertje op te slikken. Kreunend stamelt hij: ‘Nie' meer... nou... nie' meer...! Wat... wat mot ik toch?, wat mot ik...?’

‘Je ophangen’, raast de vrouw.

Een geheim verbergt dat woord niet voor Rieuwertje. Hij knaagt op het vleesch van zijn lippen, hij scheurt met zijn tanden zijn lippen-huid kapot... En hij kijkt als een gevaarlijke krankzinnige.

Met een dwaas piassengebaar grijpt hij naar licht-dat-verdwijnt, hij wil zich aan iets vasthouden.

Maar het glanzende warme leven tracht hem van zich af te schudden.

En een onmacht neemt hem weg.

* * *

Een boosaardige droom-vol-zonden laat Rieuwertje los, en hij kijkt verwonderd op.

Daar is de kamer weer, daar is de dag...

Hij is nu vlak bij huis.

Gestalten gaan voorbij, maar zij zweven niet, ze

zijn niet van mist en rook, menschen zijn het, pootige menschen op zware breede voeten.

Rieuwertje ziet het goed.

En het is wel erg onbegrijpelijk en het lijkt haast onbestaanbaar, maar hij weet het zoo goed als zeker, hij hoort bij die menschen en die menschen hooren bij hem...

Een stem zegt: ‘Moeder.’

‘Moeder’, herhaalt Rieuwertje in stilte, ‘Moeder!’ En hartelijk voegt hij er nog aan toe: ‘Ouwe minschie, van me... ouwe minschie...’ Gespannen let hij op.

Als het nu goed is, moet er een schriebelig vrouwtje te voorschijn komen: een klein verkommerd gezicht met lijdende oogen-die-toch-nog-vriendelijk-zijn. Dun grijs haar hoort daarbij, een witte neepjesmuts en platte beenderige schoudertjes.

Doch de vrouw die rakelings langs Rieuwertje heen loopt, marcheert als een soldaat, en ze ziet er uit als een berg: breed, machtig en steil.

‘Wat mot je?’, snauwt ze, ‘waar heb je mijn nou weer veur 'roopen?’ Haar breed gezicht glimt, een gespannen mond heeft ze en strakke koonen. Op het boord van haar jak glinstert een liefde-zusters-kruis en in de puntige vlechtenbult op haar kruin draagt ze een speld als een lepel.

Verbijsterd schudt Rieuwertje zijn hoofd. ‘Nee... wat is dat nou... wat is dàt nou...? As je “moeder” zeeje, most er... most er toch 'n aâr komme?, 'n heel âre... die-deer was 't ommers niet - die niet...’

Een zwak gemompel strompelt daar over heen: ‘... heb ik op 'let... ze loopt als-maar in te kieken, je motte dat... dat wief wegjagen, je motte dat wief van de deur slaan, ze wil mijn antugen, ze wil mijn wat doen, je motte...’

Een nijdige vraag snijdt dat af. ‘Wie nou?, wié nou?, over wie heb-je-het...?’

‘Vrouwtje Slof’, heldert een kind op.

En Rieuwertje knikt als in herkenning: hij staat op bekend terrein. ‘Vrouwtje Slof’, echoot het in hem, ‘Vrouwtje Slof...’ En dan is er opeens een net en een gladde spin met een schort voor, een spin die als een levende breispoel een web van witte meisjesharen weeft.

Maar waar komt dan toch plotseling die wantrouwige verbazing vandaan bij Rieuwertje?

‘'n - 'n Spin...?’, prevelt hij ongeloovig, ‘'n spintjen...?’ Moeizaam steekt hij zijn hoofd wat vooruit en knipperend tuurt hij door het vensterraam naar buiten.

Een spin loopt daar niet, wèl een klein vrouwtje-in-het-zwart, een vrouwtje dat al-maar inkijkt!

‘Wat... wat is er nou!?’, mompelt Rieuwertje beduusd-verdrietig, ‘wie is datte...?’ En een schampere lach komt naar hem toe uit zijn eigen binnenst.

Heeft hij werkelijk gemeend dat hij al ‘thuis’ was...? Er lijkt een knoop in zijn adem te komen: gestadig dwarrelen er verwarde smarten door hem heen.

Maar het leven neemt daar geen notitie van, het leven gaat gewoon zijn gang. Op bekende daggeluiden schuiven de uren voorbij.

Vrouwe-stappen sliffen rasperig over bultige straatkeien, een gehaaste stem stoot een paar woorden uit, dat is Sien Kruzemuntje de broodvrouw, achter die vrouw aan gaat de schim van haar witte zieke dochter! En daar ginder, ting-ting-ting - dat is de smid. De smid slaat een witte zomerdag aan stukken op zijn aambeeld: ting-ting-ting. Vuur spat er uit de verbrijzelde dag, hitte... een glanzende ochtend valt in gruis op een zwarte vloer - ting-ting-ting...

Maar ‘Fnunnekie’ sloft daar ook. ‘Fnunnekie’, die-om-een-cent-loopt en geen huig heeft en haast niet praten kan... Ze is bijzonder klein en bijzonder krom ook, en haar verschrompeld-rood gezicht doet aan een verdorde roos denken, ze gaat onder het raam langs, men ziet haar niet. Maar het blauwe trosje lint-bloemen op haar ouderwetsche luifelhoed sjokt vlak voor Rieuwertje's oogen heen en weer, en de veiligheidsspeld achter op haar groen-verkleurde omslagdoek ziét hij glinsteren...

Rieuwertje hoort alles wel, hij ziet zelfs zonder te kijken, en al-luisterend glijdt hij van de eene duizeling in de andere over, doch bewusteloos wordt hij niet.

Stemmen dazen in de verte, rollen plotseling naar voren, waar Rieuwertje ligt, en deinzen tersluiks weer af. Brokstukken-van-zinnen blijven in Rieuwertje's ooren tuiten: ‘... aartjen na' Vaartjen... wat-ik-je-brom! En hoe gaat dat...!, eerst is 't sukertjen tot de boom toe... dan worden 't angebakken peeren, oh god, minsch, ik...’ De stem verwijdert zich weer een eindje. En dat is dan zoo raar: als een pikkende vogel gaat die stem op de leuning van een stoel zitten.

Rieuwertje luistert nog, maar zijn aandacht gaat een andere kant op.

Een bejaarde plaag komt op hem af, die plaag schuift droog en heet door zijn keel en trekt op een pijnlijkstroef gevoel zijn mond binnen.

Stumperig beweegt hij zijn kurkachtige lippen, zijn tong lijkt met zemelen opgevuld. ‘Wat... wat... skeelt... dié?’, tobt hij stuntelig, ‘die deer binnen?’ Ingespannen denkt hij na, en plotseling weet hij de naam van de plaag.

‘Dorst...’, klaagt hij onbeholpen, ‘ikke... zoo... dorst...’

En de stilte-die-invalt glimlacht wrang en wacht af.

Rieuwertje kan dat zoo niet merken. ‘Beetje... drinken’, bedelt hij schor, ‘beetje... drinken...’

Maar wat er dan toch omgaat in die wereld-daar-ginder...?!

Half-weg de verte springt een vurige valsche haat heen en weer, die haat gaat vertrouwelijk met de Booze om.

Lang - làng duurt het tergende beraad in de kamer.

Eindelijk schommelt toch op een vette lach-van-leedvermaak een antwoord naar Rieuwertje toe. ‘Zien maar dat je 't kriegen, 'n bak vol op 't arf!’

‘Watte-wat?, wàtte...?’, Rieuwertje rochelt en hoest, hij zucht en slikt, de dorst neemt toe. Hij beweegt zijn machtelooze handen en beenen of hij op wil staan, slap zinken zijn ellebogen en knieën terug op bed. ‘Ken... niet...’, steunt hij erbarmelijk, ‘ken... ken ommers niet...?’ Zijn scharminkelige handen smeeken om een beetje barmhartigheid, ja zelfs de dikke stakkerige plooien aan zijn vingerknokkels roepen om genade. Maar zijn brekende dunne stem tracht toch nog het dringendst van al, de harde menschen te verbidden. ‘O... toe... nou, tóe nóu, geef... slokkie... water, slokkie water!’

Geen druppel krijgt hij.

Och, de dorst hoort bij zijn straf - begrijp het goed - de eene dag zal hem altijd-en-altijd weer vol haat en afkeer overreiken aan de volgende... Steeds is dat zoo geweest, steeds zal het zoo blijven!

Akelig-strak wordt Rieuwertje's gespannen keelhuid, groot, zwaar en dik wordt zijn tong.

Wild trapt hij zijn dek weg, woest scheurt hij zijn hemd kapot, de dorst mishandelt hem.

Maar er wordt met duivelachtige tevredenheid op hem gelet. Ja! - het is zonde voor God! - een vrouw en een jongen lachen om hem.

Rieuwertje wrikt zich om in zijn verwoelde bed, zijn zoekende oogen puilen, zijn mond trekt scheef.

‘Wat-'n-engel!’, hoont ergens een spotter, ‘zoo'n engel!’

En Rieuwertje's gedachten die hot-en-haar tegen elkaar inrennen, blijven plotseling dood-stil staan. ‘Engel?’, suft hij, ‘Engel...?’ Een vlammetje springt door zijn hersens. ‘Dat groote... vrouwminsch... dat - is... dat - is... veurhien!, dat - is... Engel... Engel dat is - is... Engel!’ Hij knijpt plooien in de ruime huid van zijn handen. Er wippen al-maar meer vlammetjes door zijn hoofd. ‘Die deer an de gang is... die persoon met dat 'arde geluud... dat - is... nou dat - is... zoo ferachtig as God, Rikkert! En die zoo miert... God-in-gien-ende!, dat jongetje met z'n zeere bien! Hoe-nou-ook-weer... noem hem er 's...?, já! Kako! Kákó ommers...? En dat kindjen, weer zat ze...?, ze zat er toch...?, boofe... in 'n hoek van de bestee, nee - nietes - deer-gunter, in dat kamertjen. Toe-nou... oche, kan heur aârs wel duzende malen noemen. Ja!, verèntig... verèntig, nog-al wiedes, Koosie... Kóosie...!’

Hij wrijft zijn tong tegen het ruwe ruitjes-sloop van het kussen aan, en hij heeft er amper erg in. Zijn kwelling slaapt een oogenblik in, op zijn aandachtig ontwaken. ‘Oh zuvere... 'emelsche Heertjen, hij is thuus - thuus - hij is bij z'n eigen thuus... Koosie, Kako en Rikkert die... die hooren bij z'n - thuus, en Engel ook... zeker en wis, Engel ook, maar... maar

nou wat... wat aârs: er is er nog ien, er moet er nog ien wezen, 'n grooterd, 'n meisien! Stil - deer... sjuust... 'n ketoentjen met - met blauwe oogies, oogies-goed... 'n wit boezeleer - Léen! Zoo... zoo zeker as 't weerlicht, zoo ferachtig as de hel - Léen! Ze... ze binne 'vonden! Ze binne terecht! Hij hêt ze, hij hêt ze allemaal weer...' Zijn verbazing daarover kan toch niet gedijen. De plaag richt zich weer op, een wee gevoel van onpasselijkheid draait door zijn borst heen, en friemelt als op muggepooten naar zijn keel. Een raar-stootend geluid maakt hij, benauwd wentelt hij zich om en om... Hij moet braken, maar zijn maag is leeg en het diepe hokkende geluid in zijn borst houdt van lieverlee op.

Slap ligt hij voorover en een machtelooze woede springt uit het zwakke grijp-gebaar van zijn wroetende vingers. Hij pakt de dikke punten van zijn kussen beet of het warme kloppende menschen-kelen zijn, in elke vezel van zijn hart is Rieuwertje - op dat oogenblik - een moordenaar.

Zijn futlooze lippen mummelen nog wat, het is onverstaanbaar... Nu hij in staat is om te denken, kan hij niet meer praten. Hij vraagt ook niet meer om water, hij steunt niet eens, zelfs zijn adem wordt oplaatst onhoorbaar.

En als het zoover met hem is, valt die spotlach-uit-de-kamer in stukken en zwijgt het stiekeme pleizier.

Een paar verschrikte handen keeren Rieuwertje om, heffen zijn hoofd op en drukken de harde rand van een kom tegen zijn lippen.

Lauw vocht vloeit over zijn kin, druppelt bij zijn hals beneer, en maakt zijn hemdsboord nat, maar vocht sijpelt ook over zijn tong, en neemt de smartelijke bittere droogte weg uit zijn keel, en verdrijft het

plagerig gekriebel in zijn borst. Werktuigelijk slikt hij, als een slapende drinkt hij en al drinkend zakt hij weg in een holle diepte.

* * *

Engel's bedrijvige stappen verflauwen tegelijk met haar vinnige woorden. De buitendeur valt toe, en de secure klink schiet met een helder klik-geluidje in het ijzeren haakje vast.

Nu wordt het veilig binnenshuis.

De stilte legt zich breed en rustig neer in de kamer en glimlacht een beetje.

Vredig-vriendelijk staat daar het blauw-roode weerhuis-ventje en glundert over zijn afwezige vrouw... Een schuw glansje schuift over de kleine oude wandspiegel-die-altijd-wat-geheimzinnigs-houdt. De verfomfaaide planten in de vensterbank lijken weer op te leven, en alle onopgemerkte dingen vallen nu in het oog. De roode spriet-bloempjes in het bonte décor-boeketje van een glazen beker, de glimmende bolle wangen van de vergulde engeltjes op de olielamp, een dikke barst in het behang, maar ook het blank-rose suikergoed-gezichtje van een Scheveningsch visschers-meisje-op-een-prent.

Lang tuurt Rieuwertje naar alles. Jaren gaan open en toe, de stilte wordt al-dieper. In die vreemd-nadrukkelijke stilte is dan ook de aansporing weer, de driftige drang.

‘Ja-ja’, knikt Rieuwertje gedwee, ‘ikke... ik bin er vedaag toe cepabel, ikke... vedaag... wel...’

Hij wurmt zijn beenen onder hinderlijke deken-knoedels uit en stent van inspanning, het is of er zaagsel in zijn knieën en voeten gestopt is, hij kan er weinig of niets mee beginnen.

Onmachtig als een vergiftigde vlieg, ligt Rieuwertje op zijn rug, zijn beenen grabbelen smartelijk-koddig in de lucht.

En dan is er opeens dat wonderlijke... of iemand-anders om hèm kreunt! Een geluid-zonder-lijf gaat door de kamer, dat geluid komt in een dichte angst op hem toe, en staat vlak voor hem en vraagt: ‘Ken je mij niet meer?, ken je mij niet?’

Rieuwertje luistert met een scherpe tik in zijn ooren, en hij kijkt pinkend rond: ‘Nou... nou... moet hij weer weg'gaan wezen, die âre... die vreemde...’ Hij is vergeten wat hij doen wou.

En opnieuw zet de sterke drang hem aan: ‘Toe dan toch, toe dan!’

En Rieuwertje knikt weer, hij wil immers wel, hij wil immers niets liever? Maar een onzichtbare vijand houdt hem tegen, wat is daar aan te doen? Tegenkanting is er overal, zelfs in zijn eigen spieren, en in zijn eigen rug, in zijn zaagsel-beenen.

Die beenen drijven de spot met hem. ‘Dacht je dat wíj jóu zouen dragen?, wij - jóu...?’

En die beddeplank wordt weer zoo onberekenbaar hoog, als Rieuwertje er zich over heen wil werken, het is of de duivel er de hand in heeft!

Tranen van zweet loopen over Rieuwertje's wangen, hij steekt zijn tong krampachtig-stijf om zijn linker mondhoek en kauwt er op... ‘Ien zetjen’, mompelt hij raar, dat klinkt of hij om een aalmoes vraagt, ‘ien klein zetjen!’ Hij tracht zichzelf op te beuren. ‘Hopla... hupsch - hupsch... toe dan... peerd!, hopla... peerd!’

Maar die betooverde beddeplank houdt hem tegen, het is of hij achter een oud stevig bolwerk ligt, hij ziet geen kans die sterkte in te nemen.

Zijn beenen glijden onder hem weg, zijn rug zwikt, daar ligt hij weer, een vergiftigde vlieg en niets meer - niets meer!

Toch geeft hij het nog niet op. ‘'t Moet nou’, dringt hij koppig aan, ‘'t móet nóu... Huilie binne er nou niet, huilie kenne je nou niet uutlache! Je motte - mótte op... staan en loopen... beetje loopen...’ Hartbrekend stent hij, hij vecht tegen zijn eigen beenen, met inspanning van al zijn kracht, schuift hij ze over de vijandige beddeplank heen - een wonder dat het hem gelukt! En zijn voeten rusten op de stoel-vóor-het-bed, maar zoo gauw hij daar met zijn volle gewicht op staat, wankelt de biezen-zitting als een bootje in de branding.

Aan de bedgordijnen klemt Rieuwertje zich vast. ‘Och Moeder - Moeder!’, jankt hij verschrikt, ‘oh Engel... Engel!, help mijn, ikke... ik... verzuup!’

Hulp daagt er niet op!

En die onbetrouwbare beenen van hem waggelen net zoo lang op dat biezen platje heen en weer tot de stoel kantelt... Als een jong speelsch katje blijft Rieuwertje Brand in de scheurende bedgordijnen hangen. ‘Oh... minsche... skepsels...’ Hij glijdt een beetje, hijgend staat hij op de vloer, hijgend houdt hij zich vast aan alle dingen rondom. Maar hij loopt dan toch op zijn onwillige beenen, hij lóopt...

En als hij midden in de kamer is, ziet hij dat hij haast geen kleeren aan heeft. Slingerend scharrelt hij terug.

Over een stoelrug hangt zijn eigen knappe ventersgoed-van-vroeger. Hij snuift, daar is het verleden: versche visch - zon - groene boomen, een warme lichte wereld.

Doch donker valt ‘vroeger’ weer dicht.

Rieuwertje kan zichzelf niet aankleeden, hij is zoo onbeholpen als een kind.

Een heel kunststuk is het ook om met twee onwillige beenen in twee vrij-nauwe broekspijpen te komen. Hij moet er bij leunen - Rieuwertje - toch valt hij bijna nog om, hij moet er bij zitten gaan, en hij glijdt haast uit.

Er hangt daar ook een boezeroen, hij slooft zich af om er in te komen: twee mouwen en een halsgat, het is een heele onderneming. Achterste-voren trekt hij het stijf-gesteven overhemd aan, lang grabbelt hij naar de wit-steenen frontknoopjes, maar vindt ze niet. ‘Affijn’, mompelt hij gelaten, ‘affijn.’

En als een kind dat pas loopen leert, strompelt hij door de kamer en verwondert zich over elke stap. ‘Kijk nou’, prevelt hij, ‘kijk nou toch...’

Tweemaal sjokt hij om de tafel heen, alles schijnt goed te gaan, hij begint weer op een mensch te lijken. En dan schieten zijn beenen haast onder hem vandaan, en heel zijn lijf verstart.

Daar is de kreun weer, en huilt, en fluistert, en draait zich zonder lichaam om hem heen!

Als versteend blijft Rieuwertje in dezelfde houding staan. ‘Met wie... met wie... is hij nou samen...?, wat... wié... is die âre... die âre toch...?’

Benauwd is de zonnige stilte opeens, akelig doodsch tikt de klok.

Rieuwertje bukt zich houterig en gluurt onder tafel, daar is niets! Schuw, als een bang kind, klaar om een schreeuw te geven als iets hem onverhoeds overrompelen mocht, schuifelt hij naar de gangdeur en opent die... Angstvallig spiedt hij rond, maar er is daar in de gang niets dat hem kwaad wil doen.

Weifelend gaat hij naar de keuken. Maar hij moet

al-door huiveren en sluipen. Zijn hoofd schokt, hij kan het niet stilhouden, hij moet al-maar ‘ja’ knikken of hij wil of niet. En hij moet ook telkens schichtig opzij kijken. ‘Wat... wat ter wereld... is... is dat karmende... wie... wie is dat...?’ Een wantrouwig iets komt naar hem toe in de schemerige keuken, schrikkig kijkt hij om zich heen. Er is niets - er is niéts... Een heele kerel wordt hij dan toch! Hij kan nu ook de achterdeur open krijgen!

Kil-frisch valt de wind op zijn heete voeten, hij merkt dat hij kousen noch schoenen draagt, en stapt in een paar klompen. Struikelend klotst hij over de ongelijke steenen van het binnenplaatsje heen. ‘Hier loop ik’, denkt hij verbluft, ‘ik loop hier... ikke... ik loop, ik ken weer loopen...!’

Hij schrikt van een dwarrelend boomblad. Onder zijn voeten liggen ook boomblâren: geel-bruin en plakkerig. Diep moet hij snuiven en hij schrikt opnieuw.

Het ruikt naar de dood in de buitenlucht.

En alles is zoo bijzonder.

De houten hekspijlen rond de ‘bleek’ trillen of ze koorts hebben, en soms - het is haast niet te gelooven, verwisselen ze bliksemsnel van plaats, en gnuiven boosaardig-stiekem om Rieuwertje's bevreemding.

Dat is het duister-bekende weer.

De schuttingen rond-om dalen en rijzen, al naar het hun belieft, en een zwart-bonte kat hipt wonderlijk op en neer, in de dakgoot van een belendend huis.

Rieuwertje knijpt zijn oogen stijf-dicht, dan kijkt hij weer, en alles blijft nu onbeweeglijk staan... voor een oogenblik.

De nietige ruitjes-van-het-schuurvenster, die van ouderdom een blauw-groene kleur hebben, blikken star uit de geteerde wand, en de appelboom lijkt van ijzer.

Er staat daar ergens ook nog een kapot tobbedeksel.

Rieuwertje tuurt er naar.

En nu springt er opeens een witte zomerdag open: een man zit bij zijn vrouw, in een warm dicht keukentje en drinkt koffie, en wil iets goeds doen... Want het aardrijk is zoo mooi en de lieve Heer zoo barmhartig, en zijn hart zoo dankbaar! Maar dan is er opeens een schaduw, och ja, die schaduw, die leelijke schaduw!

Schichtig wendt Rieuwertje zijn oogen van het tobbedeksel af. Hij schuift zijn bovenlip in zijn onderlip, een nederig voorkomen geeft hem dat. En al-door moet hij slikken en zijn keel schrapen, de dorst zet ook weer op!

Maar deze keer is dat niet erg. Er staat een boordevolle aker met water op de regenbak. Lekker-helder is dat water en lekker-frisch. Rieuwertje drinkt gulzig aan éen stuk door, hij drinkt tot hij er buiten adem van raakt.

'Ah-eh', haalt hij uit. En binnen in zijn hoofd kruipt een pijnlijk gevoel-van-kou rond, vlak boven zijn neusbeen blijft die kou vast zitten, hij moet er raar zijn wenkbrauwen van vertrekken, en fronsen. Meteen is het of het doffe overblijfsel van een loodzware slaap langzaam van hem afglijdt. Hij kan opeens weer beter zien, hij kan op allerlei dingen acht geven.

Er staan nog wat armtierige astertjes in de krap afgeschoten tuinhoek van het erf, de in wind-en-weer verharde bloemen zien er uit of ze van dof-geel koper gemaakt zijn. Tegen de verplukte klimop-heining leunt een uitgezakte biezenstoel op manke pooten, die stoel draagt een rood-blikken bak met groene stoof-appelen - het middagmaal voor morgen - en ook een grof-teenen wiegje met een gele roosjes-deken.

Rieuwertje staart er naar met knipperende oogen... Hij voelt een vreemde neiging in zich opkomen: dat

kleine havelooze tuin-hoekje-daar zou hij met zijn armen willen omvatten!

En als dat verlangen goed tot hem doordringt, schrikt hij er zelf van. ‘Bin je... wiedes... man, wiedes... jij...’ Toch blijft hij verliefd naar die tuinhoek staren. Hij ziet er, in zijn verbeelding, de witte heilige ochtendzon, de warme gezegende stilte - en Koosie... Koosie die kraaltjes rijgt en haar pop uitkleedt, en Engel die met de rood-blikken bak tusschen haar knieën zit en appels schilt.

Maar een schrik breekt dat droomgezicht af.

Er is een licht-sluipend geslif in het fletse bleekje achter hem. ‘De... de duvel!’, slaat het verwilderd door hem heen, een kou valt tegen zijn hart aan... Schuw-in-vrees oogt hij om, en zijn angst tuimelt weg, een glanzende warmte springt hoog door hem heen.

Een klein grauw-geel diertje staat daar, en steekt een spits snoetje met een onooglijk-nat sikje in de hoogte en pluurt onder zijn bij-een-geklonterde pony uit, als een straatjongen onder de diepgetrokken klep van zijn pet. Het dier wil opspringen, maar hij is er te stram voor geworden, hij wil kwispelen, maar dat schijnt hij verleerd te zijn. Blaffen kan hij ook niet meer, hij maakt maar een dun vragend piep-geluidje.

‘Beest!’, prevelt Rieuwertje in een vage verre verwondering, ‘hartelijk beest, bin jij deer, bin jíj deer?’ Moeizaam hurkt hij neer. ‘Me... me 'sukerde pruumpien... me knechter... Nebekadnezertjen...’

Het hondje kruipt, als een hondje dat veel slaag gehad heeft en bang geworden is, op zijn buik naar hem toe. Hij trilt over zijn heele lijfje en maakt zijn gammele pootjes lang, en steekt ze ver vooruit.

‘Sut maar - sut maar’, sust Rieuwertje, ‘ikke...

ik bin je baas - je baas... van oudsheer, van mijn... mijn heb je niks... niks te duchten. Weet je nog wel... weet... je... wel, we... we kuierden saampies, enne ik... ik kocht wel-er-eis... 'n kannetje varsche... varsche melk... veur jou!' Al-prevelend luistert Rieuwertje, het is of hij slechts herhaalt wat een onduidelijke stem hem voorzegt.

En nu neuriet het verleden een smartelijke wijs. Daar is de weg-naar-vroeger weer. Een welgestelde man loopt hem voorbij, een man die een kostelijke vischnering drijft, en een volle portemonnee in zijn broekzak heeft.

Als een bedelaar komt Rieuwertje de gegoede ferme andere-die-hij-geweest-is tegen, uit een verre - verre dag.

Bang-verbaasd staat hij zichzelf aan te zien in die andere. 'Ik... ikke...', bekent hij nederig, 'bin... bin sjeloersch op... op... jou... man!'

En dan, ineens, is er het ruwe tumult.

Engel komt vuurrood op de drempel van de keuken, en maakt woeste gebaren en scheldt... scheldt...

Verschrikt-berustend luistert Rieuwertje.

En het is raar: Engel's scheldende stem vat hem bij de kraag en sleurt hem dichterbij en trekt hem het huis in. Op zijn bloote voeten schuifelt hij door het gangetje. En in de kamer is die vreemde kreun weer, die kreun-zonder-lichaam, die nergens bij hoort... Maar de verschrikking daarvan ontgaat hem nu.

Engel's harde woorden stompen hem op zijn rug, haar harde handen ook. 'Me gordinne!', tiert ze huilerig-van-woede, 'me kosselijke bedgordinne an flarden, an vodden, an snippels en enden, kepot heelegaar!, poen!, goffer!, sappitouwer! En me overhemd, dat kosselijke 'streken overhemd van Rikkert, 'n aâr

z'n overhemd... deer... omgekeerd en... en verskandeleseerd en verkreukt en verdaan an z'n eigen lichem! Ja!, ómgekéerd!, verdáan!, verskàndeleseerd! Net as ik zeg...! Nèt as ik zeg!'

Zoo, in de eendere trant schreeuwt Engel nog een heele hoop dingen meer, maar ze komt altijd weer terug op de bedgordijnen en het overhemd.

Rieuwertje schuift zijn bovenlip nog dieper in zijn onderlip en hij zwijgt, want zwijgen betaamt een schuldige. 'Toe maar... toe-nou-maar...', denkt hij, 'schel' mijn maar uut, geef mijn de volle laag maar, 't is goed - 't is goed, 't is m'n verdiende loon...' En hij bijt op zijn tanden van de chagrijnige pijn onderwijl, en voelt die zelfde knagende pijn ook aan zijn hart.

Oud welbekend verdriet overstelpt hem.

* ⁎ *

De stille nacht-uren sluipen zonder gerucht voorbij, zwart als rouwdragers zijn die nacht-uren, maar zij begraven hun dooden niet, zij delven die op.

Als het laatste donkere uur voorbijgegaan is, kijkt de ochtend Rieuwertje grimmig-gebiedend aan. Het wordt tijd om op te staan.

'Ja, ja', zucht hij lusteloos, 'ja... ja...' En hij prevelt zonder geluid: 'Weerveur ook?, weerveur toch...?' Zijn kleeren zijn nat-van-zweet, zijn rimpels zijn dieper. 'Wat... wat moet ik?'

Maar daar bemoeit de ochtend zich niet mee.

Het leven staat klaar en dringt en haast, er is weinig tijd.

Rieuwertje wordt hardhandig uit zijn bed gepord.

De daagsche dingen wachten op de anderen, op hem wacht niets, maar wie-ter-wereld kan daar rekening

mee houden? Allaah!, daar liggen zijn kleeren, allaah!, daar staat zijn boterham!

Er is krakeel onder het brood-eten: het regent schimpscheuten. Rieuwertje is nog niet zoo ver dat hij er alles van begrijpen kan, maar hij weet wel dat hij in elk geval zijn mond moet houden.

Bang-geduldig kauwt hij op een uitgedroogde snee tarwe, en hij drinkt er blauwachtige koffie bij, aan het brood en aan de koffie is een gevangenis-smaak: een reuk van wrange straf en van wrange genade ook.

'Toch nog meer dan ik weerdig bin', weet hij voor zichzelf, en kauwt ingespannen... Herhaaldelijk probeert hij een hap brood weg te slikken, hij stikt haast.

'Nog veuls te goed veur jou', foetert de blafstem van Engel, 'veuls te goed.'

Rieuwertje kauwt hardnekkig door. Hij slikt droog, moeilijk, zijn hoofd schokt een beetje voorover, telkens als hij slikt. 'Skepsel - skepsel', verzucht hij in stilte, dat is tegen Engel, maar er zit geen boosheid aan dat woord vast, enkel pijn. Och, haast aan alles zit pijn vast bij Rieuwertje.

Hij kijkt naar zijn kinderen, geweldige vloeken ziet hij, hij gluurt naar Engel, een ontzaglijke haat overweldigt hem haast.

Maar Koosie is klein, Koosie heeft hij over het hoofd gezien. Soebattend zoeken zijn oogen haar.

En het kind steekt smadelijk een puntje van haar tong tegen hem uit en bromt wat in haar keel.

Rieuwertje merkt het, en het is of hij van zijn eigen hart vervreemdt. Nog nooit is het zoo kil en leeg in hem geweest.

En hij moet al-door weer zoekend rond kijken...

Leen zit ook aan tafel - Leen, die moest toch in haar

dienst wezen?, hoe komt ze daar dan? Een jurk met groene en gele ruiten heeft ze aan, en geen blauw katoen en niet van dat krakerige wit. Wat weet hij toch een beetje, wat weet hij toch alles slecht!

Het is of die gedachten buiten hem om gaan, hij verstaat ze toch wel... En al-door kijkt hij nog naar Leen. Haar rood-groot vrouwen-gezicht lijkt een bekommerd geheim te bewaren, maar haar onderlip groeit uit, omdat híj naar haar kijkt... En Rikkert is de manshooge grijns-van-altijd, maar wreeder nog, hardvochtiger... En Kako is er niet, Kako was er al eerder niet. Wanneer heeft Rieuwertje Kako voor het laatst, en in werkelijkheid gezien...?, in zijn geest ziet hij hem gedurig, daarom is er die rare verwarring. Maar nóu... maar persóonlijk?

Al-kauwend drukt hij zijn hand voor zijn oogen. ‘De leste keer... en wezenlijk... wézenlijk?, dat was veer terug... veer terug, is 't niet? In die rare nacht, is 't niet? Toe 't van alle kanten spookte...’ Zijn oogen worden grooter, hij grilt van angst...

Daar is die kreun weer.

De kreun zit ook aan tafel, de kreun die geen lijf heeft... Aan tafel?, aan tafel niet, die kreun drijft zoo maar wat in het rond, zoo maar wat...

‘Kako!’, denkt Rieuwertje ineens.

En hij schrikt erg. ‘Hoe... dat...?’ Verdrietig fronst hij. ‘Oh-oh, dat sufferige...’ Hij legt zijn eene hand plat op zijn knie en tuurt naar de geel-verweerde nagels, die nagels lijken allemaal op onduidelijke gezichten. ‘Suffen - suffen...?, hij prakkezeert toch...?, wel-ja-die, man! Kako - die jongen van hem, waar bleef-die, waar zat-die, gong die hem uut de weg...? Ja, kiek maar, kiek maar zelf, 't most zoo wezen, hij was er niet, hij alleen niet...’

Een leegte komt en toeft...

Er zijn meer van die leegtens in Rieuwertje's leven tegenwoordig, het is dan net of hij met open oogen inslaapt.

Maar Engel's roffel-stem rammeit hem wakker. ‘Gaan na' buten, jij, allaah!, pak je biezen!, niet omklungelen hier! Meskien ken je 'n vrachie dragen veur 'n meneer die van de spoor komt! Vort, na' buten...!’

Verward kijkt Rieuwertje op. De kinderen zijn al weg. ‘Watte - wat...?, na' buten...?, na' buten...?’ Daar sloft hij al. ‘Vrachie... vrachie?, wàt vràchie...?’

Hij staat in het portaal en wurmt zijn voeten in zijn pantoffels. Er ligt een zak met tabak op een sport van de ladder naar de zolder. Hij weet dat hij een pruim steelt, zijn mond laadt hij af als een schip, hij weet het.

Door zijn pantoffel-zolen heen voelt hij de straat vol knobbels en deuken, dat ongelijke in de weg bemoeilijkt het loopen... Hij onderscheidt die lastige keitjes en klinkers ook niet goed... En de huizen-in-de-zon, de verpierewaaide boomen, en het groene water van de gracht, ziet hij als door een droom heen, de menschen ook.

Daar is de rood-steenen Waterpoort met het zwart-ijzeren hek, Manke Grit de groente-vrouw maakt ginder haar uitstalling in orde, en vlakbij is de kroeg van Woutjen... Maar Rieuwertje let er niet op.

‘Bin... bin ik al eerder uut'weest’, denkt hij vaag, ‘suns... suns... die tied... toe' 't heele aardriek skeef en verfomfaaid was... net as die nacht...?’ Hij wil er op nadenken, en ineens is het hem ontgaan. Mokkerig schudt hij zijn hoofd.

‘Eerguster’, geeft hij zichzelf te raden, ‘wat is er toe' 'beurd? Er is toch wel het ien of âre 'beurd...?’

Weer moet hij zijn hoofd schudden.

‘Maar gùster...?’, vergemakkelijkt hij het dan, ‘guster... toe' - toe' hêt er toch ook wel wat 'weest?’ Zwaarmoedig peinst hij er over door, en hij weet er niets meer van.

‘Ikke... ik bin gien minsch’, klaagt hij, ‘ik... ik... bin 'n lekkende pot, alles... druupt... weg...’

Op de klapbrug ‘'t Zuud’, staat hij oudergewoonte stil. Er leunen daar een stuk of wat menschen tegen het brugge-hek aan, mannen-in-blauwe-truien, die aanhoudend pruimen en spuwen en overal het fijne van af weten. Maar het gesprek stokt nu hij er bij komt.

‘Wie binne 't?’, denkt hij doezelig, maar hij kijkt nog niet. Hij wacht, ofschoon hij niet weet waarop. Hij luistert, hoewel hij niet weet, wat hij hooren wil.

Een van die mannen-daar maakt een zonderling sisgeluid - Rikkert is toch op zijn werk! - er hoest ook iemand, dat is niet toevallig, en een paar anderen beginnen onderdrukt te mompelen.

Uit de bochelige rand van zijn hoedje spiedt Rieuwertje naar een paar gezichten, er schieten hem nog geen namen te binnen, hij kent die mannen toch wel, hij kent ze van heel dichtbij.

‘Morry... morry...’, bromt hij stuntelig.

Geen schepsel groet terug.

En Rieuwertje sjokt verlegen verder. ‘Dat was... dat was... as thùus... op de brug... net as bij z'n eigen thuus.’ Hij zucht zwaar. ‘Veurhien... had hij deer 't eerste en - en - en 't leste woord... op die brug dan, op die brug - en nou... nóu...’ Hij wil er nog wat op doormijmeren, maar onnaspeurbaar zakt het weer uit hem weg.

Och, alles ontgaat hem.

‘Hoe bin ik nou... nou 'loopen?’, tobt hij, ‘deur de Bocht of deur 't Diekstreêtje...?’ Hij moet

er zijn schouders over ophalen. Hij weet nu niets meer vast.

Al-loopend tuurt hij over de zeemuur. En de witte drijvende lichtjes daar op de groene plooierige glinstering, prikken een pijn in zijn oogen, dat glijende witte op dat vloeiende groen, is de zon op de zee - het duurt lang eer Rieuwertje er erg in heeft.

Hij zit ook al een heele poos, eer hij bemerkt, dat hij niet meer loopt.

Ongemakkelijk is hij zoo'n beetje ineengehurkt op de grijze warme steen-glooiing van het havenhoofd, de uitgebeten keien rond-om glanzen goedig, een vischhoek glinstert in een bos wier, een dooie krab wiegelt, of hij leeft, in een schommelende scheut water die uit de deining weggeloopen is.

Dit-hier is de plaats voor een ernstige nabetrachting over het leven. Verder-op ligt de eigenlijke wereld, daar denken de menschen zoo niet...

Rieuwertje kauwt hevig op de gestolen tabakspruim, en hij spuwt aanhoudend.

Vermoeiend blikkert het licht voor zijn oogen, hinderlijk springen de zon-vlammetjes op en neer in het water. Een meeuw schiet naar omlaag en doopt zijn kop diep in de dansende vlammetjes. De leidam trilt van ochtend-gloed, de glazen top van de vuurtoren fonkelt als een geslepen steen... Glimmend kruipt uit de verte een tjalkschip naderbij.

Rieuwertje kijkt er dommelig naar.

En onderwijl hij zoo kijkt, is hij op verscheiden plaatsen tegelijk: in een bruin-glimmend vletje hotst hij over de hobbelende zee, en ruikt visch en proeft wind en let op zijn dobberende botlijn... Maar hij is ook thuis en zit naast die kreun-zonder-lichaam. ‘Wie bin je?, wié bin je...?’, vraagt hij angstig, dadelijk er op gaat hij

zijn hang binnen en zoekt er iets, maar weet niet wát... En meteen is hij ook weer bij de zee.

Een snorrend motor-bootje gaat voorbij. 'Dong-dong-dong', zingt het binnen in dat bootje en de groene golven smakken of ze wat lekkers proeven.

'Moet je... moet je veer... veer wezen?', zeurt Rieuwertje tegen dat verre bootje, het is net of hij kindsch wordt... Zijn hand aait over wat ruigs dat dicht tegen hem aan ligt, maar hij merkt dat ruige zelf nog niet op. 'Veer...', kniest hij, 'véer...' En in zijn zucht trilt verlangen.

'Veer... weg.... veer... weg...', prevelt hij, 'en níje[1)] - níje minsche...' En hij smakt zoo'n beetje als de zee.

Maar die schrijnende pijn in zijn oogen wordt erger, een zware moeheid hangt aan zijn oogleden. Het lijkt wel of de stilte eerst een vloeibaar iets was en nu stolt...

* * *

Hij zou best met zijn hoofd tegen de stilte kunnen aanleunen en ook wel met zijn heele lijf en slapen gaan, en gerust slapen gaan...

Zijn oogleden vallen dicht en zijn hoofd zakt scheef.

Een boom van louter glans schijnt voor zijn oogen op te groeien, een boom met blaadjes van licht... In de groene roerigheid daar beneden lijken witte parelmoerachtige visschen heen en weer te schieten en op de dwarsligger van de schoeiing zitten stille gladde meeuwen, meeuwen zoo blank als vlammen...

Een klein scherp gezicht komt boven het plankier uit, in dat gezicht spert griezelig-groot een holle

1) Nieuwe.

lach-mond, binnen in die mond spartelt als een leelijk vies beestje, de tong. ‘Skorrimorri’, grijnslacht het hoofd, ‘uutvaagsel!’ Als een vlaggetje zwaait de tong heen en weer in die zwarte leege mond, die tong wordt ellen-lang en kronkelt als een slang en raakt haast Rieuwertje's handen aan.

Hij kreunt van afschuw, en de meeuwen vliegen op en weg.

Dan is de Knaak er ook. De Knaak draagt een hooge hoed en een zwarte slip-jas en een boord en een das en een witte zakdoek. ‘'k Bin burgemeester worre’, vertelt hij, ‘en de Cosmopoliet is mien skrepper en skriever[1)]...’

‘Heere-gouwentjes’, zucht Rieuwertje. En zijn hart doet toch zoo'n zeer. ‘Wanneer... wanneer’, vorscht hij uit, ‘hêt 't dan toch 'weest dat jullie en ik... dat wieluu la... laveloos...?’, hij slaat al pratend zijn oogen op, er is niemand.

‘Hee?’, rekt hij argwanend-verwonderd, ‘hee?, wat is dat...?’ Groenachtig zilver wriemelt daar beneden, wit schuim botst neuriënd tegen geteerde warme wal-palen aan, een zeil bobbelt op witte lang uitgeloopen licht-sterretjes, en achter de sluizen praat onduidelijk een stem.

Verwezen vindt Rieuwertje zichzelf terug aan zee.

‘Heb ik... heb ik 'maft?’, vraagt hij zich bevreemd af. Want hij heeft het gevoel of hij alleen maar een poosje niet scherp gekeken heeft.

Maar van de tijd weet hij toch niets meer af.

Vragend kijkt hij op. ‘Hoe... hoe leêt...?’

En de Drommedaris zingt een antwoord naar hem toe.

1) Manusje-van-alles.

Het liedje-van-de-klokken klapwiekt over de kleine huisjes heen, het fladdert als een feest-vaan en draagt een kleedje van zilverglans... Zwaar en gelijkmatig stappen achter dat liedje twaalf volle uren naar beneden.

Rieuwertje knikt begrijpend. ‘Etenstied.’ Zijn oogen zonder uitdrukking lijken op blinde oogen, toch ziet hij wel een en ander.

In de stille stadshoek achter hem, wordt niets en niemand wakker, zoo op het oog af. Alles slaapt door: de witte brug en de oude grijze Stadsherberg, en het hooge gele geboomte, maar ook het rooie sluishuisje en de breede torenpoort, ja zelfs de torenklokken dommelen weer in.

Toch is dit nu het schaftuur.

De timmerlui leggen op dit oogenblik hun gereedschap uit de hand, en Kako loopt naar huis toe, de scholen gaan uit, en daar komt Koosie te voorschijn. Meteen zet Engel met een vinnige bons een schaal met dampende aardappels op tafel, haar mouwen zijn ver opgestroopt, rimpelige wasch-armen heeft ze, haar mond is diep-in-geknepen, en haar bruine wangen zijn, als van jeuk, rood opgeloopen.

Rieuwertje ziet het of hij er bij tegenwoordig is.

Hij staat ook niet op.

‘Ete?’, hij schudt zijn hoofd, ‘eerdappels mit... mit... haat en nied! Welnunni, man, welnunni...!’ De modder-zwarte nagels van zijn eene hand, zet hij diep in zijn ziekelijk-gele lippen.

Koosie is nu toch een heel eind van hem af, maar ze staat vlak bij hem, en ze steekt baldadig het puntje van haar tong tegen hem uit.

‘Zus - zus...’, stent Rieuwertje, ‘kindje... zus...’

Een grijns spot wat met hem.

En dan is daar Engel's jouwend gezicht.

‘Och ja’, geeft Rieuwertje kermerig toe, ‘ikke... ik... wat... wat... verdien ik... verdien ik beterder?’ Een koud gevoel-van-verlorenheid bekruipt hem, wit en beverig slaat hij zijn oogen neer. ‘Och ikke... ik... 't most maar uut wezen... alles uut... geen levende ziel die... die 'n spoog water... 'n spóog water... veur je over hêt, gien levende ziel, die...’, verbaasd blijft hij steken. Hij krijgt opeens erg in zijn aaiende hand, en in dat warme ruige onder zijn hand...

Nebekadnezer merkt dadelijk dat er op hem gelet wordt. Hij wuift een beetje met zijn gezonde oor, en door de klittende franje-voor-zijn-oogen kijkt hij pienter naar Rieuwertje op. Koeterwaalsche troetel-geluidjes maakt hij, het is net of hij te verstaan wil geven: ‘Ik bin er toch ook... ik bin er toch ook nog...?’

‘Gos-merakeltje!’, zucht Rieuwertje verbluft, ‘waar... waar kom jij nou iniensen vedanen...?’ Maar alle gevoelens, buiten éen enkele bijtende pijn om, komen en gaan snel, binnen in hem: zijn verbazing zakt dadelijk weer weg.

En dat is dan zoo wonderlijk met hem!

Hij moet nu toch wel, zoo nagenoeg, weer bij zijn zinnen wezen en hij praat met het hondje of het een man is. ‘'n... 'n Benarde tied, skepsel, 'n donkere - donkere tied... skepsel! En as je wiste... wiste... wat er in mijn omgong... och skepsel - skepsel...! De dagen... de... de... dàgen, zien je...?, nou de dágen dat binnen gien dágen meer, dat... dat binne pienen, skepsel... piénen, ja zeker... piénen, ferachtig waar! En teuge jou gezeid, persoon... 'n plekkie... 'n plekkie diep in d'eerde... 'n huusie van...

van zes plankies... dat... dat zou 't beste wezen... Maar die... die plankies... waar haal je die plankies vandanen?' Lang knikt hij daar op, en lang ook schudt hij zijn hoofd.

Eerst na een poos krijgt hij weer erg in het hondje.

'Taatjen... nou heb ikke... heb ik gien centjen meer... om... om... 'n endjen worst veur jou te koopen, of... of 'n beetje varsche melk. Niks heb ik meer, me jongkie, niks... gien rooie koperen duut...' Diep terneergeslagen wiegelt hij zijn hoofd heen en weer.

En Nebekadnezer piept, dun en hijgerig, wat troostrijks tegen hem, tenger ziet het hondje er uit, vreemdnietig, het heeft wat onwezenlijks.

Rieuwertje merkt dat plotseling ook, en verwonderd moet hij hem betasten. 'Je binne 't toch...?, je binne toch hier...?'

Meteen mummelt hij weer door over de donkere tijd, en over Engel... Aanhoudend mummelt hij, en het wordt van lieverlee een onverstaanbaar gebrabbel, oplaatst weet hij zelf niet goed meer waar hij het over heeft, dan laat hij het er maar bij!

In het stukje-stad daar achter hem, eten nu alle menschen: geen visscherman verricht er nog werk op straat, geen kind speelt buiten... De zon leunt mijmerend tegen de klare leegte aan, en legt een gele glans op de verkleurde huizenmuurtjes en spiegelt wit en groenig in de verre kleine ruiten.

Maar over de blikkerende zee kruipt die beklemmende dag-eenzaamheid ook. Kleine zeilen schuiven lui voorbij op de horizon en onduidelijke rook-pluimen van stoombootjes, daarna komt er een breed stuk glinstering, en dan volgt het havenhoofd.

Maar geen schip vaart de haven binnen en geen

vrachtboot komt gezellige pittig-ruikende kisten en tonnen lossen aan het havenhoofd.

Een geluid van verlatenheid klotst in de kalme zee, en in het rommel-haventje vlakbij klokt ook een zuigend geborrel-van-water, maar geen mensch is er bezig.

Rieuwertje staat op, en hij beseft dat amper, een weeë holheid maakt zijn maag aan het rommelen, honger jaagt hem voort.

Achter de gele berghuisjes van de Sneeker-booten ligt het bultig modder-paadje mul-opgewoeld: er is daar geschoffeld met schoenen en klompen en gewroet met graaiende vingers... Dat doen de jongens die er Zondags en op vrije oogenblikken met noten ‘koeten’, of kruis-en-munt spelen om centen.

Eenmaal heeft Rieuwertje in zoo'n ondiep speelkuiltje vier twee-en-een-halve-cent-stukken gevonden! Toén was dat een bagatel voor hem, nu zou het een heele schat wezen!

Onwillekeurig blijft hij even staan, buigt zijn hoofd wat dieper en kijkt speurend over de weeke modderbobbels heen.

Maar er ligt nu zelfs geen cent.

Slofferig loopt hij over de leege klapbrug naar de verweerde leege straatjes toe.

Daar staan de oue plekkerige huisjes, gelig van zon, met scherp blikkerende ruitjes. En ieder zit nog aan het middagmaal, en niemand loopt er al weer buiten, uitgezonderd híj...

Een aftandsch sleeperspaard steekt zijn sloome kop slaperig over de onderhelft van een staldeur heen, en dommelig staat er een handkarretje met appels midden op de weg... Uit de open boven-ramen van de bakkerij sluipt een zoete warme baklucht, en in de winkelkast

staat netjes op een wit servet, een dikke bruine stapel gevulde joden-koeken.

'Hè...', zucht Rieuwertje.

Maar hij let er verder niet op.

Van de stoepebanken, van een run[1)], ja zelfs van een vies-volle straatgoot rijst af en toe onverhoeds een pijnlijke herinnering op. Een man ligt daar-ergens voor schandaal achterover, en kan zijn eigen beenen niet beheeren en zijn armen evenmin. Een man slingert voor schandaal over de straat, en de heele breedte heeft hij noodig voor zichzelf alleen! Als een wurm kronkelt een man door een drabbige slijkgoot en buigt zijn hoofd over stinkend water en opent zijn mond...

Rieuwertje stent of hij droomt.

En hij kijkt weer met blinde oogen.

Een jongen loopt met zijn hoepel naar buiten, en veegt met zijn elleboog zijn mond af, dié heeft het maal al op! En Manke Grit, de groente-vrouw, schudt haar tafellaken uit, die is er ook mee klaar! Er komen er nu wel meer.

Maar Rieuwertje heeft geen erg in de menschen die hij tegenkomt. De menschen die hij ontmoet zijn ook veel onwerkelijker dan zijn eigen herinneringen.

Spottend roept een kennis hem aan. 'Zoo... ook weer boofe water, me-zeun?'

Maar Rieuwertje kijkt niet naar hem om, hij rilt alleen maar...

En dat rillen wil niet overgaan - zijn huis is ook vlakbij. Hij mompelt wat bangelijks in zijn baardje, en zijn hart klopt in zijn beenen, maar in zijn armen ook.

'Nog drie huzen', telt hij af, 'nog twee - nog

1) Steenen verhooging van de straat onder het raam.

ien...' En bij anderen durft hij, zoo tersluiks, wel in te kijken, maar bij zichzelf niet. Toch ziet hij, met een zwenk, dat er wat vreemds gekomen is aan alle dingen. 'Was dat stukkie ondermuur altied zoo hoog-op 'koolteerd?, en dat ring-gordin leek zoo geel en níj.' Bijna onmerkbaar moet hij zijn hoofd even schudden, het is net of hij een heele poos weggeweest is. 'En al-mit-al kan 't niet langer dan ien week lang 'duurd hebben, dat hij de duvel in had.'

Nauwelijks heeft hij de buitendeur open of hij krijgt zin om terug te gaan. Dat doet hij dan toch niet, maar hij zucht als een mensch die zwaar werk verricht.

Teuterig trekt hij in het gangetje zijn pantoffels uit, en zet die omslachtig-netjes aan de kant. Dan krijgt hij ook weer erg in Nebekadnezer-die-hem-gevolgd-is. En hij zegt expres luid-op: 'Koest beest, weg beest, mien deur uut, beest!' Want hij weet weer opperbest dat Engel het hondje niet uitstaan kan in de kamer.

'Dat ik hem wegjaag', overlegt hij listig bij zichzelf, 'dat zel ze aardig vinden van mijn.' Maar onder die slimme inval schrijnt een pijn.

Suf veegt hij zijn kousen aan het gladde gele deurmatje af, zijn hoedje nijpt hij eerst, met een gedachtelooze hand, tezamen op zijn hoofd, dan neemt hij het in zijn handen en houdt het op een prop voor zijn maag.

Traag schuifelt hij zoo de kamer binnen, hij strompelt... hij heeft een ongelijke stap, het is of er een man van in de zeventig naar binnen komt. En alles aan hem smeekt: 'Vergeef mijn, vergeef mijn nog ién keertjen...'

Er bewegen menschen in de kamer. Eerst zijn die menschen drijvende dodden duisternis met een randje zilverlicht er om heen, maar van lieverlee worden het gezichten-op-lijven.

En nog eer Rieuwertje weet wie hij voorheeft, ontmoet zijn bang-verkennend hart al vijandigheid.

Haat hijgt in een enkel nurksch keel-geluid, nijd ademt in een lange ongeduldige zucht.

Verlegen spiedt Rieuwertje naar een leege kamerhoek, en overal waar het schemerig is, ziet hij een grijze motregen vallen.

Het is ook merkwaardig zooveel een menschenkind soms in een oogwenk waarnemen kan.

Engel staat bij het raam en stopt een kous.

Het is ijselijk om te zien, hoe die vrouw met een stopnaald te keer gaat. Aan elk gebaar van haar spinnig-vlugge handen rukt een felle boosheid.

'Hû', grommelt ze.

Rieuwertje weet dat ze daarmee zeggen wil: 'Waarom blief je niet langer weg?' En hij doet of hij niets merkt, maar hij tobt onderwijl erg. 'Waar... waar... mot ik dan langer blieve...?, wat... wat... veur toeverleêt heb ik... ikke nog?, en wat veur 'n skuulplaas?'

Schroomvallig kijkt hij om zich heen. Hij kan toch niet al-door blijven staan!, hij kan ook niet goedschiks wegloopen, en plaats-om-te-zitten is er haast niet. Op alle stoelen liggen rolletjes ingevocht waschgoed, en voor geen-geld-ter-wereld zou Rieuwertje daar met zijn vingers aan durven komen!, maar een bankje bij het raam is nog leeg... Voetje voor voetje sluipt hij daar op af.

Doch Engel is hem vóor...! Engel neemt vlug die plaats in beslag, breed-uit zit ze er.

'Hû', grommelt ze weer.

En Rieuwertje blijft beteuterd staan. Nog altijd houdt hij met zijn twee handen zijn hoedje op zijn maag vast, hij tuurt star voor zich uit - en dat is weer zoo wonder-

lijk - hij ziet kleuren die niet in de kamer aanwezig zijn, en de vloer-onder-zijn-voeten wiegelt een beetje als de kajuit van een varende boot.

Akelig is dat!

Hij moet zijn kaken op elkaar bijten, Rieuwertje, hij zweet als een zieke... ‘O God-in-gien-ende, zoo dadelijk zel hij omtrulen[1)], en dan... dan...’ Meteen valt zijn oog op een leege krukkige stoel tegen de achterwand van de kamer, maar als hij er moeizaam naar toe strompelt, durft hij zich nergens aan vast te houden. Schuw-bescheiden gaat hij op een puntje van die stoel zitten. ‘Strakkies’, vreest hij, ‘douwen ze mijn hier ook nog of.’ Hij denkt aan harde booze handen, en hij diende toch te weten dat harde booze stiltens iemand ook weg kunnen duwen.

Zijn ruige krulhaar valt kriebelig over zijn oogen heen, met een tersluiksch gebaar strijkt hij het opzij, en zijn hoedje kan hij maar niet loslaten... Nederig, van-onderen-op kijkt hij rond, en hij verwacht nog veel meer narigheid, hij moet er op verdacht wezen, gauw weg te kunnen loopen.

Heel zacht snuft hij.

Er hangt nog een smakelijke kruiïge etensreuk in de kamer: een pittige geur van bruine sju en peper en appelmoes... Rieuwertje krijgt er het water van in zijn mond en hij moet herhaaldelijk geeuwen.

‘'n Vètte prak hêt er 'weest’, ziet hij spijtig in, ‘'n hartig happien... as ik 'kommen was, had ik meuglijk ook wat 'kregen, maar ikke... ik heb... mien tied ver... verdiere... verdieredomdijnd... eigen skuld, man, allegaar eigen skuld, man!’ Hij beweegt zijn kaken of hij in gedachten eet, van terzij gluurt hij.

1) Omvallen.

Maar er staan geen borden meer op tafel, het roodwollen kleedje is er al-weer overheen gespreid, op een groote geel-blauwe ster die Leen gehaakt heeft, staat een bol-paars bloempotje, alles grijnst een beetje... En Rikkert is toch nergens te zien, Rikkert niet, maar Leen wel!

Er hangen dikke haarpieken voor Leen's bolle oogen, de schoot van haar schort is vettig-vuil en haar onderlip steekt nog meer vooruit dan vroeger.

'Minsch', raadt ze Engel snibbig aan, 'leêt hem in de boet gaan, bij z'n luzige hond, deer hoort hij thuus!'

Als spelden blijven die woorden in Rieuwertje's hart steken, beverig wacht hij op een barsch bevel van Engel.

En Engel zegt niets, maar die stopnaald in haar hand spreekt boekdeelen. Een wápen wordt die vreeselijke stopnaald.

Rieuwertje's bange oogen zoeken Koosie. Het geeft soms een veilig gevoel, als er een kind in de kamer is. En het zou toch kunnen wezen dat de kleine meid op een stoof zat of plat op de vloer...? Maar hoe hij ook loert, Koosie kan hij niet vinden, en Kako is er ook niet meer, net zoo min als Rikkert.

Een schaar bijt met een knars een draad af, en verschrikt kijkt Rieuwertje van het stalen voorwerp in Engel's hand, naar het mes dat Leen vinnig hanteert boven een schaal met stoof-appelen. 'Niet... niet mijn... kwaad doen', smeekt hij armzalig in zijn gedachten, 'niet... niet mijn steken.' Lang blijft zijn heimelijke blik stil op Leen, en een troebele verwondering-in-hem wordt helderder. 'Ze... ze hêt toch 'n... 'n... 'n diénsie, die Leen?, hoe... hoe komt ze dan op de klaar... klaar-lichte dag bij heur Moeder

thuus te...' Met een hartklopping zakt hij plotseling tegen de rugleuning van zijn stoel aan.

Die vreemde stem stommelt weer door de kamer, de stem-zonder-lijf... die toch bekend is, heel bekend, en goed verstaanbaar ook ineens.

Rieuwertje luistert ademloos.

'Leêt hem los', huilt de stem, 'blief van hem of, múnsters, skei uut - skei uut! 't Is m'n Vaar toch, 't is m'n Váar tóch...? O God - Jezus - Moeder - Móeder... ze maken m'n Vader kepot! Ze snijen in zijn ooren, ze houen 'n brandend segarenpeukie op z'n tong... Oh God... krengen!, ellendelingen!, vule honden! 'n Dronkende kerel... 'n kerel die z'n-eigen gos-onmeugelijk verdeffedeeren ken... die vallen jullie an! O Jezus... hij bloedt al... hij bloedt... kijk hem bloeden, o Christus - Christus.' Zacht is die schorre vermoeide stem, maar zoo ontzettend-radeloos, zoo verbijsterend-wanhopig, dat het is of het hart in tweeën gerukt wordt onder het luisteren-er-naar.

'De koors', mompelt Engel verbeten.

En ze praat dan wel erg zacht, maar ze wil toch verstaan worden. 'Had dat - dat gespuus, die... die Vaar-van-hem maar an pelet[1] 'slagen, die avend... niks an verloren! Stommerd-van-'n-jongen, om z'n-eigen veur dié-déer zoo'n zweere ziekte op z'n nek te halen.'

Rieuwertje laat zijn hoedje vallen en hij heeft er geen erg in. Hij weet opeens dat die stem-zonder-lijf achter de bedsteedeuren bij het raam is, en binnen in zijn gedachten ziet hij Kako.

Hij wil opstaan, en het is of hij aan zijn stoel vastge-

1) Aan stukjes.

lijmd is. Er gaat een waggelende nacht open, wit vuur springt heen en weer: de maan, groote vonken dansen over de omgekeerde straat, sterren zijn dat... ‘Ja... ja, en hij-zelf, hij is... hij was... wàs... ja-ja, hij wàs ziek van dronkenskip, maats... ja maats... mááts... dié pienigden hem... 'n Jongetje hêt 'roopen, en weer 'roopen, en - en 'graaid...[1] en is... is weg 'sleept - wèg 'sleept...’

Rieuwertje krimpt ineen, het ontgaat hem dat hij durft praten. ‘Zeg... zeg’, stamelt hij, ‘is... is er dat?, is Kako...?’

Een woord-vol-doorns wordt tegen hem aangesmeten, een ondragelijke pijn schiet heet door hem heen en zet zich vast in zijn hart, maar hij kan het woord niet teruggooien, hij kan dat niet...

Een barsch zwijgen zinkt neer.

De stilte lijkt dicht te groeien onder dat zwijgen, en er blijft geen ruimte meer over om te ademen.

Niemand raakt Rieuwertje aan, toch moet hij oprijzen en heengaan. Gedachteloos neemt hij zijn hoedje van de vloer.

‘Judassen!, judassen!’, jammert de stem-te-bed.

Dan valt de stilte weer dicht.

Als weggeduwd stuntelt Rieuwertje de kamer uit, de straat op. Onwillige beenen heeft hij, en een onwillig hart. Zijn lange trillende zucht strompelt over een snik heen. ‘Me zeun’, kreunt hij, ‘me... me... eigenste zeun...’ En hij kuchelt erg, want het is kil geworden buiten.

De lucht heeft een grauwe kleur gekregen en van de zon is er niets meer over.

Maar aan Nebekadnezer kan niets veranderen, hij

1) Geschreid.

blijft altijd dezelfde: getrouw drentelt hij achter Rieuwertje aan.

Doch Rieuwertje merkt het niet.

Hij sukkelt door de stad en hij ziet enkel wat onbestemde kleuren. ‘Me zeun’, klaagt hij, ‘me... me... bloed-eigen jongetje, Kako-van-mijn, goed... jongetje, goed - goed jongetje...’

- In het stille plantsoentje bij het Bolwerk zit hij ineengedoken op een bank, hij denkt haast niet, hij staart maar - staart maar...

De wind blaast kil in zijn nek, het kan hem niet schelen. ‘'k Wou dat ik plures kreeg’, denkt hij vaag.

Dan is er weer een heele poos een leegte.

Het hondje wroet verwoed in de blâren op de grond.

Daar tracht dat hondje mee te zeggen dat hij graag doorloopen wil.

Maar Rieuwertje let er niet op, hij heeft het veel te druk met zichzelf. ‘Je zeun Kako’, prevelt hij zonderling, ‘dat... dat witte jongetje met z'n zeere bien, die is... die is... veur jou in de bres 'sprongen, man, die hêt 'vochten veur jou, die... die... hêt 'graaid om... om jou...’ Hij moet er zijn handen van vouwen. ‘Onbegriepelijk’, fluistert hij, ‘on... be... griepelijk!’

En het is of hij nu al weet dat zijn verbazing daarover nooit meer ophouden zal. Omzichtig, het is iets waar hij zuinig op wezen moet!, herhaalt hij Kako's woorden. ‘'t Is me Vaar, zee-die... 't is m'n Vaar toch! Ja-ja, dat zee die... dat... zee... die... met diezelfde woorden zee die dat...’

Rieuwertje haalt zijn zakdoek voor de dag, hij maakt er omslachtig een ronde gladde prop van. En wat hij eigenlijk met die zakdoek doen wil, weet hij zelf niet.

Er kriebelt wat nats over zijn wangen - dat be-

teekent niets! - maar bij die open-pijn in zijn hart kan hij toch immers met zijn zakdoek niet komen?

‘Nou hij ziek leit’, mompelt hij bitter-spijtig, ‘mag jíj niet bij hem, man... Buren wel, vreemden wel, jij niet, nee, nee, jij niet...! Ken je net denken, zoo'n vuul stuk bedarf...!’ Aanhoudend strijkt hij over die gladde zakdoek-bult.

En hij wordt al-maar afgetrokkener.

Het heugt hem niet eens dat hij overeind gekomen is, toch staat hij op een gegeven oogenblik vlak bij dat groene water aan het Bolwerk. De lucht ligt er onderste-boven in, een stille toegedekte lucht is dat, en vlak tegen die onbewegelijke vaal-grijze wolken aan, staat de strakke weerspiegeling van de hooge geel-roode herfstboomen. De oud-geworden zomer bekijkt zich nog een keer...

‘Op deuze plaats’, denkt Rieuwertje plotseling, ‘verdrinke de minsche huilie-eigen meest-al, as ze 't niet meer harden kennen.’ Even sluit hij zijn oogen.

‘Rieuwertjen’, spreekt hij zichzelf aan, ‘oud beroerelingkien, je hoeve eigenlijk niet meer w'rom na' huus, na'... na'... Engel... na' Leen, na' Rikkert, en - en na' dat bleeke uut'teerde jongetje van je... je hoeve niet, as je niet wille...’

Een beetje moet hij dan toch rillen.

En hij denkt nog: ‘Wou je dat overdag doen, ellendelingkien, op de klaarlichte dag...?’ Meteen buigt hij zich verder voorover, het is of hij de diepte van het water tracht te peilen, en zijn voeten glitsen een beetje uit op de slikkerige onderwal.

Nebekadnezer's vinnige bekje maakt al een verschrikt hap-geluid, het hondje staat klaar om Rieuwertje bij een broekspijp vast te grijpen.

Rieuwertje zelf ontgaat dat.

‘Zwabbertjen’, prevelt hij klagelijk bij zichzelf, ‘balsjaardertjen, weerom... weerom zel je niet...?, niks an verbeurd - niks an verbeurd...’

Hij glibbert nog meer naar voren.

En dan schrikt hij opeens geweldig.

Want het is of hem plotseling van heel dichtbij, een paar wijd-open oogen ontzet aankijken, de oogen van zijn oue minschie.

Snel trekt hij zijn voeten los uit het zuigende slik, en als gestoken loopt hij verder...

[Gesloten en grijs glijdt het leven voorbij.]

GESLOTEN EN GRIJS GLIJDT HET LEVEN VOORBIJ.

EEN ENKELE MAAL VALT ER EEN FLAUW SCHIJNSEL RIEUWERTJE'S HART BINnen: Koosie vergeet een oogenblik haar kinderlijke minachting, Engel schuift hem zonder grom zijn bord met eten toe, en door de glimlach van zijn kind en door de stille oogen van zijn vrouw, tracht hij dan in de verte te kijken.

Maar uitzicht is er niet. Geen handbreed kan hij in de toekomst voor zich uitzien.

‘Nee-nee’, mompelt hij met een dikke keel, ‘nog niet, nog effe geduld...’

En vreemd is alles toch nog.

Zoo is hij hier, zoo daar... En hij merkt amper dat hij zich verplaatst.

Schroomvallig dwaalt hij door het huis, hij durft dat weer...! Rikkert loopt hem niet meer van de beenen, Engel stompt hem niet meer uit de weg. De boosheid is naar haar duistere schuilhoek teruggekropen en loert nog wel en dreigt, maar werpt zich nooit meer op hem.

Het leven krijgt weer de oue bekende trekken terug.

Doch in Rieuwertje's gedachten gaat het nog wat zonderling toe.

Onder het langs-loopen knikt hij tegen het montere weerhuis-vrouwtje. ‘Jij... jij hebbe mijn nog gekonne in mijn goeie tied...’ En als er geen mensch bij is, streelt hij een beker, het tafelkleedje, een stoelrug. ‘Van míjn bin jullie toch ook 'n beetje - 'n beetje toch wel...?’

Hij kijkt het onmatig-stralende vensterraam uit, de oue groene ruitjes kunnen de zonneschijn haast niet verzwelgen, licht-spikkels springen uit de glimmende stoepebank, en daar stapt Kako de deur uit.

Langzaam loopt de jongen. Hij heeft een kromgetrokken rug en een ouelijke stap gekregen, zijn eene been trekt, hij ziet erg wit en - het is een veeg teeken - hij draagt zijn allerbeste kleeren zoo maar in de week.

In een oogwenk is Rieuwertje ook de deur uit, en op straat. Hij heeft zijn pantoffels verkeerd aangetrokken: de linker, rechts en de rechter, links - dat is een beetje lastig onder het loopen, maar het beteekent verder niets, en zijn hoed heeft hij vergeten, maar wat doet dàt er toe?

De herfstzon straalt als een zomerzon en de kleine stad fonkelt als gekleurd kristal. Een zilveren lichtstroom valt hoog over de huizen heen, de straten zijn wit en warm en welbehagelijk, en het grachtwater is doorzichtig-groen met zilveren licht-sliertjes er boven op, en de boomkruinen zijn doorzichtig-oranje met vlammetjes-van-zon er tusschen in. En boven in de dikke roode Drommedaris jubelen de speelklokken.

Maar Rieuwertje let daar zoo niet op.

Onbevangen-voor-zijn-gevoel, en als toevallig loopt hij daar, en kijkt zoo op de schijn af, geen oogenblik naar Kako.

Maar elke beweging van de jongen volgt hij met arendsblikken. ‘Zweer wier zijn gang. Je konne de pienen metterhaast zién an dat lichem...’ Even blijft hij in een stijvige loop-houding staan, het is of hij steenen beenen krijgt. ‘O hemelsche heirskeeren[1)]’, schiet het benauwd in hem op, ‘dat streêtkuultjen! As hij nou die kuul maar ziet! Mien zeun - mien zeun, deer leit 'n kuultjen, pas op dat duvelsche kuultjen, mien zeun, oh... eh...’ Diep ademt hij op.

1) Heierscharen.

Kako is de kuil goed en wel voorbij. Nu grabbelt hij in de zijzak van zijn jasje en haalt er een zak met tabak uit, en stopt zijn pijp en rookt.

‘Dat... dàt most je nou niet doen’, mort Rieuwertje waarschuwend uit de verte, ‘dat is ommers slecht veur je longkies, dokter zeit 't toch zelvers?’

Maar hoe zal Kako dàt hooren?

En ook àls hij het al hoorde, wat dan nog?, op zijn best zou hij er om lachen.

Het is toch evengoed al of hij Rieuwertje verstaan heeft.

Hij dampt als een schoorsteen, wit en recht stijgt een rookpluim van voren bij zijn deukhoed op. Hij blaast ook kringetjes... Er is wat smartelijk-baldadigs aan Kako.

Rieuwertje merkt dat ook, hij voelt het aan de pijn bij zijn hart. ‘'t Maakte hém niks meer uut, 't kon hem niks meer skelen, de jongen...’ Een heet verdriet vat hem aan.

En als hij alleen was, zou hij zijn hoofd op zijn armen leggen en luid-op huilen.

Nu zucht hij enkel maar.

En hij denkt: ‘As ik... as ikke hem toch... toch helpen kon... al most ik dat ellendige lichaam van mijn ook verkoopen an... an... nou veur de bliksiekater, an de snijkamer...’ Schuw gluurt hij door zijn ooghaartjes heen.

Als Kako omkijkt, kan het best gebeuren dat hij hem terug jaagt. ‘Ik wil je niet achter mijn an hebben, verstaan?!, vort na' huus - jij!’

Het was meer gebeurd, de laatste dagen.

En verder dan de straathoek durft Rieuwertje ook niet mee te gaan, maar hij oogt zijn jongen wel zoo lang mogelijk na.

Kako blijft telkens even stil, en doet dan of hij ergens naar kijkt. Maar, waar hij zijn oogen zoo strak op richt, daar is niets bijzonders te zien, niets dat er al niet eerder was.

Zelfs voor de bakkerswinkel van Wijting aan de overkant-bij-de-Pijp, blijft Kako staan, en tuurt naar leege koekblikken en stopflesschen met zuurtjesresten.

Rieuwertje steekt zijn duim tusschen zijn tanden, en bijt er op. Hij moet zichzelf pijn doen. ‘Dat jongetje... dat... dat wou z'n-eigen nog groot houen... dat was de clausie[1)]...’ Als door een mist heen, ziet hij hoe Kako verder stuntelt, dicht langs de muur van het bakkershuis, en dan de straat over naar het muurtje bij de brug. Strompelend verdwijnt hij om de hoek.

En Rieuwertje kijkt nog naar hem, als hij al-lang niet meer te zien is. Het verleden komt naar hem toe, hij loopt door leelijke zonden heen... ‘Dat die jonge is zoo als hij is’, beticht het verleden, ‘dat is jouw eigen schuld, man - jouw eigen schuld...’

Smartelijk buigt Rieuwertje zijn hoofd. Het zal wel niet kunnen: maar het is of zijn bloed zweet, en zijn hart krijgt weer zoo'n kaduuk gevoel.

Eerst na een poos beseft hij, dat hij nog altijd op de Pijp staat. Zijn blik valt op de kroeg van Woutjen en hij steekt er haast zijn tong tegen uit. ‘Pesthuus’, hoont hij, ‘pesthuus!’

En dadelijk komt hij weer op Kako terug. ‘Weerom’, bezint hij zich, ‘gaan ik hem toch ook telkens achterna, wat haalt 't uut?’ In-zichzelf-gekeerd loopt hij terug. En hij probeert de pijn-in-zich te sussen met wat zoets. ‘Zien je... as 't toch er 's gebeuren kon... néém

1) Zaak.

nou er 's veur 'n oogenblikkie an: ze loopen op dutzelfde streêtje, deer gaat Kako en hier gaat hij. En Kako kiekt om en - en Kako blieft stil... En met zijn oogen wonk hij hem en mit zijn oogen zeit hij: ‘Je binne me Vader toch?’, en zijn mond zeit: ‘Loop je 'n endje mee op, oue?’ En dat klinkt of er 'n aars-engel op 'n diamanten viool speult... ja, in alle eerbiedigheid, zóó klinkt dat...’

Met glinsterende oogen kijkt Rieuwertje om zich heen.

En is dat dan geen wonder...?

De oranje-boomen en het zilver-groene grachtwater en het flitsende rood van de huizen en het hooge lichtende blauw van de lucht, dat alles is in zijn gedachten ook. En binnen in zijn hart weerspiegelt de heele wereld zich, wit-van-zon is die wereld en vol-van-vrede.

Dat er toch altijd nog menschen gevonden worden die aan geen wonderen gelooven!, nog dagelijks gebeuren de grootste mirakelen.

Rieuwertje's droom wordt, voor een paar seconden, een klinkklare werkelijkheid. ‘Nou... nou... hij loopt deer... hij stapt veural niet harder as Kako, eer veul zachieser. En hij zeit: ‘Jongen, wil je assiblieft niet zoo fiksch deurloopen? Ik... ikke... je motte rekenen... ik wor' al 'n daggie ouer...’ En Kako-dat-jongetje denkt: ‘Hij markt niks van me pienen, 't zel toch wel niet zoo arg slim wezen, as hij 't niet-iensen markt.’ En hij lacht zoo'n beetje, en hij haalt zijn tabakszak uut zijn jassie. ‘Ook er 's opsteken, oue?’ Nou... nou... en dat doet hij. ‘Wat graag, jongen, dank-ie, me-jongen.’ As kameraas gane ze deur de stad, en de minschen hier en gunter, de Knaak en de Cosmopoliet, die blieven staan en kieken om en

ze zeggen: ‘Zien je hoe goed of die Rieuwertje in-iensen met z'n jongens is...?’

Juist op dat oogenblik stapt Rieuwertje in de geniepige straatkuil-die-Kako-vermeden-heeft, en de ware werkelijkheid keert terug en de droom-werkelijkheid breekt stuk.

Beteuterd kijkt Rieuwertje om zich heen. ‘'t Was of 't ferachtig beurde mit Kako en mijn’, denkt hij, ‘en ik... ik bin toch maar allien...’ Slofferig loopt hij voort. ‘Toch maar allien’, piekert hij beangst, ‘altied... allien... elk-ien houdt zijn mond teugen mijn, elk-ien zwiegt teugen mijn...’ Zwaar moet hij zuchten: de eenzaamheid knijpt hem.

Maar zooals dat dan meer gaat... Opeens is daar een klein grauw dingetje op pootjes, een paar spitse oortjes klappen op en neer, een staartje schiet in de krul, daar is Rieuwertje's hond.

Miserabel-verwaarloosd ziet hij er uit, en griezeligmager, een groezel bedelaartje is hij geworden, maar hij kijkt toch evengoed aanhankelijk naar Rieuwertje op en hij maakt een pieperig vraag-geluidje.

‘Gos-wondertjen’, zucht Rieuwertje dankbaar, ‘gos-wondertjen.’

Hij is nu vlak bij het glop dat dood loopt, vochtig is het daar altijd, een muffe reuk hangt er, en er staat veel stekelig onkruid, en er zijn altijd ongediertes...

Maar Rieuwertje schiet toch dat nare schemerige glop in, want hij wil zijn hondje even aanhalen, en dat mag Engel niet zien, ze kan het beest immers niet uitstaan!

In de vochtige schaduw van de hooge achteruit-schuttingen hurkt hij neer, en tilt het hondje op zijn knieën en klopt hem zacht op zijn schonkige lijfje, en drukt zijn kin diep in het verweerde gele krulhaar.

‘Kako van mijn’, prevelt hij zonderling, ‘Koosie, me-kindjen... zus...’ Met diepe schorre kreunen huilt hij en hij wil daar toch geen acht op slaan.

Brood heeft hij ook nog bij zich, een flink stuk van zijn ochtend-boterham, beverig tobt hij het uit zijn broekzak, en voert er het hondje mee.

‘Jongen’, smoezelt hij, ‘wat dunkt je, zouen er nog beterder dagen komme?, zou 't nog ooit weer worre as... as veurhien, jongen?’

En onderwijl hij dat vraagt, drijven zijn gedachten naar wat anders toe. ‘De Cosmopoliet en de Knaak die zouen ook wel bij 't muurtje an de brug staan, en dat muurtje is toch-veur-iederien, waarom gong hij er ook niet hien?’

Een heele poos zit hij zijn hoofd te schudden: ‘Nee... nee... nee...’ En hij staat ook niet op om er naar toe te kuieren. Want al-door ziet hij Kako - Kako die daar ook is, die alles hoort en alles opmerkt, en die al-krommer wordt en witter.

De menschen daar aan het muurtje jouwen achterbaks en openlijk, het is genoeg bekend, niets en niemand sparen ze.

Kako zullen ze ook niet ontzien. ‘Die Vaar van jou... die dronken Vaar... 't doodtrappen niet weerd!’

Rieuwertje hoort het zoo duidelijk of hij er bij staat. Smartelijk krimpt hij ineen. ‘Opperwezen, slaan ze - sláán ze met stomheid, assiblift, sluut hullie mulen mit stomheid, Opperwezen.’ Star kijkt hij op zijn stijf ineengevouwen vingers neer, maar er zijn geen gedachten in zijn glazige smart-oogen, een tijdlang is hij afwezig.

Maar uit dat glop moet hij toch weer weggeloopen zijn...

Nu zit hij, met het hondje voor zijn voeten, op de drempel van zijn huis en plukt mos uit de breede naden van de stoeptegels.

De verdorde boomblâren, hoog boven zijn hoofd, ritselen scherp van droogte. Als hij er naar opkijkt, krijgt hij witte bibberende lichtkringen om zijn oogen heen. En hij moet pinken of hij wil of niet. Het flitsende blauw van de lucht maakt hem diep-van-binnen dommelig, en maar traag en tersluiks gaan er af en toe een paar gedachten door zijn sufferige hoofd. ‘Kako, as hij die toch er 's 'n blied gezicht kon geven... 'n Harremonica wou-die graag... Jawel, maar de spiekers[1)]!, heb je ook an de spiekers gedocht? En as je nou nog 't ien of aâr verkoope konne... Dat kleeremakertjen uut de Varkesstreêt... Gosse de Kiezer, die z'n lichaam was an'kocht veur de snijkamer. Maar Gosse, dat kereltjen, die had 'n zeldzaam bocheltje - 'n bocheltje van hooge weerde veur de wetenskap. Maar wat had hij nou?, hij-zelf... 'n lief as duzende âre verloopen kereltjes. Ja... nou... toch er 's an Gosse vreêgen... Nee, maar... maar kon je zoks vreêgen...? Gosse, wat... wat heb jij veur je... veur je doodgesturreve liek 'had...?, nee, kón ommers niet... Jisses, wat wil je ook, man...? Nou wille... wille... wie had 't deer over wille...? Most hij nou nooit meer 'n neringkie drieven?, jisses - jisses, altied maar zoo rond klungelen... 'n sappitouwer, van nul en giener weerde...?, vrachie vreêgen, pakkies om te dreêgen... bij de spoor... dat was net 't ienigste, wat je zonder centjes konne beginne... maar dat dorst hij niet, deer had hij gien koerasie veur, jisses, jisses...’

1) Het geld.

Er staat niemand achter hem.

Toch is het opeens of hij een stoot in zijn rug krijgt en neergeduwd wordt. Hij schuift een eindje om op de drempel, drukt zijn armen stijf tegen zijn lijf en laat zijn hoofd op zijn borst zinken. Hij verbeeldt zich dat hij nu ook werkelijk geslonken is en hij voelt zich angstig-gering en angstig-verwerpelijk.

Want Engel komt daar aan! Engel slaat de straathoek om, en ze loopt regelrecht op hem toe, en het lijkt wel of het bruine klinker-weggetje naast de gracht ook al smaller wordt als zij er over heen gaat.

Een geweldig-groote vrouw is die Engel toch. Mannelijke stappen neemt ze en haar bleeke katoenen rok is zoo helder als het licht zelf. Pijnlijk-strak spant het stijf bij-een-getrokken haar om haar hoofd. En het is goed aan haar manier van loopen te zien, dat ze pas haar drie wasschen weggebracht heeft, en nu met geld in haar zak terugkomt. Rechter dan ooit is haar rug, breeder dan ooit zijn haar schouders, en haar mond is smal en sterk. Maar haar oogen hebben dat stille bewaasde toch weer, in haar oogen mijmert een moe verdriet.

Schuins, van terzij, kijkt Rieuwertje op, en het lijkt wel of zijn gedachten rood van verlegenheid worden, binnen in zijn kloppende hoofd. ‘Zel ik nóu wat zeggen?’, springt het heet door hem heen, ‘durf ik - dùrf ik?’

Maar het is of er wat kouds van Engel uitgaat, zelfs in de ruitjes van haar rok is iets-van-afweer.

Langzaam komt ze de stoep op en ze kijkt recht voor zich uit, maar Rieuwertje ziet ze niet, al viel ze ook over Rieuwertje, ze zou hem niet zien, hij is minder in tel bij haar dan het matje in de gang, waar ze haar voeten op afveegt.

‘Allaah... volwosse kerel’, zet Rieuwertje zich aan, ‘doen 'n spreekie.’ En met horten en stooten komt het er bij hem uit: ‘Mooi... mooi... zeumer... zeumerweertjen, vrouw, groeizaam... groeizaam weertjen zou je zeggen.’

En zie nu, hoe vreemd dat is.

Het lijkt net of de heldere na-zomer-warmte bevriest in een grijze stugge winterkou.

Engel staat stil en ze snuift, en de kracht waar een booze vrouw mee snuiven kan is vervaarlijk.

Rieuwertje ontstelt er van, en hij is toch wel aan brieschende geluiden gewoon geraakt in zijn huwelijk, maar hij wordt met de dag zenuwachtiger.

Stuntelig vouwt hij zijn handen tezamen en stuntelig trekt hij zijn handen weer los en hij weet niet wat hij er mee aan moet: ‘Nog wat zeggen, of zwiegen?’

Want Engel loopt nog steeds niet door: groot en verschrikkelijk staat ze daar, recht-op, breed, onbeweeglijk...

Rieuwertje ziet het met stijf gesloten oogleden. ‘Ze zel mijn zoo dadelijk vermorzelen as 'n oorekruper’, denkt hij nog, ‘ze zel mijn verbriezelen as 'n wurm uut de eerde. Wat mot ik nou?, mot ik nou gién spreekie meer doen, of wacht ze op nòg 'n spreekie...?’

Zweetend vermant hij zich: ‘Veuruut, volwosse kerel...’ En benauwd biedt hij aan: ‘As... as ik 'n handje helpen ken?, zinkputjen uutskeppen, streêtjen veegen?, skuurtjen oprumen?’ En hij houdt zijn handen al klaar om zijn hoofd te beschermen.

Want Engel snuift opnieuw. Maar al-snuivend loopt ze van hem weg, het huis in.

En de winterkou ontdooit weer.

‘Nou zien je 't van nijs[1]’, verzucht Rieuwertje in stilte, ‘gien asempie geluud krieg je, gien asempie...’, kouelijk wrijft hij over zijn knieën, hij is huiverig geworden. Een bedaagde baloordheid staat in hem op. ‘Moet 't zoo nou deurgaan, zoo van repas op repas, is dat mijn veurland? Zel ik nooit niet meer 'n spreekie magge doen?, en nooit niet meer 'n neringkie drieven?’ Iets stils komt over hem, dat stille is zelfs in de plooien van zijn voorhoofd.

‘O Heer der Heirskeeren’, bidt hij in zijn hart, ‘geef mijn toch 'n neringkien weerom, leêt mijn niet zonder neringkien blieven... Zonder neringkien bin ik 'n beest van 't veld geliek. En je sture... je sture toch ook je goeie zonnetje na' mijn toe en je varsche zeewind? Stuur mijn... stuur mijn ook 'n klein kriemelig neringkien thuus, assiblift - assiblift!’ Ongedurig tuurt hij van het een op het ander: van de helblinkende boomen naar het donker-glinsterende weggetje van bruine steen, en van de zilverige gracht naar de tintelende huizen-er-achter, en gejaagd beweegt hij zijn handen.

Zijn verlangen rust niet uit in zijn gebed.

‘Je motte wachten’, houdt hij zich voor, ‘je motte nóu wachten!’ Maar zijn verlangen luistert daar niet naar.

‘Veurhien’, tobt hij, ‘as Engel zoo... zoo zwiegzaam was, kon ik er uutloopen, kon ik de boer op, zoo as nou ook om deuz' tied: 'rookt en in'legen goed, bokkempies en poehanen en 'droogde skarren, en heering-in-'t-zuur, en varsche skellevisch van de Noordzee en garnille van de kwak[2]... Skepsel in de wereld: beesies om van te kwillen, om van te kwillen,

1) Nieuws.
2) Volendammer vischschuit.

ja zeker, ja zeker...' Diep moet Rieuwertje er bij zuchten. Het is of hij de blank-grijze Noordzeevisch ziet, en de gekookte garnalen en de goudbruine poonen en de blinkende bokking...

Maar het is ook of hij de verre wegen ruikt, de stille vredige paden langs de boerenslooten, de uitgedoofde bitter-frisch-geurende bloemenvelden, heel het rijke ruime najaar... 'Vol-op de wind in je fasie, en vol-op de zon, en uut de nauwte vandanen... uut de lillijke nauwte vandanen... en lekkertjes sjacheren... 'n rieke boer wat oftroggelen en 'n arm minschie wat toestoppen... hè-ja... hè... ja...'

Telkens moet hij zuchten, en hij kijkt beschaamd op zijn luierende handen neer, over zijn hunkerend gezicht schuift wat armelijks, en in zijn stil-verdrietige oogen komt een vreemde uitdrukking.

'Waar bin jíj dan toch?', mompelt hij zonderling, 'waar bin je...?, je moste je toch niet zóó verstoppen, ik... ik heb je zoo 'mist... ik mis je nog altied zoo...'

Nebekadnezer kijkt er verrast van op en kwispelstaart.

Maar tegen dat hondje heeft hij het niet.

Zijn doezelige gedachten zetten iets onzichtbaars voor hem neer in de glinsterende leegte-vlakbij, daar praat hij tegen. 'Ja, nou, of ìk je ken... dingkien... En dat deer bin je niet wezenlijk, maar je bestane toch arreges, je bestane ferachtig... En hoe... hoe... heb jij je zoo leête wegstoppe veur mijn? Is dat aardig?, is dat nou aardig...?' Zoetelijk-paaiend, of hij het tegen een klein kind heeft, vraagt hij het... En de warme wegen met de hartelijk-glinsterende gracht en de feestelijke boomen wijken er bij terug. Want Rieuwertje ziet nu enkel maar zijn verkwanselde venterswagentje.

‘Trouw en eerlijk heb je mijn 'diend’, prevelt hij, ‘van oudsheer heb je mijn 'diend, en nou... dingkien, en nou...?’

Haastig komt hij overeind. Hij wil nog één keer naar zijn wagentje zoeken. Elke dag begint hij daar opnieuw mee, altijd is het vruchteloos.

Gejaagd en zenuwachtig spiedt hij rond op het erf: die plaats naast de regenbak ìs leeg en blíjft leeg. Hij kijkt achter een deken op de drooglijn en ook in een gammele vischhouer, hij loert zelfs bij de buren over het schut.

Maar het wagentje is daar niet.

Huilerig-kregel neust hij opnieuw het schuurtje af: achter een stapel turven gluurt hij weer en achter een waschtrog... ‘Goed dingkien’, fluistert hij dwaas, ‘dingkien... dingkien...’

Maar ook in het schuurtje is het wagentje niet.

Moe, slap en beverig, met vieze stof-streepen op zijn klam gezicht, zakt hij op het vuile schuur-vloertje neer. ‘O... o... wagentjen-van-me... me-wagentjen, waar heb ik je toch leête staan, waar bin je toch 'bleven?, waar hebbe ze je toch 'stopt?’

Stijf sluit hij zijn oogen en hij opent ze weer wijd. Met zijn vuisten wrijft hij tegen zijn slapen, smartelijk ingespannen denkt hij na.

En diep achter zijn gedachten zweeft in een schimachtige herinnering een avond vol duistere schrikbeelden voorbij... Een man die eigenlijk alleen maar een trillende dot grauwheid is, staat onder de appelboom op het erf en heeft wat verkeerds in de zin. Híj wil dat verkeerde nog tegenhouden, hij doet het toch niet... Een gevaar zet op, en hij vecht zonder dat iemand hem aanraakt en hij wordt bijna vermoord - een zichtbare moordenaar is er toch niet... Uit kreupele woorden

stijgt rook op, dan is er het schreeuwende zingende geld... Nieuwe dikke guldens, die tieren en joelen binnen in zijn broekzak. Wat schrijnends zit er aan die guldens vast, wroeging... Hij rammelt er mee, hij bluft er mee, de spijt huilt boven alles uit... en dan komt Woutjen er ook nog bij te pas, Woutjen ook!

Rieuwertje's voeten trekken krom van bang ongeduld. ‘Is... is... wàs... dat nou wezenlijk 'beurd?, of was dat ook weer ien van z'n nare droomen...?’ Stijver nog sluit hij zijn oogen. ‘O toe... zeg op dan, jij-deer... jij-deer...’

Maar de duistere avond komt niet dichterbij en de herinnering zwijgt.

Als een dier klauwt Rieuwertje met zijn nagels in de stoffige vloernaden, zijn verstand is weer weg. ‘Wagentjen’, brabbelt hij, ‘wagentjen... kom bij de baas, ik... ik heb je zoo goed gekonne, wagentjen, zoo... goed... gekonne... blauw van buten was je en wit van binnen, met mooie rooie streepies op de spaakies van de wielen... o-de-ja... zelf heb ik jou nog op'varfd, wagentjen, met deuze eigenste handen... je op'varfd, en nou... nou bin je weg... wèg... nou... nou heb je mijn in de steek 'leêten...’ Hij beseft het zoo niet, maar hij knielt, en zijn stuttende handen lijken mee te knielen.

‘Opperwezen’, stamelt hij, ‘geef... geef... Rieuwertjen z'n venters-wagentjen w'rom... Och toe, 't is haast... 't ienigste dat hij nog hêt... geef 't him assiblift... àssiblift... assiblift w'rom...’ Het dringt niet tot hem door, maar hij gaat ook weer zitten. En hij zweet al-erger, doch hij huilt ook... Hij huilt om zijn verloren wagentje, en zijn voorhoofd-rimpels trillen. ‘Nou moet je niet vergeten..’, mompelt hij een paar

maal, ‘'t is zóo gelegen...’ En dan zwijgt hij opeens, want de rest houdt het verleden hem voor.

Ho... hei...!, wie is dat daar die niet aan de hel gelooft...?

Er zijn dagen schoon als de hemel, die eeuwig branden.

Als de oogen naar die dagen kijken, lijken de wimpers te verzengen en het hart verschroeit.

Bedenk toch ook!, er is een tijd geweest dat Rieuwertje Brand een flinke haringbeug had en een zeewaardige boot. Met die boot drong hij zwarte stortzeeën binnen en roode donderbuien, met die boot klom hij bij woeste orkanen op en de stormen overmeesterden hem niet.

Als hij schipbreukelingen redde, vocht hij van aangezicht tot aangezicht met de dood, en zijn kleine stevige schuit en zijn sterke hart versaagden nooit of te nimmer.

Met zijn beug haalde hij rijke dagen binnen, hij schudde die dagen leeg tegen de avond - daar rinkelde zilver op zilver.

Een gegoed man was hij.

En de buitenkant van zijn leven gaf hij een nieuw aanzien.

Het huis liet hij opverven, en de kamer werd behangen. Hij kocht een vloerkleed voor Engel, kastbekers en ook een theeservies.

Zijn vrouw, zijn kinderen en hij, droegen nieuwe kleeren en zij reden in een open kales door de stad Amsterdam, en ze aten in een hôtel, met een bloemenruiker en een geslepen waterkraf op tafel, net als de deftigheid.

Een droom lijkt dat [n]u.

Een mooi jokkentje.

Maar het is toch eenmaal tastbare werkelijkheid geweest, hij heeft dat allemaal kunnen doen, een keer, hij had er de specie voor.

Hij was toen ook een man die wat in de melk te brokkelen had bij het muurtje aan de brug, en op ‘'t Zuud’, ja, op alle plaatsen waar de mannen te hoop staan, en praten over de dingen van de dag. Zelfs thuis had hij een stem in het kapittel.

Maar op een booze dag bemoeide de duivel zich weer met hem.

Hij kwam opgeruimd van de zee. Er zat wat goedertierens in het water, er stak wat goedertierens in de wind. De schuit huppelde, daar ginder lag de stad, een pleizerig dingetje van rood en groen.

Hij pruimde zoo'n beetje, hij prakkezeerde zoo'n beetje, genoeglijk gleed hij voort.

Het bol-blauwe stadhuistorentje kwam in het zicht, het spiedende Staversche poortje, de lange Wierdijk-muur... En van lieverlee groeiden uit dat suikergoedrood van het stadje, de huizen weer, en de groenigheidjes dat werden weer boomen, net als altijd.

Rieuwertje wou glimlachen en hij liet dat na.

Want plotseling, of er een kurk van een flesch getrokken werd!, kwam er een scherpe zoete geur naar hem toe, het is niet te zeggen van waar, het is niet na te gaan hoe... Geen schip passeerde hem, er was enkel water en wind. Och, kunsten van de duivel moet je maar denken!

Rieuwertje zette zijn schuitje haast vast op het havenhoofd, hout schuurde tegen hout. Zijn handen werden onzeker, hij lei aan, hij wierp een landvast uit, en sloeg een lus om een walpaal heen - hij wist het niet. Al-door was die scherpe zoete geur bij hem.

‘Thuus’, zei een overredende stem in hem, ‘is 't

toch orémus[1].' En Rieuwertje ademde diep en hij knikte, hij stapte van zijn schuit af en keek nergens meer naar om. Hij liep of hij getrokken werd, en hij ging bij Woutjen de kroeg in.

'Toch orémus', moest hij al-door denken.

En hij dronk.

'Orémus', zei hij na elk glas, 'orémus.'

Zonder aanleiding lachte Woutjen. 'O God', gichelde ze, 'hij kriegt het weer.'

Doch Rieuwertje lette er verder niet op.

Hij dronk.

'Orémus', sputterde hij, 'orémus.' En op een gegeven oogenblik kon hij het woord niet meer zeggen, zijn tong struikelde over dat woord en over elk ander...

Toen dreef hij uit zichzelf vandaan, en in een weelderige donzigheid wachtten oue bekende vreugden hem op.

Veel geld moet er door zijn vingers gegaan zijn in die tijd, veel vrienden moet hij gehad hebben, een begeerige vrouw zal er ergens geweest zijn... Hij onderhandelde met een man, het ging over een duistere zaak die handen vol zilver opleverde.

Schik had hij, maar er waren rotte randen aan zijn schik. En op zekere dag was zijn schik verteerd.

Toen kwamen de herinneringen, en elke herinnering leek rood-doorlicht. In een verwonderde bekommering dacht Rieuwertje opeens aan zijn schuitje terug en aan zijn beug, en alsof hij voortgetrokken werd, zoo snel, keerde hij weer naar de haven terug en zocht zijn zeewaardige boot.

Maar zijn bootje was er niet meer.

1) Mis.

Hij keek ook naar zijn netten uit.

Niet één was er achter gebleven.

Onthutst liep hij terug naar zijn huis. ‘Me bootjen’, prevelde hij ontzettend-beangst, ‘me netjes... me netjes!’

En hij vroeg er Engel naar.

Daar stond ze, wit, scherp en vervaarlijk. ‘Verpatst, fielt!’, ziedde ze, ‘veur 'n appel en 'n ei verkwanseld, fielt! Je bootjen is deur je keelgat 'gaan en je netjes gonge je skuut achterna...’

- Oh, God-in-de-hemel, dat het verleden met zoo'n luide stem spreken kan!

In het schemerige schuurtje jaagt een stuiptrekking over Rieuwertje's rug.

Dat antwoord van Engel is vlakbij, en haar nijdigluide woorden lijken tegen hem op te botsen.

Rieuwertje denkt plotseling weer aan zijn wagentje terug, en hij hoort dat antwoord-uit-vroeger als een antwoord op zijn vraag-van-nu, en hij begrijpt veel...

‘Verdommeneerde Rieuwertje’, fluistert hij kermend, hij steekt zijn vingertoppen in zijn mond, en bijt er op, die woorden van Engel blijven maar doorklinken in hem.

Schuw gluurt hij om zich heen.

Het zou toch kunnen wezen dat Engel stilletjes in de schuur gekomen was!

Maar zij is er niet, zichtbaar is zij er niet... en heel het huis is toch tot in de nok vol van haar: elk gebint, elke balk weet alles van Engel af, en ook van de dagen die eeuwig branden in een poel van vuur.

Stijf-in-zijn-gewrichten komt Rieuwertje overeind, stuntelig sukkelt hij naar het keukentje toe. ‘Verdonkeremaand’, smoezelt hij met zichzelf, ‘verpatst...’ Het kan wezen dat Engel achter hem aankomt, hij

steekt toch zijn hand niet afwerend op. ‘Slaan maar’, jammert hij zonder geluid, ‘slaan maar toe... slaan maar toe...’

Het is wonderlijk, het is meer dan vreemd, hij weet opeens dat klappen soms een pijn kunnen wegnemen.

En daar gaat hij nu in het half-duister.

Schemerig is het achter hem, schemerig is het voor hem, maar hij ziet de keuken niet of de gang... Hij kijkt in een vaal verleden, hij kijkt in een grauwe toekomst. Heet verdriet slaat om zijn oogranden heen. ‘Ikke’, huilt hij zonder besef, ‘bin... bin me lichie kwiet... lichie kwiet... ikke... ik heb me lichie niet meer.’ En als hij dat zoo in zichzelf zegt, heeft hij er geen erg in, dat hij nu aan Vadertje-God denkt.

Beverig staat hij op het gangvloertje, hij doet een stap of wat en struikelt ergens over.

Schrikachtig buigt hij er zich naar toe, schrikachtig tast hij... Een paar schoenen van Kako heeft hij in zijn hand: hooge beslikte schoenen met koperen vetergaatjes en aaneengeknoopte vettige veterlussen.

Dicht houdt Rieuwertje die schoenen bij zijn kippigturende oogen.

‘Leêt mijn ze nou poesen’, fleemt hij tegen de leegte, ‘ikke... ik ken best poesen...’ Stijf drukt hij de schoenen tegen zich aan, hij klemt ze in zijn armen. ‘Jadie, ik zel ze poesen, ìkke...’

Op zijn teenen sluipt hij naar de keuken terug en spiedt angstvallig rond, er is niemand... daarom durft hij de pottenkast wel open te doen. Op de onderste plank staat een sigarenkistje met blikken doosjes en een hoogbejaarde borstel, diefachtig grist hij een en ander weg en hij sluipt er mee naar de regenbak op het erf.

‘Vule Rieuwertje’, fluistert hij onderwijl, ‘lieder-

lijke kwanseleer! O minsch, ik ken je niet luchten of zien, ik spij[1] op je, minsch! Jisses, wat 'n skepsel bin jij, minsch... er binnen er beterder op'hongen.'

Omzichtig krabbelt hij het slik van de schoenen af, en vlug smeert hij het kale ruwe leer in, dan grijpt hij de borstel en poetst.

Zijn tong kruipt stijf om zijn eene mondhoek heen, hij zweet van krachts-inspanning, een kramperige pijn trekt door zijn nijvere arm heen, het komt er niet op aan, hij poetst - poetst...

Hortend en diep gaat zijn adem, zijn slappe wangenvleesch bibbert, zijn lichaam schokt, en zijn hart schijnt een beetje los te zitten, zijn hart schokt ook, maar dat doet er niet toe, hij poetst!

Kijk die schoenen glanzen, kijk die hielen mooi worden! Zou je er geen eed op doen dat er spiegeltjes in de neuzen zitten?, zwarte spiegeltjes, man!

Rieuwertje kan er zich-zelf in zien. 'Ferachtig waar, as hij skarp kiekt!' Links en rechts spritst hij wat speeksel neer. ''t Moet nog mooierder, 't ken nog mooierder. Kako medien[2], die zel opkieken!' Knipperend tuurt hij op de heen en weer schietende borstel neer, en op voorhand geniet hij al van Kako's verbazing. Hij ziet ook hoe dat in zijn werk zal gaan, aanstonds! De jongen loopt de kamer in en haalt zijn schoenen onder de penantkast vandaan. 'Snotverkaatjen, wat heb je dié op'gnapt', zegt hij tegen zijn Moeder.

En Engel wijst met een kaarsrechte vinger op haar borst. 'Ikke?, bin je niet wies!, ìk had wel wat aârs te doen vedaag.'

'Nou', mompelt Kako kouer, 'Leen dan.'

1) Spuw.
2) Aanstonds.

En daar staat Leen met haar dikke minachtende onderlip. ‘Mot je mijn hebben? Ja, ìk gaan me verhuren as skoenenpoester...’

Er komt een beetje verbazing bij Kako op. Ineens kijkt hij zijn Vader aan. ‘Zoo... oue...?, nou wel bedankt, dat mag je weer 's doen!’ Hij frommelt wat in de borstzak van zijn jas en haalt er een sigaar uit. ‘Opsteken, oue?’

En nu is het Rieuwertje heelemaal ontgaan dat hij in zijn eentje op het erf bij de regenbak staat. ‘Assiblift, assiblift’, mompelt hij opgetogen en als twee goeie maats staan ze bij elkaar: Kako en hij, en rooken een beetje en praten een woordje of wat...

Machinaal poetst Rieuwertje door, maar hij heeft de schoenen vergeten, hij heeft ook zijn eigen eenzaamheid vergeten. De droom houdt hem vast, en er lijkt een glans van zijn gezicht uit te gaan.

Maar dan tegelijk met de spitse kop-schaduw van een man, komt de werkelijkheid weer naar hem toe. Het begint in zijn ooren te suizen, zijn gedachten slaan vlak, maar hij voelt dat er wat naars gebeuren zal. En amper is dat in hem opgeflitst of het nare is er al.

Een paar beenige bitse handen ontrukken hem de schoen, ruzie zit er aan die handen vast, háat...

Het is raar dat er even een roodachtige schemer voor Rieuwertje's oogen trekt, door die schemer heen ziet hij Kako.

Een jongen staat daar toch eigenlijk niet, alleen een pijn, de schorre stem van die pijn blaft hem aan als een hond. ‘Veur de diejendat!, wat doen je an míjn goed?, blief van míjn goed of, jíj... jíj...!’

‘Ik... poeste... ze’, stamelt Rieuwertje, ‘poeste ze... veur jou, zien maar... zien... binne ze niet mooi?, lieken ze niet... niet gloed-nagel-nij...?’

En daar blaft dat honden-geluid weer. ‘Heb ik er je om 'vreêgd?, nou zeg op!, zeg op... jíj...!, heb ik er je om 'vreêgd?’ Wreede oogen heeft die pijn, wreede oogen en een wreede mond.

En kan zoo-iets mogelijk wezen?, het is Rieuwertje of er bloed door zijn eigen stem sijpelt, hartebloed, het beste bloed dat er is. ‘Mooi 'maakt heb ik... heb ik ze’, prevelt hij hortend, ‘poest... skoenen poest, veur jou... mooi poest.’

Kako spant zich in om te lachen, en als zijn bleeke vertrokken mond opengaat, is het of er een scheur in een wond komt. ‘Ik zel ze eerst in 't water douwen’, hoont hij, ‘veur ik ze antrek, dan gaat jouw lucht er temenste of.’

Rieuwertje beweegt zijn lippen. Maar het is of zijn stem tusschen twee steenen doodgedrukt wordt.

En Kako neemt met nijdige grijp-vingers de schoenen op en het poetsgerei, en gaat er mee weg. Erbarmelijk hinkt de jongen, zijn voeten slepen. Als hij de keukendeur binnengaat, is hij weer enkel een pijn.

Door wat neveligs heen kijkt Rieuwertje hem na. En hij heeft een gevoel of er een zware ziekte op hem neervalt, hij wordt zoo moe en zoo beverig. En hij kan dat zelf zoo niet weten, maar hij ziet er ook ziekelijk uit: blauwachtig bij zijn lippen en zijn neusvleugels, en spierwit op zijn wangen.

‘'n Vullessie van de streêt’, denkt hij, ‘is meer veur... veur mijn zeun Kako dan ikke... dan ikke...’ En dan weet hij met zichzelf weer geen raad.

Hij breekt een scherpe punt van een laag-hangende boomtak af en prikt er mee in zijn hand.

Sloffend gaat hij naar de achterpoort, die achterpoort staat wagenwijd open, het steegje kijkt naar binnen. Uitgedroogd en geel hangt de herfst daar over de

schuttingen heen, plekkerig en oud pluurt de herfst er door de kieren.

Rieuwertje ziet het niet.

Maar daar is de gracht, en er is veel waar te nemen op de gracht, groen is het water en blauw zijn de schaduwen die er over heen vallen, en goud is het licht van de zon dat tegen de schaduwen lacht, pauweveer-kleuren drijven door de gracht. Het kijken er naar verveelt nooit... Er staat een beetje wind, er zit een beetje stuwkracht in het water, in elk groen-blauw bobbeltje kan een stukje pauweveer zitten!

En de huizen zijn goedgemutst. Er valt zon op de daken en zon op de muren. De vensters blikkeren en alle boomen glinsteren goud-geel en oranjeachtig, lang - lang duurt de herfst dit jaar!

Aan de overkant van het water passeert een handelsman uit een andere stad, uit een gróóte stad, een die met hamers en beitels vent en met alle soorten van sloten. Een wagenvol koopwaar heeft die man, en de groote stad past bij hem als zijn hoed en zijn jas, sterker!, hij is met de groote stad-zèlf aangekleed...!, veel zou die persoon kunnen vertellen als hij wou!

Armoedig hunkerend kijkt Rieuwertje naar de handelsman, hij verzinkt als-het-ware in zijn stem-en-stap, zijn glimlach en gebaren - en er gebeurt wat vreemds...

Zie, nu heeft hij zelf de jas van de handelsman aan, groen van buiten, en geruit van binnen, een fijne jas, een ceintuur-jas! En hij duwt met inspanning van al zijn kracht de wagen voort, een zware wagen, nou-nou...! Hard-schreeuwend prijst hij zijn koopwaar aan. ‘Twee om 'n daalder, hamers, pak maar weg drie! Beiteltjes!, beiteltjes!, 'n kwartje 'n beitel!’ En Timmen-de-barbier houdt hij aan. Timmen's spitse hooge voor-

hoofd glanst als rose porselein, de reuk van zijn scheerzeep zit zelfs in zijn glimlach, en zijn oogen lijken op suikerballetjes. ‘Ién zoo'n mep met dat hamertje’, redeneert Rieuwertje in het wilde weg, ‘en je legge an gruus teuge de vlakte, 'n kosselijk hamertje! En as je je bargplaase goed wille ofsluten: hier heb je 'n slot van je welste, selied spul!, gien smiksum-smaksum!’

Veel verkoopt hij er van, hij krijgt een broekzak vol money!, en hij glundert over zijn koopmansschap, hij is een en al glans van binnen. Terloops denkt hij aan mooie dingen die hij koopen wil voor Engel en Kako en Koosie. ‘Veur Koosie temenste...’

En amper heeft hij de naam van de kleine meid in zijn gedachten gehaald, of daar draait ze al-tollend de hoek om.

Op datzelfde oogenblik laat de mooie droom Rieuwertje los - en hij wordt weer die hij was: een schooiertje zonder werk, een vod dat er bij hangt. En dat is toch wel merkwaardig!, tegelijkertijd gluipt aan de overkant van het water een klein vrouwtje-in-het-zwart voorbij. En uit elke plooi van dat vrouwtje haar lange rok en uit elke beweging van haar sluike lijf, kruipt wat spinachtigs te voorschijn. Dat spinachtige is in haar oogen, maar in haar voeten ook, en evenzeer in haar handen. Er hangt een duistere afschrik over dat vrouwtje heen.

Als Rieuwertje vluchtig naar haar kijkt, beweegt er iets wonderlijks binnen in zijn gedachten: een spin op glimmende vrouwe-pantoffeltjes en met een lange sleep-rok aan, klautert door een web van witte meisjesharen...

‘Jisses’, mompelt hij vaag-verschrikt en doet werktuigelijk een stap achteruit, ‘waar heb ik dat toch 'zien?, hoe kom ik deer toch als-maar an...?,

op 'n nacht, hee...?, op 'n duustere nacht... of... of... had ik toe' 'n stuk in m'n kraag? Deer ken je nou nooit meer achterkomme, nooit niet meer... maar je wasse niet allien... niet allien...'

Meteen verdwijnt het duister-bange, want Koosie is zijn gedachten binnen geloopen, en Koosie verstopt elke uitgang naar iets, of iemand anders.

De kleine meid draagt nog altijd haar vale kale bontmutsje, en een erg versteld grijs-zwart blokjes-schort, en de vlechtjes die langs haar ooren bengelen blijven zoo dun als wurmen.

Tollen, dat valt anders niet mee op een straatje vol bobbels en kuilen, denk daar niet gering over! Oepla... oei... daar springt de tol een stap of drie vooruit en waggelt of hij dronken is, draait hij nog?!, ja, ja, nog altijd draait hij!

Het kind steekt van louter inspanning het puntje van haar tong om haar mondhoek heen, niets dan de tol ziet ze, niets dan de tol en de straat-kuiltjes.

Lekker-fijntjes knalt het touw van haar zweep, lekker rood en geel danst de tol in het rond, en hij glimt van nieuwheid. Aardig om te zien is zoo'n draaiende tol...

Maar Rieuwertje kijkt het meest naar het schril-spitse gezichtje van het kind, en naar de ronde schelle kleurplekken op haar wangen, oue zonden jammeren in hem.

'Koosie... Koosie...', klagen zijn gedachten, zijn lippen zeggen nog niets.

De tol draait, het kind wendt zich om en om, daar vliegt het touw van de zweep af.

Wonderlijk-gauw bukt die stijve stuntelige Rieuwertje zich en hij raapt het touw op.

De tol schiet in een kuiltje, draait nog wat, draait nog, en valt dan om en ligt stil.

Verschrikt kijkt het kind van het houtje in haar hand, naar het touwtje in Rieuwertje's vingers en dan ook naar Rieuwertje-zelf, en zij gaat een pas of wat achteruit.

'Effe maken?', bedelt hij, 'zel Vader... effe maken...?'

Maar het kind graait haar tol weg en houdt die in haar kleine stijfgesloten handen op haar rug en zij schudt haar hoofd en zij gaat nog meer achteruit.

Soebattend loopt Rieuwertje naar haar toe. 'Vader... effe... touwtjen vastknoopen veur zussie...?' Hij wil het zweephoutje grijpen.

En de kleine meid keert zich schielijk om en holt de gracht af en de hoek om, of ze achtervolgd wordt.

Beteuterd blijft Rieuwertje staan, hij windt het touwtje stijf om zijn handen heen en stijf om zijn polsen, en nog altijd - of hij verwacht dat het kind terugkeeren zal - kijkt hij naar de straathoek waarachter het verdwenen is.

Dat verkleumde in zijn gezicht wordt nog paarser en witter, dat verkleumde is ook in zijn stem. 'Koosie', prevelt hij, 'Koosie...' En al-door weer: 'Koosie... Koosie...' Het is of er gaten in zijn gedachten vallen en gaten in zijn hart. De pijn, die hij lijdt, is de pijn van de hel en zijn herinneringen zijn de eeuwige vlammen.

Hij weet niet waarheen hij gaat en hij weet niet waar hij neerzit oplaatst.

- Lange rietstengels buigen zich over hem heen, voor hem langs vloeit een vermoeid watertje.

Maar achter hem staat de groene stadswal. En de grauwe Koepoort daarginder glinstert van zon. Er gaan menschen de stad in en er gaan menschen de stad uit. In het stille water weerspiegelen zich strak-

aandachtig de breede bogen van een brug, en onder die bruggebogen door ziet men het wijde akkerland, dat akkerland rust uit van de zomer.

Maar Rieuwertje ziet dat niet bewust.

Hij heeft zijn vingers haast met het zweeptouwtje dood gebonden, zijn polsen zwellen op, de huid van zijn handen wordt paars. Hij let er niet op.

'Ikke... ikke wil na'... na'... oue minschie', fluistert hij tegen de blinkende najaars-luchten, 'ikke... wil niet varder, ikke... ik ken niet varder, nunni, ik ken ommers niet...? Ik... ik wil niks meer mit de eerde van noode hebben! Ikke... ikke wil psalmvarsies zingen bij de gouen troon... Ikke... ikke... wil van me lichem of...!' Hij probeert ook nog zijn oue minschie te zien in de witte stralende stilte van de hemel. Maar hij ziet noch haar gezichtje van paarlglans, noch haar wonderlijk-doorschijnende oogen, noch God's blanke stilte. Want hij zit daar op het welige koel-groene gras van de vestingwal midden in de hel. De onuitblusschelijke vlammen knetteren wreed in zijn booze herinneringen, en de groote zengende vonken-die-niet-sterven-kunnen, springen woest heen en weer binnen in zijn gedachten en dwars door zijn hart.

De zon zinkt weg, en de roode avond-glans verlaat de stad. Het wordt al kil om buiten te zitten, de scherpe adem van de herfst kruipt koud-als-de-dood-zelf bij de wijd-opengerukte hals van Rieuwertje's boezeroen in, en betast zijn warme borst, en zijn vochtige oksels...

Het is heel goed mogelijk dat de vinnige tocht zoo meteen zijn longen zal aantasten, hij kan best pleuris krijgen of een benauwende stik-hoest opdoen.

Nu, die hoest is welkom, en de pleuris ook, en ook de longontsteking!

Rieuwertje wacht er verbeten-geduldig op.

Maar hij wacht tevergeefs.

De tocht laat zijn longen ongemoeid. Hij moet niet hoesten en nergens krijgt hij pijn.

De ziektens worden vastgehouden ergens, de pijnen hebben geen permissie om los te breken, en de dood zit gevangen in God's hand.

Rieuwertje moet nog wat leven!

[Hoe het leven, na zoo'n zwart uur,]

HOE HET LEVEN, NA ZOO'N ZWART UUR, TOCH WEER GEWOON ZIJN GANG KAN GAAN...?! DAT IS EEN RAADSEL MET DIKKE GRENDELS.

Rieuwertje heeft al-weer gegeten en al-weer geslapen, hij heeft zwaar gedroomd en is vermoeid wakker geworden. Nu meent hij te weten dat de wereld er koud, scherp en wreed uit moet zien. Dommelig stapt hij van zijn bed.

En dáar, zoo waarachtig als God, wappert een vlag op de straat. Hij loopt naar het raam en uit alle zoldervenstertjes, zwaait breed op de wind, de driekleur!

Verbaasd doet Rieuwertje zijn handen tezamen, hij is heelemaal onvoorbereid op zooiets!, hij heeft geen contact met de bewoonde wereld meer. ‘'n Feesie?’, mompelt hij, ‘'n féésie?’

En Engel's lach scheldt hem uit.

Schuw komt hij naar de tafel toe, zoekend gaan zijn oogen rond.

Het feest is ook in huis.

Er schuift een glimlach over Kako's triest-baldadig gezicht. Rikkert heeft zijn opknappersgoed aan. Van Leen's bol-ronde onderlip is het misnoegde weg, de kleine-meid-Koosie gichelt tegen haar pop, en Engel - Engel heeft haar beste jurk aan: een mos-groene met rooie klavertjes-vier en pommade in haar glimmende haar.

Zij eten brood en zij mopperen niet.

Rikkert praat haast goedmoedig over een gecostumeerde optocht in de stad...

‘Wat... wat veur feesie is 't?’, fluistert Rieuwertje schichtig, en er komt een felle klop in zijn keel.

Zullen ze antwoorden?

Nee, zóover, dat ze antwoorden, is het nog niet.

‘Dat kon je weten’, denkt hij. En hij moffelt zijn brood in zijn broekzak, want eten kan hij niet goed.

Als hij op straat loopt, denkt hij nog altijd hetzelfde: ‘Dat heb je kenne weten, man, dat... dat heb je kenne weten...’ En zijn doffe oogen knipperen en zijn grauwe mond trekt.

Maar de opgewekte stad haalt hem uit zichzelf vandaan.

De stad is met veel vlaggen uitgedost en praat met honderd stemmen tegelijk en ruikt naar eerepoorten, warme koek en bier.

Er moet een groot feest in aantocht zijn!

Maar wat dan toch voor feest...?

Oranje wordt er niet gedragen, dus heeft het Koninklijke Huis er niets mee uit te staan!

Rieuwertje's oogen vragen nog altijd om uitleg, maar zijn mond vraagt niets meer.

Hij voelt ook hinderlijk-scherp zijn minderwaardigheid. Ieder mensch heeft Zondagsche kleeren aan en is een feestganger, hij draagt gebarsten klompen en een gescheurde broek en hoort niet bij het feest. Iedereen kan geld wisselen en met geld rammelen, hij heeft geen halve-cent op zak.

Van schaamte zou hij willen wegkruipen, hij slentert toch nog voort.

De stadswerklui maken de illuminatie aan de vlaggende torens in orde, op de grachten, tusschen de boomen, schommelen lampions... Groene slingers worden aan de huizen vastgehecht met vlaggen-knoedels er om heen, en in de hoofdstraat staat een dikke eerepoort, groen met roode bloemen, net als Engel's jurk, vetpotjes hangen er in, een verguld schild staat er op: ‘Welkom.’

‘Ikke ook?’, vraagt Rieuwertje dwaas, hij bezint zich direct.

‘Knul!’, moppert hij.

En bij het glunderende werkvolk blijft hij verdoken staan en spiedt en luistert.

‘Wat veur feesie is dat, jongens?’, zou hij willen vragen, maar hij durft niet goed.

Ze zullen hem uitlachen, die werklui - iedereen lacht hem uit. Zelfs als hij niets vraagt, lachen de menschen al. Hoe zal het dan gaan als hij zijn mond opendoet?!

Terneergeslagen drentelt hij verder.

‘Morgen’, troost hij zichzelf, ‘is 't na' alle gedachten 'n deur-de-weeksche-dag, makker... dan hêt elk-ien z'n werkplunje weer an!’ Hij blikt ook zoekend om. Ja, Nebekadnezer is er tenminste, hij hinkt en hompelt en hangt met zijn neus op de keien. Pessimistisch ziet hij er uit.

Maar Rieuwertje heeft geen fut genoeg om hem toe te spreken. Zijn licht-schuwe oogen klampen armzalig de voorbijgangers aan. ‘Praat toch 'n woordjen of wat mit mijn’, bedelen die oogen, ‘zeg mijn gedag...’

Menschen van allerlei gezindten gaan langs hem heen, een broeder van Christus schijnt er niet bij te zijn: elk gezicht laat een schampere glimlach op hem los.

Gehavender dan hij wegging komt hij terug in huis.

Als een kapot gevallen voorwerp hangt hij in een stoel en zijn rood-door-aarde oogen lijken in te slapen, hij kijkt toch wel...

En daar zijn de ondoorzichtige wonderen weer.

In het zonnige venster staat een vredig-witte kerk-ochtend, glinsterende lui-klokken zijn er in een breede blonde zonnestraal... Over het brandheldere tafel-

laken glijdt een dierbare psalm weg, en met de rug naar hem toe, staat daar een Zondag.

Van verbazing kijkt Rieuwertje scherper, nu ziet hij ook het ongewone van de tastbare dingen.

De volle schalen dampen, kijk er 's aan! Boontjes-uit-de-bus eten ze en runderlappen, wie had daar nou gedachten op?!

En wat ook heel vreemd is...?, de zonderbare eensgezindheid van Engel met de kinderen. Vlug dragen ze alles aan, vlug schuiven ze bij de tafel, zij eten om-den-wille van het feest, veel vroeger nog dan anders. Voor Rieuwertje is er ook een krappe plaats, hij hoeft niet achteraf te zitten, er is nu enkel inschikkelijkheid.

De kleine man heeft zijn hoedje stijf op zijn knie gedrukt, zijn handen bidden. En als ze eten - hij krijgt ook een schep of wat, en een brok - gaat het gesprek hoog over hem heen en wijd achter hem langs. Soms is het of de anderen de woorden aan elkaar doorgeven onder tafel. Er wordt stil gegrinnikt, en wordt geknipoogd ook. Denk maar niet dat het Rieuwertje ontgaat!

‘'t Zel over mijn wezen’, vermoedt hij gelaten, ‘'t zel over iet-of-wat wezen dat ik niet weten mag...’ Hij duikt meteen wat in zijn schouders, bang is hij voor de kou die uit dat strakke vermoeden naar hem toekomt: die kou zet hem apart en maakt een hooge afscheiding.

‘Zunnetje... Zundag’, smeekt hij onnoozel in zichzelf, ‘Zundagsch zunnetje.’ Hij bidt als een heiden. Maar de Zondag schuift weg en de zon gaat achteruit. En er komt een kriebelige ongedurigheid in Rieuwertje.

Hij wil plotseling zielsgraag weg uit de heimelijke verstandhouding die hem omsingelt. De kamer wordt

zoo nauw en zoo laag, de kamer heeft opeens iets van een ouderwetsche muizenval.

Maar buiten is het ruim, buiten is het feest, en het feest roept hem aan met een verre vleiende stem.

Zoo gauw hij kan, staat hij op.

En het eerst van allen is hij buiten.

Maar buiten valt het ook niet mee. Nebekadnezer is nergens te zien. En de witte morgen is weggevallen uit de zon en het pittig veerkrachtige is uit de wind vandaan. Slap golven de vlaggen, zienderoogen vervelen zij zich, de blaadjes aan de groene slingerbogen doen aan gehangenen denken en de eerepoort is enkel maar een sta-in-de-weg. ‘Welkom’, spot het vergulde schild daar in de hoogte, Rieuwertje loopt er onder door en kijkt om, ook aan de andere kant spot dat blinkende ding-op-de-poort: ‘Welkom.’

De stadswerklui frutselen nog wat aan de vetpotjes in het groen, met het werk zijn ze toch blijkbaar klaar gekomen, ze kijken naar de voorbijgangers om en laten geen mensch ongemoeid.

Rieuwertje merkt dat ze ook op hem loeren, zij houden als het ware, hun vroolijk-schampere woorden al gereed, verwijtend ziet hij er het feest op aan. ‘Wie hêt mijn hier na' toe'haald?’

Soezend staat hij stil. ‘Ken je nou nargens aârs terecht, sloof, hoe zit dat nou...?, leef je in onmin met de Knaak en de Cosmopoliet...? Och ònmin, wàt... ònmin...?, ze zelle je an zien komme... nou dat je gien spie meer hebbe!’

Verzonken keert hij op zijn schreden terug, en de woorden van de werklui botsen hard tegen hem aan.

‘Rieuwertje’, hoonen ze, ‘heb je nog niet 'n wagentje te koop?, of 'n skuutje, veur 'n pop of drie? Nah, kenne we gien mazzeltjen met je maken?’

Het is of die woorden Rieuwertje's adem steenigen, heet water lijkt er tappelings over zijn hart te vloeien... Spottend komt het feest hem tegemoet.

Een draai-piano tjingelt, een harmonica dodeint, er zijn vrouwen die hun heele gezin aan hun rokken hebben hangen, er slenteren schutterig-glimlachende mannen rond, en hun handen staan nòg naar het werk dat ze pas los gelaten hebben, het is vreemd dat zij het feest niet zien.

Jongens ravotten op stoepetjes en doen kattekwaad. Aan een waschlijn dansen uitgezakte lampions, vanavond als die lichtjes overal branden, dan zal het eerst mooi worden!

Achter twee volle pronkende handkarren sjokken twee negotie-mannen, zij venten met alle soorten noten en ook met sinaasappelen.

Rieuwertje kijkt lang hun wagentjes na. ‘Man - - man, pronkies-van-hebbedingetjes, enne... en mooie handeltjes...!’

Daarna is er weer enkel de verveling.

De verveling bekijkt zich in de blikkerende spionnetjes, en in de glanzende ruiten.

Achter de ruiten staan verveelde bloempotjes en bekertjes en vogelkooitjes.

Rieuwertje let er op, hij moet telkens geeuwen.

Maar opeens blijft hij bijna staan!

Achter een blauw hor, in de zon, ziet hij een oud vrouwtje, dat over een opengeslagen boek heen, uit een verguld theekopje drinkt. Wat huiselijks staat er om dat vrouwtje heen, wat veiligs ook.

Rieuwertje denkt er opeens aan dat het theetijd is! Nog vol-op moet de zon, daar-bij-hem-thuis, door het raam vallen... Hij mag somwijlen weer in de leunstoel zitten op het groen-saaien kussen!, en het ge-

beurt de laatste dagen ook wel, dat hij van Engel een schep suiker in zijn thee krijgt.

Een verlegen-dankbare warmte vloeit plotseling door hem heen, hij loopt vlugger, voor het eerst sinds lang loopt hij weer vlugger. Maar de grachtweg is lang voor een gehaast mensch!

Rieuwertje strompelt en zwikt, hij strekt zijn arm al naar de huisdeur uit, als hij er nog een meter van af is... Nog vóór hij de stoep opstapt, is hij al half uit zijn pantoffels vandaan en hij valt als een kind op de deurklink aan, en duwt en wringt en stoot met zijn knie.

Maar de deur is op slot!

'Wat... wat... is dat nou?', mompelt hij beteuterd.

En met zijn handen boven zijn oogen gluurt hij, door de warme groene vensterruitjes, de kamer in.

Alles is aan-kant gemaakt daar binnen.

Ruim is het er toch! Wie heeft er ooit aan een muizenval gedacht?

Een kerkachtige rust ligt tegen de wanden aan, zon leunt over de stoelen heen, dat eene bekertje op de kast is een ster van vuur geworden, en breed, voor Engel's leege plaats, staat het blad met het theegerei.

Zwakjes glanst achter een koperen gaatjes-transparant, het olielichtje. Op de theepot ligt een rood-geruite doek, keurig opgevouwen, de kopjes zijn ineengeschoven twee bij twee, en op een hooge voet staat er ook een paars-glazen bakje met groene en rose en goudpapieren bruidssuikers bij.

Rieuwertje kuchelt en slikt, de waarheid dringt langzaam tot hem door. 'Gut-oh-gut', urmt hij, 'ze zelle na' 't feesie 'gaan wezen, ferachtig, allegaar binne ze

na' 't feesie en mijn hebben ze vergeten, mijn hebbe ze allien 'laten!'

Hij wil zich omdraaien en weggaan en hij blijft toch nog even turen.

Daar staat de stoel met het groen saaien kussen. Wat een moeheid heeft die stoel al gedragen, en nòg is hij van top tot teen een en al hartelijkheid...! Rieuwertje voelt zijn zware beenen zwaarder worden, als hij naar die stoel kijkt!

Nooit ook, bij zijn weten, heeft hij zóo de plantjes in de vensterbank bekeken. Vertroeteld zien die plantjes er uit, met wollen draadjes aan dunne stokjes zijn de stengels opgebonden. De aarde in de potjes is stevig aangedrukt, vettig-zwart en vochtig. Zij hebben alles wat zij hebben moeten, die plantjes! Wie praatte er toch over verlept...?

Rieuwertje voelt zijn eigen verkommerdheid scherper als hij op die plantjes let... Een neerslachtige jaloerschheid sluipt van zijn hart naar zijn oogen.

Hij benijdt het glinsterende wandspiegeltje, warm en proper ziet het er uit, en wrokkig gluurt hij naar de rustige klokke-slinger: want zelfs dat ding-zonder-ziel heeft een huis op eigen gelegenheid! Maar het kleine Scheveningsche meisje misgunt hij ook haar veilige goeie plaats-op-het-behang. 'Wat... wat... heb ìkke nou...?', mompelt hij, 'ìkke... nóu?'

Arm en koud kijkt hij toe, een bedelaar aan zijn eigen woning. Hij drukt zijn handpalmen tegen zijn kin en hij bijt op zijn nagels. Nu hij nergens bij kan komen, lijkt alles nog veel begeerlijker-dan-anders.

'Sloof', overreedt hij zichzelf, 'doen nog effe... effe 'n streêtje om.' En zonder dat hij zijn hoofd afwendt, ziet hij het feest in de stad, de dikke uitdagende eerepoort met zijn vergulde kop, en de ver-

veelde vlaggen. Spottend kijkt het feest hem aan. ‘Kom maar... kom maar...’

En Rieuwertje schudt kregel zijn hoofd. ‘O-de-nee’, pruttelt hij, ‘ikke... ik kom niet, beroerd feesie, mijn zel je niet meer te grazen nemen, lammenadig feesie.’

Hij kan dat venstertje ook niet verlaten!

Het is vreemd, het is méér dan vreemd, nu er niemand is, lijken er goeie vredige stemmen bij de kamerwanden op te klinken, de bloemetjes op het behangsel luisteren er naar, en de bekertjes op de kast ook, en de zonneplekken overal, net zoo goed als Rieuwertje's oogen, want Rieuwertje hóórt met zijn oogen!

Daar zijn de bronzen engelenkopjes aan de lamp!, een zachte binnensmondsche lach is die lamp, uitsluitend vanwege de engelenkopjes. En het weerhuismannetje staat in zijn groene buis en rooie broek aan de deur van zijn woning en lijkt zoo'n beetje te neuriën.

‘Buurman’, daast Rieuwertje mal.

En de wind blaast kil over hem heen, hij rilt er van. ‘As ze nou toch de heele middag uutblieven?’, tobt hij plotseling, ‘de heele godganschelijke middag?’ Zorgelijk krabt hij in zijn baardje, hij weet niet waar hij zoo lang blijven moet.

En dan denkt hij opeens aan de achterpoort. ‘Gosterdankie as die open is, en de keukendeur...’ Zijn voeten dragen hem vlug naar het steegje.

En dat steegje slaapt.

Vergeten droomen buigen zich over de kierende schuttingwanden en de blinde achtermuren heen.

Rieuwertje loopt op zijn teenen. ‘St.... st...’, vermaant hij zijn voeten, en zijn oogen worden onrustig.

Vooze herinneringen zijn er in dat steegje blijven hangen, zij dwalen heen en weer, talmen hier en daar, en vinden geen uitweg... Geluid maken zij toch niet,

al schreien ze, en een gewoon mensch zou ze niet zien - Rieuwertje moet er zijn oogen voor neerslaan.

Onzeker als een blinde loopt hij, en hij struikelt haast over zijn hondje.

Nebekadnezer ligt voor de poort van het erf of hij er neergegooid is, zijn uitgestrekte achterpooten zijn tweemaal zoo lang als anders, zijn beide voorpooten liggen slordig dubbel gevouwen en in zijn staart zit een rare kronkel. Hij kwispelt niet, als hij wakker schrikt en Rieuwertje ziet. Maar hij staat wel op, al blijft hij door dommelen. Ontevreden is hij, een mokkendscheef bekje trekt hij, hardhandig is hij zoo pas de deur uitgezet en de baas behandelt hem trouweloos de laatste tijd, die gaat alleen uit wandelen en fluit niet meer voor hij de stad inloopt... Dat is de eer van het hondje te na, en zoo'n beest heeft ook zijn humeur!

Maar hoe zou Rieuwertje dáar acht op geven?!

Dit oogenblik is maar van één ding vol: de klink van de achterpoort. Het duurt nog wel een paar minuten eer Rieuwertje die klink in zijn onvaste hand durft nemen: welk lot is hem beschoren?, een akelige achtermiddag onder het feestende volk?, of ongemoeid op zijn eentje in de kamer...?

‘Heere-gauwentjes’, prevelt hij in spanning, zijn lippen verstrakken, opeens verdriest hij zich, en grijpt toe, en rukt en drukt en schudt...

De poortdeur is ook vast!

Dat strakke in Rieuwertje's gezicht verslapt. Het is of er iets in hem in-een-zakt. Hij leunt tegen een bolle schuttingpaal aan en tuurt - en tuurt... Zonderling hompelt er een gedachte door zijn hoofd. ‘'t Is niet aârs... buten'sloten... altied buten'sloten...’

Eerst na een poos vangt hij een blik van het hondje op.

‘Hoor 's zeun’, fluistert hij, ‘ze kenne toch niet

lang uutblieve, de theeboel staat klaar, en as ze er binne, en wieluu magge er ook in, en ik heb de gelegentheid... dan zel ik 'n skutteltje melk veur je stelen!' Hij bukt zich en aait het hondje over zijn kop, en ondertusschen is hij ook weer heele poozen weg. Hij loopt in de stad en spuwt op de vlaggen, en trapt tegen de eerepoort en zoekt Engel. Hij wil weten waar Engel is. Hij moet zien of Engel schik maakt! Maar Engel is er niet, nergens is Engel te zien!

En zonder een enkele beweging, net zoo snel als hij weggegaan is, komt hij ook weer, bij zijn kleine neerslachtige hond, in het steegje terug. Zijn boosheid is ergens blijven steken. Zijn verdriet heeft een geduldig voorkomen gekregen.

'Kom', prevelt hij, 'gaan mee op 't stoepie zitten, man, veur... in de zon...'

Nebekadnezer kan daar niets op tegen hebben.

Achter elkaar aan sliffen ze het steegje weer uit, de verschrompelde droomen voorbij, langs vergeten gedachten.

En dicht naast elkaar nemen ze plaats op de warme glimmende stoepsteenen.

Het hondje begint het wel knus te vinden zóo, zijn staart wipt een beetje op en neer, hij geeft terloops een slik op zijn borsthaar, zet zijn pootjes keurig-precies naast elkaar en zijn scharminkelig ruggetje verkneukelt zich in de zonne-warmte.

Maar Rieuwertje buigt zich voorover als in pijn. 'Alle deuren', mummelt hij vreemd in zichzelf, 'binne veur jou... veur jou op slot 'daan, man, alle deuren veur... jou...' En dan vergeet hij door te praten, zijn gedachten nemen zijn stem weg. Een herinnering bukt zich diep tot hem over.

Bevreemd kijkt hij om zich heen.

‘Vroeger’ was toch niet op slot!

Hij zit plotseling in dat oue nadenkende kamertje, bij zijn Moeder thuis... Een binnenbrand beet indertijd dat kamertje aan stukken, de dood heeft jaren geleden zijn oue minschie weggenomen - de herinnering zet alles weer als-van-ouds, en levend!, om hem heen.

Een theepot staat te ronken van warmte in een diepe bruin-blikken theestoof, oue geduldige handen vouwen naaigoed op, vriendelijke oogen turen vermoeid en mijmerend door de pijn van een lang leven heen.

In die pijn voelt een opgejaagd hart weer erger zijn besmeurdheid en verknoeidheid, zijn eenzaamheid ook.

En verschrikt wendt Rieuwertje zijn gedachten naar de straat toe.

Maar de straat heeft hem niets te vertellen.

Hoog boven de boomen luieren de wolken, de zonneschijn is enkel maar glans en leegte, een kou slaat uit het grachtwater op, en in de dunne blauwachtige middagschaduwen en in de wezenlooze dag-gloed, staat rond achteloos terzijde gezet werkgereedschap, vaal en verveeld het dagelijksch leven.

Maar het feest dolt in vlaggedoek door de stad en wenkt... wenkt... en op de wentelende sleep van dat feest hotsen de menschen.

Rieuwertje ziet maar ten-naaste-bij wat zijn ooren hem overbrengen, zijn gedachten keeren naar vroeger terug: daar is het kamertje weer, daar is oue minschie.

Altijd is er wat warms om haar heen: vuur in een kacheltje, zon in groene ruitjes, de spitse vlam van een hanglamp, een kaars voor een ronde koperen blaker - maar een onzichtbare warmte is er ook, die warmte komt rechtstreeks uit God's eigen hart.

Luid-op kan een mensch daar niet over praten.

De dagen mogen ondersneeuwen, het mag hagelen en

vriezen, de warme oogen van oue minschie blijven altijd eender. Kale boomen of boomen vol ooft, het doet er niet toe, de goeie rimpelige glimlach van oue minschie verandert niet.

Rieuwertje vouwt zijn handen.

Nog nooit, sinds ze stierf, heeft hij zoo duidelijk de rimpeltjes-glimlach van oue minschie gezien, als op deze middag. Schroomvallig kijkt hij er naar op, en zijn inzicht verbijstert hem als een openbaring. ‘Toe' ik me-oue-minschie heur rimpels niet meer zien kon’, zegt hij in zichzelf, ‘toe' is 't heelegaar mis 'gaan met mijn!’

Op datzelfde oogenblik loopt Engel door zijn gedachten heen, en zíj lacht er wat om!

Een grauwe leegte komt onder die lach vandaan.

Rieuwertje luistert en kijkt tegelijk.

En er springen harde woorden in hem op, woorden die als vuisten geboren worden, en de rimpeltjes-glimlach verbleekt er van.

‘Heb je... heb je wetenschap van... van alles, oue minschie?’, vraagt hij nog.

Maar tusschen hem en de goeie rimpeltjes-glimlach staat opeens een groote afstand en het warme kamertje gaat dicht.

Bleek komt Rieuwertje naar de werkelijkheid toe: hij rilt een beetje, een kilte kruipt bij zijn rug op. ‘O ja - ja, dat is waar ook, hij zit op de stoep buten, en Engel blieft uut, en de kinderen komme niet, nee-nee, ze komme niet...’

Balsturig draait Rieuwertje zich naar het hondje om. ‘Nebekadnezertjen’, mompelt hij, ‘man... ze hebben lak an ons, die âre... ze leête ons in de steek, man.’

Het hondje maakt een grienerig geluid, hij begrijpt de baas!, er is een wonderlijke saamhoorigheid tus-

schen het verschooierde beest en de verworden man.

En Rieuwertje praat met hem, zooals hij met een makker praten zou. Nadenkend steekt hij een vinger op. ‘Weet je wat wieluu binne, man?, wieluu binnen 't uutskot van de samenleving, repallie zoo gezeid, janrap en z'n maat, 'n... 'n opveegseltje verinneweerd tuug... jij en ik... ik en jij, man, en de maaschappij hêt ons issendal niet van noode, issendal niet! En 'n huushouwen net zoo min, 'n huushouwen ken ons misse as kiespien...’

Een buldog holt uit een steegje vandaan, aan de overkant, drentelt wat rond en besnuffelt opmerkzaam een eetrestje bij een boom.

Nebekadnezer heeft al zijn wilskracht noodig om zijn aandacht bij de Baas te houden.

‘Hoe 't nou veerder met ons moet...?’, redeneert Rieuwertje afgetrokken, ‘dat is 'n vreêg zonder antwoord. Ik... ikke bin er heelegaar uut, man, wat ken ik nog anpakken? 't Ienigste... na verloop van tied... ik ken nog in 't groote Huus[1)]... Maar jij, jonkie, jij worde 'n zwarvertjen, ja, dat is treurig, jonkie, dat is diep-treurig... Nou moet je niet vergeten, 'n broek met 'n rood biesie, en zoo'n pet van 't Huus, dat zou jou ook niet an staan.’ Liefkoozend klopt hij het hondje op zijn magere nekje.

En Nebekadnezer schurkt zijn neus bijna-driftig tegen Rieuwertje's elleboog aan: het kan hartelijkheid wezen èn jeuk, allebei. Hij maakt ook weer zoo'n grienerig geluid en hij kijkt schuin-uit naar de bulhond aan de overkant. Zijn borsthaar komt een beetje overeind, en zijn ooren trekt hij plat achterover, die bulhond ginter, is niet bepaald een vriend van hem.

1) Diakoniehuis.

Doch Rieuwertje stelt daar geen belang in.

Hij herhaalt nog 's voor zichzelf, wat hij zooeven allemaal gezegd heeft, en een verwondering rijst hoog in hem op. ‘Dut... dut denk ikke’, soest hij, ‘dut denk ik allegaar...’

Ja, de kleine man met het verkleumde piassengezicht verbaast er zich over dat hij weer denken kan als een gewoon mensch, zóover is het met hem gekomen.

Maar dat verbaasde valt ook weer weg.

En hij tuurt strak voor zich uit - gedachten heeft hij toch eigenlijk niet... Hij ziet al wat verkeerd was in zijn leven, in een enkele gestalte.

Heel ver terug, vroeger, is er een tijd geweest, dat hij zich enkel maar met Enkhuizer kermis bedronk. Nachten waren er niet in zoo'n tijd, aan werk dacht hij amper. Hij zag het kleine gezicht van zijn Moeder door een rosse nevel heen. Op haar vermanende woorden kon hij geen acht geven.

Jenever gutste over de valsch-glinsterende pleizier-dagen heen, jenever droop van de gierende pret-avonden af... Eenmaal heeft hij uit zoo'n verkleurde kermis-avond, die naar jenever met oliebollen, opgebrande kaarsen en vochtig gras rook, Engel overgehouden.

Stuursch en mokkend, of ze met een ketting aan hem vastgeklonken was, liep ze van toen af naast hem voort. Hij keek naar haar breede witte hals en naar haar bruine besliste oogen en op een zonderlinge schrikachtige manier hield hij van haar.

Spottend verdroeg ze zijn liefde, gemelijk liet ze zijn wil toe, altijd kleineerde ze hem.

Vaak heeft hem dat zeer gedaan.

Maar als hij dronk, vergat hij dat zeere, en als hij veel dronk werd Engel, zoo lang hij haar maar niet zag, een lieve vrouw voor hem.

Later kwam die rare ziekte: dorst en angst, een geeuwhonger naar booze dingen.

Engel noemde een tijd-lang zijn naam niet meer. Maar als ze hem aansprak, zei ze: ‘Fielt!’

En midden in dat fnuikende schimpwoord, was het trillend gezicht van zijn oue minschie, en later ook de grijns van Rikkert en de haat-blik van Kako, de felle minachting van Leen en de bangheid van Koosie...

‘Fielt’, denkt Rieuwertje nu ook weer, ‘fielt.’ En hij krijgt een pijnlijk gevoel in de groote rooie hoeken van zijn oogen. ‘Nou... en wat bin ik aârs?, wat aârs? Maar hoe komt 't dat ik zoo bin...?’ En dan staat daar het verkeerde van zijn leven weer in een enkele gestalte.

Hij moet opstaan, en een beetje loopen...

Wrevelig luistert hij.

Het feest zwiert in een wapperend gejoel door een straat vlakbij, geschater springt over de daken.

Er is daarginder zeker iets bijzonders te zien!

Ongedurig zoekt Rieuwertje die vreemde vroolijkheid op en het hondje sukkelt gewillig achter hem aan, eerst heeft hij daar nog wel erg in, later ontgaat het hem weer.

Het verleden duwt hem naar het feest en het feest naar het verleden, en overal is het ondragelijk-benauwd.

Gesloten huizen gaat hij voorbij en jouwende vlaggen.

De simpele achterbuurtjes liggen uitgestorven in de verwonderde middag en turen oud en triest door hun verlegen opschik heen.

Maar op de breedere wegen is het druk.

Opgeschoten jongens dringen-uit-baldadigheid, sputterende oue-mannetjes komen in de verdrukking, oue vrouwtjes raken haast van de been, jonge-meisjes

gier-lachen... Er gaat een liedje door hun lach en een liedje door hun oogen, in de bloemen-kleurtjes van hun dunne zomerjurken golft een dans.

Bezadigde ambachtsmannen doen of ze een borrel te veel op hebben, en bedaarde huisvrouwen dollen of ze de dochters van hun dochters zijn!

De vroolijkheid daast en doet gek en wil al op de dag in avond-uitgelatenheid overgaan, de verveling is weg.

Pleizierig-gehaast dwarrelen de menschen van elkaar weg, dringen weer op-een, en verdeelen zich jolig-oneens in twee hoopen, weerzijds de straat.

Rieuwertje kijkt naar hen, door een heete schichtigheid heen, hij onderscheidt ze niet goed. ‘Wie... wie... binne dat deer...?, wie... deer...?’

‘De optocht’, kondigt een stem aan.

Daar krijgt het feest een glans van!

Muziek ratelt en boemt, paardenhoeven ketsen, kleuren schitteren...

Wat moet dat verbeelden?

Het is of een vorst zijn ‘blijde inkomst’ doet, of een stad zijn koning begroet.

Klokken beieren in de muziek, eerbied omgeeft de golvende wimpels en blinkende vanen. Een glans van oude heldhaftigheid gaat als een sprookje door het ritselend groen. Ridders te paard rijden voorbij en hun wapenrusting blinkt als zilver en hun harnas glinstert als de zon-zelf.

Een witte statiekoets volgt hen, een blauwachtige koningin zit er in met een lange sluier en een scheef gezakt kroontje, en tegenover haar zit een deftig man in groen fluweel met een witte plooikraag om en een hoed met een rosse krulpluim op.

Het zal bepaald een Koninklijk echtpaar wezen.

In de vreemde tooi van een verre tijd gaat soldatenvolk daar achter aan.

Rieuwertje heeft al-lang zijn hoedje afgenomen, hij weet in het minst niet waarover het gaat, noch wie het zijn kunnen, maar hij is te eerbiedig om, met de anderen mee, hoera te roepen.

Hij is er ook niet in de stemming voor.

En de indrukken volgen elkaar zoo snel op. Hij heeft geen tijd om ergens over na te denken.

Als zijn oogen de spiegelende koets los moeten laten, dringt een andere vreemdigheid zich al-weer aan zijn belangstelling op.

Chineezen trekken voorbij.

Die Chineezen lijken in hun kleurige bloemetjeskleeren op stukjes regenboog. En het is een wonder, een groot wonder! Zij doen aan andere gezichten denken, die Chineezen, aan bekende gezichten. Zij grijnzen onder hun slappe knevels en zwaaien met hun lange staarten, en ze zijn toch niet... op wie ze lijken!

Rieuwertje houdt zijn hoedje plat gedrukt in zijn handen, zijn oogen sperren. Als een man uit een vreemd land staat hij daar. ‘Wat is er toch...?, wie... toch...?’

En dan raakt opeens de optocht verstopt! De ridders voorop zullen ergens halt moeten houden, nu kan de statiekoets zeker ook niet verder, noch de bonte cavalerie daar achter... De Chineezen blijven grinnikend steken, en die achter hen aankomen moeten allemaal wachten.

Vlak voor Rieuwertje staan een paar vreemdsoortige personages stil. Hij neemt hen scherp op, en zijn mond valt open... Hij wil scherper kijken dan hij kan, hij wrijft in zijn oogen en kijkt dan weer doordringend, maar uitgekeken komt hij niet!

Daar staat een Sultan met zijn lijfwacht in goudachtig bloemetjesgoed, in bloemetjes-schoenen, in broeken van louter zomer-gloed...

En die Sultan lacht hoovaardig tegen Rieuwertje en knikt grappig-uit-de-hoogte, en de dikke lijfwacht wipt op zijn teenen en zwaait met zijn opgestoken bloemetjes-paraplu.

Rieuwertje ademt diep en hij slikt zenuwachtig en hij denkt: ‘Zoo ferachtig as God, dut is nou weer 'n droom.’

Maar dàn dat geluid...! Hij gelooft zijn eigen ooren niet, en hij vertrouwt zijn oogen maar half.

Uit de mond van de Sultan komt de stem van de Cosmopoliet. ‘Dag... zeun...!’

En in de oogen van de lijfwacht, lacht de Knaak.

‘Gos... goster... dankie...’, stamelt Rieuwertje, ‘bin jullie... jùllie...?’

En de Cosmopolietachtige Chinees maakt van zijn soepel-lange lippen een soort van slurfje, eer hij deftig-toestemmend knikt: ‘Wieluu binne... wieluu...’

Ruw wringt Rieuwertje zich tusschen een dikke man en een dikke vrouw door, naar voren: hij wil er meer van weten! ‘Hoe... hoe bin jullie zoo... zoo op 'tuugd...? Wie... wie hêt dàt deên...?’

Zoetelijk-waardig zegt de Sultan: ‘De feest-kemissie veur 't vreemdelinge-verkeer hêt ons uut'nood, man, omdatte we zokke nette jongens wasse...’ Meteen schiet hij met een mal vaartje verder, naast de schommelende lijfwacht, want de optocht is niet meer verstopt.

Jaloersch kijkt Rieuwertje hen na.

Het verguldsel aan hun kleeren glinstert hel, en hun bebloemde statigheid schittert als een open lach. Mooi zijn die twee, bewonderd worden die twee!, zij hebben

het goed, zij hebben het méer dan goed! Vergelijk Rieuwertje daarbij, Rieuwertje heeft niemendal!

Spijtig oogt hij bij zichzelf beneer, van zijn broek met de scheuren naar zijn uitgerafeld boezeroen, en triest drijft het door hem heen: ‘Ikke...?, ik bin niks as 'n prularie-ding...’

Menschen dringen langs hem heen, hij kijkt op en even slaat er - het is iets onzinnigs in Rieuwertje! - op een warme schrik een onredelijke verwachting door hem heen.

Daar gaat Engel met Leen en Kako met Koosie. En dan is er ook nog een jongen van Timmen-de-barbier bij... Schuin-uit kijken ze van hem naar elkaar en gichelend werken zij zich door de menigte heen, van hem nemen ze geen notitie meer.

Kako hinkt erger dan ooit en Koosie huppelt. Op Engel's hoedje glinstert een groote koperen gesp, en Leen krijgt de wiegelgang van een gezette vrouw. In een oogenblik tijds zijn zij verdwenen.

Een nijdige knijperige kou valt op Rieuwertje aan.

Sufferig staat hij stil.

De optocht wandelt verder en trekt de menschen mee.

Híj blijft alleen achter. Zoekend kijkt hij om zijn beenen heen: Nebekadnezer is er ook niet meer, die is in het gedrang van hem afgeraakt. ‘Beesie... beesie...’, prevelt hij, ‘me beest.’

Kil-verdiept staart de straat hem aan, en opmerkzaam beschouwen de leege huizen hem.

De kou in Rieuwertje's binnenst wordt zóo groot dat hij er van schelden moet. ‘Tuug!, tuug!’, pruttelt hij beverig, ‘harki... harkitekte...’, en hij verroert geen vingerlid, maar zoo op het gevoel af, lijkt hij enkel-en-alleen uit twee wringende handen te bestaan.

Zonder doel sjokt hij de straat uit, en de piekerende

stilte in. De verwaarloosde straatsteentjes kijken zwaarmoedig naar hem op, pessimistisch gluurt hier en daar een stoffig schuurraampje.

Bij een schut staat Rieuwertje stil, en gedachteloos peutert hij een losgeraakt spaantje van een paal. ‘Oue minschie’, fluistert hij, ‘al most ik me bienen an puun loopen, ik zou nóu na' je toekomme, as 't kon... as 't kòn...’

Maar oue minschie's glimlach is zoo ver en zoo bleek, hij kan er zijn gedachten niet aan verwarmen.

Werktuigelijk slentert hij verder, en eer hij er op verdacht is, staat hij weer voor de achterpoort van zijn huis... Werktuigelijk vat hij de ijzeren poortklink aan en de klink geeft mee, de poort draait open!

‘Jisses’, mompelt hij in verrassing, ‘jìsses!’

Schuw gluurt hij naar binnen, eerst durft hij alleen maar zijn eene voet op de grond van het erf te zetten, maar na een poos komt zijn andere voet er toch ook bij. Dan sluipt hij behoedzaam verder, klam-van-bangheid, en op allerlei verschrikkingen bedacht: Engel's blaf-stem, de beet van een kwaadaardige hond, de booze handen van Rikkert! Maar er gebeurt niets.

Er is enkel maar vertrouwdheid en beveiliging... En Rieuwertje lacht als een gek, hij haakt zijn beide wijsvingers om zijn mondhoeken heen en trekt zijn mond breed. Dat is van louter pleizier, er danst een dronken plan door hem heen... ‘Wacht maar - wacht maar’, mort hij dreigerig. En op beverig-bange beenen sluipt hij naar de keukendeur toe, maar dié is toch op slot! Nadenkend krabbelt hij in zijn baardje en hij knikt herhaaldelijk - het mysterie van de open poort heeft hij al opgelost. ‘Er is ientje op de plaas 'weest om te drinken uut de regenbak of-zoo en die

hêt vergeten te sluten!' Een groote gerustheid vervult Rieuwertje's hart.

Hij gaat op zijn gemak de boet in, en kijkt er een beetje rond. Turven zijn er opgestapeld en talhoutjes, jawel - jawel, maar aan een verroeste spijker hangt ook nog een groote sleutel. Die sleutel springt haast tegen Rieuwertje's oogen op, al blijft hij doodstil aan de spijker hangen.

'Oei... jemig', zucht Rieuwertje diep-verwonderd, want de sleutel licht hem in. Hij heeft immers ook nog een hang, in die hang moet nog het een of ander wezen, een kleinigheidje onder een steen. 'Verdijt', knikt Rieuwertje sloom-opgetogen, 'verdijt!' En oogenblikkelijk gaat hij er met de sleutel van door. Zijn lippen perst hij dun, maar in zijn voorhoofd lijken lachrimpels te komen. Dat duistere plan springt weer door hem heen. Zonder pleizier glimlacht hij, en midden in zijn glimlach zit een pijn. 'Nou ja', mompelt hij vaag, 'ikke... ik wil ook wat...' En dan slaat alles vlak.

Ginder, voor het paadje-naar-de-hang, gaat het raar toe met de mager-bleeke dochter van Sien Kruzemuntje, de broodventster. Ze wil het steegje in loopen en ze is er niet toe in staat. Drie, vier beverig-onzekere stappen doet ze, dan raakt ze, door de macht van iets onzichtbaars uit de richting, en hard, met een smak, komt ze tegen de schutting er naast terecht... Halsstarrig probeert ze opnieuw het steegje in te loopen, telkens vangt de plankenwand haar op. En met haar armen tegen het schut, huilt het bejaarde kind. Maar plotseling houdt ze dat huilen ook weer in. Voetje-voor-voetje schuift ze langs de schutting-wand voort en gaat zoo ook de houten hoek om, en verdwijnt in het steegje.

‘Gostur, gostur’, fluistert Rieuwertje verbluft, bang zoekend oogt hij om, in de sombere achterbaksche stilte van de straat. Het zou hem in het minst niet verwonderen, als er nu ook nog ergens een kleine zwarte vrouw stond te loeren, een vrouw die lange meisjesharen steelt en als een spin door een web klautert.

Maar zíj is nergens te zien.

Beteuterd wrijft hij in zijn oogen: ‘'n... 'n Nachtmarrie?’, mompelt hij verbijsterd, ‘'n zweere droom...?’

Zelf loopt hij dan ook het steegje in. En door de mijmerende gele middag-stilte, gaat toch in levende lijve de dochter van Sien Kruzemuntje. Een zware droom is dìt dus niet!

‘O minsch, o minsch’, zucht hij telkens, en hij kan van het griezelig-wonderbare maar niet uitgedacht komen... Dat mooie plannetje krijgt er iets ongeoorloofds van! Hij probeert het los te laten, hij wil het uit zijn gedachten duwen, en meteen zakt hij weg in een kille spookachtige eenzaamheid, een eenzaamheid die zich uitstrekt tot diep in de avond, tot in de nacht.

‘St... st...’, doet hij gek. Er komt wat hipperigs in zijn stap, hij steekt naar links en naar rechts zijn tong uit, en hij laat zijn knieën knikken of hij bang is - het plannetje gaat door.

De verzakte poort naar de hang kijkt hem onnoozel-verbaasd aan, en het pad-er-achter is haast dichtgegroeid van onkruid. Hij sluit de hang open, spiedt het stinkende donker in, en stoot schuw-driftig het luikje open.

Zie-je-wel!, daar in de vloer is een hobbelige steen die wat hooger ligt dan de andere... Rieuwertje wipt hem met een stukje ijzer op. En zoo waarachtig als de

heete hel, in dat grauwe holletje-er-onder glinstert nog een beetje geld - niet meer dan een halve glimlach - maar Rieuwertje grist die zilveren muntjes gretig naar zich toe: twee guldens en een paar dubbeltjes, o-ho... hij is een man-in-bonis! Gehaast legt hij de steen weer op zijn plaats en sluit de deur.

Naar het huis van Sien ziet hij geen oogenblik meer om. Hij heeft nog gedurig het vertrokken huil-gezicht van haar bezeten dochter voor oogen, dat is al erg genoeg!

Zoo gauw hij kan loopt hij de straat op, hij wil een beetje monterheid koopen.

Maar bij dikke Woutjen mag hij niet meer komen. Een stem-van-binnen zegt hem dat opeens. ‘Zoo gauw hij deer 'n voet over de drumpel zel steken... staat hem 'n zweer ongeluk te wachten.’

Verschrikt mompelt hij: ‘Leêt ik oppassen!’ En hij sluipt schichtig de gore achter-af-‘knip’ in van gele Luut. Staande drinkt hij aan het smalle toonbankje een paar borrels uit, betaalt, en gaat zijns weegs weer.

Luut is pokdalig, zomersproetig en scheel, een gedoken man met een diepe pet, hij kijkt Rieuwertje na over de hor.

Maar daar zal Rieuwertje op letten!

Een tintelend gevoel veert in hem op, en hij krijgt weer aardigheid in allerlei snakerij. Telkens spuwt hij op de straat, manhaftig staat dat. Hij wil ook lachen, overluid wil hij lachen, maar dat kan hij niet meer.

Zijn lach klinkt als een verschrikte dikwijls herhaalde uitroep.

En als vanzelf komt hij weer in het schuurtje op zijn erf terecht. Naar het hondje kijkt hij ook nog om, maar het is er niet... En zoo eigenaardig is dat: hij staat een oogenblik stil en hij laat zijn oogleden een

beetje zakken... Daar komt de optocht aan, in zilver en goud, en vertreedt het hondje... een rijtuig-wiel gaat over zijn achterlijf, de bloemetjes-voet van een Chinees trapt zwaar op zijn pootjes. Het hondje ligt op zijn rug en bloedt dood, en kijkt met jankende oogen naar zijn baas, maar zijn baas is er weer niet!

Rieuwertje loopt een stap of wat achteruit, een boomtak prikt in zijn nek, en hij valt uit zijn schrik-gedachte vandaan in de werkelijkheid. ‘Lariefarie...’, sputtert hij. Maar een harige plooi boven zijn neus beeft. Hij is chagrijnig, maar hij neuriet toch. En om zich te verzetten neust hij overal rond in het schuurtje.

Tusschen de schraagbalken hangen gedroogde scharretjes aan een touw. Elk scharretje is met zijn staart aan het touw vastgeknoopt, en steekt zijn vinnig bekje, grijs, hard en spits, naar omlaag.

‘Franjes!’, grinnikt Rieuwertje mopperig. Hij wipt het touwtje met de vischjes van de spijkers af, en windt het om zijn nek, rond zijn schouders en onder zijn armen door, het staat wel aardig.

De drank danst een beetje door zijn gedachten heen. Hij steekt zijn hoedje in zijn broekzak, en op zijn hoofd zet hij een wijde bol-roode Sinter-Maarten, een afgedankte schat-uit-het-schuurtje. Dan krijgt hij zijn grauwe versjofelde ‘oliede’-jekker in het oog, en die mislukte lach schreeuwt weer in zijn keel.

Waarom moet er nu ook juist een kannetje met petroleum en een volle doos met lucifers bij die jas staan? ‘'t Is of 't spul spreekt’, daast Rieuwertje, en het plannetje in zijn hoofd begint al-meer te flikkeren.

Hij neemt alles mee: de jas, het kannetje en de doos, en hij laat zijn knieën weer knikken, net of hij bang is, maar hij is niet bang meer.

Neuriënd schommelt hij de achterpoort uit, zijn heupen dansen, en zijn beenen zwaaien - en zij zwaaien niet, omdat ze zoo móeten doen, vanwege de drank - maar alleen omdat het jolig staat.

Met een omweg gaat hij naar ‘'t Zuud’. Menschen komt hij bijna niet tegen, de menschen zijn met het feest meegegaan, Rieuwertje praat toch evengoed met hen. ‘Héla... ik... ikke bin me-eigen feesie, en me-eigen eerepoort...! Ziene jullie mijn, minschdom? Ikke... ik bin ook verkleed, minschdom. Ikke bin de... de Koning van de... de Portegeezen. 'n Best volkie die Porte... gee... geezen, 'n - n pietsie gee... geeserig, n-ja, 't mot wàt wezen. Volmaakt krieg je 't nooit... Enne... en... wat... wat zeggen jullie van mijn kleedasie, minschdom?, net zoo mooi as die duvelsche Cosmopoliet en die weerskoensche Knaak, is 't niet zoo...?’ Hij weet best dat hij zoo-maar-wat zanikt, van zoo'n stuk of wat borreltjes kan híj niet dronken worden! Zijn gedachten zijn om zoo te zeggen, eventjes goed doorwarmd geweest, nu beginnen ze al-weer af-te-koelen... Hij is genoodzaakt luid-op te praten, en hij moet beslist lollig heen en weer zwaaien, anders zal de schaamte hem aanblaffen als een booze waakhond, en hem bijten.

Donker kijken de geveltjes op hem neer, leeg de ramen. Het is een heel gemis dat er zoo goed als geen toeschouwers zijn. Een enkel oud vrouwtje hangt over haar onderdeur, er spelen een paar kleuters hier en daar, en dat is dan ook alles.

Met stampende stappen loopt Rieuwertje de brug van ‘'t Zuud’ op, leeg is die brug: het feest is er over heen gegaan...

Rieuwertje doet toch of zijn maats naar hem kijken.

Pocherig gaat hij te werk, maar zelfs zijn glimlach kleurt.

‘Kom dut zien!’, schreeuwt hij, ‘kom hier heenen, minschdom! Rieuwertje Brand is zijn eigen vuurwark! Nooit eer vertoond, nooit vertoond, 'n kosteloos spultjen!’

Hij giet het oliekannetje leeg op de jas, en houdt er dan een paar brandende lucifers bij. Met een proestende zucht schiet er een vlam te voorschijn. Walsend-met-de-wind tolt de brandende jas over de brug, zwaait piasachtig met zijn vlammetjes-mouwen heen en weer, hompelt hinkend langs de ijzeren leuning en holt in stank en smook weer naar zijn wettige eigenaar toe.

Rieuwertje springt die behendige jas nog bijtijds uit de weg. ‘Dut is ter eere...!’, zing-schreeuwt hij heesch, ‘dut is ter eere van 't Vorstenhuus, van 't dierbaar Vorstenhuus! Hiep, hiep veur Oeranje... hiep, hiep veur de gouë koes en de zwientjes van de Prins...’

Baloord-bluffend zet hij zich schrap tegenover de knetterende vonkende jas, hij rekt zijn hals, steekt zijn neus in de lucht en ziet er uit als een haan die kraaien wil. ‘Ikke... ìk heb lol...’, tiert hij met een magere kakelstem, ‘Rieuwertje Brand die... die hêt de meeste boel lol... de boelste hoop lol...!’ Hij scheurt scharretjes van zijn touw-sjerp af en slingert ze doelloos rond. Zijn hoofd met de roodpapieren plooi-kap laat hij mal heen en weer bengelen, vèr steekt hij zijn tong uit en hij doet of hij danst.

Maar het is raar: hij kan niet meer feestvieren.

Daar staat hij nu bij zijn eigen pretje, en hij kijkt er naar met de pruttelende spot van een buitenstaander. Luidkeels lacht hij en hij neemt geen deel aan die lach.

De knikkende buigende vlam-die-een-jas-geweest-is amuseert hem, in waarheid, geen oogenblik. Hij

schuifel-danst er om heen, en een onverschillige vreemde kijkt verveeld toe. De vreemde-die-hij-zelf-is haalt zijn schouders op en tikt tegen zijn voorhoofd. ‘Man, met jou is 't finaal mis.’

Lusteloos dwarrelt de wind nog even om de vermoeide vlam heen, vonken vliegen de lucht in, een stuk bruggehout wordt zwart en smeult een beetje, de vlam heeft te lang op één plek gestaan!

Als een beteuterde kwajongen let Rieuwertje er op, hij zou wel graag hard weg willen hollen en hij verzet nog geen voet. Er komen nu ook geruchten uit de verte, stappen en stemmen en kraaiend gelach...

Een boos oud-vrouwtje haalt een paar nieuwsgierig-genietende kinderen van ‘'t Zuud’ af en scheldt hem uit. ‘Boef’, piept haar broze kraak-stem, ‘boef, je moete in 't kesjot, ik zel de diender roepen, boef, je moete op'pakt worde, je binne veur de samenleving gevaarlijk, je binne gek!’

Rieuwertje weet zoo gauw geen antwoord te bedenken, maar de hinkende vlam, zoo uitgeput als zij is, slift wraakzuchtig op haar toe.

En het nijdige oude wijfje loopt zwikkend weg, dicht achter de gillende kinderen aan. Ze steekt haar vuisten boven haar hoofd uit en krijscht booze woorden, haar fladderend lijf is een en al dreiging.

De vlam doet haar toch geen kwaad. Aanhankelijk als een hond, wendt de gloed zich om, en keert naar Rieuwertje terug.

Maar Rieuwertje doet al niet meer of hij schik heeft. Hij trapt de vlam in elkaar en gooit een paar smeulende lappen in het water.

‘Pelisie?’, mompelt hij beduusd, ‘pelisie...?’

Er zijn muffe celletjes in de gevangenis achter het stadhuis, iéts weet Rieuwertje er wel van, een bal-

dadige kermisnacht-van-vroeger steekt in de verte de gek met hem! Afwerend trekt hij zijn schouders op.

‘Tjikkig - tjikkig’, sputtert hij beducht. En hij schuift vlug het vloeipapieren vod van zijn hoofd, zet ordentelijk zijn hoedje op, steekt het oliekannetje in zijn wije broekzak en gaat er schielijk van door.

‘De dienders zelle me op 't spoor komme’, tobt hij, ‘ik moet me verbargen.’

Schuw ziet hij rond, en vijandig blikt alles terug: stug is de straatweg en stroef de rooie zeemuur, barsch glinstert het zilveren Westen, en de zee loopt al grauwig uit de rosse avond-gloed vandaan. Dat grauwe is het begin-van-de-nacht!, ja, ja, de nacht komt al in het water, en de nacht-eenzaamheid staat al kant en klaar op de leege kim.

Rieuwertje rilt.

De lichtlooze seinlantarens turen mopperig over hem heen en de berghokken van de Sneeker-booten laten duidelijk uitkomen dat ze stevig-gesloten deuren hebben.

‘'k Bin gien inbreker!’, sputtert Rieuwertje.

Schichtig oogt hij om.

Een diender ziet hij nog niet!

‘Je moete toch wegkrupen’, spoort hij zich aan, ‘wegkrupen moet je...!’ Hij sjokt over de aanlegsteiger van het ‘Hoofd’, en de grijze steenglooiing gluurt rustig-vertrouwelijk door de naden van het plankier, naar hem op.

Rieuwertje krijgt een ingeving...

‘Ol reit’, geeft hij toe. En hij zakt behoedzaam naar omlaag, loopt gebukt onder het plankier-pad door en gaat in de luwte van een vischhouer zitten. Zijn knieën trekt hij op tot aan zijn kin, hij bindt een zakdoek om zijn hals, duwt zijn hoedje diep op zijn hoofd en vouwt zijn handen.

‘Weertoe’, overlegt hij melancholiek in zichzelf, ‘is de minsch op de wereld...?’ Strak-bespiegelend staart hij op het water, hij wil zijn gedachten vlak bij zich houden, en zij drijven ver weg - ver weg... en zij luisteren op een afstand naar hem.

De wind trekt rimpels in het water en zucht en prevelt, hij maakt de grijze onzekerheid van de zee nog grooter en de eenzaamheid in een menschenhart dieper.

Rieuwertje huivert er van.

Maar zijn verre gedachten zeggen onderdrukt: ‘Zoo doet hij ook nog over duzend jeer, die wind... Eeuwenher was dat iender...’

‘Ja-ja’, knikt Rieuwertje op een distantie. Zijn oogen pinken lodderig.

Een kilte van buiten-af wil hem naar een innerlijke onrust toetrekken, maar een doezeligheid-van-binnen houdt hem vast.

Kleine geluiden zingen dicht aan zijn ooren: een anker-ketting ratelt schor, meeuwen roepen elkaar domp iets toe, het donkere waarschuwingssignaal van een misthoorn wordt een klein mat gepruttel.

Telkens, en zonder dat hij er voor op moet staan, is Rieuwertje even weg... Dan botst er een nietig geluidje tegen zijn ooren aan, hij komt haastig terug. ‘Watte?, wàt...?’

De wind en de zee bakkeleien onderling met elkaar, het gaat buiten hem om.

‘Weljadie man, weljadie’, geeft hij onzeker toe, en onmiddellijk verdwijnt hij weer...

- Op groene beenen stappen de golven naar hem toe, en nemen hem mee. Een schip met zes verdiepingen wandelt op de zee, en wil hem er onder zeilen. Vinnig klappert het schip met zijn zeilen, het nadert haastig,

het heeft een scherpe boeg. Rieuwertje wil zwemmen om het gevaar te ontkomen, en hij heeft armen noch beenen. Hij wil luidkeels om hulp roepen en zijn stem is weg!

Als dan de nood op het hoogst is, maakt de avondkou hem wakker.

- Ontdaan ziet hij op. Nog altijd zit hij op de grijze steenglooiing onder het veilige plankier. Zijn handen tasten vragend rond, zijn gedachten ook. Een blinde onrust schiet naar voren in zijn hoofd. ‘Wat ook weer...?’

Pijnlijk in de lendenen, staat hij op. Eerst als hij loopt, denkt hij: ‘Dat is waar ook: de pelisie... de pelisie...’ Maar wat er dan door hem heen vlaagt, is niets meer dan een vervaagde angst-uit-het-verleden. Tusschen die angst en dit oogenblik staat die worsteling onder het schip-met-de-zes-verdiepingen. ‘Tjeemig’, lamenteert hij nog, ‘wat 'n stoestand was datte...’ Zijn oogen dwalen naar de stad en dat klagelijke in hem knapt plotseling af.

Een witte lichtband glanst nevelachtig om de kop van de Zuidertoren. Dat hebben die ginnegappende werklui dan toch klaar gekregen! Een groene gloed springt uit een straat vlakbij, Bengaalsch vuur.

Dat gekleurde licht trekt Rieuwertje aan, het is hem ook plotseling weer of hij enkel maar van nachten-zonder-dagen af weet. Schielijk loopt hij op de groene straat toe.

En een droom ontvangt hem: de oue ruitjes in de huizen lijken te branden, goud-bronzen vlammen kruipen bij het vensterglas op, de huizen zelf zijn voor een groot deel weggezonken in de avond. Het groene licht bestrijkt een onderpui, een stoepetje, een stuk muur, en grijpt dan plotseling een gezicht beet, en doet raar met een vroolijke mond.

Een verdord vrouwenhoofd in een witte muts lacht over een onderdeur en boven haar grijnst op een verweerde stutbalk een verbrokkelde leeuwenkop. Maar de diep-zwarte schaduw om haar heen, kan geen kleur aannemen.

Menschen dwarrelen voorbij: een stoet van kopergroene figuren met verstarde pret-gezichten, en elke lach die Rieuwertje voorbijgaat is spookachtig-groen-en-lichtend, een angst-droom op zichzelf.

Plotseling komt hem uit het flitsend gedwarrel ook nog een goede raad tegemoet, een zilver-groene politieagent duikt op. ‘Je weghouën, man’, fluistert die raad, ‘je weghouën.’

En schuw en schuldbewust zoekt Rieuwertje de verkleurde schaduw op.

Maar de lichtende toren wil hij toch zien van heel dichtbij, zelfs ten koste van zijn veiligheid! Hij loopt een steegje door, dat bekort de weg, en op de gracht blijft hij steken.

Weerzijds de boomen hangen aan onzichtbare lijnen brandende lampions. Vlakbij, waar Rieuwertje staat, zijn dat groote ronde licht-bollen, doodstil hangen zij in de verbaasde avond, helder weerspiegelen ze in het zwarte gladde water: scherp-geel, vlammend-rood, teêr-wit en hel-oranje. Verder-op, en naar het einde van de verte, worden zij dubbele snoeren van gouden en zilveren en helder-gestreepte kralen aan draden-van-glans geregen, en de blinkende Waterpoort vangt ze op, de Waterpoort is het pralende slot van de kraaltjes, zij is van boven tot beneden met stralende witte lichtjes aangekleed, het oude Potter-huis achter haar ook. En die hooge blank-flonkerende licht-lijnen daar en die bevende vlammetjes-bogen doen, zoo uit de verte, aan een rijk oud paleis denken.

Dwars door een droom-herinnering heen, tuurt Rieuwertje er naar, het is opeens niet zoo erg onmogelijk dat Koning Salomo achter die juweelachtige lichtjes-poort woont.

De kleine man heeft er geen oog van af, hij vergeet er de glanzende toren-kop bij.

Als hij pluurt, worden de lichtjes ineen-vloeiende sterren. Zelfs de lieve Heer zou achter die zilver-reine sterretjes-poort kunnen wonen: de lieve Heer in een kring van blinkende Engelen, op een troon van goud, achter zacht-zingende harpen.

Langzaam loopt Rieuwertje op de paleis-poort toe, om de drie, vier stappen blijft hij stil, hij wil zuinig genieten, lang wil hij over de weg doen.

Maar als hij aan de weg denkt, schiet het hem plotseling te binnen, dat hij nu regelrecht op huis aanloopt. ‘Tjeemig... tjeemigie...’, prevelt hij verbouwereerd, ‘dat is waar ook...’ Zijn hart valt uit een droom vandaan, zijn aandacht uit een kleuren-feest, en zijn schik in de lichtjes-avond heeft een knoei.

‘Niet doen - niet doen!’, verzet hij zich onbeholpen. Maar, als zooveel andere keeren, telt hij de huizen die hij nog voorbij moet, eer hij aan zijn eigen huis toe is.

‘Weten ze déer wat ik 'daan heb?’, tobt hij.

En zijn angst zegt: ‘Ja, dat weten ze...’

‘Zelle ze mijn deer hard om vallen?’, bibbert het in hem.

En zijn ervaringen antwoorden als uit één mond: ‘Ja, dat zelle ze!’

‘Slaane ze mijn?’, kreunt hij, en hij buigt zijn hoofd al wat weg.

‘Offe ze’, treitert zijn onrust.

Maar zijn verstand zegt nuchter: ‘Zooveer zel 't niet loopen, man, zooveer niet!’

En meteen is hij vlak bij zijn huis.

De pui heeft paarse en gele licht-strepen, een rood-oranje vlek brandt in de spiegelende ruitjes, en de goudachtig-glimmende straatdeur staat aan.

Ze schemeren daar binnen, een theelichtje-zonder-pot brandt op tafel: vier onderhelften van groote-menschen-gezichten komen te zien, en dan is er ook nog de zij-helft van een kinder-snoetje: een rooie koon, een nietig vlechtje, en een klein oor.

Rieuwertje wil nog verder slenteren en hij kan niet, nee, het is hem onmogelijk. Eer hij er op verdacht is, staat hij al in de gang, maar hij loopt op zijn teenen, hij sluipt... Omzichtig trekt hij zijn pantoffels uit en stommelt niet, en stoot nergens tegen aan.

Achter de half-open kamerdeur mompelen vinnige stemmen, Rieuwertje verstaat er nog niets van, hij heeft zware gonzingen in zijn ooren, maar zijn knieën beven en zijn handen worden al koud: de eene schrik komt bij de andere!

Toevallig raakt hij een harde puilende bobbel aan in zijn broekzak. ‘Tjikkig’, sputtert hij, ‘'t petrolie-kannetje...’ En benauwd vliegt het in hem op: ‘Wegbargen, man!, in de skuur, op z'n plaas zetten, man.’ Hij wil zijn hand al naar dat kannetje uitstrekken en hij vergeet het. Stokstijf blijft hij staan, en denkt aan zijn losbandigheid van die middag niet meer, hij luistert...

‘Nou Leen de bruud wordt’, zegt Rikkert kregel, ‘moet jij toch over de brug komme, oue minsch, bij tante Truutjen!’

En daar ratelt en raffelt Engel's stem... Zij moet diezelfde zinnen al vaak gezegd hebben, het gaat haar zoo vlot af. ‘Ik zel hem wel lijmen! Teuge dié ken ik

'n seswiet[1)] wezen. 'n Zacht lijntje, aap wat heb je mooie jonkies, 'n heele laag suker... Maar dan... dàn...', scherp is Engel's stem geweest, nu wordt hij kerelachtig-zwaar, 'as dat gedoente op 't Stadhuus veurbij is, asse we him niet meer van noode hebben...!, hau effe!, dàn verwisselen we de peerden. Ik zel hem wel mores leeren, ik zel 't hem wel inpeperen...'

Rikkert verkneukelt zich daar al in. Het is aan zijn lach te hooren. 'Vertel 't hem zoo metien', dringt hij aan, 'vertel 't hem damee, as hij thuuskomt...'

Netelig grinnikt Kako met hem mee, maar Leen moppert wat onpleizierigs binnensmonds.

Hoog schiet Engel's ratelstem daar over heen. 'Weerom damee niet?, vanzelf vertel ik 't hem damee! Wat aârs!, wie aârs! Leêt maar an míjn over, dat is míjn toevertrouwd, 't zel 'n spul worden! En we doene maar net offe we gek binne, en offe we nargens van of weten, we speulen net zoo lang mooi weer, tot hij zijn naam 'zet hêt veur... veur de burgerlijke stand, op 't Stadhuus.'

'Zoo gauw we hier weer uut de vigelanten stappen', verlustigt Rikkert zich, 'sturen we hem subiet de streêt op! Weljaase, we doene toch zeker direk de knip op de deur?, en de god-ganschelijke dag leête we hem an z'n lot over.'

'Eten dien je hem toch te geven', protesteert Kako vermoeid, 'eten geef je nog an 'n zwarvende hond...'

'Hij kriegt zooveul eten', valt Engel daar op in, 'as hij in zijn oogen wegdragen kan, já.' Scherp klinkt dat niet, wel beslist, maar een lach lijkt die woorden warm in te wikkelen.

1) Jezuïet.

Oh, ze zijn daar goed met elkaar, ze maken daar geen ruzie met elkaar...

‘Hêt hij... hêt hij wezenlijk z'n oliede-jassie in brand 'stoken?’, vraagt Koosie klagerig.

En een andere pijn wendt zich naar Rieuwertje toe.

Hij luistert niet meer... Zijn gedachten willen een schrijnend verdriet ontwijken, en glijden dan toch over een diepe zeere verwondering heen. ‘Watte nou toch? Leen de bruud?, Leen die gieniensen 'n vrijer hêt, mot die in'skreven worden...? En je skoonzeun...? De satan zel hem kennen! Maar jíj, man, jíj weete nargens van of, man, nargens... Jij worde weg'warkt op de trouwdag van je dochter...’

Bitter bedroefd schudt hij zijn hoofd. ‘Iens is 't verkeerd 'gaan, nou blieft 't verkeerd gaan, nou moet 't altied deur verkeerd gaan. En ik... ikke... ken niks teugen houën, ik mot teuge de grond, ik mot kepot, dat is me vonnis, dat is me zweere vonnis...’ Zijn hart huilt.

Het afgeluisterde gesprek gaat hem voorbij - en hij ziet een kale barre eenzame dag-van-louter-pijn. ‘Die trouwdag’, klaagt hij, ‘is arger dan vedaag, veul en veul arger. Ik... ikke wor' as 'n beest van de deur 'jaagd, ikke... ik mag stikken... krepeeren...’

Het is of de duivel zijn ziel uiteen rukt.

Zie, hij kan op zijn vuisten kauwen of het eten is!

‘Slungel’, scheldt dat verhavende hart van hem, ‘sloome!’ Zonderling-koud wordt hij opeens, het is of zijn bloed bevriest, maar hij krijgt wakkere gedachten. Hij weet precies wat hij doen moet.

Listig sluipt hij terug naar de voordeur, rammelt met de klink, strompelt over de matjes, bonst de kamerdeur stoetelig open, en hompelt lawaaierig naar binnen.

Het is een heel ding dat die anderen niet woedend

opvliegen, maar al vlogen ze hem aan, het zou hem nu niet meer kunnen schelen. ‘Hau...’, bromt hij raar op een afstand.

En Engel denkt hem nog naar de mond te praten. ‘Man, weer kom je vedanen? Je boterhampies mit witte suker en zoetemelksche keês, stane al uren lang klaar. 'k Zel gauw 'n lekker varsch bakkie koffie veur je inskenken.’ Een bedwongen lach bibbert in haar woorden.

En Leen zit doodstil en strak, maar de vaag-verlichte gezichten van de anderen worden breed-van-pret.

Het ontgaat Rieuwertje niet.

‘Hau’, gromt hij weer. En dat is alles wat hij Engel antwoordt.

Hij weet ook amper dat hij op een goeie stoel aan tafel zit, zijn witte boterhammen en zijn dampende koffie ziet hij door een waas heen. Hij wacht.

En de kinderen wachten ook.

Engel moet nu met haar nieuws voor de dag komen, en zij laat er geen gras over groeien, daar is Engel de vrouw niet naar. ‘Smake je boterhampies...?’, vraagt ze, en ze ziet toch dat hij niet eet, ‘we kriegen 't nou rejaal’, vertelt ze, ‘er komme pretjes... dat is vanwege Leen.’ Groote oogen trekt ze, lachoogen. ‘Je dochter gaat trouwen, man. Ze is al uut heur dienst vandanen.’

Schuw-langzaam blikt Rieuwertje naar zijn vrouw op, van aangezicht tot aangezicht zit hij tegenover de Booze, hij kan geen woord uitbrengen.

En de kinderen zijn ietwat teleurgesteld.

Een béetje spektakel had Rieuwertje toch wel kunnen maken!

‘Nou’, moedigt Engel hem aan, ‘hoor je er niet

van op, je vreêge niks...' Ontstemd kijkt ze door haar glimlach heen.

En Rieuwertje moet wat zeggen, en hij zegt ook wat.

Een harde vreemde stem wringt zich los uit zijn keel. 'Ik wist niet dat de meid 'n vrijer had.'

'Had ze ook niet', orakelt Engel, 'temenste gien vaste, maar hij had z'n markteekens achter'leête en hij is 'vonden...' Het gebeente in haar wangen beweegt of ze kauwt, en in haar ronde tartende oogen staat een vinnige trek om te treiteren.

Zoo kan de Booze er dus ook uitzien, en zóó, als die grimmig-stille lach-schimmen om tafel, kunnen soms zijn dienaren zijn.

'Ze mienen dat ik hommeles zel maken', vat Rieuwertje.

En droog-weg spot hij: 'Wie is die... die gelukkige borst, as ik vreêge mag?' Hoog en hevig, als binnen in zijn adem, klopt zijn hart daarbij, maar dat kan hij niet helpen. Hij is evengoed een wonder-van-moed!

De vage gezichten-aan-tafel verliezen hun lach en de zoetsappigheid glijdt van Engel's stem af: zij is uit het veld geslagen.

''t Is de zeun van Timmen de barbier', licht ze in, 'hij is te Grootebroek op 'n ketoor, 'n ketoormeneer.' En het flakkert nog door haar heen: 'As hij deer niet van ophoort, begriep ik niks meer.'

Maar Rieuwertje hoort er niet van op. Nergens hoort hij meer van op. 'Wil... dié...?', vraagt hij enkel maar. En het ongewone van de toestand, dat hij daar zit mee-te-praten of hij er bij hoort, ontgaat hem heelemaal.

'Gewild hêt hij al', grauwt Engel, 'nou mòt hij!'

'O...', rekt Rieuwertje. Hij begrijpt het. 'Dus binnen de bestemde tied... Grovader', stelt hij vast

voor zichzelf. En een stem in zijn borst zegt: ‘Jij binne de leste die deer wat van zeggen kan!’ Het heele verleden bliksemt voorbij in een paar schorre klokketikken.

Diep buigt Rieuwertje zijn hoofd, maar de woede die hem zoo flink maakt, houdt hij toch stevig vast.

‘Gedraag jij je nou fesoendelijk deuze dagen’, fleemt Engel wrang, ‘er binne nou allerhande vetjes in de pot, lekker eten en... en... drinken... van alles... maar gedraag je dan ook fesoendelijk. En dan moeten alle haken en oogen maar uut de weg wezen, is 't niet zoo? Wil je nog 'n bakkie koffie?’

‘Merci’, weert Rieuwertje stuursch.

En verbluft denkt hij: ‘Hoor dat valsche vrouwminsch je paaien...!, doet ze allien omdat jij nou de macht in handen hebbe, man, jij zelvers! Ze kennen buten jou om, niks beginnen op 't Stadhuus... niks... gien griemeltjen...’ Een schichtig gevoel van ontzag stijgt in hem op, voor de persoon-van-gewicht die hij eensklaps geworden is.

En het onbenullig gesprek van de anderen deert hem niet. Hij peinst, zijn gedachten worden harde dingen. Hij haat, zijn hart wordt zwaar als lood.

Plotseling, en het is of er vlammen door zijn hersens flikkeren, weet hij wat hem te doen staat op de trouwdag van Leen. En - nee, het kan immers niet, dat er vonken door iemands oogen springen...?

Maar kunnen of niet!, in Rieuwertje's oogen dansen vurige korreltjes - misschien zijn het een paar verdwaalde vonken uit de hel.

[En nu telt niets meer mee, en niets is]

EN NU TELT NIETS MEER MEE, EN NIETS IS NU NOG VAN BELANG, UITGENOMEN DAT EENE: DE TROUWDAG VAN LEEN.

RIEUWERTJE IS IN DEZE TIJD ENKEL maar spanning, donkere glinstering en kou.

De uren kruipen hem als wurmen voorbij, hij zou ze willen voortdrijven, hij zou ze willen trappen: ‘Veuruut, skiet op jullie...’

Elke morgen trekt hij schichtig-ruw een blaadje van het kalenderblok en de heele dag flikkert en danst het groote zwarte datum-cijfer als een pias voor zijn oogen. Idiotig telt hij op zijn vingers de dagen af. ‘Maandag, Dinsdag, Woensdag, Donderdag... nou nog tien...!, nog tien dagen, man...!’ Er drentelt ook altijd een hondje achter hem aan, een koud klagelijk hondje, dat huilerige kef-geluidjes maakt.

Rieuwertje ziet noch hoort hem.

‘As 't eerst maar zooveer is’, mompelt hij vaag, ‘as eerst... mijn tied... maar 'komme is!’ Hij bijt zijn nagels haast doormidden en daar krijgt hij die bolle oogen weer!

Zijn vreugde draagt een kleed van haat.

Grillig fladdert die donkere vreugde voor hem uit op de doornige weg van de dag. Hij kijkt er gedurig naar en uitgekeken komt hij niet.

Hij eet, en 's avonds denkt hij: ‘Weerom at ik vedaag niet? 'k Most toch eten...!’

Hij slaapt, en als hij wakker wordt, tobt hij: ‘Ik krieg gien wenk in me oogen...’

Dat komt omdat hij altijd aan een droom-van-vergelding zit te spinnen.

Allerlei kleine ruzietjes dwarrelen in het feestelijke voorkamertje om hem heen, oue en nieuwe ruzietjes...

Hij zit er als een doove bij.

Koosie's oogen kunnen hem ook niet meer bereiken, er is een onoverkomelijke afstand tusschen hen gekomen, ook al zit ze aan tafel vlak naast hem.

Van zijn oue minschie ziet hij geen glimp in deze dagen. Trouwens, niemand hoeft hij te vermijden, want de menschen gaan hem als vage gedachten voorbij... En de Knaak en de Cosmopoliet zijn een paar nevelachtige figuren geworden, menschen die op verwarde droomen lijken, maar menschen of droomen, het is hem hetzelfde!

Soms gebeurt het ook nog wel dat hij oogen als zwarte spinnen ziet: de spinne-pooten zijn lichtdraden en de bolle spinne-lijven groote zwarte oogappels, een oud vrouwtje zit daar aan vast...

In die oogappels beweegt zich een verontrustende lach en diep in die lach staat een verre herinnering: een steegje met een groen schemerlicht, bloemen in kieren en spleten, een zomer die lui en verloren tegen bemost hout aanleunt, en een boos wijfje dat vinnig achter hem aan slift op vuile ongelijke keitjes.

'Ja', mompelt hij slaperig, 'waar ook...?, wanneer? Wat mot je, Spin, lillijke Spin?... Slof - Slof... Vrouwtje Slof...!'

En die vraag zakt meteen weer weg.

Het is of er binnen in Rieuwertje's hoofd een groot zwart water is, water onpeilbaar-diep, waar alles in wegzinkt, uitgenomen dan dat eene: de trouwdag van Leen.

De werkelijkheid verliest zijn vastheid weer en de tastbare dingen verliezen hun tastbaarheid. En een verstarde wraak-droom wordt zoo massief als een aambeeld.

Rieuwertje zit in de flets-kille herfst-zon op zijn stoepetje neergehurkt, en hij voelt noch kilte noch

zon. Zijn vingers krauwen van kregele verveling in zijn baardje, en zijn harde oogen loeren naar de dag-die-veel-te-langzaam dichterbij komt...

Een paar menschen gaan voorbij, die menschen praten opgewonden over enorme couranten-berichten. Bij toeval vangt hij een paar woorden op: ‘Bloedige onlusten... honger-optochten...!’

‘Hû!’, gromt hij als een tweede Engel! En hij trekt een dikke minachtende onderlip, een beetje lijkt hij nu op Leen... Vinnig pruttelt hij bij zichzelf. ‘'t Is de moeite!, 't is de pinne[1)] weerd, in zoo'n veer land, hû...!, nee, dàn ikke!’

En meteen stapt hij de trouwdag van Leen weer binnen. Die trouwdag is een aangenaam verblijf, met veel rozen en veel groen langs de wanden.

Op elk uur van de week, zelfs bij nacht en bij ontij, stapt Rieuwertje die trouwdag binnen. Hij loopt er rustig en recht-op heen en weer, als een keizer in zijn paleis.

Rond-om hem - hij hoeft niet eens zijn oogen in te spannen om het goed te zien - zitten de anderen en wachten gnuiverig op de trouwrijtuigen en knipoogen achter zijn rug. Ze smoezen over de lange dag van lekker eten en over hem-zelf smoezen ze ook. ‘Tante Truutjen’, gniezen ze, ‘weet nargens van of...!, gien idee van, dat hij zóo van 't stadhuus de streêt opgaat!’

Lichte wielen ratelen over de weg, die wielen gaan altijd, in Rieuwertje's gedachten, door een verveelde stad vol vetpotjes en vlaggen heen.

Driftig verheft hij zich in dat kamertje-van-zijn-gedachten. Let op allemaal!

1) Moeite.

Dit is zíjn uur.

Hij weet goed wat hij zeggen moet: de woorden rennen regelrecht uit zijn haat vandaan, storten zijn mond uit, en vervullen de kamer met schrik en ontsteltenis!

Als Rieuwertje aan dat oogenblik toegekomen is, beweegt hij hevig zijn kaken, en het is of hij op zijneigen hart kauwt. Vuur lijkt er in hem op te springen, alles schroeit daar binnen, alles doet pijn.

Lang duurt het niet, dat is jammer: die pijn doet goed!

Maar de werkelijkheid trekt hem al-gauw uit zijn wraak-droom vandaan: verstrooid kijkt hij op.

Er staat een schraal mijnheertje op de stoep, een mijnheertje in glad-zwart goed, brood-mager, en met een gezicht dat hem bekend voorkomt.

‘Slaap ik?’, denkt hij beteuterd, want hij heeft niemand hooren aankomen.

‘'n... 'n Kunsie van de duvel?’, vermoedt hij bang, en zijn hart krijgt die hooge schrik-klop weer.

Maar een gewone menschenstem zegt: ‘Gemorgen! U... ë... U ken mijn wel, hè? Ik bin de zeun van Timmen.’

Vaag-herkennend knikt Rieuwertje.

Een koolraapachtig gezicht ziet hij, en magere lippen die stevig een wrok vasthouen. ‘O krimmetartjen... op 't feesie had hij dat endje-jongen met Leen zien loopen...’

Omdat Rieuwertje zwijgen blijft, praat de jongen door. ‘Ikke... ik gaan ommers met je dochter trouwen, man?’

Rieuwertje knikt ten teeken dat hij het verstaat, maar hij zegt nog niets.

En de jongen blijft kijken en wachten: in zijn zwartgallige oogen staat een vinnige smadelijkheid.

Strak zegt Rieuwertje: ‘Dat 't je wel bekomme mag, jongeneer.’

En de wrok-lijnen aan de mond van de jongen worden dieper. ‘Wat mien je, man?’

Maar Rieuwertje wil op dat onderwerp niet ingaan. ‘'t Blieft maar droog, jongeneer.’

Netelig-verbluft valt het magere jongetje uit: ‘Jongeheer!, jongeheer! Ik hiet Jaap!’

Goedmoedig lacht Rieuwertje hem toe. ‘En Japie zel je hieten tot in alle eefigheid!’

Maar Japie heeft een betamelijk gevoel van eigenwaarde. ‘Dus’, spot hij kribbig, ‘U heb er niet op tegen dat ìk met Leen trouw, is 't wel?’

Rieuwertje pruimt op een leegte in zijn mond, wijsgeerige oogen heeft hij en wijsgeerige rimpels. ‘'t Is zoo gelegen’, philosopheert hij, ‘'n minsch weet nooit van te veuren waar z'n ongeluk leit...’

Dat raakt kant noch wal!

En Japie wordt nog balsturiger. ‘Ik vraag of je er op tegen hebbe, dat ik...’

Maar Rieuwertje is er al mee aan: hij schikt wat om op de drempel en wijst met zijn duim over zijn schouder naar binnen. ‘Averseer!’

‘W-watte.. wàt?’, stottert Japie.

En Rieuwertje snauwt als een admiraal: ‘Averseer!’

Netelig-verbluft gaat Japie naar binnen, en hij smijt onhebbelijk met de deuren.

‘Dat is je skoonzeun’, mompelt Rieuwertje, ‘je skoonzeun!’

Met donkere mijmer-oogen kijkt hij naar de glinsterende stad - hij ziet een aangevreten wormstekige wereld.

Schoorvoetend gaat hij naar zijn droom terug, en scharrelt er een beetje in rond.

Maar geluidjes van buiten-af halen hem weer weg.

De kamerdeur tocht open: daar-binnen drinken ze koffie met koek, ze smakken, ze praten met volle monden, en rammelen met kopjes en schotels.

Maar Rieuwertje roepen ze niet!

Hij neemt er goed notitie van.

‘Alle tije’, zegt hij wrokkig-berustend, ‘hebbe weer tije...’

* * *

Een harde gloed ligt er over die trouwdag van Leen: een gloed van boos-flitsende menschenoogen.

En alle woorden hebben scherpe hoeken.

Op het ‘runtje’[1)] zit Nebekadnezer en jankt schril en lang gerekt. Gemelijk wordt hij weggejaagd, halsstarrig komt hij terug, en jankt weer...

‘Morgen draai ik z'n nek om’, belooft Rikkert dreigend.

In de lucht, boven de gracht, gaan twee groote wolken elkaar te lijf, en in de kale lindeboomen vechten een koppel musschen een veete uit.

‘'t Is ruzie wat de klok slaat’, denkt Rieuwertje nog.

Deuren klappen open en toe, voetstappen foeteren...

En het groote stuk vleesch in de ijzeren braadpot op het keuken-fornuis, lijkt van kwaadheid te sissen, maar het geurt prikkelend.

Het huis ruikt ook naar brandewijn en warm brood en bloemen. En iedereen is zenuwachtig in zijn schik, maar niemand heeft er oprecht genoegen.

Uren lang is Leen's trouwdag al ‘aan de gang’.

Nu trekt het heele leven zich tezamen op een enkel oogenblik, en een gansch verleden klemt zich vast aan één minuut.

1) Verhoogd klinkerstraatje voor het huis.

De gespannen stilte in Rieuwertje's hart wordt angstaanjagend groot en strak. Hij kan er bijna niet van ademen.

Alles gaat zooals hij het voorzien heeft.

Soms meent hij nog dat hij op het stoepetje zit in de zon en dut en droomt. Want tusschen die droom daar en de werkelijkheid hier, is geen noemenswaard verschil, een paar kleinigheden daargelaten.

Hij heeft een te nauwe jas van Rikkert aan, die jas is hem te lang en de mouwen bedekken de grootste helft van zijn vingers. Zijn broek is van een onbekend persoon, slobberig en dubbel omgeslagen aan de pijpen, hij zakt af, en Rieuwertje moet hem gedurig optrekken.

Och, maar dat beteekent immers niet veel?!

En dan heeft hij een deukhoed op, die hem te hoog staat, zijn kruin past er niet in.

Maar wat hindert zoo'n kleinigheidje?

Afgetrokken let hij er op. ‘Heb ik dat an?’, suft hij, en meteen valt het weer weg... Zijn gedachten fladderen als schichtige avondmotten heen en weer, en beroeren alles, maar strijken nergens op neer.

Als hij toevallig voor de spiegel staat, en door de kaarsevetletters ‘hulde aan het bruidspaar’ zichzelf ziet, schrikt hij toch. ‘Gosterdankie’, vit hij vinnig, in stilte, ‘ik zien er uut as 'n spullebaas.’ Een onzekere gramstorigheid zeurt een beetje in hem om, en verdwijnt als bij tooverslag.

Er ratelen wielen op de grachtweg.

Hij luistert scherp, het begint te kloppen achter zijn oogen, fel kijkt hij uit.

Nee, het zijn de trouwrijtuigen niet, die daar aankomen, het is maar een kar-van-de-stadsreiniging.

De menschen in de kamer grijnzen vijandig-vermaakt.

Ze zijn in twee groepen verdeeld, en ze staan tegen-

over elkaar: de nette Timmens en de achterbuurtachtige Brandjes, maar in hun smalende pret-over-Rieuwertje zijn zij eensgezind.

Hij merkt het best: hij verstaat de taal van zijdelingsche blikken.

In zijn droom-voor-af ging het immers ook zoo toe?!

Door en door bekend komt hem alles voor. Toch zweet hij van drift, en nijdig-verbaasd geeft hij acht op de pijn in zijn binnenst.

‘Wacht maar, wacht maar’, dreigt het in hem, ‘ik heb m'n kruut nog niet verskoten...’ En die gedachte maakt hem dan weer sterk.

Engel komt naar hem toe. ‘Hier, 'n blompie veur 't feest...’, ze rijgt al een steel door zijn knoopsgat, en een dikke paarse aster hangt slaperig op zijn jasrevers.

Rood opgeloopen is Engel in haar gezicht. Ze heeft al-weer een nieuwe jurk aan: donkerpaars met rose en gele hartjes, en ze draagt een groen hoedje met een dikke bos violen. Binnen in haar woorden schudt een lach. ‘Zie zoo, 'n blompie en 'n bruud, die hooren bij elkaar.’

Rieuwertje kijkt haar strak aan. ‘De blompies’, mompelt hij, verbazingwekkend nurksch, ‘binne aârs van deuze bruud al of!’

En dat is dan opmerkelijk: in een oogwenk is Engel weer de scherp-zure vrouw van altijd. ‘Dat mag deur jou 'zeid worden’, kaatst ze, ‘jij en rot onkruud, hû!’

En hij geeft lijdelijk toe: ‘Ikke...?, ik bin tot in me klokhuus beursch, Engel.’

Daar weet zij dan geen antwoord op te geven. Ze schokt maar zoo'n beetje met haar schouders en krijgt haar fleem-gezicht al-weer, en neemt nog een groot eind botersprits.

Maar Rieuwertje's mond is zoo koud en droog geworden als een doode mond, en zijn handen zijn stijf en koud als gestorven handen. Het is ook of zijn adem diep in zijn borst wordt aangerand en opgehouden. Beducht zoekt hij zich-zelf af te leiden, en als door een waas heen, kijkt hij rond.

Oue Timmen zit bij het kastje met de zeeschelpen, zijn gezicht glimt of het opgepoetst is, hij bevoelt met zijn tong al-door zijn geel-gerookte ondertanden, en zijn uit-de-plooi-geraakte glimlach ruikt, net als altijd, opdringerig naar scheerzeep.

Zijn vrouw, die vel-over-been is, draagt een strakke zwart-zijden japon-uit-het-jaar-nul!, en glimlacht schamper, met die glimlach straft ze Japie duchtig af.

‘Wij benne 't burgerlijk gewend’, beweert ze nog-al-'s.

En elke keer als ze daar op doorgaat, gromt haar man, en kleurt Japie.

Maar van Japie-zelf valt Rieuwertje alleen de uitgerekte glimlach op, die strak over zijn scheef naar buiten gegroeide tanden spant. Die obstinate tanden zien er uit of ze de een of andere keer uit Japie's mond zullen springen. Maar als Leen naar hem toekomt, is het of zijn gladde lippen die glimlach inslikken, en in het donkere celletje van zijn mond worden zijn opstandige tanden machtelooze gevangenen.

In die oogenblikken is het goed te zien dat Leen een dochter van haar Moeder is. Spottend trekt ze haar schouders op, bijt schrokkerig in een taartpunt, drinkt het een en ander en gichelt snibbig. Niets trekt zij zich van de jongen aan.

Ze is in het geel, zijachtig goedje is dat!, maar in haar eene kous zitten krinkels, en op het glanzende vest van haar jurk liggen kleverige taartkruimels.

Valsch-tersluiks grijnst ze tegen haar aanstaande schoonmoeder, verdwijnt plotseling, duikt onverwachts weer op en gichelt in de verte boosaardig tegen Rieuwertje.

Maar Rieuwertje fluit en sist of hij Rikkert-in-eigen-persoon geworden is. Breed zit hij op een stoel, en steekt zijn beenen ver-vooruit...

Dat heeft hij goed afgekeken!

Maar dan kletteren er paardenhoeven op de straatkeien, lichte rijtuigwielen rollen aan.

En Rieuwertje's hart barst bijna.

‘De trouwkoesen’, zegt een verre stem.

En Engel geeft een zenuwachtige ruk aan haar bloemenhoedje. ‘Pst-pst...hélah!’, wenkt ze haar man, en hij lijkt het niet te hooren.

Leen en Japie komen stuursch naar elkaar toe, zij staan al bij de deur. En juffrouw Timmen versteekt nog in der haast haar slecht-sluitende broche, maar ze kijkt meteen, net als al de anderen, naar Rieuwertje om.

Nu heeft de kleine man werkelijk de macht in handen, en het groote oogenblik staat als een nederige dienstknecht voor hem, hij heeft slechts te bevelen, en zijn bevel zal gehoorzaamd worden... hij weet het best, toch voelt hij zich maar een scharminkel... Het wordt mistig in zijn oogen, en hij beeft ontzettend, met armzalige bedel-blikken kijkt hij rond.

Och, als er nu nog maar één gevraagd had: ‘Wat is er Vader?, wor' je niet goed...?’

Maar ze trappelen van ongeduld en jouwen...

Daar is Kako's smartelijk-baldadig gezicht, een gezicht zonder pardon, daar is de dikke minachtende onderlip van Leen, het verschrikte gegichel van Koosie, Engel's harde smadelijkheid en de manshooge grijns: Rikkert.

Rieuwertje's heele leven staat daar, en al wat er van Rieuwertje's leven geworden is, en al wat er uit ontstond.

‘O... God...’, ijst zijn krimpend hart.

En een oogenblik moet hij volslagen krankzinnig zijn. Hij ziet zijn verminkte bezoedelde ziel rondgaan als een radelooze kleine bedelaar. ‘Oh, 'n oprecht minsch... onder jullie, 'n hartelijk... gemiénd woord...? Toe... toe, zeg mijn wat goeds...?’

Och, het is toch ook niet te veel, wel?, niet te veel, wat die radelooze ziel vraagt?

Maar wáar is dat oprechte mensch?, en wie kàn dat goed-gemeende woordje zeggen?

Rikkert komt een stap dichterbij. ‘Mallemolen’, gromt hij hondsch, ‘skiet je op, hè?, skiet je nou op?’

‘Ja... jíj met je eefige kuren en jisten[1)]...’, tiert Engel.

En Kako smaalt: ‘Prachtstukkie van 'n Vader...’

Maar Rieuwertje zit daar als een steenen man, en zijn oogen lijken van glas.

‘Wat is er?, wàt is er?, wat wil je... wat mòt je nou?’, raast Leen.

En Rieuwertje's hart klopt niet meer, het bonst, het beukt...

Hij doet zijn bijna-doode mond strammig open, en praat met een vreemde verbogen stem: ‘Er is... dat jullie 'n complot teuge mijn 'smeed hebben. Dat... dat heb ik of'luusterd, zelf of'luusterd, en nou... nou bin ik me-éigen complot, en nou... nou leêt ik 't er niet bij zitten!’

Een beteuterde stilte strijkt daarover heen.

1) Streken.

‘Je... je hebbe 'droomd’, waagt Engel nog, ‘'droomd heb je...’

‘Nee... nee’, hijgt Rieuwertje, en de klank valt weg uit zijn stem, ‘van 't Stadhuus of wor' ik weg'warkt... wèg'warkt... krieg ik me consé, zelf 'hoord - zèlf 'hoord!’

Engel stottert van drift en schrik. ‘En... en... en... wat wil je dan nou?, wat wil je nou?’

Wit en strak als gips is Rieuwertje's gezicht, en zijn lippen bewegen amper als hij praat. ‘Ikke... ik wil... 'n deel... 'n deel centjes terug... van - van die me of'gapt binne... Ikke... wil centjes terug veur... veur negotietje...’

‘Patsjakker’, tiert Leen.

En in Rieuwertje's starre houding verandert niets.

Maar dat bonzende hart in hem schreeuwt zielsbenauwd... ‘Wat wor' jíj er veur een...?, wie wor' jij toch...?! Moet je nou heelemaal verdarven...? Is 't soms niet rechtveerdig dat ze jou op streêt zetten? Is dat geen ordentelijke boetedoening? As het ongeliek an die âre kant is, lij' dan dat ongeliek...’

En meteen wandelt in vlaggen en vetpotjes gestoken, de feestdag-van-de-stad hem voorbij. ‘Weet je nog...?’, sart die dag in het passeeren, ‘weet je nog?’ Een zweeterige eenzaamheid en een venijnige verveling komen Rieuwertje uit die vraag tegemoet, een alles doordringende kou ook en een hoon-lach van wel zes straten lang.

Rieuwertje knikt instemmend en hij mompelt zonderling: ‘Je zegge de weerheid... feesie, ferachtig, ferachtig, je zegge de weerheid, feesie...’

Rikkert buigt zich verkennend naar hem over, en snuffelt aan zijn mond, maar Rieuwertje's adem ruikt niet naar drank.

‘Kom derek-en-oogeblikkelijk mee’, beveelt de jongen woedend, ‘aârs slaan ik je an mosterdpap.’

‘Slaan toe...’, zegt Rieuwertje gelaten.

Maar Engel schenkt hem een borrel in, een groot glas vol brandewijn. ‘Hier’, biedt ze royaal aan, ‘drink maar 's, dan kikker je wat op.’

En nu gebeurt er iets vreeselijks.

Een ander wazig-rood gezicht buigt zich flikkerend uit Engel's gezicht vandaan en andere oogen kijken door Engel's oogen heen. Een mond van roodachtig flikker-licht fluistert: ‘Toe maar - toe maar, 't is lekker, 't verwarmt, 't brandt in je botten. Toe maar... toe nou maar!’

Rieuwertje zweet en kreunt. Hij beweegt zijn hand en steekt haar toch niet uit. Naar zijn trillende lippen kruipt zienderoogen een machtelooze kreet-van-vertwijfeling. Hij wil nijdig uitvallen en hij begint te snikken. ‘Minsch... Engel... leen jíj je deer veur?’, stamelt hij, ‘mot jíj míjn daarmee omkoopen...?’

Het glas komt nog dichterbij, de drank glinstert en geurt, de drank spoort zoetelijk aan. ‘Toe maar... toe maar... ién slokkie, en alle muizenissen binne weg.’

Rieuwertje durft er niet goed meer naar kijken. Maar zijn wanhopige boosheid vecht met zijn verdriet. ‘Handlangers...’, schreeuwt hij schor en verstikt, ‘dienstmeiden... en knechten... van die zwart'brande... doogeniet uut de Hel...’

Een machtelooze vuist steekt hij op, en hij richt zich tot iemand die niemand ziet. ‘Oh, ik ken jou, ik ken jou!, oh... oh... ik wou dat ik je slachten kon as 'n zwien, ik wou dat ik je villen kon as 'n aal uut de zee...’ Er siddert schuim in zijn mondhoeken, hij ziet er uit of hij een toeval zal krijgen.

Ontdaan zet Engel het glas weer op tafel. ‘Niks mee te beginnen... wat - wat motte we nou...?’

Wrang mokt Timmen: ‘Met zoo'n sujet er bij, slaan je toch ook voor de buiten-wereld 'n feguur as modder... 'n Geluk, dat er geen andere paren trouwen vedaag.’

Vinnig valt Juffrouw Timmen uit: ‘Die woue netuurlijk niet tegelijk.’

Maar geen mensch let daar nu nog op, er is enkel maar aandacht voor Rieuwertje: een onmachtige woede-aandacht.

‘'n Riksdaalder’, stelt Leen hem kordaat uit zichzelf voor, ‘ken je kriegen! Nou...?, te-ja of te-nee?’ Haar stem is zoo scherp als staal, haar oogen probeeren hem dood te steken.

Maar Rieuwertje schudt halsstarrig zijn hoofd. ‘'n Bankie-van-tien’, eischt hij, ‘en gien cent minder.’ Manhaftig klinkt dat, maar hij moet haast braken van angst en zenuwachtigheid.

Sputterend steken de kinderen-en-Engel de hoofden bijeen.

Maar de Timmens beraadslagen openlijk.

‘We moeten schandaal vermijen’, gromt oue Timmen.

‘De heele stad’, urmt zijn vrouw, ‘zal er anders nog zijn neus an ofveegen.’

En Japie mompelt zenuwachtig: ‘'t Gaat zoo 't gaat, maar we kenne hier niet eefig blijve staan.’

En de tien guldens komen er.

Ieder geeft wat, en een nijdig schrapende hand schuift een hoopje zilvergeld naar Rieuwertje toe. ‘Judasloon.’

Maar Rieuwertje doet net of hij doof is. Hij telt het geld stuntelig na, het klopt. Onhandig steekt hij het in

zijn broekzak en er vaart een schok door zijn arm, en een schok vaart er ook door zijn ziel. Want mèt dat geld steekt hij meteen een pijn bij zich, en in die pijn zit zijn straf.

Vaag dringt dat tot hem door. Het is of het hem uit de verte gezegd wordt. En beduusd staat hij op, hevigverontrust.

Hij heeft zijn zin gekregen en het is of het nacht geworden is in zijn ziel. Hij heeft het voor deze eene keer gewonnen van Engel en de kinderen, en zijn winst is enkel verlies.

Met neergeslagen oogen loopt hij naast Engel naar het wachtende rijtuig.

Er gaat een hoeraatje op, buiten, er staan ginnegappende menschen weerzijds de stoep.

Maar Rieuwertje durft niet eens naar hen te gluren. Hij gloeit tot in zijn ooren, het is of er wat erg vuils op zijn gezicht ligt.

Stuntelig klimt hij in het rijtuig en hij stoot duchtig zijn hoofd. Engel schuift zoo ver mogelijk van hem af, op de fluweelen zitplaatsen, en Juffrouw Timmen tegenover hem, trekt haar lange wijde japon-rok dicht om zich toe, Timmen zit al-door strak op zijn saamgenepen handen te kijken.

Rieuwertje heeft een gevoel of zijn hart in de minachting-van-rond-om verdrinkt.

Stakkerig praat hij met zichzelf. ‘Ik kon toch niet aârs? Ik kon gerust niet aârs. Ik heb 't ommers allien maar 'daan om 'n handeltje op te zetten, 'n negotietje? Ze hebben van mijn ommers ook geld of'kaapt...? Meer dan iens... en toe' op die dag... o-de-ja, òf ik 't weet... toe' Engel me negotie-geldje weggriste... Oh hee - oh hee, en toe' is 't finaal mis'gaan mit mijn, en alles bin ik kwiet 'raakt toe'... Maar nou... op

de dag van vedaag... nou heb ik temenste iet-of-wat, om 'n kleinigheidje van op te zetten. En al zel ik ook mit luzenkampies of nafteline-veugeltjes venten... ik mòt wat doen, aârs kom ik nooit meer uut de put, nooit niet - nooit niet!'

De paardenhoeven voor het rijtuig herhalen die woorden. 'Nooit niet - nooit niet!' Maar het is of die paardenhoeven er wat anders mee bedoelen.

Rieuwertje luistert er beteuterd naar en beteuterd kijkt hij uit.

De stille straten hebben wat plechtigs, net of er pas een begrafenisstoet passeerde, en het is ook of er in elk zwaarmoedig-turend-huis iets van een onbestemde droefheid achtergebleven is.

'Ienmaal', denkt Rieuwertje plotseling, 'gaan je ook zoo... ook op van die lichte rijtuug-wieltjes... na je leste weuning. En wat er dan in de wagen leit, dat is 't versleten kleed. Maar je ziel, mien zeun?, je onstarfelijke zieltje, mien zeun...?, hoe zel 't deer dan mee wezen...?' Een machtelooze schreeuw klimt op zijn lippen, een schreeuw die er niet af kan in een geluid.

Star blijft hij uitzien.

Droefgeestig en zwak schijnt de zon, zacht is de lucht, een zoete mildheid buigt zich als een wonder naar hem toe, en oogen-van-enkel-licht kijken naar binnen, treurige zacht-stralende oogen. En een mond-van-enkel-licht zegt wat goeds dat ook verwijtend klinkt...

Rieuwertje's hart verstaat het.

En in zijn borst vlak onder zijn adem, begint het zacht te schreien, het geld in zijn zak wordt hinderlijkzwaar. Bevende vragen richten zich op. 'Wat heb je toch 'daan?, wat doen je toch?, mensch, mensch,

weet je niet dat de karfstok ienmaal iezer[1] wordt?'

Met een vertrokken zenuw-gezicht denkt Rieuwertje na. 'As we damee thuus komme', overlegt hij, 'en ze sturen mijn niet de weg op, dan zel ik alles weer eerlijk w'rom geven, gerust waar... gerussies... àlles...'

Toevallig kijkt hij dan het andere raampje uit: het raampje aan Engel's kant, en daar is dat roodachtige nevel-gezicht weer. 'Drinken!', raadt dat gezicht aan, 'vergéten!'

'Vergeten?', herhaalt Rieuwertje schuw-gretig.

En het is of dat woord hem opvangt, hij verdwaalt in dat woord. 'Alles 'n end van je of, en veer - veer weg... niks-gien gesjeneerdheid meer... niks-gien gniepige lolletjes van die âre...[2] Je weete van niks - van niks...' Hij zucht diep of hij opademt en er strijkt toch geen verlichting door die aanlokkelijke gedachte heen. 'Vergeten, ja-ja... maar dan moet je eerst dat giftige goedje supen...'

Want dat vergift verleent de toegang tot vergeten. Maar vergeten heeft geen deur naar buiten toe.

Rieuwertje soest er beklemd op door. En een vreemde onbestemdheid voert hem weg. Naderhand kan hij niet zeggen, waar hij geweest is...

Maar een duw van Engel stoot hem naar de werkelijkheid terug.

Ze zijn bij het Stadhuis.

En vluchtig, als een gedachte, voltrekt zich dan de trouw-gebeurtenis.

Och, het is altijd zoo: daden duren maar een oogwenk, doch hun nawerking strekt zich uit tot in de hemel, of tot in de hel.

1) IJzer.
2) Andere.

Stommelend stappen zij uit.

En Rieuwertje struikelt van zenuwachtigheid, alles is zoo doezelig opeens, hij onderscheidt die andere menschen nauwelijks, hij ziet zelfs de hoofdpersonen, Leen en Japie, niet goed.

Op hun teenen gaan ze een breede blauw-steenen trap op, dan moeten ze wachten in een hooge witte zaal, een zaal die wat heiligs heeft.

‘'t Kon 't veurpertaal van de hemel wezen’, denkt Rieuwertje. En dat zelfde heeft hij ook op zijn-eigen trouwdag gedacht - het valt hem plotseling in - en hij schiet in een schreierige lach.

Nijdig kijken de anderen hem daar op aan, de twee families zijn erg eendrachtig opeens, maar Rieuwertje staat alleen.

Van verlegenheid schuifelt hij met zijn eene voet over de vloer.

‘St... st...’, sissen de twee families.

En meteen is daar een doezelige man die hen wenkt.

Rieuwertje aarzelt even, hij is een beetje bang, en hij weet niet goed waarvoor.

Vinnig duwt Engel hem in zijn rug. ‘Veuruut toch, veuruut!’

‘Ikke... ik wil ommers wel, Engel?’, fluistert hij hokkend.

En stoetelig loopen ze de trouwkamer binnen.

De burgemeester zit daar met een streng gezicht achter een tafel met een groen kleed. Aan zijn rechterhand ligt het dikke trouwboek, en aan zijn linkerhand staat een groote zilveren inktpot-met-hertenkoppen.

Naar die inktpot kijkt Rieuwertje begeerig. ‘As ik nog er 's in me rieke dagen kom’, mijmert hij, ‘dan koop ik ook zoo'n dingkien.’

Deftig en omslachtig wordt er geredeneerd.

Rieuwertje doet zijn best, om er naar te luisteren, maar hij kan dat niet. ‘'k Zel 't geld tot 't leste centjen gerust eerlijk terug-geven’, besluit hij opnieuw, ‘às ik in huus mag komme.’ In gedachten wil hij die onpleizierig-wijde broek-van-hem een beetje optrekken.

Maar Engel verbiedt dat met een por in zijn benedenrug.

Meteen vraagt de burgemeester hem iets.

‘Zeg ja’, prevelt Engel, ‘toe dan, poeskop... já...’

‘Ja’, zegt Rieuwertje. En hij glimlacht verbouwereerd. Maar als hij zijn naam moet zetten, kan hij haast niet schrijven, zoo beeft hij.

‘'k Heb’, smoest hij schichtig-vertrouwelijk tegen de strenge burgemeester, ‘me fokkie vergeten.’

Maar, schotsch-en-scheef en met een inkt-veeg aan het eind, staat zijn naam er toch!

Het dikke boek wordt van de een naar de ander geschoven. En de burgemeester praat nog wat...

Rieuwertje staat al-door op dezelfde plaats en hij loopt toch gedurig van de trouwkamer naar het huis op de gracht. ‘As ik dat geld teruggeef’, prakkezeert hij, ‘mag ik meugelijk an tafel naast Engel zitten... en misschien krieg ik 'n glasie wien...’ Daar tusschen-door vangt hij ook nog een paar woorden van de burgemeester op. ‘Lief en leed samen deelen... trouw in nood en dood... een onverbrekelijke band...’

Verstrooid-instemmend knikt Rieuwertje. ‘Dat is je ware... je ware...’, soest hij vaag aangedaan. En een dommelige tevredenheid kruipt over zijn gedachten heen. Hij ziet verzoende gezichten.

Een licht gestommel leidt hem af.

Het huwelijk van Leen en Japie is voltrokken. En nog onverhoeds vertrekt de stoet.

Maar naar Rieuwertje kijkt niemand om.

Beteuterd oogt hij rond. ‘Was 't... was 't al of'loopen?’, hij grabbelt zijn hoed van een stoel, spiedt verbluft naar de stroeve burgemeester-die-zich-al-afwendt, en gaat dan met een stuntelige sjok-stap de anderen achterna.

‘Jisses, jisses’, mompelt hij in een vreemde schrik, een schrik die hem aan een angstdroom denken doet.

Hij vreest dat ze hem ontloopen willen, die anderen.

Maar de meesten staan nog in een verwilderde volgorde op de breede blauw-steenen trap-naar-omlaag. En Leen steekt haar tong tegen hem uit, en Engel balt haar handen. Maar Rikkert stapt pootig op hem toe. ‘Allaah... staan blieve...’, beveelt hij met een gesmoorde woede-stem, ‘stáan blieve, jíj...!, tot wij in de rijtuugen 'stapt binne... en dan... dan ken jíj je fortuun zoeken, gesnopen?’

Rieuwertje verstijft van ontdaanheid. ‘Ik... ik wil... wil de centjes... terug... teruggeven...’, stamelt hij, ‘neem - neem mijn dan mee!, leêt mijn dan niet allien hier!’

Maar Rikkert wordt nog pootiger. ‘Zwieg!, of ik slaan je an frikkediltjes! Loop met die smerige centjes na' de hel!, maar hier blieven, hoor je... hiér blieven tot wij weg binne!’

De anderen zijn al doorgeloopen. In een ommezien wipt Rikkert dan ook de trap af, en een beneden-zaal door... Hol kletteren zijn snelle stappen, het is of hij vlucht!

Rieuwertje wil hem nog inhalen, en de buigingen in zijn beenen lijken te bevriezen. ‘Ikke... niet hier blieve’, brabbelt hij huilerig - och, de verzoende gezichten wijken, en de feestdag valt aan gruis - ‘niet... hier... allien...’ Stuntelig gaat hij zijn

jongen achterna. Van verbijstering stapt hij twee treden tegelijk af, kantelt, valt bijna en klemt zich hartstochtelijk-van-schrik aan de trapleuning vast. ‘O jisses-jìsses.’

Die broek van hem wordt ook weer veel te lang, nijdig-van-zenuwachtigheid sjort hij er aan, en stuntelig-kwiek daalt hij daarna... Het is een hooge trap, het zijn hooge treden, maar zonder ongelukken komt hij op de begane grond terecht. Dan moet hij de hal-achtige zaal nog door en twee groote treiterigzuigende tochtdeuren openen... Met die deuren heeft hij heel wat te stellen!

Maar als hij dan eindelijk, bleek-grauw en zweetend, buiten komt, rijden de vigelanten net weg.

Eerst weten de enkele toeschouwers aan de stadhuisdeur van louter pret geen woord uit te brengen, ze krimpen en kronkelen als gekken. Dan stooten ze ergerlijke schimpscheuten uit, en al gauw krijgt Rieuwertje de volle laag

Nooit van zijn leven is hij zoo voor de gek gehouden.

Als een loopend vuurtje gaat het door de stad, hoe Engel-en-de-anderen hem geboycot hebben, en de stad gichelt en schaterlacht in al zijn stegen en straten.

‘Mijn 'n zorg’, zegt Rieuwertje heesch, ‘mijn 'n zorg.’ Hij ziet blauwachtig-wit en hij beeft in al zijn leden. Hij moet zóó beven, dat hij haast niet loopen kan. ‘Mijn 'n zorg’, herhaalt hij uit den treure.

Een schaterlach achtervolgt hem, haalt hem in, en danst boosaardig om hem heen. Och, hij ziet er in zijn bruiloftspak ook zoo potsierlijk uit!

Maar dáar heeft hij zelf geen erg meer in.

Een pijn knijpt zijn gedachten af, en zijn oogen zijn wezenloozer dan dieren-oogen.

Stompzinnig zoekt hij in de stad een uitweg om te

ontkomen, hij doet als een opgejaagde hond, zijn best om het getreiter te ontwijken, hij wil de baldadige smaadlach vermijden. Telkens als er deuren open getrokken worden, als er een lach uit de huizen spuit, schiet hij weg in een steegje. En ook in die steegjes is hij niet veilig, een lach verspert hem soms de doorgang. ‘Mijn 'n zorg’, snik-prevelt hij zonder besef, ‘mijn 'n zorg...’ En aan de andere kant van zoo'n steegje, wacht hem de schater weer op.

Binnen in die fladderende schaterlach staat de duivel, rood en flikkerend, en krimpt ineen van pret.

Rieuwertje ziet het duidelijk, maar hij kan geen scheldwoord meer bedenken, geen enkel...

In zijn leeg-gevlucht brein springt dan toch de lust-om-te-drinken op. Hij zal op een hoek toeloopen, op een deur...

Maar er is ergens een school uitgegaan, een gierlach overstelpt hem, kleine knechtjes van de duivel hippen om hem heen. En de gierlach verdrijft hem, en jouwt hem uit, en holt hem achterna.

Hij belandt net waar de triumfantelijke boosheid hem bij toeval heen jaagt: in de koue eenzame stilte-aan-zee.

Het is nu etenstijd in de stad, aan de buitenkant loopt geen levende ziel. En als de stuursche veiligheid-daar hem zwijgend opneemt, durft Rieuwertje ook niet meer terug...

Achter de zedige vensters ginder loert de onzedige lach op hem. Om een hoek, in een glop, overal zal de lach klaar staan, en hem aangrijpen en ruwanig met hem omspringen.

Bij intuïtie voorvoelt hij dat.

En hij gaat sjokkend naar het havenhoofd, en zoekt zijn oude plaats weer op, onder het plankier. Maar het

is er nu vinnig-koud... De wind heeft een ijzige adem, en dat jasje van Rikkert is dun, hij heeft ook bijna geen ondergoed aan, onder dat krappe jasje.

Hij rilt en hurkt armzalig ineen, zijn klein schuw gezicht wordt grauw van kou.

Het najaar klimt guur uit de barre zee vandaan, en in een grijsachtig kleed-van-water verheft de kou zich. Het is of die kou ook schaterlacht.

Rieuwertje zou graag een beetje willen sputteren, maar hij is er niet toe bij machte.

Zijn dieren-oogen zoeken de luwte - en er is geen luwte. Er staat nu ook geen vischhouwer om hem te beschutten. Stakkerig klemt hij zich vast aan een paal, hij omarmt een dikke walpaal, en legt er zijn baloord grauw gezicht tegen aan, en huilt zonder dat hij het weet, en suft dan zoo-maar-wat, en dut een beetje...

Maar een donker lawaai wekt hem.

Een boot schuurt aan de zeekant tegen de beijzerde steigerpalen aan, water rochelt door spuigaten heen, loeiend ontsnapt een roetzwarte smook, stoom giert daar wit en hijgend onderlangs.

Rieuwertje gluurt verschrikt door de plankiernaden naar boven, en tracht zich kleiner te maken en schuilt beter weg.

Er rollen zware vaten over dat planken paadje boven hem, pakkisten worden er met een lompe smak neergezet. Urker vrouwvolk loopt er te ginnegappen, gekscherende kerels werken er geducht.

Als die menschen hem zien, zal de venijnige spotlach hem zeker en vast onder het plankier vandaan halen, en hem kwaad-doen - hem kwaad-doen...

Hoor!, hoor dan toch! De booze geest verheft zich al weer in de hoonlach van de stad!

Er staat een vrouw met een paling-standje aan het Hoofd. Trin Uutkiek heet die vrouw, haar mutsje met de lintbloemen kan Rieuwertje net nog zien, en ook een stukje van haar oud bruin gezicht.

‘Lekkere varsche 'rookte palingkies’, zemelt ze, ‘en hebbe de minsche Rieuwertje al 'zien?, dronken Rieuwertje?’ Ze vertelt van de trouwpartij. Zware tonnen rollen er door heen, en de dikke wielen van sleeperskarren ook. En Rieuwertje hoort niet goed wat ze allemaal opdischt...

Maar de lach-van-de-stad vindt hem buiten de menschen om, en pijnigt hem opnieuw.

Rieuwertje perst zich nog meer tegen de dikke stutpaal aan. Een angst springt hoog door de leegte van zijn hersens. ‘O... o... leête ze mijn toch niet vinden, niet... mijn... vinden...!’ Hij durft zich niet te verroeren. Zijn handen zijn dik en paars-opgeloopen, en zijn lichaam lijkt een ding van hout, het is of de kou het gebeente in zijn lijf verbuigt, en barbaarsch aan zijn spieren rukt.

‘Ik... ikke... kan 't nou haast... niet meer... langer uutstaan’, denkt hij vaag, en wacht weer en weet zelf niet waarop hij wacht, en al-wachtend soest hij weg.

Maar eer hij er op verdacht is, keert de stilte terug, niet de leegte van onder het eten, maar toch een goedige makke middag-verlatenheid.

Rieuwertje luistert er verkennend naar.

De lach moet ingedommeld zijn, en elke afschrik is weggekuierd.

Een bezadigde mannen-stem mompelt genoegelijk in een kwakkelend bottertje bij de vuurtoren. De havenmeester staat, aan de overkant van het water, met een oud heertje te praten, achter een lierkastje op

de sluis. En een paar heel kleine kindertjes doen een spelletje onder aan de dijk.

Rieuwertje zucht van verlichting, het ziet er allemaal zoo goedig uit...

Opeens kan hij ook weer denken. ‘As je wat wille... zou je dan nou maar niet gaan?’

En een andere vraag schuift daar overheen. ‘Waar na' toe...?’

‘Supen’, zegt hij half-luid, ‘al m'n geld versupen...’ Er verloopt toch nog een heele poos eer hij zijn hoofd boven het plankier durft uitsteken. Hij ziet er ook danig tegen op om overeind te komen, zijn lichaam doet overal pijn.

En een vol uur passeert er nog, eer hij stijvig, met verkleumde botten, opstapt...

Eerst is er niemand te zien. Dan roept een lanterfantend ventje hem aan, uit de luwte van de boothokken. Een vrouw die haar wasch te drogen legt in de grasreep achter de dijk, gichelt ook.

Rieuwertje loopt wat hij loopen kan.

Maar voor hij ‘'t Zuud’ overgaat, moet hij wel een keer of drie ‘O God’ zeggen. De manspersonen die daar staan, durft hij niet aan te kijken, en opeens kan hij haast niet meer ademen. ‘O... tjisses...’, hijgt hij, ‘tjisses...’

Want de schater is er weer.

Breed plaatst die schater zich op zijn weg, en kijkt hem spottend aan uit vijf verweerde mannen-koppen.

‘Leêt... leêt mijn er deur, jongens’, soebat Rieuwertje, ‘doen mijn niks, ikke... ik bin 'n groote stumper, jongens... ikke...’, en hij hoeft niets meer te zeggen.

De vijfvoudige lach laat hem glippen, maar een andere lach vangt hem op. Rieuwertje Brand is nu net een

elastieken bal, die van de een naar de ander gemikt wordt.

En dwars door dat tergend geschater heen, rent hij de kroeg van Woutjen in.

De dubbele zoomen aan zijn broekspijpen hangen er afgetrapt en uitgescheurd bij. En zijn krappe hoedje wiebelt wonderlijk heen en weer op zijn lange klamme haar. Huilerig lacht hij tegen Woutjen en hij heeft kleine verschrikte oogen...

Ja, ja - dat is waar ook - hij zou bij Woutjen immers niet meer komen? Een wonderlijke stem in zijn hart heeft hem toch gewaarschuwd indertijd? Een groot ongeluk zou hem achtervolgen als hij ooit van zijn leven die kroeg van Woutjen weer binnenging.

Ja, hij weet het best, hij weet het...

En nu zit hij in dat vieze zaaltje van Wout of er nooit zoo'n stem geweest is!

Schuw rammelt hij met zijn geld en bloo bestelt hij een borrel. Hij is nu wel van de straat af, maar niet uit die halsstarrige plaag-lach vandaan. Die lach wacht hem achter het buffet, tusschen de flesschen weer op.

‘Hû!’, bouwt hij Engel na.

En met gekke tuur-oogen beschouwt hij zijn borrel: prachtig-helder glinstert de genever in het glas - maar een spot-lach zit er binnen in...

Rieuwertje strekt er drie maal zijn hand naar uit, eer hij er een mal-klein teugje afneemt. Hij laat het mondje-vol drank over zijn tong heen en weer glijden, slikt het door en smakt sputterend...

Er is een bijsmaak aan de borrel.

Hij kuchelt en spuwt een beetje en proeft opnieuw.

Het is een wonder van God: de borrel smaakt hem niet!

‘'t Zel wezen’, valt hem in, ‘omdat ik honger heb.’

En schichtig als een bedelaar vraagt hij: ‘Mag ik 'n endjen brood van je, Wout, 'n klein endjen brood...?’

Woutjen brengt hem oogenblikkelijk een kadetje met kaas. ‘Stakkerd’, klaagt ze, en in haar klaagstem grinnikt de duivel.

‘Dat geldje’, overlegt ze listig, ‘dat hij deer in zijn broekzak hêt, moet ik toch zien in te pikken.’ En verwonderd kijkt ze naar het half vol gebleven glaasje vóor hem. ‘Wat lebber je deer 'n tied over?!, drink er 's flink uut, man, dan zel ik je nòg 'n suvisante intappen.’ Door elk woord van haar spiedt een roodachtig flikker-gezicht.

Schichtig schudt Rieuwertje zijn hoofd. ‘Nee, nee, bedeerd an, Wout, 'k bin 'n beetje ziek, 'n beetje ziek...’

Werktuigelijk eet hij het broodje op en dralend nipt hij van zijn borrel en tuurt naar de glinstering-die-lacht. ‘Jisses, 't was bocht of... of bekold wark, of lieve Heer had zijn smaak weg'nomen...’ Soezend tuurt hij naar de kringen op het tafeltje, hij denkt dat hij slaperig wordt, en hij is alleen maar een beetje absent. Hij zit daar en hij weet dat hij daar zit, maar zooals dat wel meer gaat, hij is er niet altijd.

Hij valt door een ijzige kou en een lange duisternis heen, en aan het eind van die duisternis wordt er voor hem een bed-van-vlammen gespreid. Een zwarte harige figuur schudt zijn vlammetjes-kussen op, en kijkt grijnzend naar hem om: het is een spin zoo groot als een mensch, nee, het is een vrouw met een spinnegezicht.

Rieuwertje rilt van afgrijzen. Hij weet ineens wie dat schepsel is. ‘Vrouwtje Slof’, mijmert hij, ‘Vrouwtje Slof.’ En hij ziet een zomer-ochtend in een steeg.

‘Tjisses...’, valt het door hem heen, ‘die kol was

er altied... en nooit zelf...! Wat most ze van hem?, wat wou ze toch?'

De gedachte verdwaalt weer.

Hij zit daar in de kroeg - en komt de bloemetjeskamer van de bruiloft binnen, en hoort de anderen lachen over hem. Het is de eendere schaterlach van overal: 'Die sufferd', zeggen ze, 'die sukkel.'

En hij denkt: ''k Had al-lang dood en begraven moeten wezen, al-lang... al-lang...'

Er staat een vrouwtje bij het buffet met een groene flesch in haar hand. Ze heeft een zwart lintenmutsje op met dunne veer-sprieten, en een zwart schortje op haar zwarte japon, met een strik in haar rug. Aanhoudend gichelt ze, en er fluistert wat erg kwaadaardigs in dat gichelen.

Onverwachts keert ze zich naar Rieuwertje om, en twee bolle vet-gegeten spinnen komen op hem toe, in twee duivelachtige oogen, een klein zwart lichaam staat daar onder als een houten voetstuk, en mal wiebelt een groote groene flesch heen en weer.

'Heb je nou nog gien spijt', prevelt een mond-die-niet-beweegt, 'dat je mijn in dat steegie-van-je-achter-uut zoo beskimpt hebbe, Rieuwertje Brand?'

En Rieuwertje kijkt aanhoudend naar de vet-gegegeten spinnen in de duivel-oogen, het is of de poorten van de hel voor hem opengaan. Zijn hart wordt ijskoud en benauwend-stil, en het is of zijn haar overeind gaat staan. Maar hij hoont met een ontstellende onverschrokkenheid: 'Kol... vule pertale kol, zel ik je biene an splintertjes slaan?, zel ik bikkeltjes van je gebiente maken?'

Het spinne-gezicht onder de lintenmuts verandert in een stijf-gebalde vuist: 'Ik... ik ken je nog veul meer kwaad doen', prevelt die krampachtige vuist,

‘ik heb 't in mijn macht! Wacht maar, wacht maar!’

Doch Rieuwertje durft die hekse-vuist wel aan, hij wil vechten met de spin-vrouw, hij wil haar te lijf. ‘Wurgen zel ik je, wúrgen’, zijn woorden gillen, hij praat toch onderdrukt, ‘Aaf van de broodvrouw heb je ook stapelgek 'maakt, aas-wurm van de Satan... negen-oog!’ Wild grijpt hij toe, en niets grijpt hij beet.

Een stem mummelt: ‘Nòg bin je er niet, Rieuwertje Brand, wacht nog effe, wacht effe, 't slechte bericht gaat nóu je huus uut, het is nou onderweg, 't slechte bericht... het komt dichterbij, het holt over de klinkertjes, het is er... het ìs er!’

Een flappende smak slaat door de stilte heen, dat is de buitendeur die openvliegt.

Rieuwertje schrikt op - heeft hij toch geslapen?

Een gil springt de zaal in, een kleine vrouw met een groote groene flesch gaat de zaal uit, achter die gil aan stuift Leen naar binnen. Het is of haar eigen schreeuw-gillen haar voortsleepen. Wit en verwilderd met uit de band gesprongen haar, holt ze op Rieuwertje toe, en woest schudt ze hem heen en weer.

‘Kom mee’, schreit ze, ‘Kako is zoo naar 'worden, Kako starft, de dokter zeit 't... de dokter komt metien weerom... Kako starft en hij wil je nog zien... hij wil ampart met je praten...’

Het is of Rieuwertje's hart flauwvalt, maar van zijn gedachten lijkt de ontzetting een vlies af te scheuren. ‘'t Ongeluk dat komme zou... deer was 't... deer was 't al...’, hij wil weggaan.

Maar Woutjen houdt haar hand op. ‘Dat is ook ieselijk’, zegt ze terloops.

En Rieuwertje antwoordt haar niet, maar hij betaalt haar prompt.

Van de weg en van de menschen die hij tegengekomen is, heeft hij geen heugenis later.

Hij sluipt het huis van de bruiloft in en gaat op zijn teenen de kamer binnen... Een groote waakhond gromt tegen hem in de gang-schemer - Rikkert gaat hem voorbij. Een jammerende vrouw waggelt op hem toe, en wil hem aangrijpen, en slaan - het is Engel... Leen trekt haar de kamer uit, en in de keuken schreit Koosie-die-kleine-meid overluid...

Terloops dringt het tot Rieuwertje door, hij let er toch niet op, verder...

Schichtig neemt hij zijn hoedje af, en strompelt naar een open bedstee, maar hij komt er niet dichtbij, op een afstand van drie-vier passen blijft hij staan.

Kako is daar en kijkt, en kijkt...

De dood heeft zich diep in zijn jonge gezicht gedrukt, bleek ligt de dood op zijn lippen.

Rieuwertje ziet het, en al zijn levenskracht lijkt weg te vloeien in zweet.

Het is of de straf van Kako's kijken grooter is, dan de schuld van zijn vergooide leven.

Hij kan ook dat strakke zwijgen niet verdragen. Zijn opgejaagde verscheurde ziel wringt zich in woorden. ‘Wat... wat... kan ik... kan ikke doen...?’

Eerst zegt Kako nog niets, dan vermant hij zich, en schor, door een pijn heen, fluistert hij: ‘Ik wou je zien... ik wou je enkel maar zien.’ En hij kijkt maar, hij kijkt...

‘Weerveur?’, denkt Rieuwertje ontzet, ‘allien om me te pienigen...?’

En hij kan zich onder dat vreeselijke kijken niet staande houden, hij beeft weer zoo, hij moet gaan

zitten... ‘Je jongetje starvend...?’, vlamt het door hem heen, ‘je jongetje... dóod...?’

Sterke machten scheuren het verleden open, daar in de diepte, in een dronken nacht, ligt de oorsprong van Kako's leven.

Rieuwertje wil kreunen, en hij kan niet kreunen. Hij duwt de knokkels van zijn ineengeknepen handen tegen zijn mond. Heel zijn wezen lijkt onder te duiken in smart, en te verstikken daarin...

En hij heeft er geen besef meer van of het avond of morgen is, hij ziet licht noch schaduw. Maar hij weet wel dat er duistere verschijnselen in de kamer rondwaren. Daar is het grommen van de waakhond weer, en daar is het gefluister in de klokke-tik: ‘Jouw - bedrief, jouw - bedrief...’ Het kan toch ook wel wezen dat een vrouw dat prevelt. Als hij zijn oogen sluit, is Kako's erbarmelijk-wit gezicht ook onder zijn eigen oogleden. En dan is daar ergens ook nog een groote magere hand die klaar staat om iets weg te nemen...

‘Beleef ik dut nou wezenlijk?’, vraagt hij zich af. En hij luistert naar zijn hart. Doch dat verhavende hart antwoordt hem op geen enkele vraag. Het is zeker nog bewusteloos.

Maar zijn gedachten worden plotseling aangeraakt door iets kouds.

Kako kijkt niet meer, hij heeft zijn oogen gesloten, en over zijn blauw ingezonken wangen glinsteren twee natte strepen.

‘Starft hij?’, vraagt Rieuwertje zich af, ‘starft hij al?’ En de pijn die door hem heen slaat, is scherper dan elke andere pijn die hij doorstaan heeft. De hel met al zijn vlammen omgeeft hem in die pijn. Als een schreeuw scheurt het door hem heen: ‘Moet ìk nou leven...

ikke... ìk...?, en moet híj... moet híj weg...?'

Het is of zijn schuld duizend verschillende pijnen uitdenkt... En zijn eigen gedachten keeren zich tegen hem en willen hem verjagen. 'Gaan jíj weg! Wat doen jij hier? Leêt de âren bij hem, die âren hooren bij hem... maar jíj - maar jíj...'

En hij wil toch niet weggaan. Hij wil bij Kako blijven, als een gevangene van zijn straf èn van zijn liefde, zijn liefde die hem verscheurt.

Rieuwertje wordt vol van een gevoel dat grooter is dan hij zelf...

En eerst drijven er nog van die voor-de-hand-liggende vragen door hem heen: 'Wat kan er 'beurd wezen, dat de jongen er ineens zóó arg an toe is? En weerom is de dokter er niet? En moet er nou gien Domenee komme...?' Maar dat zinkt allemaal weg.

Want er valt wat vreemds voor.

Hij kijkt naar Kako's gezicht en hij ziet door een ovaal klein venstertje van goudglas de hemel in. Daar staan de paarlen poorten nog en de regenbogen die Engelen kunnen worden... Vele gouden wegen zijn er in de hemel, maar weinig menschen betreden die wegen. Rieuwertje's Moeder...?, ja, die is er. En haar gezicht glanst als een doorschijnende parel en haar handen zijn als neuriënde psalmverzen.

Maar droevig eenzaam en bijna vergeten zit de lieve Heer op zijn fonkelende troon en luistert...

Er stijgen maar weinig gebeden op.

Want elk gebed dat uit baatzucht opstijgt valt terug.

Rieuwertje ziet het van vlakbij.

En een onrustig verlangen beweegt zich binnen in zijn hart. Hij wil Hem die op de troon zit, aanroepen. Maar de naam, waarop zijn gebed naar omhoog kan varen, is hem ontgaan.

‘Lieve Heer’, stamelt hij, ‘Heere God...’ Maar dat is de naam niet, en zijn gebed blijft steken. Hij zoekt herinneringen af, en zijn gedachten lijken te zweeten, hij worstelt met zijn eigen verstomptheid.

En plotseling, als een schat van groote waarde, vindt hij de naam. ‘Vadertje-God’, snik-zucht hij, ‘Vadertje-God... Vadertje-God!’ En hij kan bidden, opeens kan hij bidden...

Stil glijdt hij van zijn stoel af, op zijn knieën - en hij weet niet of de anderen er ook zijn, en of ze naar hem luisteren. Hij denkt niet aan de anderen, hij ziet alleen: Vadertje-God en Kako...

‘Vadertje’, smeekt hij ootmoedig, ‘leêt de jongen nog wat op je wereldjen blieven... leêt hem nog 'n tiedje wandelen op je aardkloot, Vadertje-God... tusschen de blompies... damee weer... en in je goeie zonnetje... En verhaal op hem míjn straf niet, Vadertje, toe... och, toe nou... stapel al je straf op mijn allien, hij hêt gien skuld er an... Vadertje... zijn ienigste skuld is, dat ik zijn Vader bin... Leg je straf dan op mijn... op mijn allien... leêt mijn maar vallen... leêt mijn maar an gruzel vallen... gooi mijn an skarven, Vadertje, maar hem niet, hem niet... hij ken 't niet verhelpen! Maar ikke... ik ben de anleggende oorzaak, pienig mijn nog skarper... kastij je arme knechie Rieuwertje Brand... na' alle rechtveerdigheid... maar leêt dat jongetjen opgnappe hien gaan... genees z'n bien... en z'n zieke gestel... gooi mijn an skarven, maar maak hem heel, Vadertje, om der wille van je lieve Zeun... amen.’

Er zijn gestalten in de kamer, maar ze zijn wazig als rook, er gaan woorden door de kamer, maar ze blijven ver en nevelachtig.

Rieuwertje wendt zich om naar het bed.

En Kako's oogen zijn open, en ze kijken hem weer aan. Maar het strakke is van dat kijken afgegleden, en het stugge ook.

En nu ligt daar een zwak hulpeloos kindergezicht op het kussen. Kako-van-vroeger is daar, Kako die met zijn vader meegaat als hij vent...

‘Oue’, fluistert hij versmoord, ‘oue.’

Gehurkt schuifelt Rieuwertje naderbij. ‘Voelt dat jongetjen z'n-eigen al beterder?’, vliegt het in hem op, en hij is een en al opmerkzaamheid.

Maar Kako kijkt met groot-open schrik-oogen door zijn laatste benauwde lijden heen. En hij prevelt schor en hortend: ‘Ik... moet... weg, oue... ik bin op'roepen...’ Opeens kijkt hij scherper. ‘Bin je... bin je bij je verstand...?, bin je niet iensen dronken... en ken je dan toch even goed bidden veur... veur mijn... oue?’ Dat jongetjen-van-vroeger huilt.

En Rieuwertje wil terug praten en hij kan haast niet. ‘Je binne... je binne toch... me-eigen... eigen vleisch en bloed...! En hoe... hoe is dàt... dàt nou iniensen met je...?’

Kako probeert zijn hoofd te schudden. ‘'t Is niet iniensen... 't is al-lang...’, praat hij zwoegerig, ‘maar ik zee 't je niet... wij... wij zeeën jou niks meer... niks meer... en nou is 't opiens 'komme... tot op 't bien was 't... was 't mis... en toe' bloed... 't zit in me longen ook... bloed... als-maar... of'loopen...’

Rieuwertje's keel is haast dicht, benauwd steunt hij.

Dat gezicht op het kussen, blijft toch onder alles door een kindergezicht, maar in de oogen is de vermoeide smart van een hooge leeftijd vastgegroeid. ‘Stil... nou... stil, 't mot zoo wezen...’

Maar Rieuwertje kan niet stil wezen. ‘Jongetjen...

jongetjen, heb je mijn nooit niet vervloekt...?'

Een krimpende lach wringt zich door een pijn heen op het kinder-gezicht. 'Ik... ik heb... heb pien om jóu had... vedaag... ik... ik bin giftig 'weest... omdat jij allien... Ik... ik heb 'dronken... van sjagrijn... om jou... stakker... stakker... net as op die nacht... op die avend leêt toe' je bezeten wasse... Ja... ja, je binne... me Vader... is 't niet zoo... me Vader bin je toch... en... en jij wasse maar zoo klein hoopien minsch, jij... jij... hadde altied bovenhandsch wark an ons... an ons allegaar... en je konne je deer... zoo goddeloos om bedrinken... Zeg... zeg, mit dat drinken mot je toch ophouen... zeg... hou er mee op, hè?' Het is of er een lek in Kako's adem komt. Rochel-geluiden stooten zijn woorden in tweeën.

'Ik... ik zel niet meer...', huilt Rieuwertje 'nooit niet meer...' Er rinkelen geldstukken in zijn broekzak, hij keert die broekzak om, en legt al wat daar in is, op tafel. 'Deer...' En dan kijkt hij weer naar dat jongetjen, en hij durft nergens om vragen, net zoo min als Kako, toch schuiven hun handen in elkaar.

En als trouwe maats zitten ze daar, de kleine man en de stervende jongen.

Een droom valt uit verlangende gedachten de werkelijkheid binnen en wordt een tastbaar wonder.

Kako buigt zijn hoofd schokkend over de beddeplank heen. Zijn lichaam lijkt enkel maar een benauwde ademhaling, hortend fluistert hij: 'Zeg... zeg... om... dat je nóu konne bidde... jij... jij zelle... 't dan wel weten, hè, er ìs toch 'n lieve Heer?, oue... oue... er is toch 'n hemel...?'

De stilte glanst.

Rieuwertje wijst met zijn vrije hand om zich heen. ‘Hier is... is de lieve Heer ommers...?’, haspelt hij, ‘hier... dùt... dat je niet ziene... jongetjen, dat warmige... dat goeie... die vredigheid... dat is... dat is...’ Hij kijkt op.

En de lieve Heer is Kako's glimlach al binnen gegaan.

Rieuwertje ziet dat met eigen oogen, nooit zal hij het vergeten.

Ruw wordt hij opzij geduwd, luid wordt er geweend, een groot misbaar vervult het vertrek. Doch Rieuwertje in zijn donkere kamerhoek, ziet enkel een verheerlijkte glimlach.

En hij vouwt zijn handen of hij dankt.

[Het is ondoorgrondelijk dat er een]

HET IS ONDOORGRONDELIJK DAT ER EEN LICHTENDE DUISTERNIS KAN ZIJN, EN EEN SMART DIE GLIMLACHT VAN GELUK. MAAR DAT IS ZEKER, ER ZIJN GEHEImen, hier op aarde, zoo diep als God-Zelf.

En nu heeft één van die geheimen Rieuwertje Brand aangeraakt, van eerbied durft hij haast niet denken. ‘Ik... ik bin 'n aâr’,[1)] fluistert hij soms, ‘ikke... ik bin niet meer die ik was.’

Hij loopt onzeker door het vervaagde leven heen, de stad is een doezelige gedachte geworden, de wegen zijn in onwezenlijke herinneringen veranderd, en het eenige wat daar, tusschen de menschen in, leeft, zijn een paar afgebroken hijgende woorden... In de sterren hangen die woorden ook en in de winterboomen en in de wind.

Kil zijn die lichtlooze winter-maanden - een hooge heldere zon valt toch de donkere dagen binnen: Rieuwertje's gedachten kijken door blinkende vensters heen.

Het onzienlijke en het ontastbare, dàt heeft Rieuwertje's onverdeelde aandacht.

Hij luistert, de wind valt open, daar is God's stem, hij buigt een paar schamele woorden opzij, en kijkt er achter, God's oogen glimlachen tegen hem.

Hij haalt ‘vroeger’ naar zich toe, in kleine voorvalletjes en verre gezegdens, kinderlijke genegenheden komen hem tegemoet.

En soms staat hij ook bij een rulle modderheuvel op een kerkhof. ‘Me dierbaar... dierbaar jongetjen’, fluistert hij, ‘ik zel 't plekkie goed onthouen, ik zel 't onthouen...’ Zijn verkreukeld hart jammert van pijn, maar zijn tranen komen uit een trillende glimlach vandaan.

1) Ander.

‘Kako’, prevelt hij, ‘Kako.’ En een glinsterende gedachte zet zich in hem neer, en in een regenboog van kleuren ontwaakt een warme wonder-droom.

Maar Engel's stem, die als een harde kloppende knokkel is, haalt hem uit die droom vandaan.

Grauw rijst de dag overeind.

‘Ja, ja’, zegt Rieuwertje gedwee, ‘hier bin ik al!, hier bin ik!’

‘Brood snijen en koffie zetten en Koosie wasschen en kachel anmaken’, commandeert Engel stug.

En Rieuwertje is al ijverig in de weer. Allerlei huiswerk moet hij verrichten, want Engel is ziek en Leen bedankt er voor om te helpen, Koosie is te klein en de buurvrouwen hebben het zelf te druk.

De heele dag loopt Rieuwertje nu als een werkpaard achter Engel's opdrachten aan, die opdrachten knallen in zijn ooren, als het klappen van een zweep.

‘Roodkooltjen koopen’, herhaalt hij uit den treure, ‘roodkooltjen in de pot snijen, piepertjes jassen, piepertjes dúnnetjes jassen... pap te-vuur-zetten, grutjes halen...’

En op een gegeven oogenblik blijft hij toch weer steken. ‘Wat ook nog meer?, wat nog meer?’

Nee, nee, sinds hij woorden uit de wind opvangt, en woorden in de sterren leest, kan hij niet goed meer luisteren naar stemmen die uit lippen van vleesch komen.

Bij hem gaat alles zoo wonderlijk toe...

Nu en dan valt er onverhoeds een stuk uit de tijd vandaan, en achteraf weet hij nooit waar die vermiste uren gebleven zijn.

Een bedrijvige ochtend ging voorbij, vloertjes zijn geveegd, ruiten gezeemd - alles weet Rieuwertje daar naderhand nog van af, maar de middag-er-op en de

avond-er-na, dié zijn weggetuimeld in een glans...

Onverhoeds staat hij in een nieuwe dag, en droomerig-verwonderd schudt hij zijn hoofd.

Misschien - misschien liggen die verdwenen uren tusschen de aarde en de sterren in - wie zal het zeggen?

Hij leest tersluiks in de Bijbel, onder het vaten-wasschen wordt hij opgetrokken in de hemel.

Hij neuriet domp een psalm, legt een klein fornuis-vuur aan, en daalt af in een diepe smart.

Later trekt hij weer geweldige rimpels in zijn voorhoofd. ‘Waar kom ik vedanen?, waar bin ik 'weest?, wor' ik niet iedermaal uut'haald?’[1)] Maar dat zakt ook weer weg.

Hij denkt dat hij al-mijmerend over de raadsels van zijn leven, nog op aarde staat, en hij zweeft al-weer over de uren heen.

Er glanst een lichtband om zijn hart.

Zilver-blauwe vleugels hechten zich aan zijn gedachten vast, die gedachten nemen hem als een veertje op, zoo stijf en versukkeld als hij is, en zij voeren hem weg van de wereld, en brengen hem in een witte lichtstad boven de wolken...

Hij draagt sterren in zijn hart en sterren in zijn oogen. Het donker vlucht op zij-paden. Hij gaat door een poort van licht en over wegen van goudglans. Rechts van hem loopt oue minschie, links van hem loopt Kako, en in een krans van gouden lichtpijltjes verweg zit lieve Heertje.

Rieuwertje's hart knielt als hij Hem gewaarwordt, en zijn gedachten knielen ook. Een boetpsalm dwaalt door zijn hoofd en wil gezongen worden...

1) Weggehaald.

Dan brandt hij zich aan een heete volle pan op het vuur, en een nuchter gesnister pruttelt tegen hem.

‘O ja’, zegt Rieuwertje goedmoedig verwonderd, ‘ik bin nou weer... ik bin nog altied op lieve Heertje's wereldjen!’

In het warme groene keukentje staat hij, bij het aanrecht, ginder hangt de poffertjes-pan en vlakbij het gespikkelde spiegeltje. Er schijnt een flets zonnetje door de brons-verweerde ruitjes, het fornuis brandt - en de melk kookt over.

Rieuwertje buigt zich over de pan heen, en blaast zoo hard hij kan in de steigerende schuim-bobbels.

‘Wat most er ook wezen?’, prakkezeert hij onderwijl, ‘o... ja-die... rist[1)] most er wezen, rist...’

Terloops verricht hij dan een-en-ander - maar hij praat meteen met Kako. ‘Jongen, as je me al dat goeie... dat goeie... toch eerder 'zeid hadde!, dan was ik zóó niet op de trouwdag 'weest, en niet zóo op die âre dagen allegaar, oh, vast en zeker, dan was ik zóo niet 'weest...’

En Kako-dat-jongetje staat daar zoo fijntjes en bleek als een zonnestraal. ‘'n Minsch zeit op z'n starfbed âre dingen dan in z'n leven, oue...! Oue, zel je mijn starfbed nooit niet vergeten?’

Rieuwertje ontbloot zijn hoofd. ‘In der eefigheid niet’, belooft hij, ‘de lieve Heer hoort mijn spreken, in der eefigheid niet!’

En dan springen plotseling Kako's kinderjaren open.

Hij en het jongetje laten achter de Drommedaristoren een vlieger op, een groene met rooie en gele knipseltjes en met een staart van touw en zeewier.

‘Mijnes’, pocht Kako, ‘is de hoogste van allegaar,

1) Rijst.

hij stoot temet teuge de zon op!' Ze turen er naar, ze houën hun handen als verrekijkers voor hun oogen. Ja, ja, als een groene mug klimt dat dingetje bij de wolken op. Die andere vliegers, o hee, nee, die halen dàt in de verste verte niet. Hij en het jongetje turen de lucht in, tot er allemaal witte lichtballetjes voor hun oogen dansen!

''n Bokkie wou ik ook graag hebben', mummelt Kako ergens, 'zoo'n bokkie... zou dat duur wezen, Vader?'

En dan is er opeens die brandlucht: de rijst kookt droog.

'Oh... hee', schrikt Rieuwertje.

En het groene schemer-licht en de verzonken keukenstilte lijken van vervaardheid te trillen.

'As Engel dat ruukt...', strijkt het benauwd door Rieuwertje heen, 'oh-óh...'

'Tafeltjen dekken', prevelt hij meteen, 'of waschwater opzetten, om de thee denken...'

Hij slikt zenuwachtig en hij knipt verlegen met zijn oogen. 'Ja, nou most hij naar binnen...'

Slofferig stapt hij op de deur toe. 'Kako?', zucht hij armoedig.

'Ik... ik bin er ommers?', zegt het gestorven jongetje-dat-leeft.

En Rieuwertje gaat langzaam de huiskamer in.

Engel ligt daar met een doek om haar hoofd te bed, hol-blauwe kuilen zijn haar oogen, een geel-witte veeg is haar mond. Kako heeft haar niet meer toegesproken voor hij wegging...

Een en al zenuw is ze.

Ze slaat op een stoelrug, ze smijt haar hoofdkussen op een prop naar het voeten-eind. 'Douwel',[1)] schreeuwt

1) Lummel.

ze, ‘douwel!’ En ze steekt twee vuisten tegelijk tegen Rieuwertje op. ‘Narrekop!, leêt jij de boel weer anbranden, vlak onder je neus?, ken je dan niks meer?, heb je dan nergens meer benul van...?’ Scherp als geslepen staal is haar stem.

En Rieuwertje sputtert niet eens zacht terug. Hij kijkt haar met natte oogen aan. ‘Verrinneweerd warktuug’, denkt hij.

En waar blijft Engel's woede dan toch op steken?

Met een smak valt ze achterover in bed, en zwijgt.

Verwonderd let Rieuwertje er op.

En stil gaat hij zijn gang.

Hij zet vier diepe eetborden op het tafelzeiltje en vier lepels legt hij daarbij. Op een rood-geblokt matje komt de pan te staan.

Zon glijdt dun en goudachtig over zijn bezige handen heen, met onbestemde oogen kijkt hij er naar, en hij denkt opeens aan de gele gerimpelde bladen uit oue minschie's psalmboek. ‘Na' de kark’, denkt hij, ‘most ik toch ook weer 's... Maar de minsche kieken zoo lillijk... en die niedige koster moet je ook niet uutvlakken...’ Hij zucht er van.

En dan komt Rikkert binnen: hij ruikt naar stoom en roet, en zijn gezicht is zwart-aangeslagen, net als altijd.

Plomp-scheef valt hij op een stoel aan tafel neer, en onbehouwen schept hij zichzelf op. ‘Al-weer rist...?, eefig kriege we rist...! Geef de stroop, man!’

Rieuwertje houdt zijn hoofd wat scheef, hij luistert doovig. ‘Wâblief?’, zeggen zijn oogen gedurig, ‘wâblief?’ Op een draf haalt hij de stroopkan uit de keuken.

‘Hierzoo - hierzoo’, hijgt hij.

‘Je binne’, spot Rikkert, ‘'n dienstmeisie van lik-me-vessie.’

Maar Rieuwertje deert dat niet: de glimlach in zijn hart blijft evengoed overeind staan.

‘Ik ken er nou beterder teuge’, denkt hij. En hij krijgt een mans-gevoel, ja, hij overtreft zichzelf van louter mansheid!

Want Engel vraagt nergens om - en hij brengt haar zoo-maar een bord met rijst. ‘Vrouw... perbeer nou...!’

Maar Engel wrikt zich netelig achteruit in het verwoelde bed. ‘Weg mit... mit dat... dat kippevoer’, snauwt ze, ‘weg met dat knudde eten-van-jou, wèg...’

Schuw sluipt Koosie de kamer in.

En met schrikachtig-terugwijkende oogen kijkt het kind van de een op de ander. ‘Dag’, smoezelt ze achter haar tanden.

En Engel doet net of ze niets hoort, net als Rikkert, maar Rieuwertje zegt, met een steelsch-bewegende mond: ‘Zussie...’ En zijn oogen zeggen hetzelfde, en zijn warrelig krulhaar en zijn baardje - het is vreemd! - alles aan hem zegt: ‘Zussie.’

Schichtig-vriendelijk komt het kind naast hem zitten aan tafel, en met een vermoeid-slap gebaar houdt ze haar bord op. ‘Lekker’, praat ze weer achter haar tanden, ‘warme rist.’ Ze heeft waterige oogen, de kleine meid, en een blauwe top aan haar dikke neusje. Terloops doet ze haar muts en das af en gooit die op de vloer.

Rieuwertje schept haar een flinke portie op, dan neemt hij zelf ook, en wil zijn lepel grijpen.

Maar Koosie femelt: ‘Eerst dankies doen!’

En ze danken!

Rikkert's booze lach duwt daar een gat in. ‘Kriegen we gien pekelharing of leverworst toe?’

‘Dok jíj?’, keft Engel uit bed.

En de jongen trapt zijn stoel omver en stapt op.

Koosie en Rieuwertje schrikken al-lang niet meer van dat kabaal, ze zijn er aan gewend!

‘Watte... wat zeg jíj as je danke...?’, zemelt het kind ouelijk-berispend en ze schrikt daar zelf van op, en wordt rood.

Maar Rieuwertje is op dat oogenblik niet zooveel ouer dan Koosie. Hij vouwt zijn handen kinderlijk om de lepelsteel heen en hij fluistert: ‘Ikke...?, ik zeg... allemaal: Heilige Hart... Heilige Hart...’ Maar van zijn vertrouwelijkheid lijkt hij zelf op te hooren. Hij wil nòg wat zeggen, en hij komt er niet toe.

Even is er een stilte-van-verwondering.

‘En... en zeg je meer niks...?’, hijgt Koosie verbluft, ze vergeet er haar schrikachtigheid bij.

Bedachtzaam schudt Rieuwertje zijn hoofd. ‘Ik 'loof dat 't genog is... ja... ja, dat 'loof ik wel...’

Maar opeens is hij weer erg verstrooid, hij vergeet haast door te eten. ‘Och... och... minschelijkerwies gesproken, as Kako-dat-jongetjen nou ook nog 's bij hullie kon zitten te eten...’ Hij zucht zwaar.

En die wonderbare glimlach in zijn hart glanst helderder dan ooit. ‘Bin ik er niet...?’

Schroomvallig-verrast knikt Rieuwertje: ‘Ja, me jongetjen, ja...’

Maar Koosie vindt dat hij griezelig doet, en verdrietige oogen trekt. Ze probeert hem op te monteren. ‘Zel ik je helpen ofdrogen met de vaat?, 't ken best veur skooltied...’ Bij wijze van overreding legt ze haar handje op zijn knie.

Dat is in een tijd niet gebeurd!

Van louter dankbaarheid krijgt Rieuwertje een benauwd gevoel aan zijn hart. ‘Anvallig wier dat

kindjen...' In zijn blije verbouwereerdheid praat hij te luid. 'Nou, ìk wil graag 'n hulpie hebben.'

En Engel grauwt uit de dekens: 'Ja zeker, om de boel kepot te breken!, ze blieft er òf - begrepen?!'

In een wijze schrikachtige verstandhouding kijken de man en het kind elkaar aan. 'Niks zeggen maar, zwiegen maar!'

Al-gauw zijn ze klaar met het middagmaal.

En stilletjes brengen ze het eetgerei naar de keuken.

Op het fornuisvuurtje gonst het water.

Rieuwertje stroopt handig zijn boezeroen-mouwen op, en maakt een lekker-vet sopje in de afwaschteil klaar.

De gangdeur is dicht, kneuterig is het afgesloten keukentje zoo: ze kunnen er vrij-uit praten.

Maar Koosie kijkt telkens nog om in de richting van de kamer. 'Moeder', smoezelt ze achter haar hand, 'hêt 't an heur zeniewe, hee Vader?'

Rieuwertje knikt met een dikke tuitende onderlip. 'Mot je niet zunig over denken...'

Bekommerd schudt Koosie haar hoofd en ze zet haar bleeke bloedelooze handjes oue-vrouwtjes-achtig op haar smalle heupen. 'Waar - waar zitten je zeniewe eigenlijk...?', zanikt ze, 'op skool weet gien-ien 't!'

Met een druipende zeepsop-hand krabt Rieuwertje in zijn baardje. 'Zóo veer had hij er eigenlijk nog nooit op deur'docht...'

Een zorgelijk-geleerd gezicht trekt hij toch. 'Je zeniewe', onderricht hij, 'zitte in je spiere-stelsels... en je hart is eigenlijk 't koegelvangertje van je zeniewe. Later, as je groot binne, verneem je deer wel meer van.'

'O', rekt Koosie mager, 'o...' Een breed smal

bessies-mondje trekt ze, en over de bordjes die ze afdroogt, pluurt ze nadenkend naar Rieuwertje.

‘Had je nog wat?’, vraagt hij goedig, ‘zeg 't dan gerust maar teuge Vader, hoor?’

Verschrikt en als betrapt-op-wat-verkeerds, schudt Koosie haar hoofd.

‘Centjes’, belijdt hij nederig, ‘die hêt Vader nou niet meer.’

Even is Koosie sprakeloos.

‘Gruns’, haalt ze dan verontwaardigd uit, ‘ikke... ik doch' heelegaar an gien centjes - ph... centjes!’ Ze loopt een paar stappen achteruit en drukt haar kin in het halsje van haar schort en durft niet goed op te kijken. ‘Ik doch'... ik doch'... ikke... ik bin nou heelegaar niet meer bang van je...’

‘Bang’, mompelt Rieuwertje, ‘mot je ook niet wezen van mijn.’

‘Maar... maar as je dan zoo merakel dronken binne?’, flapt Koosie er uit, en daar is ze zelf ontzet over. Van verbijstering bijt ze op het puntje van haar linkervlecht, en de gladde gespannen kleurvlekken op haar porceleinig-witte wangen loopen paars-rood uit. Ze kijkt van de deur naar Rieuwertje en van Rieuwertje naar de deur, net of ze weghollen wil.

Maar een booze beweging maakt Rieuwertje niet. Hij is alleen maar stil geworden, en het is hem zelfs ontgaan dat hij ergens mee doende was. Doovige oogen heeft hij weer en verschrikte krimpende handen...

Met een afgedroogd bord stijf tegen zich aangedrukt, schuifelt Koosie een beetje dichterbij. ‘Hoor 's... hoor 's...’, prevelt ze - en ze heeft hem eigenlijk niets te zeggen.

Maar hij begrijpt haar toch wel.

Goedig knikt hij tegen haar. ‘Kleine... kleine

meid', hakkelt hij, 'je motte... zoks... zokke dingen nooit niet meer zeggen, dat doet Vader pien... boel pien...'

'Nee... nee', mompelt Koosie berouwvol, '...zel ...niet meer doen... Ikke... ik doch' er niet an...'

En dadelijk er op moet ze zich toch nog verdedigen. 'Op skool', ratelt ze, 'doene ze míjn ook pien, mos' je op skool hooren! Inplaas van Koosie Brand zeggen ze Koosie Barrel... En Moeder zeit...' Van schrik duwt ze haar kin zoo diep in het boezel-halsje dat het bijna uitscheurt. 'Nou... nóu begon ze ferachies haast weer te klesseneeren...'

Rieuwertje haalt moeilijk adem, maar hij glimlacht toch. 'Klikspaantjes... weet je wat deer mee 'beurt...?, de ien of âre keer knipt 'n Tien-toon[1)] met 'n zullevere skeer 'n endjen van hullie tongkies of...! Pas maar op, hoor!'

Spijtig knabbelt Koosie op een duimnagel, ze moet haar fout toch nog goed praten. 'Nou ja... 't was ook zoo arg - zoo arg... je weete niet hoe arg... van dat de duvel je niet iensen hebben wou... de duvel niet iensen, zee Moeder... en ik... ik... zee ze...' Maar Koosie verstomt opeens, een schrik tuimelt koud door haar heen. 'Oeij... jemigie... nou zee ze 't toch...' En het is of aan elk haartje op haar hoofd een gloeiend tangetje trekt.

Rieuwertje schept werktuigelijk een handjevol zeepsop uit de teil en laat dat over de pan heen vloeien, maar hij ziet niet wat hij doet.

Het lijkt wel of de glimlach in zijn hart een steek gekregen heeft, en nu dood bloedt.

Even duurt dat maar.

1) Schrik-figuur waar men kleine kinderen bang mee maakt.

Want dadelijk er op veert in een witte blijheid die goeie glimlach weer door hem heen, en dan nadert het heldere inzicht ook.

‘De Heere God’, weet hij opeens, ‘èn de duvel, die praten beurtelings teuge mijn, deur de mond van dat kindjen.’ Verteederd kijkt hij er de zorgelijk-toegeklemde kinderlippen op aan, en hij vergeet te antwoorden.

‘Bin je... bin je nou boos op mijn?’, fluistert Koosie. En ze moet al-door aan een verstel-lap in haar schortje plukken.

‘Boos?’, fluistert Rieuwertje terug, ‘welnunni! Weerveur boos...?’

En nu heeft hij het heelemaal en voorgoed van Koosie's bange schroomvalligheid gewonnen.

Ze komt vlakbij hem staan, leunt een beetje tegen hem aan, en peutert aan een gaatje in zijn mouw. ‘Ik... ik bin zoo vaak benauwd 'weest over je... zien je... Want... want as de duvel 'n minsch niet-iensen hebben wil, waar mot hij dan na' toe...?’

Rieuwertje strijkt met de rug van zijn vochtige hand over haar gladde haartjes. ‘Altied’, mompelt hij, ‘na' lieve Heertje.’ Hij heeft een verstopte stem en zijn oogen worden haast blind. Maar de glimlach gaat als een warmte door zijn gedachten heen, en sust: ‘Stil maar... stil maar...’

Vaag praat Koosie daar door heen: ‘Bin je... bin je niet bang veur lieve Heertjen, Vader? Zou lieve Heertjen gien arge hekel an je hebben, net as Rikkert?’

‘Klein warktuug’, denkt Rieuwertje, ‘kléin wàrktuug.’

Maar hij schudt zijn hoofd in een dankbare verzekerdheid. ‘Nee, nee, want aârs bestong ik al lang niet meer, me-kind.’ En zoo als dat dan meer met hem

gaat: binnen-in de smart over zijn zonden, blinkt de hemel.

Hij kijkt Koosie aan, en wil iets zeggen, maar vergeet het... Want in de groote vochtige oogen van het kind, staat lieve Heertje Zelf: een glans in gouden pijltjes.

En Rieuwertje stamelt eerbiedig. ‘Praat veul zóo met mijn. 't Is zoo goed... assiblif... 't is arg goed.’

Koosie kijkt er beduusd-verwonderd van op. ‘Zeg u dàt teuge mijn, of...’, en opeens laat ze die vraag vallen. ‘Denk ú’, fluistert ze dicht aan Rieuwertje's oor, ‘er ook wel er 's an, dat Kako nou zoo allien is...?’

En als het kind dat zegt, bereidt de lieve Heer Rieuwertje ergens op voor. Een pijnvlijm scheurt zijn gedachten af, lood-zwaar hangt de vrees over de vermoeide klop van zijn hart.

Het ontgaat hem dat hij bij Koosie neerhurkt.

Geluiden zijn er en woorden, hij hoort het nog zoo niet... Schimmige dagen buigen zich uit de toekomst naar hem toe - en hij durft nog niet naar hen kijken. Maar zijn hart steunt: ‘Kan dat goed wezen, lieve Heer?, kan dat arreges goed veur wezen?’ Vol schroomvalligheid omarmt hij Koosie. ‘We komme... komme’, stoot hij moeizaam uit, ‘alle... allemaal na' Kako toe, we.. we magge allegaar bij hem wezen, as... asse... we goed oppassen...’

Koosie knikt heftig-instemmend. In der haast geeft ze hem ook nog een harde stoot-zoen op zijn wang. ‘'k Mot na' skool’, wil ze gewoon zeggen, ‘'t is skooltied.’ Maar ze loopt snikkend weg.

En het is Rieuwertje, of hij in het kind, zijn eigen geweten na-oogt.

‘Nóu zel ik in 't vervolg toch oppassen’, neemt hij

zich haast gramstorig-van-beslistheid voor. ‘De lieve Heer hoort me spreken, ik zel oppassen.’

Hij bergt het eet-gerei in de kast, dweilt het houten-vloertje wat aan, en weet niet goed wat hij nog meer verrichten kan in het keukentje.

Een beetje geheimzinnig-tersluiks luistert hij naar Engel in de voorkamer, maar daar is alles stil, op zijn teenen loopt hij dan naar buiten: in het schuurtje is nog genoeg te doen.

* * *

Herfstig-guur is het buiten. De flakkerende zon geeft een ongewisse blijheid aan het erf. Maar de kaalgewaaide boomen zien er verkleumd uit, en in de lage zware wolken woont de winter al.

In zichzelf gekeerd zit het hondje voor de schuur en piekert een beetje... Als hij de baas ziet aankomen, schiet er een trilling in zijn ooren, maar het kwieke is uit zijn rompje vandaan, en zijn staart is zonder aandacht.

Rieuwertje geeft hem een kliek van het middageten, en liefkoost hem geduldig, zijn gedachten zijn daar toch niet bij.

Hij is verdwaald geraakt in een schuld-gevoel: ‘As ikke... as ik... an de hemel denk... nee, Engel is deer niet en Rikkert evenmin.’ Beducht schudt hij zijn hoofd. ‘Ik... ìk sluut ze toch niet uut...?’

En een stem in zijn gedachten zegt: ‘Kwam je je Vader daar ooit tegen, Rieuwertje Brand?’

Een diepe verslagenheid trekt door hem heen. ‘Me Vader...?, me Vader?’ En als een openbaring valt het in hem open: ‘Nooit van-z'n-leven heb ik meer an me Vader 'docht.’

Schrikachtig staart hij...

Er gaat een man-van-nevel langs hem heen, die man heeft een blauwachtige weerschijn in zijn gezicht, en loopt onzeker.

Dat is zijn Vader.

Aan stinkende kroegdeuren luistert zijn Moeder, en knijpt zichzelf in de handen, en huilt stil.

Ja-ja, dat is zijn Vader!

En zooals dan toch ook de nagedachtenis van die man weggevallen is!

‘Asch op de wind’, mompelt Rieuwertje, ‘asch... op... de wind...’

‘En jij’, zegt de stem in zijn gedachten, ‘zal 't met jou anders gaan?’

Ootmoedig-vragend kijkt Rieuwertje in de oogen van Vadertje-God. ‘As 't mot... as 't mot...?, as 't me gerechte straf mot wezen, ja Vadertje...’

En daar gaat de volwassen vrouw Koosie Brand, een nette burgervrouw met een flink gezin. ‘Me Vader?, me Vader...?’ Weifelend schudt ze haar hoofd, ze ziet in haar herinnering een wankelende schim...

Rieuwertje's hart krimpt ineen.

‘As ze dan toch maar volwasse mag worden’, stamelt hij nog. En steelsch gaat hij naar de hemel terug. Engel en Rikkert en zijn Vader zijn er nu ook... Op een afstand kijkt hij naar hen, daarom ziet hij hen niet goed.

Maar de glans van de paarlen poorten en het goud van de gegraveerde straten lijkt verdoft

‘St... st...’, doet Rieuwertje verschrikt.

En heimelijk, alsof hij op een onderdrukte toon denkt, zegt hij in zichzelf: ‘Je kanne toch dicht bij de âre wezen, en bij lieve Heertje? En zonde is deergunder ommers niet?’ Lang tuurt hij in zijn eigen binnenst. ‘Bin ik nou bekeerd?, is dut bekeerd...?’

En onderwijl hij zoo denkt, loopt hij werktuigelijk af en aan. Die handen van hem doen allerlei werk buiten hem om.

Hij heeft een ketel water aan de kook gemaakt en in de schuur staat een tobbe vol dampend waschgoed te weeken.

‘Wasschen’, praat Rieuwertje zich moed in, ‘dat is gien heksenwerk.’ En puffend pakt hij aan. Hij heeft een voorschoot van jute aangedaan, en hij trekt van ijver een barsche mond, een mond of hij vechten wil. ‘Tja, nou, as die Leen de wasch weeromstuurde... 't most toch 'daan worden! Op z'n alderargst kon Engel alleen maar zeggen: ik had 't van Leen beterder verwacht.’

Met een zweeterige glimlach kijkt hij om naar het licht in de open schuurdeur, en hij ziet eigenlijk alleen maar de glimlach in zijn eigen hart. ‘Ja, ja, lieve Heertjen bezweek[1)] hem niet...’

1) Verliet.

[Zelden is er zoo'n witte zondag geweest...]

ZELDEN IS ER ZOO'N WITTE ZONDAG GEWEEST...

DE STRATEN ZIJN HAAST DICHT GESNEEUWD EN OP DE KRUISLATTEN VAN de vensters liggen dikke donsranden.

Het is of Vadertje-God, in al dat wit, de kamer binnenkijkt.

En zooals zich zienderoogen wat kouds uit de steen-witte grachtboomen buigt, zoo buigt zich daar ook iets heiligs uit.

En dat heilige doet pijn.

Rieuwertje kan er niet goed naar kijken, maar ook als hij niet kijkt, is dat schrijnende er evengoed.

Kindergebeden leven weer op, smartelijke gedachten op een oud rimpel-gezicht, vrome sterre-avonden, stille kerk-ochtenden, en uit alles rijst een open zeerte overeind... Rieuwertje let er schuw-gespannen op en een scherpe onrust sluipt zijn Zondags-vrede binnen.

Ongedurig loopt hij heen en weer. Van de kachel naar de keukendeur en van de keukendeur naar de kachel. 'Bin ik nou zoo as ik wezen moet...?', tobt hij, 'verduldig[1)] in alles...?, en zuver...?' Zenuwachtig pinkt hij. 'Och, zoo'n verfomfaaid bestaan... en broodeloos... bróodeloos... als-maar lanterfanten...' Hevig bijt hij in zijn onderlip.

Een rare vrouwen-droom heeft hij gehad, die nacht. En telkens als zijn gedachten naar die droom toe willen sluipen, rukt hij ze er bij vandaan. 'Leêt dàt met rust! Wat doen je er an...?', en dat blijft weer steken in een schrik.

Koosie-dat-kind zit met een dikke wollen doek om, kraaltjes te rijgen bij het raam, en ze hoest als een oud

1) Verdraagzaam.

vrouwtje, met een ingetrokken borst, een tong als een geultje, en hooge schoudertjes.

‘Is 't om die lillijke hoest...?’, mijmert Rieuwertje, ‘bin ik deer om...?’ En zoo lang het hoesten duurt, kan hij niet verder denken.

Dan botst Engel tegen hem aan - bij ongeluk.

‘Hui’, mompelt hij, ‘hui...’ Een doezele werkelijkheid dringt zich aan hem op.

Ja, Engel is ook weer over-de-vloer. Ze schudt zelf de bedden en kookt zelf, en wascht al-weer zelf... Ze heeft Rieuwertje niet meer noodig.

Maar zoo stoer als voorheen is ze toch niet. Een vervallen wrang gezicht heeft ze, geel-verdroogd een beetje, en als ze zit, zakt haar rug krom.

Maar wat het ergste is, altijd en overal loopt Rieuwertje haar in de weg...

Die ochtend ook.

Met vinnig-genepen vuisten strijkt ze over haar heupen, telkens botst ze tegen Rieuwertje aan. Het komt toevallig zoo uit, dat ze voortdurend iets te doen heeft in het achter-gedeelte van de kamer, waar die-man-van-haar aanhoudend heen en weer loopt. Moedwillig trapt ze hem op de teenen en schel geeft ze lucht aan haar wrevel. ‘Wat drentel je toch om me bienen...?, is dat 'n bedoening!, as je kuieren wille, kuier dan buten, buten heb je de ruumte...’

Verschrikt kijkt Koosie achter-om. ‘Help je mijn kralen riegen, Vader?, ik... ikke maak kralen-sausijsies, Vader...’

Glimlachend wil hij naar het kind toekomen.

Maar Engel zit al bij haar. ‘Leêt Vader nou maar 'n streêtje om gaan, Moeder zel je wel helpen.’

En Rieuwertje grijpt zijn hoed en zijn jekker van de stoel en hij gaat... Boos is hij niet, maar zijn keel is

zoo droog en dik, hij kan ook niet naar het kind omkijken, hij moet nu maar niets meer zeggen. Over elk woord dat in hem opkomt, glipt een traan. En dat is niet uitsluitend om Engel, och nee...

Hij stapt over de witte drempel van zijn huis, en een luidende kerkklok houdt hem staande.

'Wat was dat toch met hem...?', verschrikt luistert hij, en beschroomd kijkt hij.

Wit is de stad, bulten-van-wit zijn de huizen, het sneeuwt al-weer. Het is ook of er sneeuw op de luiklank ligt. Zwaarmoedig zwerft de roepende stem door de plechtige stad, pijn druppelt uit die stem, op de verhulde huizen en op de weggedoken straten, en ook op Rieuwertje's hart...

Hoe kan het toch allemaal?

Sneeuw heeft een reuk, ja, maar in de reuk van de sneeuw is een gedachte aan vochtig kruishout, en bebloede dorens.

Rieuwertje maakt een beweging of hij zijn hoedje af wil nemen.

'Nou... nou moet ik haast graaien[1)]', denkt hij en in zijn oogen breekt het verdriet al open.

Och, er is ook zoo van alles in het luiden van een kerkklok!

Een oud-minschie dat sterft, brekende oogen, en een brekende hartslag: Vader, in Uwe handen beveel ik mijnen geest... Jaren die als trappen naar omlaag gaan, nachten die maanden-lang duren, en aan het eind daarvan een lichtende glimlach. De dood, beenig en wit, graf aan graf, en ook de Verlosser der Wereld, twee doorboorde handen: 'Kom dan - kom dan...'

En Rieuwertje verzet zich uit schaamte. 'Die koster

1) Schreien.

zel mijn de deur uutzetten, Vadertje-God, die koster, dat is zoo'n nijdas.'

Schuw loopt hij dan toch de kerk van zijn herinnering binnen. Gouden lijntjes zijn er om de oue kerkboeken, en omgekrulde hoeken zijn er aan de bladen. Oue minschie zit onder een koperen kaarsenkroon, en als ze zingt, is het of er een vogeltje tjilpt. Een grijze vriendelijke man brengt een blijde boodschap: 'Alzoo lief heeft God de wereld gehad...' En het orgel preekt, en als de menschen een gezang zingen, bidden ze eigenlijk overluid...

- Maar dan waden er plotseling fijne geluidjes door de krakerige sneeuw! Nebekadnezer komt te voorschijn, en al voort-ploeterend zwaait hij slap met zijn staartje.

Rieuwertje kijkt naar hem en hij is al-weer uit de kerk vandaan geloopen. 'Me-jongen', vraagt hij afgetrokken, 'willen we wat kuieren?' Hij moet zich bij die vraag over een muur van gedachten heen buigen. En het ontgaat hem dat Nebekadnezer een beetje hulpbehoevend kijkt en in de klittende sneeuw kreupeler loopt dan anders. Hij is al-weer verdwenen achter zijn gedachtenmuur...

En de stad is een droom.

De stappen hebben geen luide stem, ze prevelen nauwelijks. Niets schrikt er wakker van. Onwezenlijk als schaduwen gaan er een paar menschen voorbij.

Met forsche tred en rhythmische loop-bewegingen gaat daar een man, maar alle klanken zijn gevangen genomen, de sneeuw sjirpt een beetje om zijn voeten, het is of daar een vogeltje piept.

Achter hem aan schuifelt een oud vrouwtje in een zwarte omslagdoek, met een kaperachtig linten-hoedje op, en een kerkboek met verguld in haar handen.

Dat vrouwtje lijkt de lieve Zondag zelf.

Maar de Zondag is toch ook in de ijsbloemen op de blinde venstertjes en in de sneeuwkussens op de stoepetjes. Onder kabouterachtige puntmutsen glimlachen de spionnetjes, en de boomen dragen strak-getrokken dons-mantels.

Over alles ligt een vriendelijke gedachte.

Kinderen loopen hand in hand voort met speelsche oogen en op ‘'t Zuud’ soezen een paar zwijgzame mannen.

Strak en glad spant de winter zich, in een grijs-groene ijskorst, over de verstorven binnenhaven heen. Futloos vliegt een meeuw op, sloom strijkt een kraai neer. En de vast-geklonken schuitjes hebben nergens ‘weet’ van.

Over de dik en traag golvende zee, die morgen zeker dicht zal liggen, hangt een bevroren rust, robust dragen de zeeboomen hun sneeuwvracht en het ruikt in de grijze stuiverige lucht naar heel - heel vroeger.

‘Net’, peinst Rieuwertje zoet-beklemd, ‘of je als-maar in je jonkheid binne...’ En dat stuit weer op het schrijnerige leed-gevoel in zijn borst.

Hij let op de gebogen wegen die onderworpen opblikken naar God, en hij geeft acht op het nederige gele wintergras dat ootmoedig buigt zooals het God belieft, maar hij hoort ook dat het biddende kerktorentje in een laatste zwakke lui-galm schroomvallig ‘amen’ prevelt...

‘Wat 'n preek - wat 'n preek’, mummelt hij verwonderd. En de blanke eenzaamheid van de buitenpaden lokt hem wel, maar hij wil een kerk voorbij...

Door veel ruige achterommetjes gaat hij dan... En als een wit liedje tjingelt een ar langs hem heen, en als een bont prentje komen hem kinderen met een toog achterop. Ze lachen luidkeels, die kinderen, en dat lachen klinkt als muziek.

Maar het hondje pruttelt er tegen.

En met een verre slaap-stem mompelt Rieuwertje: ‘Ken je nog wel, me zeun?, ken je nog wel vort...?’ Sneeuwvlokken lijken door die dommelige woorden heen te dansen. Hij glimlacht sloom.

En nog onverwachts staat hij voor de Sint-Gomaruskerk.

In de oude muren leven verweerde eeuwen.

Kinderlijk-verdiept blikt hij bij de spitsboogramen op, en het is of hij zijn vermoeide schrijnende gedachten kan laten uitrusten tegen het eerwaardige grijze glas.

‘Nooit niet meer zel ik 't kwaad achterna loopen, lieve Heertje’, een zucht breekt in zijn keel en wordt een snik, ‘nooit niet meer.’

Het orgel daarbinnen antwoordt.

En Rieuwertje moet er van dichtbij naar luisteren. Hij frommelt zijn hoedje onder zijn eene oksel, en sluipt schichtig door het kerkportaal naar het koorhek.

Hij houdt zich daar achter een pilaar schuil, maar hij denkt toch weinig aan de menschen.

Hoor dat orgel...!

Zijn er geen zilveren laddertjes in de muziek?

Ja-zeker, ja-zeker, de gedachten klimmen zienderoogen bij zilveren treden op. En elke klank stoot een kristallen poort open. In een blinkend verschiet spelen de sterren met elkaar. En Vadertje-God daalt op een glimlach naar omlaag.

Een groot gedruisch neemt Rieuwertje op!

St... st... de gemeente zingt.

Daar zit oue minschie onder de kaarsen-kroon en tjilpt als een musch... Op vertrouwde woorden en een lieve wijs keeren verre jaren terug.

Het lied dat de gemeente zingt, kent Rieuwertje

ook... een glans van trots gaat door zijn hart, en uit volle borst zingt hij mee.

Die schrijnerige beklemming breekt bij het zingen, de duisternis valt terug, en een nieuwe glans legt zich over het oude leven heen. Van vervoering sluit Rieuwertje zijn oogen, als hij zijn oogen stijf dicht knijpt, kan hij ook luider zingen, lijkt het wel...

Maar onverhoeds tikt een magere knokkel hem bits op zijn arm.

‘Engel!’, denkt hij verschrikt.

Doch het is de koster.

Het schrale gezicht van die man is dor van zure stichtelijkheid. ‘Is me dat schreeuwen’, fluistert hij vinnig, ‘zou je liever maar niet gauw naar buiten gaan?’ Hij meent dat Rieuwertje dronken is, afkeerig snuffelt hij, en hij trekt dwarse rimpels in zijn broodmagere neus.

Maar Rieuwertje let daar niet op. Hij gaat gedwee naar de deur, een witte vreugde heeft hem opgenomen, die koster kan hem niet met zijn grief bereiken.

Zingend verlaat hij de kerk.

En aan het tochtige portaal wachten de kou en het hondje hem weer op. Maar Rieuwertje ziet ze allebei over het hoofd!

‘Ik... ik wist 't wel, lieve Heertje’, praat hij in zijn binnenst, ‘zee ik 't niet?, zee ik 't niet, van die koster?’

Maar hij blijft doorneuriën.

Het is of de Zondag arm in arm met hem loopt.

De psalmwijs wiegelt in zijn gedachten heen en weer, legt een weerschijn van de hemel in zijn hart, en komt uit alle dingen van rond-om naar hem toe: daar, in de be-ijzelde tuinhagen is de psalm als een binnensmondsch gezoem en in de hooge witte eiken is zij als een breed

klaterend lofgezang... Maar over de toegedekte winterwegen haalt een ander liedje de psalmwijs in, en overstemt het van lieverlee.

Met zijn hoofd scheef, luistert Rieuwertje er naar.

Zeker, dat heeft hij goed, hoor!, er huppelt een liedje door de stad, het liedje springt door een straat vlakbij, het danst van geestvervoering, en klapt als een kind in de handen, het is vroolijk en vroom tegelijk.

Verbaasd gaat Rieuwertje het zoeken, hij loopt op het geluid af. ‘Varsie, waar bin je?, aardig varsie...?’

En op een stil-wit boomen-pleintje, dat als een droom in het donzige stadje ligt, vindt hij een troepje paars-verkleumde Heilsoldaten.

Verwonderd staat hij stil. ‘Stuur je mijn dié, lieve Heertje?’, vraagt hij. En hij denkt: ‘Omdatte ze mijn in de kerk niet woue hebbe.’ Achter een dikke witte boomstam verschuilt hij zich - ofschoon er geen koster is - maar het liedje vindt hem evengoed.

En dat is toch zoo'n wonder: er bonst een warm verlangend hart in dat liedje. Rieuwertje voelt de klop-er-van op zijn eigen hart. Hij ademt benauwd van eerbiedigheid, neemt verschrikt-gauw zijn hoedje af, en legt zijn armen gekruist over zijn borst.

De zingende woorden knielen en smeeken, zij leggen de handen ootmoedig ineen, en kijken door betraande oogen... Maar zij gaan ook de witte wegen op en halen overal menschen vandaan, ze gaan als boodschappers de naaste huizen in, en voeren mannen en vrouwen mee, en buigen zich ook naar de kinderen...

> ‘Al waren uw zonden als scharlaken zoo rood,
> Wit zullen zij worden als sneeuw...’

Het is of de boomen het meegalmen, of het witte pleintje het zacht voor zich uit zingt.

En staat Vadertje-God daar niet Zelf te wenken...?

Over alle stegen en straten van de stad lijkt het lied zich heen te buigen vol erbarmen, en licht en triumfant schijnt het zich uit te strekken over de duistere wijdheid van de wolken.

Wonderen gebeuren er mee.

Want tenger en groot, met haar glimlach van paarlglans, beweegt oue minschie zich ook in dat lied - het lied valt als een kleed om haar heen.

Achter de korte vurige gebaren van de kleine Heilsoldaten fluisterpraat zíj. In de weeke warme woorden van de Officier, steekt zíj vermanend haar hand op.

En daar gaat de Heiland onder Zijn kruis, zijn voeten slepen, zijn lijf is een wrong van smart, zijn gepijnigde moede oogen kijken vragend achterom.

‘Menschenkind’, fluistert hij, ‘menschenkind?’

En een vlam raakt Rieuwertje's hart aan, witte vonken springen door zijn gedachten.

Nog altijd staat hij onder de besneeuwde boom, maar in waarheid ligt hij met zijn gezicht ter aarde. Want hij heeft zijn hart gezien, een lange - lange nacht met verfoeilijke zonden, en zijn angst schreeuwt: ‘Ik bin... ik bin 'n spieker an je kruus, lieve Heer.’

Hoog boven de verkleumde Heilsoldaten zweeft nog altijd het lied-van-erbarming dat de wereld overreedt, en van geslacht op geslacht de menschen aanroept.

Maar nu glijden de klanken terug en de geest van de woorden, de Liefde blijft over en wacht... En dichter dan ooit te voren gaat, onder dit wachten, Vadertje-God langs Rieuwertje heen.

Een gloed van smart en liefde slaat door zijn hart. En al wat in hem is knielt. ‘Heertje’, snikt hij, ‘vreêg je om mijn?, wil je dat ratelmanstuugie Rieuwertje Brand wezenlijk hebben? Ik verdien dat je mijn as 'n

oorekruper vertreeje, Vadertje, as 'n wurmpien onder je voeten - wil je zoo-ien as mijn?'

Hij kijkt op.

En hoog achter het menschelijk-gebaar van de nietige Heilsoldaten staat daar de Eeuwige Liefde als Enkel-Licht en zegent hem.

Midden op de dag lijken er sterren te stralen, ontroerde menschen zingen: ''k Heb vrede gemaakt met God...'

En Rieuwertje wil graag meezingen met de anderen, maar hij kan niet, zijn stem wankelt en breekt... Een nevel van tranen schuift voor zijn oogen en hij strompelt als een gebrekkige.

Toch ziet hij een gouden stad en hij loopt over een lichtende hoogte...

'Zeun', zingt zijn hart, 'Vadertje-God hêt je an'nomen, en je binne heerlijk 'red.'

Wat duisters sluit zich achter hem toe: de zonde...

[De winter is stuursch geworden, en]

DE WINTER IS STUURSCH GEWORDEN, EN DE STAD VAAL EN VERSJOFELD.

ENGEL HEEFT PAARSE VLEKKEN IN HAAR GEZICHT, EN HAAR RIMPELS lijken op lidteekens. Ze naait, en haar dikke gevoellooze vingers kunnen de naald haast niet vasthouden.

De vorst regeert als een beul.

En Koosie's hoest heeft een akelige onderklank gekregen.

Elke keer als die zware ouelijke rochel-hoest de bedstee uitspringt, knijpt een angst Rieuwertje's hart tezamen. ‘Heertjen’, smeekt hij dan, ‘verhoed 't... verhoed 't...’ Het kille angst-zweet breekt hem uit, en hij nijpt meteen vinnig in zijn handen, want het is of zijn vinger-kootjes bevriezen.

Er ligt toch nog wel vuur in de kachel te gloren, maar hij durft het niet op te rakelen.

Het is Engel's vuur - moet je denken...

Traag slaat de klok drie uur.

In de kamerhoeken staat al avond-schaduw, en in de open bedstee achter de gordijnen is het metterhaast nacht.

De verschrikking die daar in het halfduister omwaart en weifelt en wacht, is ijler dan een schim en wezenlijker dan de winter-zelf.

Ieder in huis weet van dat vrees-aanjagende af, niemand spreekt er over...

Beangstigend-naargeestig is alles.

Huil-geluiden dazen om het huis, een gek-dun vrouwe-gicheltje hinnikt in de schoorsteen. Een gedachte aan Vrouwtje Slof schimt op, en verdwijnt weer. Over de grachtweg jammert met lange uithalen een hond.

En de kleine meid te bed hoest al-erger.

‘Spij uut’, snibt Engel tegen haar, ‘spij toch uut, 't mot loskomme...’

En het kind, met een vlam-rood gezichtje-dat-op-barsten-lijkt-te-staan, braakt van de hoest.

Beducht ziet Rieuwertje het aan. ‘Oh Heertje, nee, niet doen, niet doen, Heertje-lief...’ Als een krankzinnige bijt hij op zijn vingerknokkels.

‘Leêt 't kind heur drankie nog er 's innemen’, soebat hij al-kauwend, ‘toe... toe... heur drankie, Engel...’

Engel is een-en-al-zenuw uit angst voor het kind.

Daarom moet ze snauwen. ‘Heur drankie!, heur drankie!, ze hêt pas 'had! En waar bemoei jíj je nou mee?, betaal jíj de boscente of ìkke?’

Een gloeiende drift vliegt Rieuwertje naar de keel, woede-woorden beven in zijn hoofd, en hijgend van inspanning houdt hij dat heete en scherpe nog terug. ‘Stil nou, man, stil, denk er om dat je bekeerd binne, man, geef de duvel gien voet.’

Maar zijn vingerknokkels moeten het weer ontgelden. ‘'t Gong om 't kind heur leven’, kermt het in hem, ‘om 't kind...’

En zijn verstand tracht hem nog te sussen. ‘Och, 't is ommers zóó, jíj betale 't fonsgeld niet, jij betale niks, jij hèbbe niks...’

Een norsche donkere droefheid valt over hem heen. En het godslichtje in zijn vrede flikkert of het uitgaan wil.

Met holle honger-oogen en een blauw-bleek armoe-gezicht, zit hij voor zich uit te staren. ‘As ik toch maar 'n paar centjes had’, hunkert hij in stilte, ‘'n... 'n klein neringkie, en ook 'n pietsie zeggingskap in alles van 't kind...’

Hij krabt gedachteloos in zijn baardje en in zijn lang

verwilderd krulhaar en hij raakt bij toeval een oorring aan.

Een schok van verrassing trekt door zijn nek.

‘Grutjen-me-tut’, smoezelt hij met zichzelf, ‘me rinkies... tjee, ja, aardig-dik binne ze en van zuver goud en 't mark staat er in.’

Een brutale inval flikkert uitdagend door hem heen.

‘Zou ik?’, doet hij nog weifelend.

En hij is al overeind gekomen, en wipt zijn jekker van een spijker-in-de-wand.

Schuin-uit spiedt hij naar Engel.

En Engel wil niet op hem letten.

Maar uit het bedstee-duister móet Koosie naar hem kijken, hij voelt het... En schuwig-om-Engel, die hem soms van alles verbiedt, komt hij even op-de-teenen naar haar toe. ‘Zussie, is 't wat beterder nou?, ja...? Vader gaat effe luchie skeppen, Zussie. Vader is gauw weerom...’

Het kind ademt diep en moe, krassende piepgeluidjes gaan knerpend te keer in haar borst, ze praat dommelig. ‘As... as... lampie op is... bin je... bin je dan t'rug, Vadertje...?’

Het is raar dat Rieuwertje daar nu al van huilen moet.

Met de rug van zijn hand wrijft hij zijn tranen weg. ‘Ja Zussie... me groote dochter, me kindjen.’

‘Wat ìs 't weer mooi’, mokt Engel voor zich uit.

Maar hij doet of hij daar geen acht op slaat. Een klein plakkerig-warm handje kruipt in zijn stijvig-koue vingers. ‘Gaan nou maar zoet slapies doen’, fluistert hij, ‘slapies doen, dan wor' je weer beterder...’ Zijn keel wordt daar benauwend-dik bij, hij moet maken dat hij op straat komt.

En de kou hapt als een beest door zijn kleeren heen, buiten.

Het heeft er ook veel van of de gure eenzaamheid - vóor hij kwam - doelloos over de droge grijze vriesweg zweefde, maar dan, zoo gauw híj over het grachtpad stapt, op hem toevliegt, en hem beet grijpt en pijnigt.

Werktuigelijk kijkt hij naar het hondje om, dat was toch nog een beetje gezelschap!, maar Nebekadnezer is er niet.

'Ook veuls te koud', verschoont hij nog.

Maar in een kwellend gevoel-van-verlatenheid, loopt hij nog een paar stappen het steegje in, en fluit hem.

Doch ook op dat fluitje komt het hondje niet af!, zelfs niet op dat fluitje...

Hoofdschuddend gaat Rieuwertje zijns weegs. 'Toch effe kieken, damee...'

Zijn klompen-stappen maken veel gerucht in de grijze dooiege stilte... Winter-schemer trilt om de stoppelige boom-kruinen, de Waterpoort ziet er uit als een steenen geeuw en de Drommedaris heeft al zijn oppermachtigheid verloren.

Suf-van-bekommering tuurt Rieuwertje voor zich neer.

En zijn oogen knipperen gedurig.

Hij probeert te denken, en het doffe leven lijkt als een beslagen pijn door hem heen te gaan.

'Omdat 't kind ziek is', mijmert hij, 'is de heele rompslomp ziek en doodziek ook.'

Van alles haalt hij zich in het hoofd. 'Had Vrouwtje Slof, die vule kol, nou ook nog de hand in die ziekte?, en was dat als-maar onder de toelating Gods...?, nou, stil maar - stil maar... Tja, de toelating Gods dat was altied 'n donker stuk veur oue minschie 'weest, en nou híj... nee - nee...' Zijn oogen vluchten uit zich zelf vandaan, de straat op. 'Kako, die liep

deer ook nog er 's, en kon temet niet veerder... En deer bij 't stoepie van Manke Grit lag hij-zelf nog er 's, machteloos van... van drank...'

Koud-zweet breekt door die gedachte heen en hij rilt of hij koorts heeft. 'En nou Koosie zóó... och, lieve God, dat Koosie nou toch zóó is... En wat ziet die dokter er in...?, je kenne er niet wies uut worden, niks niet - niks niet...'

Hevig moet hij nu weer in zijn onderlip bijten. 'Oh God, Heere, niet doen toch, niet doen toch, lieve Heer, 't is me eenigst troosie... 'k Zel me verstand er bij verliezen, 'k zel nog volslagen gek worden aârs...'

Zenuwachtig-onbeholpen staat hij dan achter het Kerkeveld bij de Zuidertoren, aan de sluitinkjes van zijn gouden oorringen te peuteren. ''k Heb ook nog gouen hemdsknoopen 'had', schiet hem te binnen, en een schaamte vliegt, bij een vreesachtig-vermoeden, warm in hem op. Verschrikt laat hij de gedachte los.

En spijtig bekijkt hij de ringetjes in zijn hand. 'Dingkies van oue minschie nog... fien bewarkt, ankertjes er op, en nog 'n endjen kabeltros, zoo dun as 'n gouddreêdje...' Giftig-scherp moet hij kuchen ineens.

'Veuruut', commandeert hij een pijn weg...

En armoedig-fiksch met zijn hoofd tegen de wind, loopt hij de hoofdstraat door. In het voorbijgaan kijkt hij de kouelijke spiegelruiten van de winkels binnen.

Rose-en-groen-aangekleede poppen zijn er uitgestald, knusse speelgoed-keukentjes en tinnen theeserviesjes. Van alles is er.

'Koosie', denkt hij alleen maar, 'Koosie...'

En het scheert nog door hem heen: 'De lieve Heer zel er toch niet op teuge hebben, van die ringkies?', meteen loopt hij de goudsmids-winkel al binnen. En grammig-van-verlegenheid kijkt hij rond.

De plomp-zilveren taartscheppen en de zware melk-kroezen in de vitrines van de toonbank lijken nog grooter en dikker te worden, nu hij er naar kijkt. ‘Wat 'n rikdom’, zucht hij, ‘wat 'n rikdom...’

Maar zijn gezicht krijgt een verstoorde angst-trek. Want de slingeruurwerken aan de wand, tikken in de zware winkel-stilte benauwend-nadrukkelijk. Het is of de tijd hier in de goudsmidswinkel op hol slaat... In het licht en in de schemer, overal wiegelen gehaaste klokkeslingers... En elke klok heeft een bijzondere tik, en elke tik houdt weer een aparte waarschuwing in.

Een bitse onrust slaat door Rieuwertje heen, een onrust die hij niet herkennen wil.

Maar als Ronnewent, de goudsmid, de winkel binnenkomt, tikt hij beleefd tegen zijn hoedje. Ronnewent heeft een groot kaal-glad gezicht en een uilenbril op, hij ziet er geleerd uit.

Rieuwertje heeft een onbestemd ontzag voor hem. ‘'k Had hier 'n paar dingkies’, mompelt hij, en opent zijn hand, ‘die binne zeker nog wel wat weerd?’

Ronnewent onderzoekt dat op zijn gemak. ‘'t Gaat per gewicht’, legt hij uit, ‘en die ringetjes wegen geen pond.’ De gewichtjes die hij gebruikt, lijken op broodkruimels. ‘Twee gulden’, taxeert hij.

En Rieuwertje trekt akelig-hard aan zijn kleine baard. ‘Ken je er gien riks van maken, meneer?’

Een beetje vermaakt schudt Ronnewent zijn groote glad-rose bol. ‘Nee, beste vriend, ik...’

‘Nou... goeie’, valt Rieuwertje gegeneerd in, ‘geef maar op je twee golde.’

Hij denkt: ‘'n Serviesie, en zoo'n rosse pop...’

Stijf klemt hij het geld in zijn hand, hij heeft een raar naakt gevoel in zijn ooren, en een bloot gevoel-van-

berouw in zijn hart. Mal oue-mannetjesachtig stommelt hij de winkel uit.

En amper is hij de hardsteenen stoep van de goudsmid af-gestapt, of hij botst tegen Aron de opkooper aan.

Door sommige herinneringen van Rieuwertje gaat Aron de opkooper als een nachtmerrie.

Aron is mager en geel, hij heeft een groote kromme snavelneus, en ziet er uit als een roofvogel. Zijn rare zijdelings-kijkende oogen merken alles... Vluchtig blikt hij van Rieuwertje naar de winkel van Ronnewent, en geheimzinnig-onderdrukt spreekt hij Rieuwertje aan. ‘Kaasies koopen?, zoetemelksche kaasies...?, van 'n wrak... te-geef... 'n kràs...’ Hij rolt een juten zak open en laat Rieuwertje drie goud-gele fiksche kazen zien: ‘Geen barst, geen kloof, geen boormerk, glad as 'n kastanje...’

‘Keêsies?’, prevelt Rieuwertje, ‘keêsies...?’

En eerst denkt hij nog: ‘Deer zel ik Engel 'n plezier mee doen... leêt ik ze koopen veur Engel...’

Dan komt hij op een ander idee. ‘Ik ken ze uutventen, ken negotietje doen.’

Maar hij moet Aron heelemaal niet.

Wrange herinneringen schimmen door hem heen.

En achterdochtig kijkt hij van de drie geel-gladde kazen naar het slimme gezicht van de jood. ‘Wat vreêg je?’

‘Drie golde de drie en de zak toe’, smoezelt Aron.

‘'k Heb net twee golde’, ontvalt Rieuwertje.

En Aron slaat al toe. ‘Nou allaah, omdat 't zoo koud is... en jij ben ook alleman niet, neem mee...’ Hij duwt hem de zak toe, en houdt zijn hand op.

Wat verbouwereerd legt Rieuwertje er de twee gulden in.

‘Prachtig’, spuwt Aron, ‘God zel je zegene...’ En dadelijk is hij uit de voeten.

Bevreemd en opgewonden denkt Rieuwertje: ‘Nou hèb ik 'n negotietje, ik... ikke gaan venten, ik drief 'n handeltje...’ Gewikst overlegt hij wat hij vragen zal. ‘Pracht-keêsies, zoetemelksche-keêsies... glad as 'n stuter, gaaf as 'n bikkel... ien-vijf-en-zeuventig 't stuk! Tja, deer kan je mee beginnen en dan 'n pietsie laten dingen... Zit 'n mooi verdiensie an...’

Even suft hij daar in weg. ‘Van de zuvere overwinst kan hij dingkies koopen veur Koosie... en... en... en van 't negotie-geld weer aâr negotie-goedje koopen.’ Verbijsterd kijkt hij in de naaste toekomst. En hij ziet zich al loopen met een hengselmand vol kaas, met een wagentje-vol...

‘En as Koosie-die-kleine-meid dan ook nog er 's beter mocht worden?’, er beeft iets van een glimlach om zijn mond.

‘Je zelle’, komt hij dan weer op het kaas-negotietje terug, ‘minsche genog 'had hebbe, die van zoo'n luttel begin of, skat-en-skatriek 'worde binnen.’

En dan is hij opeens weer zakelijk. ‘Weet je wat je doene’, slaat hij zichzelf voor, ‘bij de buren beginnen.’ Vlug stapt hij aan, hij blaakt van ijver. En voor bijkomstige dingen heeft hij geen aandacht meer.

Hij loopt tegen de Burgemeester aan en hij zegt niet eens: ‘Hola’. En zelfs Goldeling, de barsche veldwachter, moet voor hem uit de weg gaan.

Op de mannen, bij het muurtje aan de brug, slaat hij ook geen acht. Hij doet de deur open, bij Manke Grit, de groente-vrouw. En onder het klingelen van de winkelbel door, roept hij: ‘De keêsboer!’

Met haar zeem-kleurige handjes plat op haar holle lendenen, sloft Grit uit het zijkamertje. Haar plooierig-

bruin gezichtje is niet grooter dan een flinke mannenvuist, maar er kan evenveel obstinaatheid in zitten. Spinnig, of ze gestoord is in een moeilijk karweitje, kijkt ze over haar bril heen. ‘Wat mot je...?’

En Rieuwertje steekt al van wal. ‘'n Keêsie koopen?, 'n lekker volvet zoetemelksch keêsie?’ Hij houdt zijn zak uitlokkend open. ‘Veur 'n prikkie!, veur 'n appel en 'n ei, 'n zweere keês.’

Het scheert nog door hem heen: ‘'k Zel 'n daalder zeggen, 'n daalder dat klinkt geskikter...’

En net als Grit kribbig in de zak wil kijken, schuift er een schreeuwerig-gelach over haar heen.

De lui' van het zee-muurtje staan ook op Grit haar stoep, en Rikkert is bij die lui'...

‘Wat hêt hij deer?’, vraagt de jongen bazig, ‘keês?, o-jee... hoe komt hij deer nou an, de gannef? Die keêsies mot je niet koopen, hoor Grit. Ze binne van 'n versopen skip, en de diender zit er al achter an, 'stolen waar en bedurreve waar... Aron hêt er de stad mee verpest, want de keêzen binne zoo hard as 'n spikker, gien biel ken je er in kriegen!’

‘Wat... w-watte?’, sputtert Rieuwertje er telkens huilerig tusschendoor, ‘die keêsies...?, die kosselijke keêsies...?, 't is toch nietes, 't is ommers nietes...?’

En de manslui van het muurtje worden blauw van het lachen.

Grit heeft een kaasje opgenomen, en probeert haar duimnagel in de korst te zetten, maar het gelukt haar niet. ‘Besjoegelde hurk!’, vaart ze uit tegen Rieuwertje, ‘wou je me zóó'n keês verkoope?!, keêze om mee te skieten in tijen van oorlog, goeie kenonskoegels... om je Vaderland mee te verdedigen. Uut m'n huus mit dat tuug!’

Bedremmeld gaat Rieuwertje achteruit, en heelemaal

van zijn stuk gebracht staat hij tusschen de manslui in, op de straat. Een kou trekt als een pijn bij zijn schedel op. ‘Bedot’, jammert het in hem, ‘'nomen... centjes van ringkies weg, keêze weg... rinkies weg... centjes... alles weg, en je bloed-eigen zeun... oh-oh...’ Triest-verwijtend kijkt hij er Rikkert op aan.

En Rikkert kaatst die blik bitter-uittartend terug.

Smartelijk wil Rieuwertje zich afwenden, en dan eerst dringt het geschimp van de anderen tot hem door.

Allemaal weten ze wat en de Knaak en de Cosmopoliet doen ook mee. ‘Gaan er maar genk mee na' moeder-de-vrouw... dan krieg je vast 'n zoen! 'n Keêsie as 'n juttepeertje, mot je zeggen... 'n lekker happie veur 'n minsch zonder tanden... 'n keêsie om op te zugen...’

Machtelooze woede schuimt over Rieuwertje's hart heen. Binnen in zijn gedachten staat iets dat ijzig-koud is... Een vervaarlijke drang slaat door hem heen, en tuimelt weer terug. ‘Stil... stil’, knarst daar binnen een stem, ‘je binne bekeerd, denk er om - denk er toch om!’

‘Hoe kom je an die keês?’, vraagt Rikkert spottend, ‘heb je je hond er veur verkwanseld?, nou zeg-er-'s-wat, heb je je hond in ruul 'geven?’ Scheel kijkt hij opzij, naar de anderen, beteekenisvol.

‘Me hond?’, zeurt Rieuwertje versuft, hij ziet enkel de kazen.

‘Ja’, tergt Rikkert, ‘en as je nog-er-'s 'n stientje van-noode hebben om 't ien of aâr te versupen, dan neem je maar zoo'n keês... Ik zeg maar zoo: koop ze in de tied, en gebruik ze in de nood.’

Een verre onduidelijke onrust roert zich in Rieuwertje. ‘Die hond?, 'n - 'n stien...?’

En dadelijk is de ijzige schaduw van de groote tegenslag er weer, en onderschept zijn aandacht voor iets anders.

Stuntelig zoekt hij zich van de muurtjes-menschen los te maken. De slungelige jute-zak met de kazen bungelt vinnig tegen zijn schenen op. ‘Leêt me loopen’, mompelt hij als in de droom, ‘leêt me loopen, serrepenten.’

En de muurtjes-manslui willen nog een beetje pleizier aan hem hebben. ‘Gaan je al’, zaniken ze treiterig, ‘gaan je al...?, 't is nou net zoo gezellig....’ En Rikkert schatert boven alles uit.

Maar met een griezelige zenuw-schreeuw die hen allemaal onthutst, bevrijdt Rieuwertje zich. Hij strompelt of hij gevallen is...

Een onzekere lach fladdert achter hem aan.

Stompzinnig luistert hij er naar, en hij moet haast huilen. ‘Oh God, lieve God, me ringkies, die kosselijke ringkies van me oue minschie... Wat 'n teugespoed... wat 'n teugespoed...’

En op de grachtweg denkt hij: ‘Zel ik 't nog 's perbeeren bij 'n aâr, met die keêzen? Woutjen hêt veul an mijn te danken...’

Hij kijkt naar de kroeg om.

En het is net of hij een groote vieze uitwas ziet. ‘O nee, nee, deer niet in, en dat kind thuus...’ Zijn aandacht zwerft er van weg. ‘Jíj vijf borrels, en ìk 'n keês’, hoort hij Wout al bieden en een rilling loopt hem over de rug. Bedroefd-nadenkend schudt hij zijn hoofd. ‘Al bin je nou zelf bedot, deerom mag jíj 'n aâr nog niet bedotten, je binne nóu 'n Christenminsch.’

Beduusd staat hij voor zijn huis, grauw ligt het in de trieste winterschemer, hij kijkt er bij op - als bij een

angst. Een paar maal steekt hij zijn hand naar de klink uit, eer hij de deur durft openen.

En als hij in het donkere gangetje is, vergeet hij van agitatie haast zijn klompen uit te trekken, stoetelig draait hij zich om, en de kazen in de zak bonzen met mulle kloppen tegen de wand op.

Hevig maar stil veert de kamerdeur open. Engel staat daar. ‘Stil toch!’, raast ze zonder geluid, ‘weer bommel je zoo mee...?, bin je nou heelemaal gek?, moet je je kind nou wakker maken, tiran, bloedhond...? Wat heb je deer?, wat dreêg je?’ Ze wijkt achteruit om hem in te laten. ‘Nóu?!’

‘K-keêsies’, stamelt Rieuwertje.

‘Hè-è?’, haalt Engel uit, ‘wàtte...?’

‘Keêsies’, kreunt Rieuwertje dood-ongelukkig.

Engel scheurt hem de zak uit handen, doet die open en bevoelt de kazen.

Ze kan haar eigen vingers niet gelooven.

Omzichtig steekt ze de lamp aan, en schut het licht aan de bedsteekant zorgvuldig met een krant af, dan kijkt ze opnieuw. ‘Jisses’, hijgt ze zonder klank, ‘hoe kom je an dié keistienen?, hoe kom je er an, vreêg ik? Heb je ze 'gapt?’ Haar mond beweegt of ze gilt, haar stem fluistert. Het is vreemd dat een mensch woedend te keer kan gaan, zonder geluid te maken. ‘Nou’, hijgt ze ziedend, ‘zeg op, minne priester...?’

‘Me oorringkies’, zucht Rieuwertje, ‘me...’

Maar uitpraten kan hij niet. Engel stuift al weer op.

‘Ongeluk, stuk verdarf’, tiert ze, en fluistert toch maar, ‘gien hap brood krieg je venavend, dat is je straf, dat is ién van je straffe...’

En Rieuwertje weet zelf niet hoe het komt, maar hij moet ineens weer aan zijn hondje denken. ‘Geef me’,

bedelt hij verschrikt-deemoedig, ‘'n ouwbakken kruuntjen veur me beest.’

‘Je beest’, foetert Engel, ‘hêt gien kruuntjes meer van noode!’ Ze knikt nijdig-nadrukkelijk, en er schuift wat glimmerigs van leedvermaak over haar gezicht.

‘Niet... niet meer van noode?’, hakkelt Rieuwertje, en die verre onduidelijke onrust-in-hem richt zich halverwege op, ‘niet... niet van noode...?’

‘Hij is er niet’, zegt Engel zegevierend.

‘Is er niet?’, praat Rieuwertje na, ‘is... er... niet?’ Een verschrikkelijke ingeving zwaait door hem heen. ‘Nee-nee’, weert hij gesmoord, ‘dàt ken niet!, geloof dat maar niet...’

Engel onthutst van het krankzinnige in zijn oogen, en ze kan toch haar nijd niet bedwingen. ‘Wat ken niet?!, alles ken!’

Maar Rieuwertje schijnt het niet te hooren. ‘Me beesie, me beesie’, mompelt hij, ‘me hondjen, me eigenste Nebekadnezertjen...’ Gehaast loopt hij plotseling de gang in, de keuken door, op het donkere erf stoot hij overal tegen aan. Hij fluit, hij maakt klakkende tong-geluidjes, hij roept...

Maar het hondje komt niet.

En dan is het opeens, in het kille stuursche avond-donker of de wanhoop hem overvalt met een akelig-kwellende zekerheid. ‘Ze hebbe 't beest weg'vloekt, weggejoege... uut'bannen.’

Slap leunt hij tegen de appelboom aan en huilt op zijn armen. ‘Me... armzalige... oue beesie...’ En hij piekert: ‘Wanneer heb ik hem ook weer 't lest voeiert...? Vemiddag ommers...?, of was dat vemorgen al...? Och God, och me God... deur Koosie vergeet ik alles...’ Stijf doet hij zijn oogen toe. Dood-op

en kreupeler dan ooit ziet hij het hondje over een verlaten landweg hinken, nu en dan blijft het stil, steekt zijn vale snoetje in de lucht en jankt met radelooze gier-geluidjes...

Rieuwertje moet er zijn handen van ballen. ‘Oh Heertjen, gedoog je dat...?, gedoog je...?’, het hokt in bezinning. ‘Och’, mompelt hij schor voor zich uit, ‘'t ken ommers niet?, 't is toch àl te onminschelijk, datte ze... datte ze zoo'n beest kwaad zouen doen allien om jou te negeren...? Ze plagen je, man, ze plagen je allien maar. Je moete Engel net zoo lang vreêge, tot ze... tot ze los leêt, waar ze hem 'deên hêt.’

Verbijsterd en wit loopt hij weer naar binnen.

Het schotlampje in de gang walmt van tocht: de voordeur staat open, en in de bleeke schemerigheid op de stoep beweegt zich spookachtig een man-die-wenkt...

Schoorvoetend komt Rieuwertje dichterbij. ‘Wat mot jij?, wie... wie... bin je, persoon...?’ En meteen ziet hij dat het de Knaak is.

Fluisterend, met een schamige begaanheid, spreekt zijn maat hem aan. ‘Zeg, hêt Rikkert jou dàt 'leverd?, je weete er zeker niks van of?, kwajongens hebbe je hondje zien legge, in die groote biet[1] onder “'t Zuud”, 'n stien om z'n strotjen. En ze hebben hem er uut 'haald, die weerlichsche bandieten, en nou speulen ze met z'n liekien[2]...’

Rieuwertje smakt tegen de wand op, of hij er tegen aangegooid wordt, en hij is niet in staat om één woord uit te brengen, hij wauwelt maar een beetje. ‘O... heu... heu... oeij...’

1) Bijt.
2) Lijkje.

Kamer-licht valt over hem heen: Engel staat in de zij-deur. ‘'k Zou 'n zenuw-stuup kriegen as 'k jou was...’, smaalt ze, ‘om die... roetvoring van 'n hond, dat oue karrekas, dat mijn kleeje bevuulde, en mijn karrebenaden weg-stool...! Jammer jij liever om je kind... om je kind dat er zoo arg an toe is...’ Zij ziet er vervaarlijk uit: groot, grof en gram. Haar beenige handen maken vreeselijke knijp-gebaren.

Ontzet kijkt de Knaak haar aan, hij verdwijnt als bij tooverslag, het is of de avond hem verzwelgt.

En Rieuwertje merkt dat niet eens.

Iemand moet zijn gedachten kapot geslagen hebben, hij suizelt als een angst door een leegte heen, en hij gilt geluidloos. Maar een kinder-stem haalt hem uit een beklemmende putachtige duisternis vandaan, suf kijkt hij op, en verwilderde huil-klanken trekken hem de kamer in.

Menschen-schaduwen bewegen daar, Engel, Rikkert... het kunnen ook booze droomen zijn. Onwezenlijk, in een vaal licht zit het kind, en van dat kind lijkt het leven al weg te glijden. Een kleine klamme vrees is het nog maar, een spierwitte vrees met holle oog-gaten.

‘Oók bloed op-geven’, zegt Engel ergens, ‘ook hooge koors, 'k heb om dokter 'roopen...’

Versuft staat Rieuwertje er bij.

Het tastbare valt weg uit de dag, de levens-dingen hebben hun vaste vorm niet meer.

Maar God is er toch nog wel?, God en de glimlach van Kako, en die witte winterdag toen er een zondaar bekeerd werd...? Ja, waar is alles?, waar toch...?

Bang-zoekend kijkt Rieuwertje achterom in een duister verleden.

En het leven raast hem voorbij als een schreeuw. Oue minschie steekt haar armen uit en haar wijd-open mond is een zwart gat... Daar buitelt in een bezeten nacht een waanzinnig-beschonken man over een omgekeerde stad heen, en gilt en vloekt en vecht met de duivel... Kako krimpt in doodsangst tezamen. ‘Er ìs toch 'n lieve Heer, er ìs toch 'n hemel?’ En een schonkige grijns-van-been kruipt bij de uren op, en wijst en wacht... Stil - stil!, God is er toch wel?, Gòd is er toch wel?

Tusschen twee groote knokige handen in, jammert een kinderziel.

‘Zussie, Zus...’, stamelt Rieuwertje.

En hij zakt in een koue nachtstraat neer, naast het vreeselijk vertreden lijk van een kleine hond.

Dan wil alles nog onwezenlijker worden.

Maar een smeekende kinderstem stoot hem door dat weeke en onbestemde heen, en ten halve richt zijn aandacht zich weer op. ‘Vader... Vadertje... ikke... ik wil niet na' Kako toe, zonder dat speulegoed, Vadertje... ikke moet speulegoed mee hebbe... geef Koosie speulegoed, Vadertje... Bruudsukertjes veur lieve Heertjen, Vadertje, en... en skeepie veur Kako... en pop... pop mit krulletjes... veur mijn... toe... toe nou... pop hebben... pop... hebben...’ Een hoestbui breekt dat af.

‘'n Pop?’, zweeft het vaag door Rieuwertje heen, ‘'n tinnen serviesie...?’ Het komt hem bekend voor... Hij moet dat meer gedacht hebben.

Stuntelig probeert hij er iets over te zeggen.

En een donker gezag dringt hem opzij.

Dat is de dokter.

En die dokter zegt iets dat van een opperste verschrikking is. ‘Op 't ergste voorbereid wezen...’

Spotachtig, als het refrein van een liedje, blijft dat in Rieuwertje's ooren gonzen.

‘'t Ergste - 't ergste?, op 't ergste voorbereid wezen?’

Breed lacht de beenen-grijns, ergens in het half-duister van zijn gedachten. En snerpender wordt de kleine hooge angst-stem van het kind. ‘Ikke... bang... niet allien slapen gaan, niet allien in 't donker... pop mit krulletjes mee hebben... dat... dat rooie jurrekie mit goud, Moeder... Vadertje... 't skip van Kako... Kako z'n skeepie... geef op nou... geef míjn nou...! Leêt... leêt Koosie niet allien...’

Engel duwt het kind een blokken-doos in handen, plaatjes, een oue houten-pop. ‘Kiek er 's... kiek, dat is nij[1]... dat is je eigen...’

Maar Koosie gooit het weg. ‘Mag jij... mag jij mijn... mijn leugentjes mee geve, na'... na' lieve Heertjen... na' Kako? Nee, níje pop hebben, níj skeepie hebbe... Lieve Heertjen zel boos kieken, aârs. Lieve Heertjen zel mijn v'rom sturen aârs... Vader, Vadertje... toe nou... geef nou...’

Een schreeuw buigt over de beddeplank, en zweet en huilt en bidt...

Rieuwertje prevelt wat onverstaanbaars.

En een woeste huil-stem springt bot tegen zijn gezicht op. ‘As jíj maar niet alles verzopen hadde, end rampzaligheid! Waar mot ìk nou speulegoed van koopen?, ken ik speulegoed poffen?’

Wat hards bonkt tegen Rieuwertje's voorhoofd aan, nee, het zijn geen slagen, het zijn enkel een stuk-of-wat wilde haat-woorden, doch een vernietigd leven gilt daar in, een kapotte ziel.

1) Nieuw.

Daarom slaan die woorden als vuisten...

Rieuwertje wil ze toch wel opvangen, maar hij kan niet. Hij zinkt naar de bodem van een diepe nacht.

Ruwe handen sjorren zijn lichaam uit de weg.

‘Hij zel wel bijkomme’, mompelt Engel.

‘Aârs maar niet’, mokt Rikkert.

En dan denken ze dat hij daar liggen blijft.

Maar zijn geest is toch niet dood, enkel verdoofd, een verdoofde geest kan nog overal heengaan.

In een schamele gedachte staat een stoere wil op. ‘Geld?’, zegt die wil, ‘'k zel - 'k zel 't wel halen. Ken wel... ken wel geld kriegen, meer geld als er wezen mot.’

Onzin is het, maar dat weet die wil niet.

Het leven is een koortsdroom geworden.

Het is ook geen man, die daar onder een uitgescheurde sterre-lucht staat, in een leege avond, het is een angst. ‘Leg geld in mijn handen, Vadertje-God, geef mijn geld.’

En in de handen van een bedelaar rollen spotachtig droge hagel-korreltjes.

Ontdaan loopt de angst, straat in, straat uit, tusschen twee geluidlooze haat-schreeuwen in. ‘De duivel is er ook nog.’

‘Ja-ja’, zegt de angst gedwee.

‘'t Is zoo gelegen’, redeneert een schimachtige Gosse de Kiezer, ‘je kenne je lichaam verkoopen, maar ook je ziel.’

‘Ook je ziel’, geeft de angst toe.

Even is er dan zoo-iets als verstand. ‘Wat speulegoed - veur de hel?, de hel in ruil veur...?’ Maar dat breekt af.

Ergens in het ijzige Noorden valt de angst op zijn knieën. Het snerpt daar van wind en vorst. De schuil-

plaats van de noordenwind is van somber-grauw ijs, en de maan is er een vurige schram, en de wolken zijn zoo onbewogen als een bobbelige ijszee. Maar daar beneden ligt de wereld, en die wereld trekt in een huilkramp tezamen.

De angst bukt zich diep voor een kronkeling-van-zwart. ‘Beetje geld... veur mijn ziel, duivel, nóu is me ziel te koop...’ Nee, dat is geen stem die praat, dat is een rinkelende barst, een diepe barst. ‘Beetje geld... veur mijn ziel... beetje geld...’ En de angst is vervuld van ontzetting en wacht sidderend.

Nu had de vloer van het Noorden toch moeten splijten, is het niet? Waar blijft toch het roode flikkergezicht en de lichtende grijns?

Ver achter de nacht en ver achter de wind lachen roode oogen...

‘Bin ik niks weerd?’, vraagt de angst, ‘heelegaar niks?’

En de zwarte kronkeling keert zich minachtend om, en schopt tegen hem. Hij slaat zijn oogen op, en ziet roode strepen: een vloerkleed.

‘'t Is of'loopen’, gromt een stem, ‘of'loopen.’

Stram komt Rieuwertje overeind, en sufferig kruipt het in hem op: ‘Làg ik...?’

De lamp brandt laag en uitgeput.

En het kind te bed lijkt een gevangene van de starre versteende stilte. Een verschrikte plechtigheid heeft zich in haar kleine witte handen gedrongen, en in haar gesloten gezichtje met de genepen mond en de geloken oogen, heeft de dood een stijf-toegevouwen geheim neergelegd. Moe-ingeslapen liggen de kleine dunne vlechtjes op de bleeke ooren, en achter het blauw-witte voorhoofd lijken schreiende gedachten stil te staan, en onvervulde wenschen.

Is het een kind, dat daar ligt?, of een onverhoord gebed...?

Een wreede verre stem spreekt Rieuwertje aan. ‘Drink nou maar weer...! Nou is alles toch weg en stuk! Is er nog niet het een of ander dat je verkoopen kan...?’

Zijn krimpend hart richt zich luisterend op.

Engel kan toch zóo niet praten?

Duizelig leunt hij ergens tegen aan: achter een bevende ruimte lacht een boos schepsel...

Nee, nee, Rikkert lacht zoo niet, Rikkert is vlakbij, opgezwollen oog-randen heeft hij en een hulpelooze mond. En Engel zit verstomd en in elkaar gezakt op een stoel.

Maar wie lacht er dan toch tegen de smart van de menschen?

Och, vraag het niet...

Er zijn immers geheimen hier op aarde zoo diep als de duivel zelf?

* * *

Nu buigt Rieuwertje zich bij dag en bij nacht dicht over de dood heen. Zelfs in zijn slaap waart hij achter een strak voorhoofd rond en achter steen-witte oogleden. ‘Kind, ik bin... ik bin... Vader... Ken je Vader niet meer, kindjen...?’ Hij wacht, en zijn hart klopt tegen doode gedachten aan.

Een antwoord krijgt hij niet.

Hij wordt wakker en slaapt toch door. Gedurig staat er een droom tusschen hem en de werkelijkheid in, een verwarrende wazige droom.

‘Leêt mijn zien’, fluistert hij raar, ‘leêt mijn zien.’ En hij gaat door dagen met dichte vensters...

‘'t Meisien’, prevelt hij soms, ‘'t meisien en dan

nog 't âre... ién pien en nóg 'n pien, twée pienen.' Hij meent dat hij over de brugleuning van ''t Zuud' hangt en in het doorzichtige licht-groene water van een bijt kijkt. Nee, hij zit bij de tafel.

En allerlei gezichten duiken daar voor hem op.

Een dikke vrouw hangt onbeholpen in een leunstoel: Leen. 'Veur jóu is 't 'n heel ding', mompelt ze tegen Engel, haar rol-ronde onderlip lijkt op een gezwel, 'veur jóu wel...'

En de uitstaande tanden van Japie lijken in de kamerschemer te bijten. 'Ja, ja, u zou mettertijd nog 'n heele steun an 't kind 'had hebben, Moeder, u is te beklagen.'

De bloote zoetelijke glimlach van Timmen duikt ook op in het halfdonker. 'Voor jóu is 't 'n ramp, Vrouw Brand, 'n ramp me goeie mensch... Astons staan je alleen...'

'Hoor ze snauwen teugen mijn', denkt Rieuwertje vreemd-helder. Bang luistert hij meteen naar het tikken van de klok en hij ademt benauwd, uit elke traag-passeerende minuut lijkt een grafreuk op te stijgen.

Er staat een kleine witte kist op schragen in de keuken, daar ligt een steenen pop in. 'Koosie', zeggen de menschen er tegen. Ieder mag er naar kijken - Rieuwertje wordt terug gewezen.

Dagen kruipen voorbij, nachten schuiven weg.

Dan verheft zich langzaam een vreeselijk uur. En het doezelige, de droom, dat wat tusschen Rieuwertje en het leven staat, lijkt op te trekken, voor een oogenblik. Hij weet dat hij geleend goed aan heeft, glad Zondagsch goed, hij weet ook dat er rijtuigen voor het huis staan te wachten. 'Stuur mijn damee niet weg', mompelt hij, 'as we terug komme.' En het is of hij

van zijn hoofd tot zijn voeten één schreeuw is, maar huilen zooals die anderen, dat kan hij niet.

Er is ook een dominee.

Doovig luistert Rieuwertje naar hem, zijn slap verwezen gezicht wordt klam van inspanning, hij vangt toch enkel maar doezelige klanken op.

'De... de liefde Gods?', prevelt hij na, zonder stem, 'de liefde Gods?' Zijn hart kermt.

Een schuifelend gestommel vertelt dat de kleine witte kist-uit-de-keuken, door de gang naar buiten wordt gedragen.

Alle woorden blijven nu plotseling steken.

En de benauwende stilte krimpt bang ineen, die stilte weet vooruit wat er gebeuren zal...

Engel vliegt overeind. 'Ik - ik geef me kind niet of', schreeuwt ze, 'hiér met me kind, me kind hiér!' Er hangt een dot haar bij haar bestorven gezicht beneer, en haar vale verwrongen mond ziet er uit als een scheur.

Rikkert en Japie moeten haar vasthouden.

'Gebruuk je verstand', hijgt Rikkert.

'Denk... denk... om de menschen', stamelt Japie.

En Engel rukt en trekt als een waanzinnige om los te komen. ''k Mot na' me kind!, geef me... me kind!' Luidkeels huilt ze.

Met starre verbijsterde oogen kijkt Rieuwertje toe. Het is griezelig-wonderbaar: Engel's uitzinnige smart kan niet bij hem komen.

Maar Leen snikt rauw. 'Minsch!, minsch!, bedaar toch!, mot ik er nou wat van krigge?, bin' je wat in!, mot ik 't bestarreve...?'

Wit en wee zakt Leen achterover in haar stoel.

En Engel's radeloos verzet breekt al weer, schor

na-snikkend in haar handen mompelt ze troetelwoordjes tegen Koosie, die er niet meer is.

En de Dominee praat sussend...

Ieder luistert daar deemoedig naar.

Alleen Rieuwertje niet. Rieuwertje's aandacht gaat naar iets anders uit.

Hij ziet opeens een kind, dat in een bleek winterzonnetje vaatwerk afdroogt. Haar argeloos-genegen oogen kijken schroomvallig naar hem op, haar kleine bleeke mond glimlacht schuw. ‘Ik bin nou heelegaar niet meer bang van je, Vader.’

‘Zus... Zussie’, prevelt hij.

En de kleine meid staat, in levende lijve, vlak bij hem. De vuurroode plekken op haar koonen glimmen een beetje, ze ademt snel en plukt verlegen aan de verstel-stukken van haar schortje.

Rieuwertje strekt zijn hand naar haar uit.

‘Me-kind’, prevelt hij, ‘bin je deer?, bin je deer?’

Een schrikachtige verbazing wendt zich naar hem toe.

En Leen mompelt minachtend: ‘Hij wordt nog heelemaal mal...’

Pijn kan hem dat niet doen, want hij hoort het niet.

De menschen in de kamer zijn eigenlijk niet veel meer dan een paar duistere denkbeelden voor hem, maar zijn herinneringen zijn levende warme schepselen: zij ademen en praten, zij glimlachen en schreien en houden daar plotseling ook weer mee op! Want in Rikkert buigt zich een bazig-norsche gedachte overhem heen: ‘Staan op! 't Rijtuug wacht... kom mee...’

Schier-zonder-besef strompelt Rieuwertje achter dat stuursche bevel aan.

Hij merkt ook maar vaag dat hij in een rijtuig zit.

De stad gluurt schichtig door de kieren van het neer-

gelaten gordijntje naar binnen. Droefgeestig in zichzelf gekeerd staan de straten daar.

En tusschen heiningen van dor-bruin beukenblad wacht geduldig het verwinterde kerkhof. De grafzerken roepen zonder stem de voorbijgangers aan, koortsachtig rilt het armtierige hooiachtige gras.

Rieuwertje schuifel-stapt traag, naast donker-gekleede menschen, achter de bedekte doodkist aan...

‘Pas was 't kind er toch nog’, denkt hij doezelig, ‘passies... vlak bij mijn.’

Diep in zijn hart praat hij met haar. ‘Me kindjen, me lichie, me kleine meid... zien je Vader?, ja... ja... lichie van Vader, ken je mijn...?’

En de kleine witte kist zakt langzaam weg in een norsche aardkuil - maar een kinder-stem hijgt dicht aan Rieuwertje's oor: ‘'n Pop... mit krulletjes, Vader, en 'n skeepie veur Kako, en bruudsukertjes veur lieve Heertjen... lieve Heertjen zel boos kieken aârs...’

Verbijsterd oogt Rieuwertje opzij. ‘Kindjen’, stamelt hij, ‘'n - 'n pop...?’

‘St... st’, vermaant Timmen nijdig-bang, ‘bin je gek, man?, hou je mond...’

Schuw-strak kijkt Rieuwertje al-weer voor zich uit, en zijn stijfgevouwen handen persen zich als kermend om zijn verfrommelde deukhoedje heen.

‘Vader is bang, meisien’, bekent hij deemoedig aan Koosie, ‘Vader is slim... slim bang, meisien.’

Onverhoeds valt er dan een kluit droge aarde op de kleine kist in de diepte.

En de ziekelijke verstrooidheid laat Rieuwertje bijna los. Hij wordt vaalbleek in zijn gezicht, hij wankelt, en zelfs in de vinnige lichtlooze winterkou breekt het zweet hem uit.

Een reuk van vergankelijkheid slaat over hem heen.

De wereld is, daar op het kerkhof, tot in haar hart ontstoken.

‘Wat... wat is de bedoeling...?’, vit hij als tusschen waken en droomen in, ‘wat mot 't nou allegaar?’ Stuntelig-gedwee keert hij zich toch, mèt de anderen, van het graf af. En buiten de kerkhofpoort staat het leven hem spotachtig op te wachten in een leege grijns.

‘Gaan mijn uut de weg’, mompelt hij onzinnig, ‘gaan mijn uut de weg.’ En hij krimpt ineen of hij slagen verwacht. Een verre stem-in-hem fluistert: ‘Wat er nog goeds was... dat leidt deer gunter ommers in de modder?’

Zijn adem maakt een zagerig geluid. Hij zet zijn hoedje op en weer af. Zijn heet baloord gezicht schijnt uit te dijen, zijn keel zwelt... ‘In de modder’, prevelt hij met een piepende stem, ‘in... de... modder...’ Van die eene waarheid valt het slaperige af.

En nu is het voor Rieuwertje Brand nergens meer om te harden.

In het gesloten schemerige rijtuig kan hij geen adem halen, er is bijna geen licht in dat rijtuig, maar stikken kan hij er ook niet, een zieke angst en een ontredderde verbeelding spelen er een beetje met hem.

Klamme paarsig-getinte wangen krijgt hij, en de verwrongen droog-bleeke klaag-mond van een stervende. ‘Leêt mijn er uut’, hijgt hij benauwd, ‘leêt mijn er àssiblift uut.’

En verbeten woede-stemmen werpen zich op hem, en slaan hem neer.

Zwak en bezweet zakt hij in een rijtuighoek terug.

‘Koosie’, zucht hij, ‘Vader komt bij je, kind, Vader komt...’ Hij wil zich al op weg begeven...

En daar houdt het rijtuig stil!

Strak grijnst het leven aan het open portier.

Rieuwertje is thuis, Rieuwertje moet uitstappen.

- Maar in het half-donkere voorkamertje met de somber-etende menschen en de rillende leegte achter en om die menschen, lijken de dood en zijn eigen angst, hem allebei op te wachten om nog wat met hem te sollen.

Zieke gedachten wroeten in zijn smart en al zijn gewaarwordingen gaan door het woekerend bederf van het kerkhof heen.

Het is of de gruwelijke ontbinding-van-onder-de-aarde zich vastzet op zijn hart. Dronken herinneringen springen te voorschijn uit een verre bezeten nacht-van-delirium. Onpasselijk sluipt hij weg.

‘Deer gaat hij weer’, ruziet Engel tusschen haar snikken in, ‘zien jullie nou?, zien jullie nou zelf?, heb ik er nou ién woord te veul an 'zeid? En de hel zel weten hóe, maar hij skommelt wel weer centen op veur de suup... Ik - ik vreêg jullie, mot ik dut nog langer gedoogen...? Ik krig nog 'n stuup... 'n stuup van ellende... ik wil zoo niet langer... ik weet wel wat mijn te doen staat... Ik heb 't er ook al met Sien Prij over 'had...’

Rad en vijandig praat ze door.

Maar Rieuwertje let er niet op.

Engel heeft heel haar leven rad en vijandig gepraat, Rieuwertje is daar aan gewoon geraakt, waarom zou hij er nog waarde aan hechten?

Met zijn handen wrang-hevig ineen geknepen op zijn rug, sloft hij over de straat. Zwarte branderige smartoogen heeft hij, en gebogen schouders.

‘Hoe oud was 't kind ook weer?’, soest hij doezelig, en dadelijk valt hem wat anders in. ‘Hoe... hoe oud bin ik zelf...?’

Een stoet van verdorven jaren schuift op hem toe.

En een lange schreeuw richt zich hoog in hem op, die schreeuw schiet her- en derwaarts, als een pijn, maar kan niet uit hem weg. Zijn smart heeft geen sleutel.

Ergens bij een gammel schut, in een kale verkleumde steeg, staat hij stil en drukt zijn bonzend voorhoofd tegen de planken aan. ‘Oue minschie, ikke... zoo'n pien... zoo'n pien, oue minschie...’

Schreien kan hij niet, verlichting krijgt hij niet.

Sjokkerig sukkelt hij verder...

En met twee wanhopige handen-die-razen grijpt hij de zwart-ijzeren hek-spijlen van het afgesloten kerkhof beet. ‘Koosie...!, Koosie!, waar mot Vader nou blieven, kleine meid?, zeg jij nou waar Vader blieven mot, lichie van me, uut'brand lichie...?’

In de verdorde beuken-heiningen en in het gestorven gras, rilt de leege lach van de dood.

Rieuwertje kijkt er nog naar, als hij er al-lang niet meer staat. Hij dwaalt zoo-maar wat rond en als bij toeval komt hij op de eenzame straatweg buiten de stad terecht.

Zijn moe verdriet beweegt zich traag en doezelig binnen in zijn doffe wanhoop. ‘Deer dworrelde 't leven... van de iene kuul na' de âre... En trouwen...!, trouwen...?, 'n ieselijk grappie van de duvel... Uut 'n grauw en 'n snauw wier 'n kind verwekt. En als-maar was er haat en nied... haat en nied... en zinnigheid in de zonde, als-maar zinnigheid in de zonde... Op slot 'n stuk of wat gaten in de grond... 't houten huusie van zes plankies... skeppies modder, basta - basta...’

Rieuwertje rilt tot in zijn hart. Zijn gedachten loopen dood in een leegte.

En op een straathoek, in een glinsterend-bevroren

gehucht, dichtbij de stad, houdt een kou hem staande.

‘Hu...’, huiverend kijkt hij om zich heen, ‘vule... vule winter...’ Als een ijlende zoekt hij meteen met de oogen het hondje.

En de grauwe winter-leegte achter hem lacht er wat om. ‘Oh... ja’, geeft hij toe, ‘maar 't mot toch zeker onder de grond...?’ Kouelijk trekt hij zijn hoofd in zijn schouders en half-luid praat hij er op door. ‘'t Gaat toch niet an, dat... dat 't hondje-z'n-liekie zoo maar omzwarft? Hondjes van dat slag zel je met 'n lanteerntje motte zoeken, skepsel... Leêt Rikkert hem gerust maar fluten mit mijn fluutje, maar hij komt niet, gien haartje op z'n koppie denkt er an. Hij is niet wiedes...!, meer dan minschenverstand, skepsel, veul meer, ik zeg je...’

Mompelend praat hij er op door, gedurig mompelt hij, hij heeft er zelf geen erg meer in...

* * *

Plotseling ziet Rieuwertje, dat het donker is.

‘Al-lang?’, vraagt hij zich af.

De schaars-verlichte boerenhuizen zien er slaperig uit, de sterren schitteren hel tegen een donkere lucht.

‘Nacht’, fluistert Rieuwertje zonderling, ‘bin jij dat?’

Hij luistert...

Kleine geruchten schuifelen in een klank van verlatenheid door de kille winter-leegte.

Rieuwertje ademt schuw.

En opeens is het of hij in een onrust verdwijnt. ‘'k Mot na' huus’, mompelt hij, ‘noodig na' huus.’

En dan wordt alles weer onbestemd...

De huizen staan als dommelige gedachten in het

duister... de onzichtbare weg is slechts een vermoeden. Er loopt in de uitgedoofde straat-van-buiten-de-stad al-door een schimachtige vrouw met een spinne-gezicht naast hem.

En alles is zoo onwerkelijk dat hij er niet eens van schrikken kan.

Het duurt lang eer Rieuwertje de stadspoort bereikt heeft.

Maar in de stad is het nog vol-op avond.

Er loopen kinderen op straat, en in de snoepwinkels branden de lampen.

Gedachteloos vindt Rieuwertje de weg naar de gracht terug.

Maar voor zijn huis blijft hij verbouwereerd staan kijken.

'Wat nou...?', prevelt hij tegen het naakte schemerig-verlichte venstertje, 'watte... nou...?'

Er hangt geen rolgordijn meer voor de ruiten, en de potbloemen zijn van de vensterbank weggenomen.

'De deur 'sloten...?', vreest hij.

Maar de deur is niet eens dicht getrokken. Armoedigkaal voelt de gangvloer aan onder zijn tastende voeten. Hij doet omzichtig de kamerdeur open en kijkt schichtig naar binnen.

Als een kraal van vuur ligt de bijna uitgedraaide vlam van het schotlampje op de nietige brander, en verlicht behoedzaam de verwonderde leegte.

'Hè?', zucht Rieuwertje, 'is... is dàt wezenlijk...?' Werktuigelijk draait hij de oliepit hooger. En de kale kamer lijkt dichterbij te komen.

De leege plekkerige wanden zien er erbarmelijksjofel uit, er ligt geen enkel kleedje meer op de vloer, en alle meubeltjes zijn verdwenen.

Het eenigste wat Rieuwertje nog over heeft is een

bed-met-toebehooren, een oud-roest kacheltje, een spleetbank en een wankel speeltafeltje-van-de-kinderen met wat rappig vaatwerk en een paar grof-steenen kommen.

‘Wat is dàt nou toch?’, prevelt Rieuwertje, ‘wat is er toch 'beurd...?’ Suf-zoekend kijkt hij om zich heen.

Op het speeltafeltje staat, tusschen de lamp en de kommen, ook nog een ruw-afgescheurd kalender-karton. Rieuwertje neemt dat schroomvallig op: het is een brief van Engel.

Dicht houdt hij het geschrift, bij de olievlam, onder zijn oogen, en een sloome schrik dwaalt koud door hem heen.

Engel neemt afscheid van hem, met snauwende woorden.

Aldus luidt het afscheid van Engel: ‘Omreede je nouw wel weer sikker zal weese, geev ik je hierbei de bonz. Nouw krijg je het reik allien. De muebels hep ik uit eigen verdienste gekogd, die neem ik mee. Zien jij nouw maar dat jij zelf de kost opjutte en de huishuur. Ik bin op mijn eigen en bleif op mijn eigen, tot in alle eefigheit. Ik ret mijn wel. Voor mijn hep jij geen moeites te doen, het sou fergeews weese. Een laast faarwel van die sich noemd, je geweese vrouw E. Brand geboore Stieltjes. En nog wel de zeege.’

Keer op keer leest Rieuwertje de brief over. En hij krijgt dat doovige weer in zijn oogen...

‘Dus... dus’, hakkelt hij, ‘Engel is weg... wèg...? En jij binne allien...?, allién... jíj...?, veur altied en... en... eefig...?’

Stompzinnig schudt hij meteen zijn hoofd. Het is of er wat slaperigs over zijn gedachten heen kruipt.

Hij kan maar niet bij de werkelijkheid komen!

[In hun gansche breedte en lengte zijn]

IN HUN GANSCHE BREEDTE EN LENGTE ZIJN DE STRATEN ONBEGAANBAAR GEWORDEN. DE WELIGE SNEEUWBUI VAN EEN BOOSGURE WINTERNACHT LIGT IN DE WEIFElende dooi, vuil-wit en futloos uitgestrekt, over een grauwe oude onderlaag van stijf vast-gevroren ijs.

Sopperig sputteren de glijende schuifel-voeten van de menschen daar overheen. Wagenwielen wippen bruingereden sneeuw-klodders in de hoogte, en paardenhoeven smijten de rulle slierten tegen de onder-muurtjes van de verslonste huizen aan, een kleffe gore hoop vuilnis is er van de blanke winterweelde overgebleven.

De straatjes maken een nat pruttel-geluid, vies smakt het stadje in al zijn stegen en gloppen, en alle menschen trekken een geërgerd gezicht - maar Rieuwertje niet, Rieuwertje alleen niet...

Rieuwertje houdt meestal, onder het sneeuwscheppen door, een breede blauwachtige glimlach vast, die glimlach schijnt zich zelfs om de koue top van zijn neus heen te leggen en rond de rimpel-kerfjes van zijn danigvermagerde wangen.

Hij is in zijn schik met de arbeid.

'Dat leste snijbuutjen[1]', redeneert hij in zijn binnenst, ''n bestieringkie van Hoogerhand, uutslutend veur de snijredders...' Meteen spritst hij een bruine speekselstraal langs de steel van zijn schop, dat staat manhaftig. 'Rechtveerdig van Burgemeester dat-die elke-deen[2] die ze-eigen anmeldde, annam... Bij de Warkverskaffing hadde ze lievelingetjes, en ze keken na' je verleeje... n'ja...' Nederig-nadenkend oogt hij voor zich uit en hij knikt mijmerend: 'Burgemeester heb ik op me hand... zel veur Burge-

1) Sneeuwbuitje.
2) Iedereen.

meester in 't vervolg altied me hoedjen lichten.'

Naarstig wil hij weer aan het werk gaan, en op hetzelfde oogenblik krijgt hij een ouelijke dun-bij-een-getrokken zorgmond. 'Tjikkig', zucht hij in stilte, 'tjikkig nou toch...' En de buk-houding van zijn lijf verstramt.

Elke keer als hij zich wat dieper voorover buigt, of plotseling overeind komen wil, voelt hij binnen in zijn rug een dunne snee.

Och nee, dat is geen snee, het is een beetje spierpijn.

'Ik bin 'n sloppe kerel', weet Rieuwertje, 'en dan dat ongewone wark...' Zijn vrije hand wil zich tegen die zeere rug-plek aandrukken, maar dat mag die hand niet, van Rieuwertje. 'Deer zoue die âre maar om grinniken.'

Met akelige gier-schrapen knarst de schop van de Knaak over de bobbelige straatsteenen.

'Ken je 't nog al stellen...?', roept die maat van de overkant, 'wor' je niet loof[1)]...?' Smadelijk klinkt dat.

'Al was 't nog 'n week', pocht Rieuwertje gram, 'nog zeuve dagen an ién stuk...' Maar een stiekeme zucht schuift meteen onder zijn verkleumde glimlach door. 'Nog ién daggie zou 't gaan in dezelfde veert', stelt hij vast voor zichzelf, 'langer niet - langer niet.'

En alles in hem verstrakt van afweer.

De Knaak komt dichterbij. 'Gemien koud, hè? 'k Heb natte bienen... Wat doch' je van 'n proppie[2)], zelle we zoo metien...?' Hij maakt een slobber-geluid.

Maar Rieuwertje doet net of hij doof is. ''t Zel nou wel gauw 'deên wezen mit 't snij-oprumen, jammer veur de verdiensten.'

1) Moe.
2) Borrel.

En de Knaak vloekt binnensmonds en schept en schraapt nog nijdiger.

Meteen danst er een rood-flikker-gezicht opzij van Rieuwertje's oogen: ‘'n Lekker brandewientjen?, 'n malsch pittig brandewientjen?’

En Rieuwertje schudt beslist zijn hoofd. ‘Nee satantjen’, wijst hij gemoedelijk af, ‘tot hiertoe en niet veerder... Op 't leste nippertjen hêt Vadertje-God me smaak in dat bocht weg'nomen, je hebbe na-kiek.’

‘Jammer’, denkt hij nog, ‘dat 't zoo leêt begonnen is mit die affersie[1)] van mijn...’ En dan redeneert hij weer over iets anders met zichzelf: ‘Ikke... ik maak me nuttig veur de stad, de stad hêt wat an mijn. En ik verdien me huushuur an de stad, me halfpondjen pruumtebak en 'n pietsie brand.’ Omzichtig schuift hij zijn schop onder de rulle sneeuwzoden.

Het is een lust om de man Rieuwertje Brand te zien werken. Hij ruimt niet ruw-gehaast en in het wilde weg, zooals de Knaak, de sneeuwboel op, maar hij verricht zijn arbeid met beleid.

Hij steekt de rulle bovenlaag in kleine partjes en hoekt die netjes af, eer hij ze handig op de sneeuwhoop mikt.

Als hij de flodderigheid zoo op een meter-lengte weggewerkt heeft, begint hij aan de harde onderhelft. Hij spit de glazige ijskoek in ruiten af, wrikt er zijn schop onder, en legt de brokkelige tegels netjes op elkaar.

‘Net zuurtjes’, denkt hij, ‘reuze-seletjes.’

Dat woord trekt hem dan opeens weer een klein knus kamertje binnen, een oud groen ruitjes-venster is daar, en achter dat venster lijkt geen straat te wezen

1) Weerzin.

maar een kerk... En bij het open kachel-vuur zit een vriendelijk-oud vrouwtje: ‘Wil je nog 'n kommetje thee met 'n seletje, me-jongen?’

- Onder zijn diep-getrokken voorhoofd-rimpels uit, glipt Rieuwertje's doezelige blik afgetrokken over de straat heen.

Vochtig-donker met kil-glanzende raam-oogen staan de huizen weerzijds. Verder-op en dichterbij bewegen zich tusschen grijs-witte sneeuwbulten in, bruine bukkende mensch-figuurtjes...

Rieuwertje zou er een half uur achtereen naar kunnen kijken, zonder er iets van in zich op te nemen. Al-door ziet hij nog de groene ruitjes met de kerke-stilte er achter en de glimlach bij het vuur...

‘Hier staan ik nou’, soest hij na een lange leegte, ‘hier staan ik en skep snij...’

Als hij zich dat zoo nu en dan niet nadrukkelijk voorhield, zou het wezen of hij werkend insliep en slapend werkte.

Veel-al is dat zoo met hem, veel-al...

Een deur gaat ergens open in een huis vlakbij, en er kruipt een warme appetijtelijke bakreuk de straat op.

Opeens zit Rieuwertje als een kleine jongen bij zijn Moeder in de keuken.

Het fornuisvuur knettert en de ijzeren braadpan dampt blauwig. Oue minschie, die dan toch geen oue minschie is, schept er een dik-wit beslag in, en strooit daar stukjes uitgebakken spek boven-op.

‘Jij kriege de eerste...’, belooft ze.

En de kleine jongen wrijft van kneuterigheid over zijn knieën. ‘Ja, hè?, ikke...’ Er staan gele gebroken licht-kringen op de wanden, en een steenen jagertje op de schoorsteen-rand glimlacht of hij leeft.

‘De nattigheid’, zegt een stem verweg, ‘met 'n bezem naar 't riool...’

‘Bezem...?’, praat Rieuwertje verward na, ‘rioel?’ Dof-vragend kijkt hij om.

Een ijl heen-en-weer-geloop van menschen is daar. En de huizen lijken op grauwe vlekken zonder meer.

Hij is toch weer uit zijn Moeder's keuken vandaan, en in de straat terug...

Verwonderd kijkt hij naar de schop in zijn bezige handen. ‘Ik suf’, denkt hij ver-af, ‘en wat 't ook is... me oogen verslechteren met de dag, kon er best 'n gebrek an kriegen... kon... kon wel er 's blind worden...’

Angst snijdt toch niet door hem heen.

Het scherpe van het leven kan hem niet meer beroeren, lijkt het wel.

Na een lange gedachte-stilte, kijkt hij vragendverwezen op. ‘In wat veur streêt...?’

En schaamachtig-bevreesd schudt hij daar zelf zijn hoofd over. ‘N'tuurlijk - Varkesstreêt...’ Doelloos staat hij even in een hoopje sneeuw te prikken. ‘'k Wou’, valt hem in, ‘dat ik in Engel's streêtje warkte... vlak veur heur ruten...’

Ineens ziet hij het kamertje waar ze woont, bij Sientje Prij, de baker. Rooie schuif-gordijnen hangen er, er staat een blauw-glazen hondje naast de potbloemetjes-van-thuis. Dan hangt er ook nog een ondergordijntje op koperen ringetjes... En de stoelen van thuis staan er om de tafel, en de knutselarijtjes van thuis hangen er aan de wand.

Nooit is hij in dat kamertje van Engel geweest. Toch ziet hij het heelemaal. Het weerhuisje moest er ook wezen, en de klok, en de plaat met het Scheveningsche meisje... En Engel is bij de kachel met waschgoed in

de weer, en ze heeft het warm, altijd - als Rieuwertje haar voor zich ziet - heeft ze het warm. Er staat een blad met kopjes voor haar, een trommel met koekjes, en op het theelichtje gonst de trekpot. Allerlei kneuterige vrouwe-dingetjes heeft ze om zich heen, het groen fluweelen speldenkussentje, de gele glad-beenen naaldenkoker, de rood-blikken pomadedoosjes met knoopen en haken en oogen... En genoegelijk overlegt ze met zich-zelf wat ze morgen eten zal. ‘'n 'Stoofd peertje mit 'n endjen gehakt...?, of 'n groentesoepie...?’

Het water loopt Rieuwertje om de tanden.

‘Engel’, denkt hij nog, ‘hêt gien dings gebrek.’ Er komt wat nauws om zijn keel. ‘En Rikkert ook niet, raar dat je eigenlijk niet iensen wiste waar die jongen uuthong... Zou die bij z'n Moeder wezen...? En zoue ze mijn nog... zou Engel mijn 'n bakkie koffie anprisseteeren, as ik deer warkte...?’

Werktuigelijk schept en spit hij voort, hij ziet wonderlijke dingen gebeuren.

Engel schuift hardhandig het raam van Sientje Prij op, en steekt haar warm gezicht naar buiten. ‘Hier, koffie!’ Een groote wasemende kop heeft ze in haar handen.

Hij schrikt en glimlacht meteen. ‘Dank ie... Engel... minsch, dat is... dat is 'n weldaad, mag ik de koffie effentjes binnen op komme drinken, Engel?’

Eerst schudt ze van ‘nee’.

‘Och, toe nou, Engel...’, soebat hij.

Dan knikt ze van ‘ja’.

Daar zit hij bij de warme rood-gloeiende kachel, en krijgt nog een sneetje Deventer-koek ook, en mag zijn voeten op een warme stoof zetten... Stilletjes kijkt

hij meteen in het rond. ‘Je hebbe 't hier pront,[1)] Engel, pront...’

‘Hû’, gromt Engel.

Maar hij durft van alles. ‘Kom je nou ook weer 's 'n koppie drinken bij mijn...?’

‘'k Breek nog liever me bienen’, foetert Engel. En vlak daar-boven-op krijgt hij nog een tas koffie van haar.

‘Ken je nog al met de kokkerasie overweg?’, vraagt ze.

En hij fluistert: ‘'k Eet haast gien warm...'t is te beredderig, Engel, en te duur... Nee, as 'k hier nog er 's 'n... 'n prakkie moch' halen...?’ En hij voegt daar nog stilletjes bij in zijn gedachten: ‘Niet om 't eten zoo zeer... maar om de kachel-hette en al die oue dingkies van thuus...’

Een stem van de straat stoot dat kapot.

De Knaak spreekt hem weer aan: ‘Gaan je nou strakkies mee na' Wout?, te-ja of te-nee...?’

‘Te... nee...’, zegt Rieuwertje afwezig.

En de Knaak mokt vijandig: ‘Verroest - jij.’

Maar dat valt leeg langs Rieuwertje heen.

‘Waar was hij ook weer...?, waar docht hij ook an, passies...?’ Hij kan het niet terugvinden.

En opeens merkt hij dat de Knaak hem ingehaald heeft met het werk, de Knaak is al twee huizen verder...

Steviger vat hij zijn schop aan, en hij arbeidt gespannen-ijverig voort.

* * *

In de straten branden kaal-wit de lantaarn-vlammen, en brutaal-helder stralen de groote winkellampen achter de lage breede ramen.

1) Keurig.

Rieuwertje weet zelf niet waarom hij over de schoongemaakte wegen terugloopt naar huis, en niet langs de bedektelijke steegjes.

Hij heeft een stijvige sjok-stap, van louter moeheid - hij kon beter door een donker achterommetje gaan - en zijn rug houdt hij strammig-krom, die pijn-snee is er nu gedurig.

Maar hij let er weinig op.

Het werk is af, en hij heeft zoo pas zijn loon gebeurd: twee gulden vijf en zeventig... Stijf houdt hij het geld in zijn vuist geklemd, en zijn vuist heeft hij diep in zijn broekzak gestoken. ‘Zoo'n heele dag wark... dat was lekker... in je vingers...’

Met onbestemde oogen kijkt hij in het voorbijgaan naar de bonte winkel-uitstallingen.

Een raam met manskleeren passeert hij, en een hoog glinsterend venster-glas met wit kindergoed, een blinkend licht-vak met platen en boeken en dan een speelgoed-etalage...

Diep in zijn gedachten duikt een fijne fluister-stem op. ‘'n Tinnen servies en 'n pop...’

‘As ik beter bij kas bin...’, mompelt hij voor zich uit, dat mompelen heeft hij zich aangewend in de eenzaamheid-thuis. Als hij denkt, doet hij altijd of hij tegen iemand praat. ‘En die zet ik dan tusschen de blomme op 't graffie... de rosse pop en de tinnen kompies[1)]... en dan... dan zel ik...’

Een schrik slaat zich als een klauw in hem vast.

Dun, plat en zwart, een schaduw gelijk, passeert hem aan de overkant van de straat, Vrouwtje Slof, en zelfs haar armen sluipen. Ze trekt haar eene schouder wat hooger, zooals een mensch doet, die zich heimelijk

1) Kopjes.

verkneukelt, en in haar zwarte kolle-oogen staat de grijnslach van de duivel.

‘Hui... ah...’, hijgt Rieuwertje, hij beeft in al zijn leden, en naar het zwarte vrouwtje durft hij niet meer om te kijken.

Verscheidene uitstallingen gaat hij voorbij, eer hij weer iets ziet.

Dat groen-rooie tuintje achter het glas is de bloemenwinkel van Martens, en de vrouwen-hoeden achter het venster-daar-naast lijken ook op een tuintje... Dan komt er een breed raam met vazen en potten.

En door Rieuwertje's gedachten sluipen plotseling schichtige wenschen. ‘Zoo'n paar bekers met geskilderde rozen op 'n groen-geverfde kast, en 'n spiegel... 'n spiegel met 'n vergulde veugel en 'n rood wollen beddekleedje en 'n hagel-witte mat onder de tafel... en as dan Engel nog er 's op vesite kwam...?’

‘'k Zel potten’, belooft hij.

En bemoedigend praat hij daar op door met zichzelf. ‘Veule kleintjes maken ien groote, man, al komt 't ook mit halvies en stuverstukken bij mekaar... elke dag 'n dreêd gesponnen, is wel-haast 'n kleed gewonnen.’

Hij knippert een beetje.

Die witte marmer-wanden met de dikke stukken-rood er tegen, dat is bij Polijn de slager.

‘Zou ik wat soepbientjes koopen?’, vraagt hij zich af.

En zonder eenige weifeling loopt hij door.

Bruin-roode fabrieks-worsten hangen er bij Luitjens de kruidenier, en zwart-roode muizen rookvleesch. Trommels met kaakjes staan er en stopflesschen met zuurtjes, en op de etalage-vloer ligt in glimmende puntvakken een ster-van-lekkers uitgespreid: gedroogde appeltjes en pruimen, abrikozen, vijgen en sucade. Weerzijds daarvan staat een toren van kaas.

Rieuwertje is er voorbijgegaan - en hij is weer terug geloopen ook. Flauw is hij, wee-om-zijn-hart.

‘Zou ik... 'n onsie keês...?’, overweegt hij schuw, ‘of wat kakies bij de koffie...? Zoo'n avend op je ientjen is ook lang’.

Maar hij schudt meteen kordaat-beslist zijn hoofd. ‘Je zoue toch potten, manspersoon?’ Hij slentert verder... En hij heeft zijn glimlach weer van armelijkheid-en-kou...

Altijd krijgt hij van die weelderige neigingen als hij met eigen-verdiend geld in de ballen van zijn hand loopt. ‘Ete... ete...’, foetert hij, ‘dat is maar larie, 'n bakkie koffie en 'n pruum tebak, en je binne 't glad vergeten...’ Chagrijnig laat hij dat los.

Vaag ziet hij een glimp van zichzelf, in een spiegelruit. En hij zucht bekommerd.

Slobberig loopt hij er toch bij, de laatste tijd. Hij drukt zijn hoedje dieper, en knoopt zijn jekker vast. Maar zijn broek is bijster-sjofel. Hij heeft zelf een stuk op die broek gezet. Maar dat is zoo'n rare puntzak geworden van achteren, en hoe hij ook tornt en overnaait, een puntzak blijft het!

Personen op de straathoek, voor de fietsenwinkel van Bram Gniep, lachen om Rieuwertje.

Maar dat ontgaat de kleine man. Hij heeft zoo voor de menschen in het algemeen niet veel aandacht meer.

‘Naaien’, peinst hij afgetrokken door, ‘dat is vrouwewark, net as de kokkerasie, net as strieken en de wasch... Wat had Engel niet te keer 'gaan over de wasch die hij na' z'n beste weten beredderd had, toe' ze ziek was...’

Hij ziet haar plotseling weer voor zich - Engel, en ze moppert niet - maar ze is ijverig in de weer.

Bruin, stevig en recht zit ze in de zon voor het venster,

als een fijn lichtstreepje glinstert de naald in haar vlugge vingers. Bijna-hartelijk, met een aandachtige toegewijdheid, vouwt ze een stuk goed op, en haalt direct weer een ander stuk uit de verstelmand.

Een paar maal zucht Rieuwertje zwaar.

‘Intersiek’, mijmert hij vaag, ‘zit er 'n goed klokhuus in, maar deur mijn... deur mijn...’ En verder gaat dat niet, het stuit op een donkere stilte.

Vreemd!, het lijkt wel of daar binnen bij hem ook een matte winteravond zonder sterren staat.

Verstrooid, in-zich-zelf-gekeerd loopt hij voort.

En als vanzelf komt hij op zijn eigen stukje gracht terecht.

De zwarte boomen slapen. Het donkere water ligt onbewegelijk als een doffe steen-weg tusschen de wallen. En de gesloten huizen lijken in het duister terug te wijken. Een flauw-gele lampe-schijn valt karig door het dichte raamdoek van de vensters. En de eenzaamheid vlijt zich het dichtst tegen de enkele wijd-verspreide lantaarnlichten aan, over-en-weer op de grachtpaadjes.

Maar de kleine venster-ruiten van Rieuwertje's huis zijn heelemaal donker. Hij kijkt er even naar op, het is of hij door het glas heen, de nare kilte voelt van de kamer, waar de heele dag niet gestookt is.

‘'k Bin deur en deur verkleumd’, denkt hij, en stoetelig staat hij naar de sleutel in zijn broekzak te grabbelen. ‘Zou ik strakkies as ik me opgnapt heb’, overlegt hij, ‘'s na' Leen toegaan?’ En hij lacht er zichzelf triest om uit. ‘Nou man, je kenne Leen toch wel...?!’

Dan valt er opeens een spookachtig slif-gerucht in de stilte.

Met vage belangstelling kijkt Rieuwertje even om.

Er wappert wat donkers in het donkere, dat wordt vlak bij hem, een lange bleeke vrouw: Stille Veronica.

Ze hijgt en haar adem ruikt naar pepermunt. ‘Ikke... ik keek net na' je uut... nou zag ik je gaan. Wat ik zeggen wil, ikke... ik zit er zoo mee, me kachel is uut'gaan en ik ken die kachel niet ankriegen zonder hout. En er leggen allien 'n paar groote blokken... Zou je effen willen hakken in 't skuurtje...? Hakken dat ken ik zoo slecht...’

Rieuwertje denkt aan de pijn in zijn rug. ‘Hakken?’ En meteen ijlt het, als op een lichtje, door hem heen: ‘Meuglijk mag ik effe bij heur kachel zitten as-die in de brand is, meuglijk krieg ik 'n heet bakkie koffie...’

‘Goeie’, knikt hij, en hij loopt al mee.

Gelijk-op klinken hun stappen in de winter-eenzaamheid, wonderlijk gelijk-op.

Veronica loopt nu minder-zeker dan overdag. Ze stoot telkens - bij ongeluk - tegen Rieuwertje op. ‘Hela’, zegt ze dan meestal.

Maar het ontgaat de kleine man.

Hij overlegt: ‘Dan maak ik strakkies me-eigen kacheltje niet an, dan kruup ik damee zoo te bed...’

Een lach achter een muur klinkt boos-en-gedempt, vier wanden houden die lach gevangen.

Rieuwertje luistert er naar als naar een vertelling.

En vlak er op vangt iets anders zijn slaperige aandacht...

In de kleumerige verlatenheid van een matte lichtkring onder een lantaarn, lijkt achter een dikke eetkliek, een zwarte hond te liggen.

Het is toch maar een schaduw.

Steelsch gluurt Rieuwertje er nog 's naar om.

‘Weer komt die skaduw vedanen?’, prakkezeert hij in een zonderlinge aandacht-voor-kleinigheidjes.

En dan hoort hij ook Veronica weer.

Ze loopt dichterbij. En het is of haar stem hem als een fijn grassprietje diep binnen in zijn ooren krieuwelt.

‘Wat is dat nou?’, suft hij, ‘wat is dat...?’ Hij zou willen dat hij met zijn ooren kon klappen als een jonge hond. Nu kan hij enkel maar een beetje met zijn hoofd schudden, tegen die grillingen binnen in.

En hij vergeet er bij te luisteren.

‘Zwieg stil...’, dreint het in hem, ‘vrouw, zwieg toch stil...’

Veronica schuift in het smalle steegje dicht langs hem heen, om de schuurdeur voor hem te openen.

Als hij beter opgelet had, zou hij gemerkt hebben, dat er een vrouw langs hem ging.

Maar al wat er door hem heen kruipt is een moe getob. ‘As dat minsch nou maar 'n goeie skarpe biel hêt... Vrouwvolk had zuk soort spulle nooit-niet veur mekaar.’ Hij stoot zijn teenen als hij over de drempel van het schuurtje stapt.

En Veronica staat al zoo uitgerust en stil onder de helder brandende lantaarn, of ze er geen oogenblik bij vandaan geweest is.

Ze wijst veelbeteekenend van de blanke bijl naar het groote blok hout. ‘Gaan je gang maar...’, noodt ze spotachtig. En dat klinkt of ze zeggen wil: ‘'n Kleinigheid is 't niet...’ Als een heel-jonge vrouw lacht ze, dartel en hel, het is een lach die niet bij haar bleeke ingetogen mond hoort.

Rieuwertje luistert er doezelig-verwonderd naar, en hij is opeens een heel stuk dichter bij het leven.

‘Wil je eerst 'n kop gloeiende heete koffie?’, vraagt Veronica hartelijk. Haar smal-wit nonne-gezicht staat goedertieren in de licht-kring, en haar lange bleeke handen die ze - met een wonderlijk-barmhartig ge-

baar - kruiselings over haar schoot legt, zijn hulpvaardige vermoeide liefde-zustershanden.

Maar Rieuwertje ziet dat niet.

‘Koffie...?’, een prettige huiselijke warmte streelt die vraag langs hem heen. Hij heeft danig veel zin in koffie. ‘Maar as ik ienmaal zit’, voorziet hij, ‘bin ik nog niet zoo gauw overend...’

‘Medeen’, beslist hij, ‘eerst voerasie maken veur je kacheltje.’ En omdat Veronica op zijn werk blijft toezien, hakt hij fikscher en manhaftiger dan hij anders gedaan zou hebben. Diep valt de bijlslag in het hout en splijt en scheurt, het regent houtjes, spaanders dwarrelen rond-om, het werk schiet vlug op.

‘As ik zuks ook nog er 's veur Engel kon doen’, flapt het plotseling door Rieuwertje heen, ‘as Engel mijn dat er 's vragen kwam...’ Maar die onrustige pantoffelvoeten van Veronica leiden hem af.

Kralen gespen heeft die vrouw op haar zwarte pantoffels genaaid, en die kralen glinsteren groenachtig met een goud spikkeltje van binnen.

Het is raar!, kralen doen Rieuwertje altijd aan Koosie denken. Laatst heeft hij in de naden van de vloer nog een paar glas-pareltjes gevonden, zorgvuldig bewaart hij die in een lucifersdoosje, als hij er naar kijkt in zijn leege oogenblikken - en leege oogenblikken zijn er legio - dan ziet hij Koosie kralen-rijgen.

Maar in zijn aandacht voor de kralen van Veronica, slaat hij bijna naast het blok. ‘Gaan nou eerst je kacheltjen maar voeieren’, raadt hij haar wat stuursch aan.

En Veronica staat nog te weifelen. ‘Ken ik... ken ik je nargens mee helpen?’, vraagt ze onzeker.

Bevreemd-zwijgend kijkt Rieuwertje haar aan.

En Veronica begint haastig wat houtjes op te rapen.

Dicht drentelt ze langs Rieuwertje heen. Een frissche reuk gaat van haar uit, een zoetige heldere vrouwenreuk.

Maar ze heeft wat wonderlijks over zich, die Veronica.

Daar grijpt ze waaghalzerig als een kind, een houtje onder de bijl vandaan.

En Rieuwertje gromt van schrik. ‘Minsch, bin je nou niet wies?, wat betak je nou...?, mot ik je vingers ofhakken? Er leit toch hout zat in 't rond...?’ Pijnlijk fronst hij daarbij, die pijnsnee in zijn rug wordt dieper.

‘Oh - och...’, weert Veronica met haar goeie vermoeide stem, ‘me handen, deer pas ik wel op...’

En ze prijst hem ook nog. ‘Deer mot je toch 'n man veur wezen om zoo'n karwei in 'n hand-om-draaien op te gnappen.’

Rieuwertje houdt zich groot. ‘'t Zou wat wezen...’ Maar hij zweet van de pijn in zijn rug. Hij zweet zoo, dat hij zelfs de doorweekte binnenkant van zijn hoedje met zijn zakdoek uitvegen moet.

Doch als hij dat doet, is Veronica er niet meer.

Zij verricht het een of ander in de keuken.

Raadselachtig!, als een man en een vrouw dezelfde voorwerpen gebruiken, zullen ze onder de handen van een vrouw een beetje zingen, maar in de onbewende vingers van een man maken ze verwonderde bromgeluidjes.

Als uit de verte valt het Rieuwertje op.

En een onbewuste luisterende glimlach glijdt om zijn mondhoeken heen.

Veronica maalt koffie, frutselt wat aan een fornuis, en schuift kop en schotels uiteen - het neuriet... Ze zet een pan te vuur, klopt in een schaaltje het een en ander door elkaar - en een smakelijk braad-gesis snistert door de open gebleven keukendeur naar het

erf, zoekt daar Rieuwertje op in de schuur, en belooft hem van alles.

In zijn gedachten ziet hij een rieten stoelrug met kussens, een rood-doorgloeid kacheltje en een tafel waar wat op te dampen staat.

‘Venavend’, snapt hij, ‘bin je goed of, man.’ En die gedachte tilt hem over een diepe bekommering heen. ‘De kou thuus, dat was nog 't slumste niet, maar dat ienlijke...’

Moeizaam-bukkend raapt hij de gekloofde houtjes op, en maakt er een net stapeltje van in een schuurhoek. Daar is hij nog niet eens mee klaar, als Veronica hem al roept.

‘Leêt nou maar staan, hoor, 't is best zoo, kom nou genk mee, 'k heb al in'skonken...’, wasachtig-wit en onwezenlijk staat haar gezicht in het wazige uiteinde van een lichtstraal. Maar als ze naast Rieuwertje voortloopt, is ze van haar voetzool tot het kruintje van haar hoofd, een en al warmte en tastbaarheid.

Ze stapt over het een-persoons-weggetje van witte stoepsteenen vlug voor hem uit, het licht uit de keuken omvat zilverachtig haar rijzig lijf, en in haar deinende gang wiegelen wulpsche vragen.

Maar Rieuwertje ziet dat niet, Rieuwertje had even goed achter een schaduw kunnen aanloopen.

‘In me rug’, piekert hij, ‘heb ik 'n zwakke steed[1)]’, en die gedachte is ook niet veel meer, dan een voorbijtrekkende schaduw.

Maar het scherp-heldere keukenlicht voelt hij toch wel op zijn gezicht, werktuigelijk kijkt hij om zich heen.

1) Plek.

Er hangt daar ook een pannekoeksmes aan de muur, een poffertjespan en een spiegeltje... Vage ongrijpbare herinnerings-gewaarwordingen kruipen in hem op: schemerlicht in groene ruiten, en een weeë angst voor iets onzekers-dat-dreigend-naderkomt - vragende kinder-oogen met zilveren licht-pijltjes, en een smart die zich ootmoedig ter aarde buigt...

Meteen raakt de wereld hem weer aan in een schuwzachte vrouwe-hand. ‘Wil je je eerst wasschen?’, vraagt Veronica liefderijk. Ze schuift op het aanrecht een teil met water, een behagelijk-heldere handdoek en een pot met zeep naar hem toe. ‘Gaan je gang...’

Afwezig kijkt Rieuwertje van het spiegelende water naar zijn vuile handen. ‘Wasschen... zeg je...?’, zwak knikt hij, hij maakt een beweging of hij zijn jas uittrekken wil, maar hij is er te moe voor, het blijft bij een beweging.

‘Wacht maar’, prevelt Veronica, ‘wacht maar...’ Moederlijk-tegemoet-komend helpt ze hem, ze slaat zelfs de boorden van zijn boezeroen-mouwen op.

En gedwee als een kind laat Rieuwertje dat toe.

Hij heeft van die oogenblikken, dat hij naar den geest, voor drie-kwart bewusteloos is.

Maar het water deelt iets opwekkends mee aan zijn prikkende eeltige huid, het is of er meer leven in hem komt.

Met zijn schoone handen geeft hij ook zijn zweeterig gezicht een beurt, hij proest een beetje en ademt zwaar. ‘Jonge-jonge - hè-hè...’ Ruw droogt hij zich af, prettig-warm wordt hij daarvan en het tintelt onder zijn huid. ‘Dank ie wel... Engel’, mompelt hij raar.

En Veronica praat opeens luider. ‘Nou effe na' de veurkamer, 't kacheltje brandt al lekker, zoo metien wordt 't warm...’

Ze staat tegen de open kamerdeur aan, als ze hem binnen laat, en haar vriendelijke lichte oogen zeggen hartelijke dingen...

Rakelings gaat al dat goeie Rieuwertje's blik voorbij. ‘'t Kacheltje?’, zoekt hij, ‘'t kacheltje...?’ En zijn verkleumde oogen lijken de vlammen achter het maanronde mica-deurtje beet te grijpen.

Hij krijgt ook werkelijk de rieten leunstoel van Veronica, met een kussen in de rug, en nu hij zijn pantoffels uitgedaan heeft, mag hij zijn voeten op de zwarte buik-rand van de kachel zetten.

Oplettend zit hij voorovergebogen. En niet alleen zijn handen, ook zijn gedachten strekt hij naar het vuur uit. ‘Gezegende vlampies an me kniese... an me botten, vlampies... wat 'n zegen... jullie, zoo'n zegen, vlampies...’

Hij zucht van weelde.

En over die breede zucht van genoegelijkheid lijkt de kachelwarmte ook weelderig heen te glijden.

Veronica schuift een groote blauwe kom met koffie naar hem toe. ‘Drink maar 's gauw, 't zel je goed doen...’ De stof van haar zwarte japon spant strak om haar armen, mooie ronde armen moet die vrouw nog hebben. De grillige gloed van de vlammen geeft aan haar bleek gezicht een flakkerende blos, dat rosflakkerende is ook in haar bagijnachtige oogen.

Maar Rieuwertje ziet enkel het vuur. Hij morrelt aan de nikkelen knop van het kacheldeurtje. ‘Minsch’, vit hij bazig, ‘je hadde hem niet iens goed of'sloten.’ Aandachtig slurpt hij van zijn koffie.

Hij voelt prettig zijn schoon-gewasschen handen en zijn frisch gezicht, hij ruikt ook de zoete boterachtige baklucht, er hangt een Zaterdagavond-stemming in zijn gedachten.

Namen schieten als op zilveren sterren door hem heen... ‘Koosie...’, zou hij willen mompelen, ‘Kako...’ En zijn slappe vermoeide lippen maken zelfs geen praat-beweging.

Het lichte behagelijke-in-hem drijft ook al-gauw weg op een mistroostige donkerheid: ‘Was 't 'n straf... dat hij 't thuus niet meer warm kon stoken...? 't Kachelvuur gaf koud of, ferachtig - ferachtig... En zou dat nou ook zoo in de hel wezen, koue vlampies... vlammen van kou...?’ Hij stent, en hij is zoo gewend om te stennen, dat hij daar niet eens meer van opschrikt.

‘Hoe... hoe gaat 't er nou mee?’, vraagt Veronica onzeker-meewarig, ‘ken je 't nog al stellen in je huus, op je ientje?’ Ze buigt haar hoofd wat voorover, en haar handen legt ze plat-uit op de rand van de tafel. Alles aan haar vorscht en vraagt.

Veronica heeft de bemoeialachtigheid van een vrouw die zich verveelt.

‘Ik heb toch zoo met je te doen’, mompelt ze, ‘ik heb veul an je 'docht. Maar 'n vrouw, hoe is dat...?, die moet oppassen, die gaat gauw over de tong, die is op-slag heur goeie naam kwiet...’ Achter elke zin die ze uitspreekt, staat een vraagteeken, en een vraagteeken lijkt ook achter Veronica zelf te staan.

Het nuchter-klare licht van de lamp valt koel over haar heen en verhult niets, maar heldert ook niets op.

Er liggen witte haartjes in de dichte scheiding van haar stemmig-glad haar, en er liggen diepe groefjes aan de hoeken van haar stille ingetogen oogen-die-wereldsch-glinsteren... Maar haar zedige lippen drukken zich stijf tezamen of ze het koud hebben.

Wat eenzaams staat hoog en kil om vrouw Veronica heen, en een waas van ouderdom hangt over haar bleek

glad gezicht. Die haar zoo ziet denkt aan een herfstavond, en tegen haar wil in, belijden haar mager-lange vingers dat ze bedroefd en bang zijn.

Maar waarom droef?, en waarom bang? En is zij dan oud door een paar witte haren? En is zij dan jong om haar glinsterende oogen? En is ze dan zedig, die vrouw, ondanks haar wulpsche gang? Of wulpsch ondanks haar zedige oogen...?

Zie, het klare lamplicht heldert dàt niet op!

Veronica wrijft schuw haar handen over elkaar, het maakt een fijn vertrouwelijk knister-geluidje-dat-krieuwelt. En over die wrijvende handen heen wachten haar boeiende weduwe-oogen...

Doch Rieuwertje heeft van dat alles geen besef.

Een enkel woord is in zijn gedachten blijven hangen. ‘Schikken...?’, mompelt hij, en hij knikt weifelend. Och ja, op alles zou hij weifelend geknikt hebben.

Maar in de kamer waart dan een onrustige benieuwdheid rond, die benieuwdheid keert zich vragend naar Rieuwertje om en beroert hem omzichtig.

Als weggestooten dwaalt zijn blik van het kachelvuur af, en rust uit op de doodsch-witte vlakte van een rolgordijn, en blijft stil op de fijne gespikkelde blaadjes van een potplantje... ‘'n Zeumertje in 't klein’, denkt hij vaag. En dan ontmoet hij over het dofpaarse tafelkleed heen, Veronica's bevroedend gezicht.

‘G'navend’, zou hij willen zeggen in het voorbijgaan.

En een schok van schrikachtige verrassing trekt door zijn nek ‘'k Loop niet op streêt’, ziet hij in, ‘ik... ik... zit... ik bin in huus... bij die vrouw in huus.’

‘De stilte... de... de... stilte’, mompelt hij verstrooid, ‘maakt mijn... mijn zwiegzaam, Engel.’ En gelijkertijd heeft hij het gevoel of hij van de eene droom in de andere verzinkt.

Want dat is zoo onverklaarbaar!

Zoo gauw hij onder dat kalme licht van de lamp, Veronica's blik tegenkomt, weet hij plotseling, dat hij dik-krullend haar heeft, oogen die toch nog niet uitgeleefd zijn, en het baardige gezicht-van-een-man.

Een beetje onthutst strijkt hij door zijn krullen.

‘Man’, tempert hij een glinstering in zich, ‘skei uut - 'n verloopen kereltjen...’ En van Veronica ziet hij eigenlijk alleen een deinende plooi op haar borst.

Maar kijk die plooi toch golven als ze praat!

‘Hoe Engel dat hêt kennen doen’, smoezelt ze intiem, ‘deer begriep ik niks van... na zooveul jeere... nee... nee... dat is me teuge'vallen, 'n goeie soldaat loopt niet van z'n post.’

Rieuwertje tuurt absent naar de plant met de kleine blaadjes.

‘Engel’, zei Veronica. En op hetzelfde oogenblik stapt die vrouw van hem, groot, sterk en fier door een verre ruimte... Hij wil haar volgen en hij kan dat niet - zijn blik blijft steken op een spiegel met een vergulde engel-op-de-lijst.

‘Mooi’, prevelt hij met wijzende oogen, ‘dat is mooi, Vroon, dat Engeltje van goud, deerboven...’

En het is net of Veronica niets gezegd heeft. Beteuterd strijkt ze met haar duim langs haar onderlip.

‘'n Vrouwspersoon op heur ientje’, houdt ze toch nog vast, ‘dat gaat... al houdt 't niet over, maar 'n manspersoon allien, dat liekt nargens naar... Manspersone binne onbeholpen skepsels, wat dat angaat.’

Voor wat ze nog meer te zeggen heeft, moet ze expres op een andere stoel gaan zitten, dichter bij Rieuwertje. ‘As ik je nog-er-'s argens mee behulpzaam wezen kan’, noodt ze barmhartig, ‘hetzij met 'n warm happie,

hetzij met 'n steekie te naaien, je hebbe maar te spreken...'

Aandachtig kijkt Rieuwertje naar de stoel waar Veronica pas op gezeten heeft: de zitting knappert zoo raar... 'As 't veurkomt', prevelt hij meteen, 'as 't er 's veurkomt...' En de spiegel grijpt zijn zwervende blik weer beet.

'Is 't', polst hij geheimzinnig-onderdrukt, met een kinderlijk-wijzende vinger, ''n dure...?'

Het brengt Veronica bijna van haar stuk. 'Watte nou?, die spiegel mien je?, 'n du... 'n dure?, ja, nee, dartig golde, dartig... vijftig...'

'Dartig', zucht Rieuwertje.

Hij kijkt of hij aan de rand van een afgrond staat. 'Dartig! dartig!' Een som-van-belang is het! 'En wat zee je van vijftig...?'

Maar Veronica praat daar overheen. 'Je hebbe toch 'hoord wat ik zee?, 'n poesie eten, 'n dutje of datje an je kleeren...'

'Ja', knikt Rieuwertje vaag uit een gedachtenvolheid.

Hij suft: 'As ik hem had, die spiegel, zoo-ien... dan zou Engel meskien terug wille komme bij mijn.'

En Veronica wacht nog altijd op een dankbaarder antwoord.

Maar dat is hem ontgaan. Och, hij kan niet goed meer een gesprek volgen. Dat heeft hij afgeleerd de laatste tijd.

'Je moete', raadt Veronica aan, en ze gaat weer naar haar eerste stoel terug, 'niet te veul op je eigen blijven.' Zorgelijk schudt ze haar effen gezicht. ''t Is niet goed veur je, jongen.'

En dat hoort Rieuwertje dan toch van vlakbij. 'Op je ientjen...', smoezelt hij onduidelijk, 'krieg je er

as 't ware nòg 'n paar ooren bij, en 'n paar oogen ook...' Hij huivert. ''t Is ook zoo kaal zien je, dat kale...'

'Ik vat niet', hekelt Veronica, 'dat zij àlles mee 'nomen hêt.'

Schroomvallig verbetert Rieuwertje dat: 'Haast alles, Vroon, háast... alles...'

Schamper trekt Veronica haar lange bovenlip op. 'Affijn', mokt ze, 'ik zeg maar zoo, de iene vrouw is de âre niet.' Snuiverig haalt ze adem. Het moet rumoerig toegaan binnen in haar gedachten.

Maar haar goedheid schijnt haar boosheid opzij te drukken. 'Deerom, as je langs komme...' Ze heeft een uitnoodigend handgebaar.

En nu knikt Rieuwertje toch lang en dankbaar. Hij kan opeens weer beter luisteren. 'Graag Vroon, en tot wederdienst bereid, Vroon. 't Is maar zoo: as de iene hand de âre wascht...' En verder komt hij niet.

'Dat plantjen', bewondert hij, 'dat is mooi. Komme er blompies an, Vroon? Hoe hiet z'n naam? Is 't duur, Vroon?'

Veronica is overeind gekomen, ze glimlacht als tegen een kind. 'Hebben...?'

En Rieuwertje lijkt te veranderen in een glans. 'Is dat... is dat mienens...?'

Het potje staat al voor hem.

Met zijn neus zit hij haast op de blaadjes. 'Jisses, Vroon, wat mooi, wat fien...! As je skarp kieken, zie je haast hoe de lieve Heer 't 'skapen hêt. Ik dank-ie wel, Vroon. Je binne 'n goeie...'

En Veronica lacht als over kinderpraat. Maar er komt toch wat blijds en luchtigs in haar bewegingen. Ze wil nog veel meer goeds doen aan hem.

Vlug loopt ze af en aan, en rommelt in een kast en neuriet een beetje.

Met zijn oogen half toe, op het plantje, luistert Rieuwertje naar haar. ‘Engel had nooit veul 'zonge’, mijmert hij, ‘maar je konne je nou toch evengoed verbeelde, as je woue, dat je bij Engel zatte... in dat vertrekkie van Sientje Prij.’

Voor het eerst kijkt hij welbewust rond. De spiegelengel liefkoost hij met zijn oogen. Maar al het andere bewondert hij toch ook. ‘Mooie kleeje’, fluistert hij, ‘mooie stukkies vloer-kleeje... en pronkies van skutteltjes an de wand, pronkies van skutteltjes... en 'n kostelijke sifonjerre... kostelijk oud stukkie arfgoed...’

Dan komt Veronica weer terug uit de keuken. ‘'k Heb 'n paar pannekoeken 'bakken, pas, die zou ik temet vergeten. Je zelle nog wel wat luste, niet...?’

Rieuwertje's mond vergeet iets te zeggen, maar zijn oogen zeggen genoeg.

Veronica gichelt tevreden. Ze bestrooit de goud-gele pannekoeken met suiker, rolt ze handig met een vork op, en schuift er Rieuwertje een paar toe op een bord. ‘Ziezoo, en nou nog 'n tas koffie.’

Kneuterig doet ze alles. Ze loopt met kleiner stappen dan gewoon, en haar knus-kleine gebaartjes passen niet bij haar manlijke lengte. Op gouën spikkeltjes kruipt er een lach door haar oogen, er is iets in die lach dat Rieuwertje verontrust.

‘Met Engel was ze nooit op goeie voet’, vleugt het nog door hem heen. Schuwig, op Veronica's wenk, schuift hij bij tafel.

En vreemd-vertrouwelijk zitten ze dan tegenover elkaar onder de lamp. De servies-dingetjes glinsteren hel, op elke karteling in het steen-goed staat de lampe-

vlam-in-het-klein. Pittig geurt de koffie, en de kachelwarmte koestert Rieuwertje's rug.

Zwakjes moeten ze allebei glimlachen, hij en Veronica.

Ze oogen tersluiks naar elkaar en kijken gauw weer voor zich uit...

Er staat opeens wat schichtigs tusschen hen.

'Snij op'ruumd?', vraagt Veronica al-etend en ze wacht maar niet op antwoord, Rieuwertje lijkt te dommelen met open oogen. 'Ik most ook meer om handen hebben, 'k bin blied as ik wat naaiwark krieg. Twee vaste huzen heb ik nou...'

Rieuwertje fronst van inspanning.

Veronica en Engel praten tegelijk, hij kan hun stemmen haast niet uit elkaar houden. 'Waar kan ze 't zoo van doen', gromt Engel in zijn herinnering, 'drie golde hêt ze uut 't visschers-fonds van heur overleeje man, en dan 'n pietse naaiwark... Maar van 't beste en 't lekkerste eet ze... Wissel jij mijn die daalder?!' En nu begint Engel te fluisteren...

'Stil toch, Engel, stil toch', vermaant Rieuwertje in zijn gedachten. Zijn oogleden worden heet, een heele poos durft hij niet op te kijken. Een onrust van vroeger springt door hem heen.

'Nog ientjen?', vraagt Veronica. En ze heeft opeens de glimlach van Wout, maar ze wijst met haar vork naar een paar overgeschoten pannekoeken.

'Nee - n-nee...', stamelt Rieuwertje verward. En op hetzelfde oogenblik ziet hij er de pannekoeken nog 's op aan. Hij houdt toch zijn bordje maar bij. 'Ze binne zoo lekker', mompelt hij als verschoonend, 'zóo lekker!, je zouë je er 'n bochel an eten.' Hij denkt: 'Hoe kom ik toch an al die rarigheid? Vroon is zeldzaam goed.'

Maar die goedheid van Veronica overbluft hem.

‘Dut heb ik ook nog veur je’, glimlacht ze, en ze haalt een paar opgevouwen stukken karpet uit een kamerhoek. ‘'n Kostelijk endjen onder je tafel en goeie brokkies... zèlf-nog-om'naaid, veur je bed en je deuren. En deer nog 'n vitrasie-gerdientje, moet je maar 's passen, bin je ook van die inkiek of... 'n Paar gleedjes hier en daar, maar aârs nog vrij goed. Er staat ook 'n oue rieten stoel in de boet, pak hem mee, man. En er leit nog 'n hanglampie bij mijn op zolder. Ik moet de brander nog schoonmaken, 'n nije pit zel er wel in moeten, kom 't dan effe halen, in 't donker, morgen... de buren hebben er niks mee te maken.’

Rieuwertje vergeet een oogenblik die zengerige angst in zijn hart, hij kijkt als een jarig kind. ‘Is dut allegaar veur mijn?’ Even droomt hij weg...

Hij ziet het kamertje al aangekleed voor zich: een rood-gestreept kleed op de vloer, een bedde-kleedje, deur-kleedjes... Een fijn vitrage-gordijntje als een dames-voile voor zijn ruitjes, een lamp aan de zoldering, een potplantje in het venster, en bij het goeie oue tafeltje van Sien Kruzemuntje, een rieten leunstoel.

‘'t Is 'n ceplete inboedel’, overdrijft hij.

En trotsch staat hij met Engel voor de deur te praten. ‘Wil je nou er 's zien hoe ik 't heb?, Sien de broodvrouw en Vroon van hier-naast, die doen veul an mijn, 't is gnappies zoo, kom er in, minsch! Drink 'n bakkie thee...’

Meteen trekt Vroon zijn aandacht weer, hij weet eigenlijk zelf niet waardoor... Haast-deemoedig kijkt hij naar haar op. ‘Dank ie van harte’, stamelt hij, ‘dut... dut zel ik nooit van me levensdagen vergeten, Vroon, weerveur bin je toch zoo goed op mijn?’

De bleeke lange vrouw naast zijn stoel schokt een

beetje met haar schouders, en met het puntje van haar tong strijkt ze langs haar dunne kouëlijke lippen. Maar haar onderzoekende blik kruipt als iets tastbaars zijn oogen binnen.

‘Ge-gerust waar’, stamelt Rieuwertje, ‘je... je binne te goed... te goed.’ Hij moet al-door hetzelfde zeggen, nu Veronica zoo bijzonder naar hem kijkt.

En dan opeens - Veronica's schort schuift kriebelig langs zijn hand, en warme vrouwe-goedheid schuift door haar onbegrijpelijke glimlach heen - vat dat bangelijke in hem, de onrust van vroeger, vlam.

‘Oh Heere’, schrikt hij stil.

In een onoogelijke herinnering breekt een grauw jaar open. Aan het eind van dat jaar staan Kako en Koosie hand in hand. ‘Oue!’, roepen ze waarschuwend uit de verte, ‘Vadertje!’

Beschaamd knikt hij tegen zijn kinderen. ‘Nou moeten jullie nie'-meer wegloopen uut de eefige vrede... en dreêg gien atlast over mijn, ik bin vast'grepen... al leêt ìk los: ik wor' vast'houen...’

Ontwijkende oogen heeft hij plotseling en een strak gezicht. ‘Vroon’, verontschuldigt hij nog in zijn hart, ‘kan 't niet helpen, die weet niet wat ze met heur vrindelijkheid uutricht...’

En hij rilt onder haar warme adem.

‘Drink je nou nóóit niet meer?’, vraagt Veronica bijna fluisterend, ‘is dat nou wezenlijk waar?’ Och ja, Veronica heeft door haar goede gaven een zeker recht gekregen om vragen-te-stellen.

Rieuwertje moet het billijken. ‘Wezenlijk waar’, knikt hij stroef.

Maar Veronica's zwijgen betwijfelt het...

En de stilte drukt als een betichting, een gevaar zet op in die stilte.

Rieuwertje voelt het, en zijn belijdenis barst uit hem los: ‘Ik zou willen... wìllen... hoor je, Vroon, wíllen... Die avend toe' zij wegliep... en die dagen deer in de kou, in de ienlijkheid, o ja, ik zou wìllen, en er binne 'n paar armoedige centen veur... maar ik kan niet meer supen, Vroon, ik kan niet... 't Is nou uut, Vroon, 't is nou mit alles uut... mit alles...’ Hij snakt naar adem, als hij nu niet oppast zal hij nog gaan snikken.

Veronica tracht hem te kalmeeren. ‘Nou, àlles, kom - kom! Zoo oud bin jíj nog niet.’

‘Ik bin’, weent Rieuwertje's stem, ‘tweemaal zoo oud as ik er uutzien. Ik... ik heb dubbel 'leefd. As je 'n kaars an twee kanten tegeliek opsteken, Vroon, is hij gauw verbrand.’

‘Drank...’, begint Veronica, en ze wil iets heel anders zeggen dan Rieuwertje denkt.

Met zijn schorre schrei-stem onderbreekt hij haar: ‘Noem die naam niet! Praat mijn niet van dàt vule goed...’

Hij siddert over al zijn leden. ‘Ik... ik weet niet wie 't je insteekt, Vroon, warktuug, om deerover te praten mit mijn, maar leêt ik je zeggen, as ik te kiezen had, tusschen 'n glasie bocht, en 'n glasie mit rottekruud, dan nam ik 't vergif... zoo waar as onze lieve Heer in vreugde leeft, Vroon, en dat niet allien mit drank, Vroon, maar dat mit alles... En nou gaan ik metien...’

Wankel staat hij op, en het wervelt door hem heen: ‘As zij nou verkeerd is... weet je wie je veur hebbe.’

Hij neemt de karpetten op en het plantje.

En Veronica helpt hem moederlijk. ‘Zoo, de kleeje en 't gerdien onder je iene arm, en 't plantjen in 't

hoekien van je elleboog. Heb je je sleutel bij de warreke?, mooi...'

'En 't lampie', prevelt Rieuwertje, 'dat...'

'Dàt', vult Veronica aan, 'haal je morgenavend, en de stoel ook, en meugelijk vind ik nog wel wat...'

Ze brengt hem tot aan de achterdeur. 'Kom gerust zoo-maar-'s an. En as er wat over is, al is 't ook 'n kliek aardappels of 'n bordje erretensoep, ik zel 't veur je opwarmen.'

Gerustgesteld knikt Rieuwertje. 'Nog wel honderde malen bedankt, Vroon, nog wel honderde malen...' Beteuterd kijkt hij even in haar lachende glans-oogen, en een beetje grimmig gaat hij zijns weegs.

'Verkeerd was ze niet', overweegt hij, 'en toch... toch - wàs ze nou zoo ze hoorde...? En hij zelf...?' Een sten-geluid kruipt schuw uit zijn keel.

En hij weet opeens: 'Ik moet na' Engel toe... En as Engel veur 'n honderdste partje teuge mijn is, as Vroon, dan... dan is dat 'n wonder van God, en dan bin ik in 't veurportaal van de hemel, maar as ze teuge mijn snauwt - nou dan is 't ook goed... ook goed... Dan zel ik...'

Maar hij kan niet verder, zijn gedachten vallen om in een nijpende schrik.

De dichte duisternis, op Veronica's erf, lijkt een kleine zwarte spinachtige vrouw uit te spuwen - vlak voor Rieuwertje's voeten. Die vrouw danst als een geluidlooze kronkeling om hem heen, en lacht zonder klank.

En Rieuwertje durft geen voet meer te verzetten. Op een wilde angst vliegt het in hem op: 'Was 't de duvel?, wier hij 'haald? Kwam er 'n straf...?'

'Vadertje-God', zucht hij uit het diepst van zijn hart, 'verlos mijn van de Booze, om Jezus' wil, om Jezus' wil.'

En de duisternis slikt de vrouw weer in.

Schuw loopt Rieuwertje voort. ‘Neem... neem dàt toch veur goed van mijn weg, Vadertje-God’, smeekt hij hijgend, ‘neem die plaag van je arme knechie Rieuwertje weg.’

Iets-van-geruststelling vloeit als een koelte over zijn onthutste gedachten heen.

En in de witte lichtkring van de lantaarn op de grachtweg, staat hij een oogenblik te bekomen van de schrik.

Aan alles zit iets vijandelijks en geheimzinnigs vast, een donkere tak-schaduw ligt als een uitgestrekte klauw op de versleten bolle keitjes. Een sleutelgat in een poort glinstert als een oog van vuur. En hoog boven de nachtelijke daken schijnt de wind op een prooi te loeren.

‘Ik moet dicht bij Vadertje-God blieven’, ziet Rieuwertje in, ‘heel dicht, zoo dicht meugelijk.’

En als hij dan weer de donkerte inloopt, lijkt hij een witte Zondag binnen te gaan, een Zondag zoo blank als een gedachte-van-God.

[Een harde lach ijlt het huis voorbij]

EEN HARDE LACH IJLT HET HUIS VOORBIJ - JEUGD UIT HET STADJE.

VLUGGE ZWARE STAPPEN DREUNEN OVER DE WEG - MANNEN DIE WERK hebben.

Breede goeie vrouwen wiegelen langs het venster - een montere vruchtbaarheid.

Rieuwertje kijkt en luistert slechts uit de verte naar het leven, en nog is het telkens of hij een stoot voor zijn borst krijgt.

Kerkmuziek is om hem heen, hij ziet een wand met witte bloesem, en een blauw verwelf met diepe parelmoeren weerschijnen.

Maar onverhoeds en terloops trommelt de baldadige hand van een kwajongen op de gesluierde groene ruitjes van zijn raam, en bang zoekend kijkt hij om, een schuw verzet slaat door de slappe trekken van zijn moe gezicht.

Achter het dunne venster-glas staat te midden van een slaperig in zichzelf verzonken winterdag, de grauwe kleine wereld-van-de-stad.

Zoo gauw hij op die wereld acht geeft, klemt de eenzaamheid zich als een plaag aan zijn gedachten vast. En hij kan zich niet naar willekeur van haar ontdoen. Hij moet geduldig afwachten, wanneer het haar belieft weer heen te gaan.

‘Denk je nog altijd aan de hemel?’, treitert de eenzaamheid in de stilte, ‘ben je nog altijd een beetje geloovig...?’

En dan martelt de eenzaamheid hem.

‘Oh God, oh Heertje’, zucht hij klam van benauwdheid, ‘beproef je arme knechie Rieuwertje niet al te arg, niet al te arg...’

Droomt hij dan nog?

De eenzaamheid jouwt hem uit achter het gladde

steen-strakke gezicht van de stilte, de eenzaamheid lacht om hem.

Rieuwertje slaat driftig met zijn hand op iets hards...

En verbijsterd herkent hij zich-zelf.

Dan merkt hij ook dat hij bij de tafel zit. Hij leunt er met zijn ellebogen op en aait het kaal-roode hout met zachte vingers of het iets levends is. ‘Watte... nou...?, heb ik jóu 'sloegen?, heb ik... jóu 'sloegen?’

Zijn tastende handen bevoelen ook de ronde pooten van zijn rieten stoel en het wollige stuk kleed onder de tafel. ‘Is van mijn...!, is... van... mijn, zelf 'kregen, mag... mag gien-ien van mijn ofnemen.’

Hij moet ook altijd nog kijken naar de fijne witte bloemetjes van het vitrage-gordijntje en naar de roestige zwaantjes in de lampe-armen. Maar het meest van al let hij toch op het plantje met de kleine groene blaadjes.

‘Plantjen’, smoezelt hij achter zijn hand uit, ‘strakkies staan jij argens aârs. 'k Zel jou misse, plantjen, o-de-ja, zeker... terdege... zel ik je misse, vrindelijke plantjen.’

De eenzaamheid dringt zich weer op.

Rieuwertje bijt in de muis van zijn hand, en luistert... lúistert...

Want de eenzaamheid wìl het!

Maar als zij zich eindelijk afwendt, die eenzaamheid, naar geluiden op straat, kan hij weer doordenken. ‘Ik heb niks aârs om kedoo te geven, plantjen, en - en 't is toch best zoo... 't aardigste wat ik heb, ja zeker, terdege... zeker, en je binne in goeie handen, skepsel, in goeie handen. Meskien kom je ienmaal in huus terug, klein dingkien, as 'n volwossene... met 'n dikke blom an je steel, as 'n wimpeltjen an 'n mast,

dat... dat... ken je nooit weten, klein dingkien, ken je nóoit niét weten.'

Een gebrekkige glimlach legt zich om zijn mondhoeken heen.

Zie, de eenzaamheid leert een mensch van alles.

Rieuwertje kan tooveren met zijn plant.

Hij houdt zijn handen als oogkleppen weerzijds van zijn slapen, en pluurt door zijn wimperhaartjes heen. Nu is er enkel het groene plantje. Elke dicht-bebla-derde stengel aan die plant schiet hoog op, en wordt een teêre voorjaarsachtige boom, en al die slanke lichte boomen groeien tezamen tot een koel-ruischend bosch...

Kijk!, daar staat de volle zomer in een kleine roodaarden pot!

Groen zijn de wegen in het zomer-bosch, en groen de enkele huizen... Er zit een vogeltje in een heg, dat vogeltje jubelt als een Heilsoldaatje, er zijn fluweelen weilanden, koel-vochtig aan de voeten en blij-zilverig aan de oogen. Een kleine man wandelt er over, en laat de herinnering aan benepen stadsstraten en zwarte zonde-jaren, als te nauw- en te vuil-geworden goed, van zich afglijden. Hij draagt een liedje van zonneschijn in zijn hart, die man, en binnen in dat liedje straalt Vadertje-God.

Wijd opent Rieuwertje zijn oogen, bij ongeluk, een lach van de straat viel tegen hem aan - nu is hij weer in de kamer terug. En daar, achter het raamglas, staat de verveelde winter.

'Och Heertjen', zucht hij, 'wat mot ìk toch allien wezen... zoo... zoo... akelig allien...'

Stijf legt hij zijn handen ineen op het tafelblad. Er slaat wat duisters door zijn denken heen, en wat duisters kruipt er ook bij zijn oogen op.

Dacht hij werkelijk dat hij alleen was?

Nee, nee, hij is niet alleen.

Koosie zit tegenover hem aan tafel en kijkt naar hem. Doorschijnend-wit zijn de handen van dat kind, en doorschijnend-wit is haar smalle gezicht met de vlechtjes. En Kako staat aan het raam, binnen in een lange bleeke zonnestraal.

‘Kinderen’, krast Rieuwertje's huil-stem, ‘komme jullie je oue Vader er 's opzoeken?, ja... wezenlijk...?’

Kako glimlacht in zijn oogen. ‘We mochte van lieve Heertjen, lieve Heertjen stuurde ons zelf.’

En Koosie fluistert, uit een lichtende verte - aan de overkant van de tafel: ‘Die pop...?, rood jurrekie mit goud... krulletjes-heer[1)]...’

‘Nee’, schudt hij zijn hoofd, ‘zooveer is Vader nog niet, me-kindjen. Vader is nou net mit de huushuur in 't reine. Maar... maareh, de pop komt... o ja... die komt...’ Hij kan beter zien opeens!

Er glanzen groote zilveren sterren achter de oogen van de kinderen. Ze kijken rond in het donkere kamertje, er springen lichtstralen uit hun gezicht. En overal, waar zij heen kijken, richt de eenzaamheid zich hooger op.

‘Ja me-kinderen’, geeft Rieuwertje smartelijk toe, ‘Vader hêt 't ienlijk.’

Hij buigt zich dieper voorover en zijn handen sluiten zich vaster. Schuw-gretig begint hij te fluisteren. ‘Streêten van goud, hee, me kinderen?, zuver goud, en 'n kristallen zee?, en poorten van kosselijk gesteente... En - en nooit gien nacht, hee? En de Heere-Zelf is de zon geliek... hee, me kinderen? En oue minschie, heb jullie die 'zien?, en 'sproken

1) Haar.

ook? Zee ze nog wat over mijn, zee ze nog wat...?'

Een zonnestraal buigt zich over Rieuwertje's handen heen: ''t Is mijn jongen, zee ze, míjn jongen...'

En kijk nu!, tusschen verweerde stijf-gesloten vingers vallen de tranen, als bleeke wezens-van-droefheid, op hun knieën. Ja, zij vallen op hun knieën, die tranen.

'Is... is...', hokt Rieuwertje snikkend, 'lieve Heertjen wel er 's vlak bij jullie?, zoo... zoo vlakbij, dat jullie Hem kenne anraken?'

'Hij is', zegt Kako, ver-weg - bij de verweerde handen van zijn Vader - 'in vrede en blijdschap'.

Het klinkt of het uit een boek voorgelezen wordt.

Rieuwertje schuift zijn gesloten vingers smeekend vooruit. 'Vreêg dan an Hem of Hij mijn ook gauw haalt, me kinderen, mijn ook, ik... ikke heb niks meer... Niks heb ik meer...'

Het licht valt als een schrik over hem heen.

De wit-blinkende gezichten van de kinderen buigen zich naar hem toe.

'Moeder', zeggen ze als uit éen mond, 'Moeder.'

En Kako praat er op door. 'Moeder is beterder dan ze wil leête zien, denk er om, maar ze hêt veul smart verduren moeten...'

Een andere stem prevelt daar zacht onder door: 'En nou ze jarig is, komt 't verleden terug, al die duistere jaren... al de ellende-van-vroeger.'

Rieuwertje knikt schreiend. 'Ik... ik weet 't!, oh ja, Vader weet 't... Vader gaat er ook hien, mit... plantjen... mooi groen plantjen, plantjen deer... 't ienigste wat hij hêt... as ze dat nou hebben wil...! Het is van Stille Veronica, Vader hêt er houtjes veur 'hakt, en z'n rug was kepot van 't snij-skeppen... mit pien hêt hij... hêt hij plantjen verdiend...'

En nu is Kako vlakbij, een sterke witte glans: ‘Alles wat pien doet - deer moet je na' toe... deer moet je deurhien, dat is goed... dat is goed, midden deur pienen hien... elke pien, me oue Vadertje, die brandt 'n paar zonden weg, denk er om, denk er om! Verdouw alles, verdreêg alles, staan 't uut, hou nog 'n klein tiedje vol! En hoor-hier oue...’ Hij komt nog dichter bij. De glans van zijn oogen ligt als zonneschijn op Rieuwertje's handen. ‘Ik bin weg'gaan van Moeder, zonder 'n zoen te geven... as je starve, mot je dàt toch wel doen, hee?, maar ik heb 't vergeten... geef jij haar nou 'n zoen van mijn...’

‘Dat zel ik’, knikt Rieuwertje, ‘dat zel ik...’

En Koosie is weer zoo dichtbij. Hij zou zijn hand op Koosie's geel-glimmend haar kunnen leggen. Er deint en dobbert toch een duistere wereld tusschen hen in. ‘Zel lieve Heertjen gien verdriet meer om je hoeve te hebben...?, Vader...?, zeg Vadertje...?’

Een harde stap davert over de weg. Die stap is van een persoon die tijd te kort komt!

Rieuwertje heft zwaar en traag zijn hoofd op. ‘Hè-è’, haalt hij uit. Hij ziet rond - nee, de kamer is leeg.

‘Droomde ik?’, stamelt hij, maar hij weet wel beter. ‘Al-deur pienen’, prent hij zich in, ‘veul pienen. 't Is goed, 't is goed.’

Maar hij rilt zoo. Hij heeft een gevoel of hij blauw tot op zijn hart is, louter van de kou. Werktuigelijk trekt hij zijn duffelsche jekker aan. ‘'t Warmt nog.’ Hij zet ook zijn hoedje op. ‘Alles warmt.’

Het heugt hem niet, dat hij naar de kachel geloopen is - mijmerend pookt hij in het vuur. ‘Zien je wel, zien je nou wel?, 't gaf gien warmte of, kóue vlammen...’

Gehurkt blijft hij zitten, met zijn handen om zijn oogen weerzijds. ‘Je vrouw is jarig, jarig, jarig...’ En de gedachte krijgt inhoud noch gestalte.

Dooieg knettert het vuur binnen in de kachel, bleeke vonken vallen in de aschbak.

‘Meskien mag ik bij Engel blieven tot venavend leêt’, hoopt Rieuwertje nog, en een lange slaperige stilte zakt daar overheen.

Maar een puntige stem gaat dicht langs het venster en stoot hem aan.

Stuntelig-van-stijfheid komt hij overeind. En hij praat - voor de gezelligheid - met twee stemmen.

‘Wil je nou niet 'n boterhampie eten?’, vraagt die eene gulle stem, ‘'n lekker varsch endjen bol?’

En de andere stem antwoordt triest: ‘Ken niks deur me keel kriegen, skepsel, niks... Maar ik gaan me wasschen, ik gaan me omkleeje...’

Hij haalt een oud gebarsten teiltje met water uit de barsch-leege keuken, en een dun plakje zeep-dat-lekker-ruikt. Een halve kam heeft hij ook nog, de bèste helft met de fijne tanden!, en ook bezit hij een stukje spiegelglas.

Stevig wrijft hij met de viooltjes-zeep zijn gezicht in, proestend wascht hij zich.

Maar zijn haar geeft hem nog heel wat hoofdbrekens: het is te ruig en te wild, dat haar. Hij maakt het kletsnat, dan is het beter te hanteeren, zorgzaam trekt hij er een scheiding in.

Die scheiding valt scheef uit! Een scheiding trekken is nog iedermans werk niet! En voor een zenuwachtig mensch is het heelemaal een toer.

Maar eindelijk lukt het hem toch. Een pracht van een scheiding loopt als een smal gangetje door zijn verwonderd haar, dat plakkerig en glad achter langs

zijn ooren en over zijn schedel valt, en in zijn nek, als een ongelijke franje, het boord van zijn hemdrok aanraakt.

Een heel ander gezicht krijgt hij er van, nog nietiger, en vervallener. Hij heeft nu - meer dan ooit - iets over zich dat om ontferming vraagt, en ook een droevige vroomheid, net of hij gauw zal sterven.

‘'n Minsch’, valt hem wonderlijk te onpas in, ‘is 't vroomst, bij starfgevallen in zijn naaste femilie...’

Hij haalt zijn Zondagsche overhemd uit de kast, en zijn beste jas en broek.

Kalkgruis is er op gevallen. Hij klopt de jas uit of het een vloerkleed is. ‘'t Mot toch netjes...’

Maar de kalkmuur in de kast geeft wit af. Een borstel heeft hij niet, hij haalt een tot-het-hout-versleten stoffer uit de keuken, en borstelt daarmee.

Met zijn strop-das heeft hij toch nog de meeste moeite. Het pennetje wil maar niet, daar achter op zijn nek, door de gaatjes van de petieterige gesp schieten. Met pijnlijk-achter-over-gebogen armen staat hij geduldig te frutselen. Zijn handen beven ook zoo, hij beeft eigenlijk heelemaal...

‘As ze mijn nou er 's terugstuurt?’, denkt hij plotseling.

‘Pien’, zegt Kako nadrukkelijk uit de verte.

Maar Rieuwertje bidt toch om kwijtschelding. ‘Vadertje-God, leêt ze mijn dan koejeneeren as 't mot, maar leêt ze mijn niet wegsture van de deur.’

Het gespe-pennetje schiet in het gaatje, en met machtelooze prikkel-armen blijft hij even staan.

Eenmaal, is hij nu, in-het-kort, Engel tegengekomen. Ze keek met stekende oogen, dwars door hem heen. Hij knikte nog, en hij had even goed tegen een huis kunnen knikken.

Bang-makerig schiet het hem te binnen: ‘En nou gong hij deer op vesite.’

Onzeker drentelt hij heen en weer, en blijft telkens stil. ‘Weet je wat 't is... ze doet of ik al dood bin... ja, ik bin dood veur haar. Ze voelt heur-eigen op-en-top 'n weduwvrouw. Al stak ze op strêet heur tong veur me uut... al was ze hier allien nog maar 's 'komme om me uut te skelden... dan was dat toch nog 'n teeken dat ik bestong veur haar... Maar nou - niks - niks - heelegaar niks...’

Armoedig legt hij zijn kouë beefhanden tegen het kachel-ijzer aan. ‘Warm mijn toch, kacheltjen... kacheltjen, warm mijn toch...’

En dan verzinkt hij weer in herinneringen.

Avonden schimmen voorbij.

Hij loopt met Engel. ‘Leêt ik je 'n arm geven’, mompelt hij, ‘dat is aardeger.’

‘Nee’, snauwt Engel, ‘flauwe kul.’

Rosse avondluchten weerspiegelen in het water.

Buur-gesprekken gonzen intiem langs de huizen. De mannen zitten dicht naast hun vrouwen. De vogeltjes zingen en minnekoozen, verliefd hangt een seringenstruik over een muurtje, achter de spits van een oud dak lonkt de maan. Rieuwertje schuift ook dicht naar Engel toe. En Engel gromt: ‘Skik om... om-skikke zeg ik!’ En ieder die het hoort, moet lachen.

Wijs en vriendelijk kijkt grijze oue minschie over haar witte breikous. ‘God vasthouën, me jongen... hou je te alle tijde, an God vast, me-jongen.’

Maar hij mompelt als door een duizeling heen: ‘Ik bin bang, lieve Heertjen, ik bin bang...’

En luid-op klaagt hij plotseling: ‘Wat wil ik toch?, wat... wat betak[1)] ik...?’

1) Doe.

Dat klinkt in de opgeschrikte stilte na, als een langgerekte schreeuw.

Dan is hij ook weer in de kamer.

Schuw kijkt hij om zich heen. Geniepig loert de eenzaamheid op hem. Iets vreeselijks wil hem aanvallen in die eenzaamheid, hij weet niet wat, hij weet het zelf niet...

‘As ik er 's 'n veugeltje nam?’, overweegt hij, ‘'n knarie-pietje?, 't was nog 's 'n aâr geluud... En dan moste ze 't na me dood leête vliegen... 'n Katje was ook wel aardig, 'n witje of 'n cypersche. Je zouë hem veur de aardigheid kenne ofrichte op allerlei dingen. Aârs 'n hondje... 'n hondje kon je nog veul beterder kunsies leeren.’

Pijn remt dat.

‘Nebekadnezertjen’, zucht hij.

En het hondje steekt zijn pienter kopje door de stilte: één oor op, één oor neer, en achter de klittende pony flonkeren zijn oogjes.

Nog altijd spartelt er woede in Rieuwertje rond, als hij aan de dood van dat hondje denkt. ‘'n Onminsch die jongen, 'n onminsch...’ En dadelijk schuift daar verdriet over heen. ‘Och Heertjen, as ik nou me beest nog maar had, dan - dan zou 't leven heel aârs wezen. Je hadde 'n ansprakie an dat diertje. Je hadde 'n maat om mee te kuieren... Hij las de woorden van je lippen of, ferachtig, ferachtig...’

Zijn gedachten glijden weer naar het verleden terug.

Daar zit hij in de zon op het stoepetje aan de grachtweg, en het hondje ligt aan zijn voeten, geduldig, trouw. Hij verzet zijn hoed een beetje - luisterend wippen dadelijk die spitse honden-oortjes overeind... En dan heeft hij verdriet-om-Engel, verdriet-om-Rik-

kert, en het hondje kreunt en het likt zijn hand, en het kruipt dicht tegen hem aan.

Natte oogen krijgt Rieuwertje, maar zijn handen krommen zich tot vuisten. ‘Rikkert’, voorzegt hij somber, ‘zeun, jij zelle veur die gemiene daad van je, ienmaal rekenskap motte oflegge, veur de rechterstoel van God, wat doch' je, aap?’

Maar dan ineens denkt hij aan zijn eigen tekortkomingen, zijn wangedrag, zijn zonden... Rillerig krimpt hij ineen. ‘Wat praat je...?, wat praat je?’

En gauw komt hij weer op zijn overleggingen van daar straks terug. ‘'n Nij hondjen, née. Beesten, nou nog? Je hadde er maar oppassen an! En 'n ansprakie...?, wel nou...’ Zijn oogleden beven een beetje.

Hij sluipt bij Veronica binnen, nooit loopt hij gewoon en bij-dag naar Veronica toe - in zijn gedachten, altijd sluipt hij er in de avond heen.

En daar komt ze op hem af. Koel glimmen haar oogen met de ouëlijke groeven, maar haar kouëlijke mond-die-verwarmd-wil-worden springt open of ze drinkt....

Rieuwertje hijgt... Hij ziet onder de zwarte japon-mouw de ronde arm, dieven-vingers krijgt hij, hij strekt zijn hand uit...

En in hetzelfde oogenblik zit hij bij dikke Wout. Een fleurig bloemetjes-schort draagt die vrouw. En om haar breede hals heeft ze een dikke gouden ketting.

‘Last van de koud'?’, fluistert ze, en allerlei verkeerde gedachten springen uit die vraag naar hem toe. Ze schenkt zijn glas vol, en raakt met haar vingertoppen zijn rug aan.

Rillend wil hij overeind komen en hij staat al overeind - hij is thuis.

Met schuldbewuste oogen kijkt hij rond, hij had

daar een ingeving, die van boven tot onder vol zonden was...

Blank licht valt door het raam, een glans kijkt hem aan. Verschrikt vlamt het in hem op: ‘Lieve Heertjen is hier.’ En deemoedig buigt hij zijn hoofd. ‘Heere’, zucht hij, ‘gaan uut van mijn, ik bin 'n zondig minsch.’

En lieve Heertje glimlacht door Rieuwertje's oogleden heen, in de zon...

‘Ik most toch nooit bang wezen’, denkt Rieuwertje, ‘ik most toch onthouën dat Vadertje's hand boven mijn was...’

Hij staat stil en luistert.

Het liedje van de toren fladdert van wind, en de uurslag fladdert ook.

‘Ja, ja’, zegt Rieuwertje opschrikkend, ‘'t is mijn tied.’

Zorgvuldig wikkelt hij het potplantje in een krant, trekt zijn jekker weer aan, drukt zijn hoedje stevig op zijn hoofd, en gaat het huis uit.

* * *

Een slaperige middag hangt over het stadje, de scholen zijn ‘aan’, en de mannen zijn op hun werk.

De wind gromt tegen de dommelende huizen, maar de huizen storen zich niet aan de wind - zij blijven dommelen.

Rieuwertje buigt zijn arm liefderijk-beschermend om het potplantje heen en hij loopt met groote zenuwachtige stappen, hij loopt of hij een wagen voortduwt.

Er is maar één gedachte in zijn hoofd. ‘Ik mot na' Engel. Ik mot na' Engel...’

Een paar vredig-babbelende diaconie-mannetjes slenteren over de weg, gezellig-dikke kleuters laten

papieren scheepjes varen in een drabbige stink-goot, in de luwte van een steegje staat een schooiertje zijn bedel-centen te tellen.

Onbestemd kijkt Rieuwertje naar alles.

Hij gaat rakelings langs de menschen en de kinderen heen - en hij passeert ze op een groote afstand. ‘Hoe moet ik 't nou anleggen astonds?’, piekert hij nog, ‘hoe zel ik me spreekie doen?’

Geagiteerd begint hij Engel al te feliciteeren, midden op de weg. ‘Vrouw, van harte 't beste... al wat wenschelijk is, vrouw, en nog veule...’ Beteuterd blijft hij steken. ‘Zien je...?’, mompelt hij enkel, ‘zien je...?’ En meer niets.

Opbeurend denkt hij toch nog: ‘Komt tied, komt reêd[1)].’

Maar veel te gauw naar zijn zin is hij in Sientje's straat en voor Sientje's huis.

Steelsch spiedt hij naar het spiegelend venstertje. Een wit steenen eendje staat daar op de vensterbank, met een dot groene varentjes in zijn open rug.

‘Jeemig’, valt hem plotseling in, ‘Leen zel er toch niet wezen?’

Bekommerd raadt hij zichzelf aan: ‘Loop deur, loop assiblift toch maar deur, manspersoon.’

En op hetzelfde oogenblik trekt hij manhaftig aan Sientje's zwarte belknop. Maar onder het wachten is het of zijn hart in zijn hoofd bonst. ‘Hoe mot 't nou?, hoe zel 't nou gaan?’, dwarrelt het in hem om. En hij bidt ook nog: ‘O lieve Heer... o Vadertje-God, leêt ze mijn niet wegsturen...’

Een stap schuifelt over de vloergang.

Sientje komt voor.

1) Raad.

Suikergoed-achtige wangetjes heeft ze, een smikkel-mondje en zoetelijke oogen. Maar als ze Rieuwertje ziet, veegt een felle schrik de vrede van haar klein gezichtje af. ‘Gut... màn...!’, haalt ze uit. En ze maakt gebaren die Rieuwertje niet begrijpt, ze heft haar hand op, en beweegt die heftig heen en weer... Dan wijst ze met haar duim over haar schouder, in de richting van een deur, en maakt met haar sabbelmondje een blaasgeluid. ‘Ph...!’ De bleeke bloemetjes op haar linte-mutsje beven erg.

Alles aan haar zegt: ‘Jij wage wat!’

‘Ikke... ik...’, stamelt Rieuwertje met een droge dikke keel, ‘wou... wou me vrouw gesproke hebben. Is ze thuus?’

‘Thuus wel’, weifelt Sientje, ‘thuus is ze... Wil ik vreêge of je binne magge komme?, of wil je... zoo maar... en allien...?’

Amper hoort Rieuwertje dat. Hij loopt sukkelig naar binnen en het is of de donkere gang zich op hem werpt. ‘Deuze deur...?’, vraagt hij met een bibberende fluister-stem.

Sientje geeft een geweldige knik.

En in zijn zenuwachtigheid klopt hij met zijn vuist op het paneel, het bonkt of er een timmerman doende is.

Kort-afgebeten en snauwerig-als-altijd roept Engel aan de binnenkant: ‘Wat mot dat...?’

En Rieuwertje neemt verward zijn hoedje af, schuift nog inderhaast zijn pantoffels uit, en komt de kamer in.

Een behagelijke kachel-warmte omvangt hem. Er staat thee-gerei op tafel, en hartelijk glimmen de meubeltjes-van-thuis.

Rieuwertje's oogen vluchten er overheen naar Engel.

Recht-op en rustig zit ze daar naast een hooge stapel

waschgoed bij de kachel, rood-bruin en stevig, net als vroeger.

‘Allemachtig!’, valt ze uit.

En in haar gezicht, dat effen leek en glad, vinden de rimpels weer hun oude plaats terug.

Ontdaan fluistert Rieuwertje: ‘Je binne toch jeerig?’

Maar Engel snauwt dat weg. ‘Wat gaat 't jou an of ik jeerig bin? Heb jij niks meer mee te maken!’

‘Niks...?, niks...?’, stamelt Rieuwertje, hij krimpt in, ja, het is geen verbeelding, hij wordt ziender-oogen kleiner. ‘Je binne mijn vrouw toch, Engel?’

‘Je vrouw’, verbetert Engel, ‘bin ik 'weest! En dat is jammer genog, dat is meer dan jammer, ja zeker!’

Breed zet ze haar handen op haar heupen en ze houdt haar hoofd wat achterover.

Rieuwertje weet wat dàt zeggen wil: ‘Van mijn heb je niks te verwachten.’ Hij verstaat de gebaren van Engel haast nog beter dan haar woorden.

Een schreeuw van smart slaat door hem heen, maar over zijn tong strompelt geen klank, een dor droog ding is zijn tong. En onder dat glad-weggekamde haar-van-hem komt zijn bleek vogelen-gezicht akelig scherp uit. Zijn blauwige mond trekt en trilt als bij een kind, dat met moeite zijn tranen inhoudt, en zijn roodachtige zonderling verdiepte oogen lijken in een ontzaglijke verte te kijken.

‘Wat doen je in de kou?’, hoont Engel, maar van harte hoont ze niet.

En Rieuwertje prevelt iets dat bijna onverstaanbaar is. ‘Och, 'n oogenblikkie hier... bij... dut... bij alles van veurhien.’ Hij drukt zijn kin op zijn borst, en hij durft van nederigheid en angst niet op te zien. Nog altijd houdt hij het ingepakte potje stijf in zijn arm geklemd.

Met korte korzele gebaren zoekt Engel naai-gerei bijeen, en zij krijgt een lastig hoest-kriebeltje in haar keel, louter van zenuwachtige drift.

Tweemaal kijkt ze naar Rieuwertje om, zonder iets te zeggen, de derde maal mompelt ze foeterend: ‘Van mijn part... às je effe wille zitten?, mijn 'n zorg.’

En daar leeft Rieuwertje heelemaal van op. ‘Graag Engel, graag, assiblift Engel, maar leêt ik je dan eerst effe fielseteeren...’ Hij zet het potplantje voor haar neer en steekt haar zijn hand toe. ‘Ik heb ook nog 'n kleinigheidjen veur je mee'brocht.’

Engel oogt een draad in haar naald. En ze doet of ze zijn hand niet ziet. ‘Gaan uut 't licht’, sputtert ze ongeduldig, ‘ken niks zien...’

Maar Rieuwertje houdt bangelijk-dringend aan. ‘Mag ik je gien-iensen 'n hand geven, Engel?, toe... je zelle er toch niet van bedarven, as ik - as ik je 'n hand geef, Engel?’

‘Bedorven’, praat Engel met haar tanden op elkaar geklemd, ‘dat bin ik al jeeren.[1)] En handjes-geven is maar flauwe kul.’

Rieuwertje drukt zijn vingers even in een prop voor zijn mond, een radeloos gebaar.

‘Me - me... kleinigheidje’, wijst hij dan nog naar het pakje op tafel, hij hoopt dat het prachtige plantje Engel's hart vermurwen zal.

Maar Engel schuift het kregel naar hem terug. ‘Jouw kleinigheidje hoef ik niet te hebben.’

Met schreiende lippen beduidt hij haar: ‘Kiek eerst er 's, 't is wat àrg moois.’

‘Ik bin niet nijsgierig[2)]’, weert Engel bot.

En even is het stil, gespannen stil.

1) Jaren.
2) Nieuwsgierig.

Dan piept er een raar schor kreun-geluidje door de kamer: Rieuwertje moet huilen, maar hij wil niet huilen, schaamachtig keert hij zich af, strompelt naar een stoel, en zakt er futloos op neer. Zijn handen houdt hij stijf op zijn knieën, en zijn oogen houdt hij stijf op zijn handen.

Steelsch blikt Engel naar de holle flanken van zijn neus, zijn scherpe jukbeenderen. ‘Ziek 'weest?’, vraagt ze.

En hij doet zijn best om zich te vermannen. Eerst wil zijn stem geen klank geven, dan komt er toch nog een schor klein geluidje. ‘Ik bin nooit niet... nooit niet meer, zoo as ik wezen mot, Engel. Och, die ienlijkheid, en - en 't is deer altied koud... ken 't er niet warm kriegen, Engel, en dan in gien dagen 'n warm maaltjen...’

‘Ook ezelachtig van je’, raast Engel onzinnig. Ze veegt de binnenkanten van haar handen aan haar boezelaar af, en ze naait stuntelig.

Rieuwertje zucht met een schrei-hik in zijn stem. ‘Ik... ik had niet Engel, ik... ik had niet...’

‘Zoo?’, rekt Engel, ‘had je niet...?’ Dat klinkt of ze hem napraat, maar de nijd rent niet meer naakt en scherp door haar woorden heen, het zachte in haar stem doet aan wat ruls en wolligs denken. ‘Ja, nou zien je 't er 's, je was 't makkelijk 'wend, 'n - 'n aâr verdiende 't, en jij atte er mee onderdeur.’

‘Ik... ik...’, protesteert Rieuwertje zwak-van-bangelijkheid, ‘heb altied graag 'warkt. Dat is wèl waar, Engel, wèl waar... Ik was blied as ik 'n paar centjes verdiende...’

‘Ja’, zucht Engel vermoeid, ‘dan kon je ze weer 's na' de kroeg brengen om te versupen. Wout zit nou nog vet van jouw centjes.’

Rieuwertje antwoordt weer met dat wanhoops-gebaar. Hij brengt zijn ineengevouwen vingers op een knoedel voor zijn mond, en bijt er op.

‘Waar 'n wil is, is 'n weg’, haalt Engel onzeker aan, ‘en die warken wil...’

‘Er is gien wark’, valt Rieuwertje er beverig op in, ‘er is niks meer. Gien snij om op te rumen, gien streêtje te wieden, en de... de meneere die van de spoor komme en pakkies hebbe te dragen, die dreêdnagels... wat geven die...?, 'n vuul dubbeltje... en cente veur 'n negotietje ken ik niet kriegen...’

Onderzoekend kijkt Engel plotseling op. ‘Kom je hier’, vraagt ze achterdochtig, ‘om te jeremieeren?’

‘Watte...?’, haalt Rieuwertje verbouwereerd uit. En dadelijk schudt hij fel-ontkennend zijn hoofd. ‘Nee Engel, nee, gerust niet, Engel, ik kwam om je verjeerdag, allien om je verjeerdag... en om je...’, hij praat zachter, en trekt een geheimzinnig gezicht, ‘om je 'n boeskip over te brengen.’

Daar kijkt ze toch van op. ‘'n Boeskip?’

Hij knikt lang en nadrukkelijk, steekt zijn hoofd vooruit en fluistert met zijn hand voor zijn mond: ‘Ik... ik zat bij de tafel vemiddag, en ik droomde niet, ik zweer je dat ik niét droomde, Engel, ik had me oogen net zoo wied open as nou. En opiens waren de kinderen deer...’

‘De kinderen?’, herhaalt Engel verbaasd, ‘de kínderen?’ Ze denkt aan Leen en Rikkert.

Maar dat kan Rieuwertje niet weten, hij knikt. ‘En dat jongetjen zee... hij had vergeten je 'n ofskeidszoen te geven, veur hij weggong, en dat bezweerde hem en nou vroeg hij, of ik, in zijn plaats...’

Plotseling flikkert het begrijpen door Engel heen. Ze veert overeind van haar stoel en valt er weer op

terug. ‘Zwieg!’, hijgt ze scherp, ‘ik zeg je, zwieg...’ Slap zakt ze tegen de rug van haar stoel aan, en haar handen laten het naaiwerk slippen.

Op dat oogenblik kan er van alles gebeuren.

Het is opeens weer heel goed mogelijk, dat hem subiet de deur gewezen wordt.

Engel praat zwaar-ademend. ‘Sleêpkop!, je hebbe 'droomd...!, 'droomd heb je neturelijk, altied droom jij!’

‘Nee, nee’, houdt Rieuwertje schichtig vol, ‘'k was net zoo wakker as... as...’

‘Stil’, verbiedt Engel, ‘zwieg!’

En ineens ziet ze er weer net zoo uit, als toen ze ziek te bed lag, geel en verdroogd, met verlepte lippen en verwilderde oogen.

Onder zijn wimperhaartjes uit gluurt Rieuwertje schuw naar haar.

Er staat om Engel toch ook iets-van-eenzaamheid heen.

Stiekem doet hij het papier van zijn plantje af en zet het fleurige dingetje vlak voor haar neer.

‘Komt Leen nog al 's bij je...?’, vraagt hij bloo.

Daar krijgt hij geen antwoord op.

‘Waar is Rikkert?’, vraagt hij dan weer.

En Engel probeert te spotten: ‘Heb je verlangst naar hem?’

‘'t Is toch me kind?’, ontwijkt Rieuwertje.

‘Hij hêt,’ vertelt Engel terloops, ‘'n zolderkamertje hier om te slapen, en hij eet bij mijn. Deer krig ik nog wat veur... behalve z'n kostgeld veur Sien...’

Rieuwertje zegt er niets op terug, hij knijpt in zijn hoedje, een wrang gevoel schuift door zijn hart.

Maar dan heeft Engel opeens dat rullige weer in haar praten. ‘Zit jij de heele dag in dat kale hok, ginder?’

‘Veul-al’, geeft Rieuwertje toe, ‘maar kaal is 't niet meer zoo arg. Sien Kruzemuntje en Vroon-van-deer-naast, die doene veul an mijn. Van Sien heb ik 'n tafeltje 'had, en 'n endje lappe-deken... en 'n keteltje en 'n oud ien-pits-oliesteltjen, en nog 'n bedgerdien... En van Vroon...’ Hij ziet dat een gramme gedachte Engel's mond strak maakt, en stokt. ‘O grutjen-me-tut’, valt hem in, ‘Vroon en Engel, dat is waar ook, die moste mekaar niet...’

Maar Engel dringt stuursch-nieuwsgierig aan: ‘Nou, weerom zwieg je?, wat hêt Vroon 'daan?’

Schroomvallig slaat hij zijn oogen neer. ‘Van Vroon heb ik 'n endje of wat... vloerkleed... en 'n rieten stoel, en 'n raamgerdien, en... en...’ Een heete schrik vliegt in hem op: ‘'n Plantjen’, had hij willen zeggen, ‘'t plantjen dat deer veur je staat...’ Vervaard flikkert het door zijn gedachten: ‘Ze zou 't deur de glazen keilen as ze dàt wist...’ Stuntelig praat hij er over heen. ‘En... en... ze hêt zelf an'boden: ze wil wel er 's 'n steekie veur me naaien, en ze wil altemet wel er 's 'n kliekie eten veur me opwarmen.’

‘Goeie vrouwminsche heb je toch’, wrokt Engel, ‘en jij gáne zeker nog al er 's...?’

Rieuwertje buigt zijn hoofd nog meer voorover.

‘Nee - nee’, zegt hij gesmoord, ‘zoo min meugelijk.’

Dat is voor een goeie verstaander een bekentenis.

En plotseling kijkt Engel vol naar hem op. ‘Ik wil je toch zeggen... ik heb dat toe' in me nied 'daan, dat ik je zoo allien liet zitten, op de... de starfdag van me kind... Ik docht dat je weer an de suup wasse. Ze zegge mijn nou, dat dàt niet zoo 'weest is... Nou, dan heb ik ongeliek 'had. Ik... ikke bin toe' te veer 'gaan...’ Engel hijgt van het heftige praten en

ze moet hoesten, en onder het hoesten praat ze toch ook nog weer door. ‘'t Verhuzen gong zoo gauw in z'n warrek... ik had er van te veuren al 's over 'praat met Sien, en ze hielpen allemaal mee, in 'n oogwenkie was 'k over, en Rikkert - hoe is zoo'n jongen? - die had er skik in om alles weg te sleepen... Niet dat ik me-zelf deer skoon mee praten wil, want as ik 't niet had willen hebben, was 't niet 'beurd. Maar ik docht: as hij damee met 'n stuk in zijn kraag thuuskomt, is hij van skrik metien nuchter.’

Even wacht ze daar.

Maar wat zal Rieuwertje dan zeggen?

Hij weet niet wat hij zeggen moet!

En Engel praat weer door. ‘Nou is 't zoo gelegen, 'n deken ken je van mijn ook kriegen. En ik heb nog 'n paar stoelen over en borden en koppies en skuttels, en 'n paar vatedoeken en 'n bedde-verskooning, dat zel ik je allegaar leête brengen venavend.’

Rieuwertje schrikt. ‘Rikkert...?’

‘Nee’, kalmeert Engel, ‘Rikkert doet dat niet, maar Ebbo, die oudste zeun van Sientje, wees maar gerust...’

‘Ik... ik vin' 't arg... arg vrindelijk’, stamelt Rieuwertje, ‘maar nou me stukkende goed en... en me bewassching...’

‘Je stukkende goed’, onderbreekt Engel hem snibbig-gewiekst, ‘en je vule goed... nou veuruut, dat mag je dan elke Maandagmorrege komme angeve, want ik haal 't niet bij jou of, dat begriep je wel. Ik loop je niet achter je vodde. Dat heb ik ook niet met eten en drinken en meubeltjes en naaiwerk 'daan. Ik docht dan mot hij maar vragen, of 'n briefie skrieven... Maar an 'n briefie heb je zeker nooit 'docht?’

Rieuwertje schudt onzeker van ‘nee.’ Doezelig

scheert het door hem heen: ‘Doen ik nou 'n slaapien?’

En dan valt hem nog wat in. ‘'t Is... 't is bezonder vrindelijk, Engel... ik weet niet wat ik zeggen mot, maar nou me eten...?’

Engel praat er al door heen: ‘Mijndert, die jongste zeun van Sien, die zel je elke dag veurtaan, om effe ná eenen, 'n skaaltjen mit warm eten brengen. Is 't dan soms er 's te veul, dan warm je 't 's avonds maar weer op, dat is beter dan brood. In brood zit niks gien voedering. Nou... had je nog wat?, of is 't zoo goed?’ Ze raapt haar naaiwerk van de vloer en kijkt schuinsch naar hem op met een spotachtige mildheid.

Rieuwertje's hart loopt over van dankbaarheid, hij wil glimlachen tegen die vreemd-zachte blik van Engel. Hij wil innige woorden zeggen: ‘O minsch, o minsch, wat liefderijk, wat 'emelsch goed, minsch, dàt hêt lieve Heertjen je in'geven.’

En hij kan geen woord uitbrengen. Magere piepgeluidjes kruipen uit zijn keel en hij snuift erg. Met allebei zijn handen duwt hij zijn hoedje voor zijn gezicht en huilt in de wollige prop of het een zakdoek is.

‘Wil je... wil je 'n kompie thee...?’, vraagt Engel op een onvaste toon, ‘'n lekker kompie, thee? Toe, wees dan maar stil, wat 'beurd is, is 'beurd, zand er over...’

Maar Rieuwertje snikt nog erger.

Dat komt door Engel's goeie stem.

Hij luistert verbijsterd, en een blijdschap springt juichend onder zijn snikken vandaan. ‘Nou ze zoo is, Engel, zóó... nou komt alles meskien weer in 't reine...’

‘Mag ik... mag ik... je dan nou weer 'n hand geven?’, hakkelt hij.

En Engel is al bij hem. ‘Nou, veuruut dan, en stil nou maar om Sien.’

Krampachtig grijpt Rieuwertje haar hand beet. ‘O Engel...’, soebat hij, ‘kom weer bij mijn, Engel, toe... toe... in Gods naam, kom weer bij mijn, of leêt mijn bij jou blieven Engel, toe nou... toe...’

Maar Engel schudt beslist haar hoofd en ze draait haar sterke hand uit zijn vingers vandaan. ‘Nee zeun, praat deer nou niet meer over’, wijst ze af, ‘deer komt niks van in... Ik mot deer niks meer van hebben. Leen en Rikkert binne nou zooveer datte ze hullie eigen kenne bedrupen, Kako en Koosie binne bij de lieve Heer, en ik heb me wasschies, al mot ik Sien dan ook veur 't onruum extra betalen, er skiet nog wel op over... Ik heb ook 'n best warkhuus bij de oue Mevrouw Dillewijn in de Nieuwsteeg. En met 'n paar maanden, as 't kind er is, bin ik of en toe bij Leen te redderen. Zoo van 't ien op 't aâr - want ik doen 't bij Leen ook niet veur niks - red ik me wel. En al mot ik me nagels van me vingers warke, dat doet er niet toe, dat geeft niks, maar nooit meer as vroeger, dàt nooit meer...’

Rieuwertje ziet dat haar besluit onherroepelijk vast staat. Ze trekt haar mond rimpelig tezamen, ze schudt hevig haar hoofd, ze zet haar handen zoo stevig op haar middel, dat het is of zij ze zoo aan zich wil laten vastgroeien.

Rieuwertje's oogen verstaan die gebaren.

‘'k Hoef er gien woord meer om vuul te maken’, begrijpt hij, ‘ze doet 't toch niet, 't hêt z'n beslag.’

Hij probeert zijn oogen af te vegen met zijn hoedje, en snikt nog droog wat na. ‘Mag ik... mag ik dan wel er 's 'n kommetje thee bij je komme drinken?’, vraagt hij deemoedig.

‘Och...’, weifelt Engel, ‘nou...’ Bekommerde oogen krijgt ze. Ze denkt aan Rikkert.

‘'n... 'n Enkeld keertje...?’, bedelt hij met een diepe snik, ‘of en toe maar 's...’

‘As je gnap blieven’, stelt Engel haar voorwaarden, ‘as je nooit meer 'n bien bij Wout over de vloer zetten en nooit meer 'n bien bij die gniepige Vroon - goed dan!’

‘O, minsch...’, zucht Rieuwertje verrukt. En hij wil opnieuw Engel's hand grijpen.

Maar Engel vindt dat dàt niet al te vaak gebeuren moet. ‘As ik weer 's jeerig bin, hoor...’, gooit ze het in de grap.

En die teruggetrokkenheid van haar vergoedt ze toch ook weer. ‘Sien!’, roept ze met haar hand aan haar mond, ‘heb je al thee, Sien?’

En Sien is er oogenblikkelijk.

Het lijkt wel of ze met de theepot in haar hand, achter de kamerdeur klaar gestaan heeft. ‘'k Was net op kommende wegen’, praat ze verschoonend. En haar rood gezichtje is zoetelijker dan ooit.

In een oogwenk ziet ze alles: het plantje op tafel, Rieuwertje's dik-gehuilde oogen, en Engel's tevreden gezicht-zonder-rimpeltjes.

‘O zoo’, denkt ze.

En ze schenkt de kopjes vol tot aan de rand.

Er zit wat sussends in haar korte breede handjes, haar baker-vingers zijn gewend om handig en voorzichtig tegelijk te zijn, en ze praat knutterig met een schalksch scheef-gedraaid mondje, of ze het tegen heel kleine kindertjes heeft.

‘Hier Engel’, troetelt ze, ‘je koppie, minsch, leêt niet koud worre, kind, hier Rieuwertje, 'n overloopende tas vol, man. En wat zit jij veer of, skepsel, skik bij,

zie-zoo... En wat wil je nou 't liefste, 'n krakeling of 'n zuurbal of allebei...?' Ze houdt hem het open koektrommeltje en het glazen bakje met de groen doorschijnende drups toe. 'Kies maar.'

'Nou, och...', aarzelt Rieuwertje. Hij heeft eigenlijk geen zin in zoetigheid.

Maar Engel vat dat anders op. 'Neem van allebei maar, hoor...'

Dat durft hij dan niet te laten. 'Dank-ie', grinnikt hij met een raar hik-geluidje, 'dank-ie...'

En Sientje pakt ook een stoel.

Smakkend drinkt ze haar thee en kijkt met listige pluur-oogjes over de rand van het kommetje heen.

'Grunsi-grunsi', bewondert ze dan plotseling als verrast, 'wat heb je deer 'n mooi plantjen, Engel.'

'Ja', knikt Engel, 'van me man.'

En Sientje doet of ze ophoort. 'Zoo - zoo...?, nou, dat is aardig.' Meteen proest ze het uit van de lach, omdat haar zoo-iets wonderlijks te binnen valt. 'Nou... nou... bin je net as Simson uut de Bijbel, Rieuwertje. Weet je wel, Simson, die gong ook bij z'n vrouw op vesite, met 'n geitenbokkie, hi-hi-hi, en jij komme mit 'n blompotje, hi-hi-hi... niks gien nieuws onder de zon.'

Engel naait een beetje driftiger: 'St...'

En Rieuwertje kijkt met onbestemde oogen rond. 'Och jee, deer hong 't weerhuusie ook, dat was nou gek meskien, maar van dat weerhuusie hiel'-die... En deer wasse de zee-skelpen op 't kassie, en 't spiegeltje, en 't Skeveninger meisie, en de groote bekers, prachtstukkies, die bekers! Zelf betaald had hij die, en toch nooit 't gevoel 'had of ze van hem wasse. Raar, hee?, raar, er was 'n boel raars op 't aardriek.'

Sientje's kwebbel-stemmetje dringt dan plotseling weer door zijn gemijmer heen. 'En hoe staat 't er nou

mee, kinderen? Suksendeeren[1] jullie 't...? Ik zeg maar zoo: er is al onienigheid genog in de wereld.'

Verschrikt slobbert Rieuwertje zijn thee uit.

Maar Engel weert koeltjes: 'Dàt is water dat buten je goot omloopt, Sien... meisie... tap jij nog maar er 's 'n bakkie thee in.'

Een beetje beteuterd rijst Sientje overeind. 'Oh, nou... dat zeg ik ook.' Ze vult opnieuw de kopjes.

De goede stemming verstrakt.

Onrustig kijkt Engel van de klok naar Rieuwertje, en Rieuwertje ziet het niet.

Hij drinkt zijn kopje uit, en knabbelt moeizaam op de harde krakeling, en praat - in stilte - een beetje met het weerhuisvrouwtje. 'Nou hang je hier...!, 't ken toch raar loopen, hè? 'n Minsch weet nooit niet hoe 'n stuvertjen rollen ken! Bij Engel in de kamer is 't wel veul aardiger, veul - en - veul...'

Maar Engel kucht op een bijzondere manier.

En Rieuwertje kijkt haar vragend aan.

'Nou mot je gaan', bedilt ze, 'Leen komt zoo metien, en dat is zoo'n zenuw-standjen, die mot heur-eigen nou in acht nemen... En Rikkert kan ook elk oogenblik 't huus in komme, dus 't is je gerade...'

Rieuwertje staat al op.

Maar even blijft hij nog over de rug van zijn stoel hangen. 'Dus... dan... zoo as 't of'sproken is, hè Engel?'

Engel oogt net weer een draad in de naald. Hij durft niet bij haar te komen, want hij is bang dat hij het licht onderschept...

'Ja hoor', stemt Engel toe, 'deer houën we 't nou maar op. En venavend krig je nog 'n potje sukelamelk,

1) Bijleggen.

nou, gedag...' Vluchtig knikt ze, en prikt dadelijk weer met het puntje van de draad naar het gaatje van de naald. ‘'t Beste maar...'

‘Dag Engel’, groet hij hartelijk, ‘dàg...' En bij de deur kijkt hij nog er 's om.

Maar zij heeft enkel aandacht voor het oog van de naald.

‘Adjuusies’, prevelt hij.

En Sientje gaat mee de gang in: ‘Je kenne er wel uutkomme, maar 'k loop toch maar effe mee. Je leere mittertied de weg wel beter hier, je zelle wel meer hier komme, nou...?' Haar suikergoed-gezichtje is een en al belangstelling.

Maar Rieuwertje ziet het niet.

‘Dag Sien’, mompelt hij op de stoep.

En in het voorbijgaan knikt hij nog tegen het raam-met-het-eendje.

Maar er buigt geen gezicht naar voren.

En zoo uit de intieme kneuterigheid van het gezellige warme kamertje, komt de stad hem, in de vroege winterschemer, triestig grijs en wijd voor. Kil en afgetrokken zien de huizen er uit, stuursch-afwijzend de torens.

Bangelijk kijkt hij er naar op, donker en sterk staan de torenkoppen tegen de drukkende grauwe luchten, het is of de ruimte hem ophapt.

En door zijn blijheid over Engel's onverwachte goedheid, kruipt dan toch weer een knagend gevoel-van-eenzaamheid.

[Het voorjaar glinstert goud-bruin]

HET VOORJAAR GLINSTERT GOUD-BRUIN IN DE BOOMEN EN IN DE KEEL VAN EEN KLEINE VOGEL ZINGT DE ZOMER AL.

EEN UITGEDOOFD HART WORDT DAAR niet meer blij van, in blijheid schittert het leven te fel. Maar herkenning moest er toch zijn?

Doet elke nieuwe Lente niet aan een vorige denken?

En nu is er enkel vervreemding.

Op een groote afstand, achter een grauwe wolk-van-moeheid ligt het verleden, en in een nevel van duistere gedachten ligt de stad.

Is dit eerder zoo geweest?

Eerder? Wat is eerder...?

Rieuwertje staat stil onder een verweerde zee-boom, en drukt zijn kin in de palm van zijn eene hand en zijn vingers drukt hij tegen zijn lippen, dat is een gebaar van verbijsterde bezinning bij hem geworden.

Zie, daar is dat gevoel weer of hij wegdrijft van alles... En hij ademt toch nog en hij draagt een jas, kleeren, toch drijft hij weg.

Zoo waarachtig als God, een mensch kan leven en niet meer zijn, een mensch kan dwars door de uren heengaan en toch geen deel hebben aan de tijd.

Misschien wedervaart dit tenslotte een-ieder.

Rieuwertje althans vergaat het zoo.

Het leven heeft hem van zich afgeschoven en de stilte van de dood wendt zich naar hem toe.

In iets dat broos en oud is, een versleten menschenhart, klopt een scherpe pijn. Maar die zelfde pijn is toch ook in het water en in de zijig-zwellende boomknoppen.

Rieuwertje voelt het duidelijk.

Zeker, zeker, alles heeft pijn...

Afwezig kijkt hij naar de golven, geduldig en gelijk-

matig stroomen ze voort, zilver en groen tot de horizon toe, en ze huiveren van pijn.

‘Prakkezeeren jullie óok?’, fluistert een vraag.

En Rieuwertje kijkt zoekend om.

Nee, een vraag staat zelden náast een mensch.

Maar het dwingende verlangen, dat is er weer, het zat klein ineengehurkt binnen in een gedachte, nu staat het driftig op en drijft hem voort. ‘Haast je toch, man, haast je...’ Zoo zou een verontruste ziel ook voortgestuwd kunnen worden, door God-zelf misschien of - door de duivel.

Over een groenige grachtweg loopt Rieuwertje, en er is enkel ijlheid, weerspiegeling en licht om hem heen. De huizen zijn niets meer dan stuntelige bedenkseltjes.

Als in-den-slaap glimlacht Rieuwertje tegen zichzelf, en zonder geluid zegt hij: ‘Ik weet wel dat ìk 't bin. Ik bin toch gien aâr?, of bin ik dàt toch wel soms?, veule âren[1)]...? Nee, nee, ik bin Rieuwertje Brand Rieuwert-zeun, welbekend - welbekend. Miende je dat ik 't niet wist?’

En die gedachte brengt hem dan weer dichter bij de aarde. Kijk, als die doffe moeheid niet als zoo'n dungrijs gordijn tusschen hem en het leven hing, zou hij ook weer bij ‘vroeger’ kunnen komen. Maar die moeheid is er nu eenmaal, en moet er al meer geweest zijn. Wanneer ook?, wanneer toch...?

Een stem stommelt over de gedeukte straatweg, en leidt hem af.

Een bleek oud meisje loopt voor hem uit, dat is Aaf van Sien Kruzemuntje. Haar lange smalle voeten smoezelen tegen de keitjes, en haar handen fluisteren tersluiks tegen het licht.

1) Anderen.

Ze loopt op de ingang van het steegje toe, als op een vijand die ze overwinnen wil. ‘Ik moet er deur, hoor je - hoor je, ik... moet deur je heen...’ Met een vaartje wil ze het steegje inloopen, het is of haar lange beenen en armen fladderen. En plotseling knijpt haar lichaam krampachtig ineen en krijgt een felle zenuwschok. Ze botst ruw tegen de poort-muur aan, haar handen schaven langs ruwe steen, en een roode schram loopt over haar bleeke slappe vuisten heen.

Rieuwertje heeft het allemaal gezien van begin tot eind.

En een ingeving houdt hem staande.

Trouwhartig moet hij er toch uitzien en ook onwezenlijk, want het bezeten kind schrikt niet van hem.

Hij heeft een ijle stem, en een kleurloos gezicht met bleek-doorschijnende oogen. ‘Zeg: Heere Jezus’, fluistert hij eerbiedig, ‘zeg: Heere Jezus, as je die steeg binne gane, deer ken de Booze niks teuge doen.’

‘Heere Jezus’, prevelt het meisje schroomvallig, ‘Heere Jezus.’ De wonderlijk door-een-getrokken blos-strepen op haar eene wang, doen aan een kruis denken. Ze loopt van hem af, en gaat zonder slag of stoot rugwaarts de steeg in.

Verwonderd staat ze daar even stil, en verwonderd loopt ze terug. ‘Heere Jezus’, prevelt ze, en met haar gezicht naar de poort, stapt ze zonder overlast of hinder de steeg weer in.

Voor de zijdeur van haar Moeders erf, hurkt ze neer en prevelt en bidt. Een witte slip van het dunne losgeraakte haar hangt tot op haar onderworpen handen en bedekt haar gezicht.

Rieuwertje knikt in gedachten.

En dan opeens is hij daar niet meer...

Hij gaat een donkere straat door, een straat van blinde muren, achterkanten van huizen en gesloten pakhuis-puien, dan slaat hij rechts af.

Een raam met een wit-steenen eendje is daar, en een deur met een zwarte belknop.

Hij moet er elke dag aanbellen, en soms ook tweemaal op een dag.

Het verlangen-in-zijn-binnenst zet hem daartoe aan.

Zwak glimlacht hij tegen de breede lage muur van het huisje, en tegen het blanke eendje met zijn fijne pluim varen-groen, en schuw trekt hij aan de belknop die zwakjes klingelt.

Dat is Sientje Prij, die opendoet.

'Me vrouw...?', bedelt hij.

En Sien legt verschrikt haar wijsvinger over haar lippen, net als gisteren, net als de heele week. 'Nee, nou niet, gaan weg nou, de kìnderen...' Het zoete is van haar gezichtje afgegleden. Zelfs de bloemen op haar mutsje zien er verschrikt uit.

Ze doet omzichtig de deur toe, een leelijke logge breed-zwarte deur is dat toch!

Rieuwertje kijkt er smartelijk-vragend naar, hij houdt zijn gezicht wat scheef, en heeft weer van die doove oogen.

Dat hij doorloopt beseft hij niet, maar hij weet wel dat de deur met hem meegaat: hij hoeft maar opzij te blikken - ja, daar is die nurksche zwarte deur-van-Sien...

En dan onder het kijken er naar, is dat gevoel er weer of hij wegdrijft.

Hij gaat door een heldere voorjaarsdag, en zijn voeten tasten of hij in het holst van de nacht loopt, en zijn oogen pluren of hij ze door een duisternis heen boren wil.

Gezichten glijden voorbij, gestalten, zijn heele leven heeft hij de menschen die hem passeeren gekend - het zijn vreemden geworden.

En toch is er een vage bekendheid aan dit alles, zoo of hem lang geleden in een droom hetzelfde wedervoer.

Sliffend loopt hij onder het blinkend gemijmer van verjongde lenteboomen door.

En er is een gefluister, ijler dan wind-gesuis, om hem heen.

‘Wat...?’, prevelt hij, en weet zelf niet waarnaar hij vraagt, ‘wat toch...?’

Het eenzame hooge kreetje van een vogel valt er als een antwoord over heen.

Hij ziet ook de lage nurksche deur van Sientje weer. ‘Ze willen mijn niet’, vertelt hij aan de stilte, ‘ze sturen mijn weg.’ De smart daarover kan hem toch niet meer bereiken. De smart keert zich af, en verdwijnt in een donkere stilte.

Gedachteloos dwalen Rieuwertje's oogen over de bebouwde breede iepenlaan heen, langs menschen en huizen, en blijven plotseling onderzoekend stil op een man die nadert.

Kijk, een rond gezicht met afstaande ooren, onder een hooge zijden pet, dat is Aaikes de huisbaas.

Nog eer hij bij hem is, begint Rieuwertje al te praten. ‘Ja-ja’, mompelt hij met een droomerige flauwe stem, ‘dat komt slecht uut... slecht uut, baas.’

En Aaikes wil nog goedig-glimlachend doorloopen.

Maar Rieuwertje houdt hem staande. ‘Ik... ik heb 't op 't oogenblik niet’, mummelt hij, ‘ik heb 't niet.’ Angst is daar toch niet bij, angst is een smart voor menschen die iets te verliezen hebben, maar niet voor hem!

Al in geen weken heeft hij de huishuur betaald, hij

verdient niets meer. Hij draaft ook niet meer achter het werk aan.

‘Ze zellen mijn er uutzetten’, echoot zijn vermoeden-van-vroeger in hem na. En er ligt een onafzienbare afstand tusschen hem en die gedachte in.

Wat hij zegt lijkt ook enkel nog maar een echo. ‘Kan niet betalen, baas, kan... niet... betalen.’

‘'t Komt terecht’, sust Aaikes.

‘Zit nog’, weifelt Rieuwertje, ‘zìt nog...’

En terwijl hij dat beweert, voelt hij al dat het eigenlijk een zaak betreft, die hem niet aangaat.

‘Terecht...’, hoort hij nog van Aaikes.

‘Terecht’, denkt hij raar, ‘wat is dat?’

En baas Aaikes - die om zijn gierigheid berucht is in het stadje - schudt lachend zijn hoofd. ‘Ik hoef dat geld niet te hebben, jongen, jij magge voor niks wonen.’ Hij knikt vermaakt en hij loopt glimlachend door.

Maar Rieuwertje moet even met dichte oogen blijven staan. ‘'t Hoeft niet, stil er 's, 't hoeft niet... wacht nou er 's, 't mag veur niks - veur niks... en dat was de huusbaas deer-net...’ Hij wil er nog wat op doordenken, en een donkerte spreidt zich over zijn gedachten uit.

Doch in de goede oude stilte-vol-wijding, bij de Kerk-hofmuur en de grijze boogramen van de Sint Gomarus, schiet het hem weer - en op een dankbaarheid - te binnen: ‘'t Hoeft niet, 't mag veur niks, veur niks...’ Zoekend kijkt hij op in de zacht-blauwe voorjaarslucht. ‘Dank-ie, Vadertje God, dank-ie.’ En hij licht zijn hoedje even op.

Verder denkt hij er dan ook niet over na.

Het lijkt wel of de straatkeitjes hem optillen, of hij hooger loopt dan anders.

Telkens strijkt hij over zijn voorhoofd.

‘Ik bin te veul op m'n ientje 'weest’, zegt hij stilletjes-weg, dat klinkt of hij naar de oplossing van een donker raadsel zoekt. En als hij er dan nog op doordenken wil, raakt hij de kluts kwijt. ‘Hoe... hoe mien je nou, man?’ Voor de zijdeur van de kerk blijft hij stil.

Hij kijkt naar het blauw-steenen stoepblok. De zon strekt er zich blank over uit, en een makke musch hipt er vredig heen en weer.

Werktuigelijk gaat Rieuwertje er zitten, hij is moe, hij is dood-op, hij wil wat uitrusten.

En overal kijkt hij naar - maar als door een lang leven heen.

De kerke-drempel is hol in het midden, en door het stoepblok loopt een vlakke geul. Waar de kerkgangers eeuwen lang overheen gingen, is de hardsteen uitgesleten.

De geur van een verre tijd zweeft nog over het Kerkeveld, en de glans van een vervaagde roem leunt nog tegen de hooge muren.

Geluidloos lijken de oude psalm-melodijen van járen-her nog om de breed-gele deurlijst heen te krullen. En de oude muursteentjes van de kerk, zijn die niet met vrome en smartelijke gedachten bekleed?

Onder de ijle boom-schaduwen op het Kerke-veld krimpen zware zonden ineen, zonden van oudsher.

God's blanke genade buigt zich daar overheen in de zon.

Rieuwertje ziet er meer van dan een ander mensch.

Maar hij denkt niet - nergens denkt hij aan.

Het eenigste wat hij verlangt, is zoo maar te zitten met zijn rug tegen het kerke-hek en zijn handen gevouwen.

Het is al een beetje warm, een viooltjes-geur kruipt bij de bloemist over het schut. De keitjes aan zijn voeten staan in kransen van mos. Op een slaperig geratel rijdt er een kar voorbij in de hoofdstraat, achter de kerk.

Goed is dat allemaal, zachtzinnig...

En bezijden de kerk is een school. Kinderstemmen dreunen tezamen iets op, het luisteren er naar maakt dommelig. Nu zingt de meester de klas een liedje voor. De montere woorden, die allemaal eventjes glimlachen, glijden als met toegevouwen vleugels langs Rieuwertje heen.

‘Dat is... is... 'n varsie’, zegt hij tegen zichzelf. Want hij wil aantoonen dat hij alles goed begrijpt, al is het nog zoo dof en pijnlijk in zijn hoofd.

‘'k Hou van varsies’, prevelt hij.

En opeens gaat er dicht langs de dunne nevel die het verleden doezelig maakt, een herinnering voorbij. ‘'k Heb hier nog er 's in de kerk 'weest, hier in de kerk, lang - lang 'leeën, op 'n Zundag en - en lieve Heertjen was bij mijn en - en de koster joeg mijn weg.’

Hij knikt toestemmend en glimlacht vaag in de zon. ‘Lieve Heertjen is nou ook bij mijn, nou ook...’ Hij neemt zijn hoedje af en gaat rechter-op zitten en vouwt zijn handen van eerbiedigheid.

Dan heeft hij een wonderlijke gedachte: ‘Twee kinderen van mij leven nog en die binne dood, en twee kinderen binne dood en die leven nog...’

Zijn oogen staan ineens boordevol tranen. ‘As ik me armen en me bienen most geven om ze in 't leven te brengen, op zoo'n veurjeersdag...’, hij knikt.

En zijn gedachten blijven plotseling steken in een duistere overweging. ‘Waarom bin ik toch niet as 'n aâr minsch op de wereld 'komme, as 'n beter minsch...?’

Met wijd-open oogen kijkt hij op. ‘Lieve Heertjen, niet boos om worre, lieve Heertjen, assiblift bij Rieuwertje blieven...’

En hij denkt toch nog: ‘As ik mit... mit zoo'n hekel an de slechtheid as nou... as nou... op de wereld 'komme was...?’

Maar dadelijk er op buigt hij gelaten zijn hoofd: ‘Vadertje God zel 't wel weten.’

Een voorlijk vlindertje leidt zijn gedachten af, hij moet er al-door naar kijken, dat klapwiekende witje is een teêre gedachte van lieve Heertje.

En als het vlindertje weggefladderd is, soest hij: ‘Waar had ik 't over...?’

Maar een antwoord komt er niet.

En dan is het of hij daar in het zonnetje, met de kerk tegen zijn rug, een beetje slaapt en droomt.

Een man loopt naast een klein kind, het kind rijdt een rieten poppewagen voort, de houten wieltjes piepen, op een wit kussen ligt een geverfd poppelijzen-gezicht. Maar het gezicht van het kind ziet hij niet. Bloemen liggen op haar kleine hoofd, licht-glanzen... ‘Kind’, fluistert hij dringend, ‘kind.’

En het kleine meisje kijkt niet op.

Dan loopt hij in de stad achter een hinkende jongen aan, smalle schouders heeft de jongen en een smalle rug, en zijn handen klagen en zijn beenen kermen.

Rieuwertje wil hem inhalen, hij is enkel maar pijn, een rennende radelooze pijn. ‘Jongetje!, jongetje!’, hijgt hij.

Maar hij kijkt niet om, de jongen.

En dan ineens is lieve Heertje er. Wit glanzend goed met zilveren randen heeft hij in zijn handen, het witte goed doet aan rozenblâren denken, het zilver aan

maanlicht. ‘Zie, alle dingen zijn gereed...’ En heel ver-weg staat ook een Avondmaals-tafel.

Rieuwertje zegt snel en bereid: ‘Ik kom Heere Jezus, ik kom...’

Dan raakt een kilte hem aan.

En bevreemd kijkt hij om zich heen.

Nog vol van dat laatste droomgezicht komt Rieuwertje overeind. ‘Pien was ik’, mompelt hij, ‘pien bin ik... altied deur pienen heen, dat is goed, dàt is góed, deer branden de zonden van weg.’

Hij moet huiveren, maar het is niet van bangheid. Als hij zijn kaken niet stijf op elkaar bijt, klappertandt hij, doch van vrees weet hij niets meer af.

Voor hij verder gaat, kijkt hij nog één keer om, en het is of zijn oogen afscheid-nemen.

Grootsch en heilig en oud staat het Godshuis daar, onder de bedekte ernstige lucht.

‘Dag kark’, prevelt Rieuwertje, ‘dicht bij lieve Heertjen blieven, kark, aârs breng je 't minschdom niet in de 'emel.’

En strammig stuntelt hij verder.

Zijn hart lijkt te schokken van kou en de pijnklop in zijn hoofd wordt erger, en ook de moeheid in zijn gedachten.

* * *

Haast overal is hij toch nog gezien, die dag...

Droomerig zwerft hij over de vestingwallen. En hij denkt er niet aan, om naar huis te gaan, hij heeft honger noch dorst.

Opmerkzaam luistert hij naar de verre geluiden op het land, en naar de verre stem van de stad. Hij ziet hoe klein dat alles is, tegen de eindeloosheid van de eeuwigheid aan.

En hij glimlacht tegen Vadertje-God.

Een vogeltje neuriet ergens. En een droom staat op, een droom als een herinnering.

Een man vaart in een kleine boot op zilverig water, met netten vol visch... En de zonnestralen dansen om hem heen en de kleine stad gluurt vroolijk onder zijn groene boomen uit.

Een geur van weiland dringt in zijn neus.

En een kleine man waadt door hoog gras met witte sterke bloemen, bloemen als sterren, en op elke ster zit de Zondag. Een klein meisje lacht en plukt, plukt en lacht, en ze heeft haar armen vol witte Zondagen.

Ook overkomt het hem nog, achter de begraafplaats, dat hij tusschen zijn twee levende kinderen in loopt: Kako rechts, Koosie links, twee doorschijnende lichtglanzen.

‘Je ziene er toch niet teuge op...?’, vraagt Kako.

En Rieuwertje schudt zijn hoofd: ‘Mit 'n woord van waarachtigheid, zeun, ik snak er naar.’

‘As 't heel arg is’, fluistert Kako, ‘as je denke dat je 't haast niet meer uutstaan kenne - dan bin je er ook. En och Vadertje... Vadertje... dat goeie dan, dat lichte... 'k docht dat ik 'n zullevere wolk wier, Vader.’

‘En die poort’, vertelt Koosie, ‘waar je deur hien moete, die glimlacht heelemaal, op elk paarlstientje glimlacht die poort, Vadertje.’

Rieuwertje schreit, maar het is van geluk. ‘Ja, me-kinderen, is 't zoo, is 't zóo...?’

En zij knikken, en zij zingen binnensmonds een liedje van de hemel.

Het is als een stroom van zilverlicht.

‘Zing dat ook... dàn... as 't zooveer is’, smeekt Rieuwertje.

En onder een kleine donkere pijn nemen ze afscheid.

‘Vlak bij de avendster’, zegt Kako vaag.

‘Achter 'n peerse wolk met goud’, voegt Koosie er bij.

En hun lichtende lijven wuiven: ‘Tot weerzien, Vadertje, tot weerzien.’

En zoo ijl en zoo blij, als een rose avond-wolk zelf, gaat Rieuwertje verder. Het is ook of hij in elke stap iets van de aarde verliest.

‘Die iene kracht’, vat hij vaag, ‘die wordt van mijn of'nomen, en die âre... die betere... krieg ik nou...’

- Als de rosse gloed van de zon uit het Westen verdwenen is, de kim duister van avond wordt en de sterren opkomen, staat Rieuwertje nog een keer aan de zee.

De stad zwijgt bijna.

En de zee praat.

Elke golfslag legt in een herinnering een pijn voor hem neer.

‘Ja’, knikt hij deemoedig, ‘ja.’ En hij koestert de pijnen aan zijn krimpende hart, want dat is goed - dat is goed...

Tegelijkertijd kijkt hij ook naar de blanke lucht op.

Groot is de avondster, een fakkel, een vlam. Haar sterke witte heerlijkheid ontroert Rieuwertje's hart. ‘Kako’, hijgt hij door een pijn heen, ‘Kako...’

En het is of Vadertje-God met hem praat in die hooge hemel-lichten. ‘Ik kijk naar je, Rieuwertje, ik ben er, ik let op je, ik weet hoe 't met je is, wees niet bang, vertrouw....’

En Rieuwertje knikt kinderlijk. ‘Ja zeker, Vadertje-God. Ja zeker.’ En hij gaat heelemaal op in de breede zachte voorjaarswind, en in het wijde glanzende water, en in de tintelende lucht.

Hij verliest zichzelf in de stralen van God's heerlijkheid.

- Later kijkt hij als bij toeval op zijn stijf ineengevouwen handen neer, en vindt als een vergeten ding zijn lichaam terug.

Als hij opstaat, is hij enkel pijn.

‘'t Is goed, Kako’, fluistert hij, ‘'t is goed, Vadertje-God.’

En hij glimlacht met oogen vol tranen en strompelt op huis toe.

* * *

De dag is een witte ruimte.

Mensch-schaduwen bewegen zich daarin, onzeker, donker en ijl...

Rieuwertje is nog niet heelemaal wakker.

Och, heelemaal wakker wordt hij niet meer.

Maar hij hoort meer en hij luistert scherper dan de menschen, die zich bewegen en praten.

Een fluister gaat door de verte.

In de trilling van die fluister is God's goedheid.

Voeten schuifelen over de vloer, in dat behoedzame gaan is de deernis van de Lieve Heer.

Schaduw-gebaren buigen zich over een vermoeide smart heen, en in een paar oogen die zich knipperend sluiten, keert een oud kinder-geloof terug.

Rieuwertje kijkt naar die oogen.

Een vertrouwde naam zweeft om hem heen, hij kan die naam niet bereiken met zijn gedachten.

Maar dat neemt zijn vrede niet weg, niets kan zijn vrede wegnemen, ook niet de pijn die grooter geworden is dan hij-zelf.

‘Vadertje-God?’, prevelt hij zonder stem, en een doezelige begeerte gaat onder die naam door...

God's glimlach antwoordt, en een oneindige goedheid lijkt hem op te nemen.

Hij komt dichter bij de dag.

En de schaduwen worden menschen.

Een paar handen spreiden iets over hem uit, dat zacht, helder en wit is, dat witte hoort bij zijn bedde-dek.

En die handen, waar hooren dié bij...?

Hij kijkt scherp - een gezicht met weeke toegevende lijnen buigt zich over hem heen. Herkenning flitst door zijn oogen. En zijn gedachten willen het verwonderlijke haast niet gelooven. Het kan bijna niet, en het is toch waar, dat zachte toegeeflijke - is Engel.

‘Vrouw’, fluistert hij, ‘bin je... bin je toch 'komme?, bij... mijn?, bij... mijn?’

Schuwe barmhartigheid breekt door een paar prevelwoorden heen. Een zomer-koelte streelt zijn hart. Hij verstaat niet wat iedereen hoort, maar het is goed zoo, het is goed...

Hij siddert een beetje, nu is hij enkel maar een daverende hart-klop en dan vangt de pijn hem weer op.

Als die pijn wat luwt, kan hij toch ook weer denken.

Hij ligt zich te bezinnen: ‘Hoe bin ik zoo?, bin ik al-lang zoo...?’

En hij haalt een avond uit de verte vandaan. ‘Bij de zee ston' ik, en 't was koud, de sterren sprakke mit mijn. En toe'... duuzelingen, als-maar... en toe'... in bed, en pien... pien en nacht, en varder...?, niks... niks...’ Langzaam lijkt hij op zijn herinneringen weg te zakken in een schemer.

Maar een vraag-van-hem-zelf trekt hem weer terug. ‘Hebben ze mijn toe' 'vonden?’

Star ligt hij te kijken.

Nu komen er allerlei zorgen op hem af. Hij moet praten, er is nog veel waarover hij praten moet.

‘Engel’, fluistert hij.

Een paar luisterende oogen buigen zich over hem heen.

‘Bin ik... bin ik... al-lang ziek?’, stamelt hij, ‘hoe wist je dat ik ziek was, Engel?’

En ze praat net zoo zacht als hij, maar nu verstaat hij het. ‘Ebbo brocht je eten, en toe' stong de deur wagen-wied open en je lagge gekleed te bed, en... en zoo akelig... en dokter zee... van longontsteking... en zoo...’ Het breekt plotseling af, de oogleden boven hem knipperen, en willen zich afwenden.

Hij houdt ze vast met zijn vragen. ‘Zeg... zeg Engel, ik... ik heb die rosse pop niet kenne koopen en die tinnen kompies, doen jij 't nog, veur 't graffie?’

Nu denkt ze dat hij ijlt.

‘Ja’, sust haar stem, ‘ja... stil nou maar, stil nou...’

Maar er zijn nog meer zorgen.

Hij moet er zich scherp op bedenken, dan weet hij het weer.

‘Aaikes’, fluistert hij, ‘die... die...’

Maar zij begrijpt het al. ‘Dat betaal ik, dat is allemaal veur mekaar, al-lang...’

Dankbaarheid glimt door zijn pijn heen. ‘Goeie vrouw... goeie...’ Hij ziet nu ook haar gezicht, de rood-bruine strakke wangen, de dichte rechte scheiding in haar donkere haar, haar rechte lijf met de japon-knoopjes van voren - en een oud warm gevoel staat in hem op.

‘Blief je nou bij me, Engel?’, smeekt hij, ‘blief je nou, altied - àltiéd?’

Schichtig strijkt Engel zijn laken glad, en stopt de deken in bij zijn kussen. Engel's handen willen al-door wat goeds aan hem doen. Ze sprenkelt eau de cologne op zijn voorhoofd, en tipt het zweet van zijn wangen, en schuift het verwilderde krulhaar van zijn slapen.

‘Engel’, houdt hij halsstarrig aan, ‘zeg nou 'n woordjen, doen nou 'n spreekie, 'k bin zoo allien 'weest, Engel, zoo akelig allien... Zeg nou...’

‘Wor' eerst maar weer beter’, ontwijkt ze. Want liegen aan een sterfbed, dat wil ze niet.

‘Je weete nou’, overreedt hij nog als vroeger, ‘ik drink niet meer, Engel, ik wil me beteren...’

Het tuit in Engel als een echo. Het is of de dagen uit het verleden het duizendvoudig herhalen.

En al de teleurstellingen en ontgoochelingen van vroeger staan weer op...

Maar grimmig wordt Engel niet meer, ze snikt in haar handen en zwijgt.

En onder dat zwijgen weet Rieuwertje opeens, hoe dwaas die vraag van hem is. Hij glimlacht of hij om verschooning vraagt, en zoekt de blik van Vadertje-God.

Och - hij is tusschenbeide nog zoo dicht bij de aarde.

* * *

Maar nu schuift er een uur naar voren, dat zwart aan de buitenkant is en wit van binnen, een blinkende doorgang, en aan het eind daarvan staat de poort-die-glimlacht.

De mensch die heengaat ziét het, en wordt er mee vertroost.

Maar degenen die achterblijven, staan aan de dichte wand van het donkere uur en zien enkel benauwdheid, pijn, kreunende handen en zweet.

Rieuwertje's vingers tasten, in zijn oogen is

het schemerig. ‘Engel’, ademt hij zwak, ‘Engel.’

Altijd is ze er.

Hij voelt dat ze er is. ‘Zeg mijn, Engel, ken je... ken je mijn vergeven, Engel... alles... vergeven...?’

Een harde snik antwoordt hem.

En smartelijk bekent hij: ‘De zonde was mijn te stark-of, Engel, altied weer, altied...’ Het is geen man meer die dat zegt, het is een stuk-geleefde smart. ‘Maar... maar... ik heb van je 'houën, Engel, God weet 't, Engel. As... as... je teuge mijn glimlachte zoo'n... zoo'n enkelde keer, wat was ik dan in me skik, Engel. En - en as je 'n vrindelijk woordjen zeeje... oh, Engel - Engel, God is mijn getuuge, wat was ik dan blied! 't Was allien uut beloordheid, as ik...’ Doezelig schrikt hij op en durft niet verder gaan. Want als hij verder gaat, wordt zijn zelfbeschuldiging een aanklacht tegen Engel.

En nu is Engel enkel een siddering. ‘Praat niet van vergeven! Ik heb 't ommers ook verkorven, ik ook... ik net zoo goed, of - of miskien veul arger nog... Nou ik je zóo zien leggen: 'n of'kloven bien, 'n kepot 'trapt bot, oh God, nóu weet ik 't, nou op 't end van me leven weet ik 't, nou 't te leêt is, nou 't te leêt is.’ Gierend huilt Engel. ‘Ik bin hard as iezer 'weest, ik bin 'n stok 'weest in de hand van de duvel, ik zelf - ik zelf heb je vort gejoege na' je verdarf...’

Rieuwertje's uitgebluschte oogen zoeken Engel door de schemering van de dood heen. ‘Niet na' me verdarf’, troost hij, ‘maar na' God, Engel...’ Het is of er een fluitje in zijn adem komt. ‘Mag ik... mag ik je nóu de zoen van Kako geven, Engel-me-vrouw?’

Engel's vertrokken gezicht buigt zich dicht over hem heen. ‘Assiblief.’

En krachteloos beroeren Rieuwertje's lippen haar wang. ‘Dag Moeder... tot... bij... Vadertje-God in de hemel, Moeder.’

Engel dekt haar snikken toe met haar zakdoek. En gesmoord prevelt ze: ‘Rikkert, dié is er ook...’

‘Leêt hij... komme’, hakkelt Rieuwertje.

Is hij eenmaal niet razend-boos geweest op die jongen? Kijk!, een kleine lieve hond steekt luisterend zijn ooren op! Och maar - bóosheid, wat is dat als een mensch sterven gaat?

Net als vroeger denkt Rieuwertje: ‘Wat wordt nou alles nog goed, 't ken nog best in 't reine komme.’

Dan valt er een groote mannen-schaduw over hem heen. En vaag rijst de bangelijkheid van vroeger in hem op. Schichtig fluistert hij: ‘Haat mijn niet, Rikkert-me-zeun, haat mijn niet, ik heb zoo 'leden, Rikkert, ik bin zoo ongelukkig 'weest.’

Een schorre sterke stem die moeilijk zacht kan praten, valt er overheen. ‘Oue, ik heb gemien 'daan met je, 'n kreng, 'n hondsvot bin ik veur je 'weest. Ken je - ken je me evengoed nog 'n hand geven, oue? As je... as je me 'n hand kenne geven, oue, je hoeve niks te zeggen, maar dan is 't goed, oue...’

‘Ja’, stamelt Rieuwertje, ‘hand... hand... geven...’

En hij wil zijn arm oplichten, maar dat kan hij niet meer. ‘Engel’, zucht hij, ‘skuuf mijn... mijn hand in Rikkert's...’

En dat doet ze dan...

Boete en berouw ontmoeten elkaar.

En de verkreukelde aarde-smart in het bed, wordt een hemel-glans.

Klein maakt de groote jongen zich, hij valt op de knieën, en hij praat-of-hij-snikt. ‘As ik nou nog maar

wat veur je doen kon, 't ien of aâr, veur God en de minschen.’

En Rieuwertje kan haast niet meer praten, maar zijn geest is nog helder. ‘... de minschen’, echoot het in hem na.

En hij ziet als op een uitgestrekte hand, de kleine stad, die altijd lachen moest om hem. Hij ziet een grauwe dag met vetpotjes en vlaggen, en ook een kleine man in bruiloftskleeren, nagejouwd door alle straten...

‘Hoor 's’, fluistert hij.

En Rikkert hoort...

Vlak aan zijn oor mummelt Rieuwertje. ‘'k Weet niet of 't pas geeft. Maar as... as er nog 'n doodsberichie in de... de krant... kon komme...?, skrief dan: in volle vrede en as ofskafter,[1)] Rikkert-me-zeun, weer bin je?, in volle vrede, hoor je mijn, Rikkert-me-zeun?, en as ofskafter...’

‘'t Zel 'beuren’, belooft Rikkert.

Een gebroken glimlach van voldoening siddert om Rieuwertje's mond.

Even is de aarde nog vlakbij, dan zinkt ze weg.

Koortsvisioenen leven op.

Daar is de groote spin - de heimelijke plaag van een donker levensjaar - ze heeft een linten-mutsje op, de spin, en om haar platte lijf draagt ze een omslagdoek. Ze strekt haar harige pooten uit en friemelt er mee in de lucht. ‘Hui Rieuwertje Brand, hui... wat ken ik je nog meer doen?’

En een licht glijdt als een witte wapperende flambouw door de donkere gangen van zijn gedachten.

‘Heere Jezus’, fluistert hij, ‘Heere Jezus.’

En de spin wordt weggeslingerd.

1) Geheelonthouder.

Maar dan nadert het roode flikker-gezicht van de Satan. Zijn grijns flakkert als een vlam in de tocht, en zijn lichaam dat gekleed is in groen flessche-glas, sluipt kwaadaardig op hem toe, hij heeft een blad met volle glazen in de handen. ‘Ha-ha, Rieuwertje Brand, ha-ha...’

‘Vadertje!’, schreeuwt Rieuwertje's hart, ‘griep mijn vast, deer komt hij.’

En de grijns wordt weggeschoven.

Telkens willen Rieuwertje's gedachten zich dan nog naar het verleden toekeeren: een delirium-nacht spookt daar rond, en de angst-droom van een man die zijn ziel aan de duivel verkoopen wou...

Maar Vadertje-God wendt er Rieuwertje's oogen van af.

‘Mijn zonden!, mijn zonden!’, jammert zijn hart toch nog.

En de Verlosser der wereld legt er zijn handen op - twee doorboorde handen...

Dan is er een heel ver luisteren, een wachten uit de verte.

Namen kunnen zich nog wel vormen in Rieuwertje's hoofd. ‘Engel - Rikkert...’ Ja, en dan was er nog een, nog een - een die niet gekomen is...

Maar Rieuwertje moet door zijn laatste benauwdheid heen. ‘Vadertje’, huilt hij beangst, ‘Vadertje!’

En Vadertje-God zegt in het binnenst van een wonderlijke innigheid: ‘Ik ben toch bij je, vrees niet, Rieuwertje. Ken je Mij niet?’

‘Mijn Heere’, belijdt hij, ‘en mijn God.’

En een heel ver zwak gerucht breekt tot hem door, dat is een vrouwe-stem die van de aarde opschreit, dat is die eene stem die nog ontbrak en toch gekomen is. ‘Vader! Vader!’

Heeft hij toen nog geglimlacht?, en zijn handen bewogen? Zeker is het niet.

Och nee, hij kan de aardsche dingen niet meer onderscheiden. De wereld zakt bewusteloos weg en een duisternis breekt open.

Stroomen van licht vallen over Rieuwertje heen.

Een zilver-wit Koninkrijk is daar, en zilver-witte glanzen wandelen er rond. Muziek daalt van omhoog en fonteinen van licht zijn er in die muziek, fonkelende bloemenranken en wiegelende tuinen.

Twee helle licht-gloeden dalen in een lieflijk lied naar omlaag, Kako en Koosie, en in een zachte paarlglans nadert oue minschie. Hij begroet ze over de schittering van een regenboog heen. En nog eenmaal ziet hij om naar de grauwe koue arme wereld, nietig als een in elkaar gekrompen vuist ligt ze daar in de ontzaglijke ruimte.

En in een donker kamertje snikken een paar vale armoe-menschen en ze fluisteren: ‘Hij is dood!, hij is dood!’ Rieuwertje glimlacht en wendt zich af.

Binnen in een fonkelende lichtstraal glanst een heerlijk en verheerlijkt gelaat.

En een stralende Gestalte nadert hem.

‘Rieuwertje’, zegt een stem van witte muziek, en de Liefde-Zelf strekt Zijn handen uit, ‘Rieuwertje...’

En Rieuwertje valt neer op een gouden vloer, onder een poort-die-glimlacht. ‘Vadertje’, stamelt hij, ‘Vadertje-God.’ En een glans neemt hem op en een glimlach omvat hem...

Aldus was de schoonste ontmoeting van Rieuwertje Brand.

Ter gedachtenis aan ons eerste jaar in de Nieuwveensche Pastorie,
1928-'29.